

परिच्छेद - एक

सामान्य परिचय

१. परिचय

नेपालको संविधानले स्वतन्त्र, निष्पक्ष एवं सक्षम न्यायपालिका र कानूनी शासनप्रति प्रतिबद्धता व्यक्त गरेको छ। कानूनी शासनको स्थापनाका लागि स्वतन्त्र, सक्षम र प्रभावकारी फौजदारी न्याय प्रशासन आवश्यक पर्दछ। संविधानले परिकल्पना गरेको स्वतन्त्र, निष्पक्ष एवं सक्षम न्यायपालिका तथा कानूनी राज्यको अवधारणालाई व्यवहारमा रूपान्तरण गर्न एवं नागरिकका आधारभूत अधिकारहरूको संरक्षण गर्ने महत्वपूर्ण निकायको रूपमा महान्यायाधिवक्ताको व्यवस्था गरिएको छ। नेपाल सरकारको हक, हित वा सरोकार निहित रहेको मुद्दामा महान्यायाधिवक्ता वा मातहतका सरकारी वकीलबाट सरकारको प्रतिनिधित्व गर्ने, कुनै अदालत वा न्यायिक निकाय वा अधिकारी समक्ष नेपाल सरकारको तर्फबाट मुद्दा चलाउने वा नचलाउने भन्ने कुराको अन्तिम निर्णय गर्ने, सरकार विरुद्ध दायर भएका मुद्दा मामिलामा सरकारको तर्फबाट प्रतिरक्षा गर्ने, सर्वोच्च अदालतले गरेको कानूनको व्याख्या वा प्रतिपादन गरेको कानूनी सिद्धान्तको कार्यान्वयन भए वा नभएको अनुगमन गर्ने गराउने, हिरासतमा रहेको व्यक्तिलाई मानवोचित व्यवहार नगरेको वा आफन्त वा कानून व्यवसायीसँग भेटघाट गर्न नदिएको उजुरी वा जानकारी हुन आएमा छानविन गरी त्यस्तो हुनबाट रोक्न सम्बन्धित अधिकारीलाई आवश्यक निर्देशन दिने र नेपाल सरकार र सरकारी निकायलाई संवैधानिक एव कानूनी प्रश्नमा कानूनी राय उपलब्ध गराउने समेतको काम, कर्तव्य र अधिकार महान्यायाधिवक्तालाई तोकेको छ। महान्यायाधिवक्ताको संवैधानिक जिम्मेवारी बहन गर्न र कार्यसम्पादनमा सहयोग गर्न देशभर विभिन्न तहमा सरकारी वकील कार्यालयको स्थापना गरी सरकारी वकील र अन्य कर्मचारीको व्यवस्थापन गरी फौजदारी न्याय प्रशासन लगायतका कार्यसम्पादन हुँदै आएको छ।

१.१ ऐतिहासिक पृष्ठभूमि

नेपाल सरकार वैधानिक कानून, २००४ को धारा १२ को खण्ड (क) मा कानूनको विषयमा सरकारलाई आवश्यक परेको राय सल्लाह पेश गर्न एउटा प्रधान कानूनी सल्लाहकार श्री ३ बाट नियुक्त हुने भन्ने व्यवस्था गरिएको भए पनि उक्त कानून कार्यान्वयनमा आएन। नेपाल अन्तरिम शासन विधान, २००७ मा महान्यायाधिवक्ता सम्बन्धी कुनै व्यवस्था नभए पनि सरकारको लागि कानूनी सल्लाहकारको आवश्यकता महसुस गरी कार्यकारिणी आदेशबाटै वि.सं. २००८ साल पौष ८ गते पहिलो महान्यायाधिवक्ताको नियुक्ति गरियो। तत्पश्चात तत्कालीन प्रधान न्यायालय ऐन, २००८ मा भएको प्रथम संशोधन (२००९ साल आश्विन ३१ गते जारी भएको) को दफा ४१ को उपदफा (१) ले महान्यायाधिवक्ताको सेवाका शर्तहरू, काम, कर्तव्य र अधिकार निर्धारण गर्‍यो। उक्त दफामा प्रधान न्यायालयको न्यायाधीश हुन लायक व्यक्तिलाई महान्यायाधिवक्ताको रूपमा नियुक्त गर्न सक्ने व्यवस्था गरिएको थियो। सर्वोच्च अदालत ऐन, २०१३ को दफा २१ ले प्रदान गरेको अधिकार प्रयोग गरी गृह मन्त्रालयबाट २०१३ साल श्रावण १ गतेको राजपत्रमा प्रकाशित सूचनाबाट सरकारलाई सरोकार पर्ने मुद्दा मामिलामा आवश्यकतानुसार गभर्मेण्ट एडभोकेटले सर्वोच्च अदालत लगायत नेपालको जुनसुकै अड्डा अदालतमा हाजिर भई सरकारको तर्फबाट बहस पैरवी गर्ने कानूनी व्यवस्था गरियो। नेपाल अधिराज्यको संविधान, २०१५ मा पनि महान्यायाधिवक्ता सम्बन्धी व्यवस्था नभएकोले २०१६ साल भाद्र २२ को राजपत्रमा प्रकाशित सूचना अनुसार २०१६ साल भाद्र ९ गतेको कार्यकारिणी निर्णय बमोजिम महान्यायाधिवक्ता नियुक्त गरियो। नेपालको संविधान, २०१९ ले सर्वप्रथम महान्यायाधिवक्ताको पदलाई संवैधानिक पदको रूपमा स्थापित गर्‍यो। उक्त संविधानले महान्यायाधिवक्तालाई सरकारको कानूनी सल्लाहकार र सरकारको हकहित, सरोकार रहेको मुद्दामा अड्डा अदालतमा प्रतिनिधित्व गर्ने अधिकार प्रदान गरेकोमा नेपाल अधिराज्यको संविधान, २०७७ ले महान्यायाधिवक्ता सरकारको मुख्य कानूनी सल्लाहकार र प्रमुख अभियोजनकर्ताको रूपमा स्थापित गर्दै कुनै अदालत वा न्यायिक अधिकारी समक्ष सरकारको तर्फबाट मुद्दा चलाउने वा नचलाउने भन्ने कुराको अन्तिम निर्णय गर्ने अधिकारका साथै नेपाल सरकारको हकहित वा सरोकार निहित रहेको मुद्दामा नेपाल सरकारको तर्फबाट महान्यायाधिवक्ता वा निज मातहतका अधिकृतबाट प्रतिनिधित्व गर्ने अधिकार र कर्तव्य महान्यायाधिवक्तामा निहित गरेको थियो। यसैगरी सो संविधानले महान्यायाधिवक्तालाई संसदको कुनै पनि सदन वा त्यसको कुनै समितिको बैठकमा वा संसदको संयुक्त अधिवेशनमा उपस्थित भई कुनै कानूनी प्रश्नको सम्बन्धमा राय व्यक्त गर्ने अधिकार समेत प्रदान गरेको थियो।

उक्त संवैधानिक व्यवस्था अनुरूप नेपाल सरकार वादी हुने मुद्दाको अनुसन्धान, अभियोजन, प्रतिरक्षा लगायतको व्यवस्था गर्न आवश्यक भएकोले सरकारी मुद्दा सम्बन्धी ऐन, २०४९ जारी गरियो। उक्त ऐनको अनुसूची १ भित्रका फौजदारी मुद्दाको अनुसन्धानको सिलसिलामा सरकारी वकीलले अनुसन्धान अधिकृतलाई आवश्यक निर्देशन दिन सक्ने व्यवस्था उक्त ऐनमा गरिएको छ भने अनुसन्धान अधिकृतले अनुसन्धानको सिलसिलामा सरकारी वकीलसँग आवश्यक निर्देशन वा कानूनी राय लिन सक्ने व्यवस्था गरिएको थियो। अनुसन्धान अधिकृतले अनुसन्धान कार्य समाप्त भएपछि अभियोजन सम्बन्धी कार्य गर्न सरकारी वकील समक्ष रायसहितको मिसिल प्रमाण प्रस्तुत गर्नुपर्ने व्यवस्था गरिएको थियो।

१.२ महान्यायाधिवक्ताको जिम्मेवारी

संविधान सभाबाट २०७२ साल असोज ३ गते जारी भएको नेपालको संविधान (यसपछि संविधान भनिएको) को धारा १५८ मा नेपाल सरकारको मुख्य कानूनी सल्लाहकार र मुख्य अभियोजनकर्ताको रूपमा महान्यायाधिवक्ताको व्यवस्था गरेको छ। नेपाल सरकारको हकहित वा सरोकार निहित रहेको मुद्दामा महान्यायाधिवक्ता वा निजको मातहतका सरकारी वकीलबाट नेपाल सरकारको प्रतिनिधित्व गरिने, नेपाल सरकारको तर्फबाट दायर भएको मुद्दा फिर्ता लिँदा महान्यायाधिवक्ताको राय लिनुपर्ने व्यवस्था गरेको छ। नेपाल सरकारको तर्फबाट दायर भएको मुद्दा फिर्ता लिँदा महान्यायाधिवक्ताको राय लिनुपर्ने व्यवस्था संविधानले गरेको नयाँ व्यवस्था हो। महान्यायाधिवक्तालाई आफ्नो कर्तव्य पालन गर्दा नेपाल सरकार वादी वा प्रतिवादी भई दायर भएका मुद्दा मामिलामा नेपाल सरकारको तर्फबाट प्रतिरक्षा गर्ने, मुद्दा मामिलाका रोहमा सर्वोच्च अदालतले गरेको कानूनको व्याख्या वा प्रतिपादन गरेको कानूनी सिद्धान्तको कार्यान्वयन भए वा नभएको अनुगमन गर्ने वा गराउने, हिरासतमा रहेको व्यक्तिलाई संविधानको अधीनमा रही मानवोचित व्यवहार नगरेको वा त्यस्तो व्यक्तिलाई आफन्तसँग वा कानून व्यवसायी मार्फत भेटघाट गर्न नदिएको भन्ने उजुरी परेमा वा जानकारी हुन आएमा छानविन गरी त्यस्तो हुनबाट रोक्न सम्बन्धित अधिकारीलाई आवश्यक निर्देशन दिने अधिकार समेत महान्यायाधिवक्तालाई हुने व्यवस्था गरिएको छ। यसैगरी संविधानको धारा १५८ को उपधारा (४) अनुसार महान्यायाधिवक्ताले संघीय संसद वा त्यसको कुनै समितिले गरेको आमन्त्रण बमोजिम त्यस्तो बैठकमा उपस्थित भई कुनै कानूनी प्रश्नको सम्बन्धमा राय व्यक्त गर्न सक्ने उल्लेख गरेको छ। संविधानमा गरिएका यी व्यवस्थाहरूबाट महान्यायाधिवक्ताले कार्यपालिकालाई कानूनी सल्लाह प्रदान गर्ने, व्यवस्थापिकालाई कानूनी प्रश्नमा राय दिने र न्यायपालिकामा नेपाल सरकारको तर्फबाट मुद्दा मामिलामा प्रतिनिधित्व र प्रतिरक्षा गर्ने जिम्मेवारी तोकिएको छ। यसबाट महान्यायाधिवक्ताले आफ्नो पदीय जिम्मेवारी राज्यका तीन वटै निकायसँग आवद्ध भई निर्वाह गरिरहेको अवस्था छ।

१.३ सरकारी वकीलको जिम्मेवारी

नेपालको संविधानको धारा १५८ को उपधारा (७) मा महान्यायाधिवक्ताले उक्त धारा बमोजिम आफ्नो काम, कर्तव्य र अधिकार तोकिएको शर्तको अधीनमा रही प्रयोग र पालन गर्ने गरी मातहतका सरकारी वकीललाई सुम्पन सक्ने व्यवस्था छ। उक्त संवैधानिक प्रावधान अनुरूप मिति २०७२/०६/०३ को राजपत्रमा प्रकाशित सूचना अनुसार महान्यायाधिवक्ताबाट मातहतका जिल्ला सरकारी वकीलहरूलाई आफूमा निहित मुद्दा चलाउने वा नचलाउने अधिकार विभिन्न शर्तसहित सुम्पिएको छ। यसैगरी सोही मितिको नेपाल राजपत्रमा प्रकाशित सूचना अनुसार विशेष सरकारी वकील कार्यालयबाट बहस पैरवी र प्रतिरक्षा गरिने मुद्दामध्ये वैदेशिक रोजगार ऐन, २०६४ को कसूर सम्बन्धी मुद्दा तथा मिति २०७४/०९/१८ को नेपाल राजपत्रमा प्रकाशित सूचना अनुसार उच्च अदालत पाटनको वाणिज्य इजालासमा दायर हुने सुरक्षित कारोबार र बैकिङ्ग कसूर तथा सजाय ऐन, २०६४ को कसूर सम्बन्धी मुद्दा र सम्पत्ति शूद्धीकरण (मनी लाउन्डरिङ्ग) निवारण ऐन, २०६४ को कसूर सम्बन्धी मुद्दामा सम्बन्धित अनुसन्धान अधिकारीबाट मुद्दाको तहकिकात पूरा भई मुद्दा चल्ने वा नचल्ने निर्णयको लागि राय सहित विशेष सरकारी वकील कार्यालय समक्ष प्रस्तुत हुन आएको मिसिलमा मुद्दा चलाउनु पर्ने देखेमा सोको आधार र कारण सहितको निर्णय गरी आवश्यक कानूनी कार्यविधि पूरा गरी गराई मुद्दा दायर गर्न सम्बन्धित निकाय वा अधिकारी समक्ष पठाउने अधिकार प्रत्यायोजन गरिएको छ।

त्यस्तै संविधानको धारा १५८ को उपधारा (६) को खण्ड (ग) बमोजिम महान्यायाधिवक्तामा निहित हिरासतमा रहेको व्यक्तिलाई संविधानको अधीनमा रही मानवोचित व्यवहार नगरेको वा त्यस्तो व्यक्तिलाई आफन्तसँग वा कानून व्यवसायी मार्फत भेटघाट गर्न नदिएको भन्ने उजुरी परेमा वा जानकारी हुन आएमा छानविन गरी त्यस्तो हुनबाट रोक्न सम्बन्धित अधिकारीलाई निर्देशन दिने अधिकार मिति २०७२/०६/०३ को राजपत्रमा प्रकाशित सूचना अनुसार सोही मितिदेखि लागू हुने गरी उच्च सरकारी वकील कार्यालयका सहन्यायाधिवक्ता वा निजको अनुपस्थितिमा सहन्यायाधिवक्ताको हैसियतले काम गर्ने कर्मचारीले प्रयोग गर्ने गरी सुम्पिएको छ। सरकारी मुद्दा सम्बन्धी ऐन, २०४९ को अनुसूची १ मा उल्लेखित फौजदारी मुद्दाहरूको अनुसन्धान प्रहरी अनुसन्धानकर्ताबाट हुन्छ। अनुसन्धान अधिकृतबाट अनुसन्धानको कार्य सम्पन्न भए पश्चात अभियोजन सम्बन्धी निर्णयका लागि सरकारी वकील कार्यालयमा राय सहितको प्रतिवेदन पठाउने र सरकारी वकीलले महान्यायाधिवक्ताबाट प्रत्यायोजित अधिकारको अधीनमा रही मुद्दा चल्ने वा नचल्ने सम्बन्धी निर्णय गर्ने र मुद्दा चल्ने निर्णय भएमा कानूनद्वारा तोकिएको अदालत वा अन्य निकायमा मुद्दा दायर गर्ने कानूनी व्यवस्था छ। उक्त ऐनको अनुसूची-२ मा उल्लेखित देवानी मुद्दा तोकिएको अधिकारीले जाँचबुझ गरी रायसहित मुद्दा चल्ने वा नचल्ने निर्णयका लागि सम्बन्धित सरकारी वकील समक्ष पठाउने र सम्बन्धित सरकारी वकीलले महान्यायाधिवक्ताबाट तोकिएको शर्तको अधीनमा रही मुद्दा चल्ने वा नचल्ने सम्बन्धी निर्णय गर्ने र सो बमोजिम मुद्दा चल्ने निर्णय भएमा फिरादपत्र तयार गरी सम्बन्धित अदालतमा मुद्दा दायर गर्नु पर्ने कानूनी व्यवस्था छ।

२०७५ भदौ १ गतेदेखि मुलुकी अपराध (संहिता) ऐन, २०७४, मुलुकी फौजदारी कार्यविधि (संहिता) ऐन, २०७४ कार्यान्वयनमा आएका छन्। यी संहिता लागू भए पछि साविकको सरकारी मुद्दा सम्बन्धी ऐन, २०४९ लगायतका कानूनहरू खारेज भएको अवस्था छ। फौजदारी कार्यविधि (संहिता) ऐन, २०७४ को दफा ३१ मा सो ऐनको अनुसूची १ वा २ अन्तर्गतको कसूर गरेकोमा कुनै व्यक्ति उपर मुद्दा चलाउन पर्याप्त प्रमाण पुग्ने देखिएमा मुद्दा चलाउन र प्रमाण नपुग्ने देखिएमा मुद्दा नचलाउन सोही व्यहोरा खुलाई मिसिल सरकारी वकील कार्यालयमा पठाउनु पर्ने व्यवस्था गरिएको छ। यसरी प्राप्त मिसिल प्रमाणका आधारमा सरकारी वकीलले महान्यायाधिवक्ताबाट प्रत्यायोजित अधिकार बमोजिम

अभियोजन सम्बन्धी कार्य गर्दछ। अभियोजन पश्चात् सम्बन्धित मुद्दामा अभियोगपत्र दायर गर्ने, प्रतिरक्षा, बहस पैरवी लगायतका कार्य सरकारी वकीलबाट हुन्छ।

जिल्ला सरकारी वकील कार्यालयका सरकारी वकीलले मुलुकी फौजदारी कार्यविधि (संहिता) ऐन, २०७४ को अनुसूची १ र २ का मुद्दामा मुद्दा नचल्ने निर्णय गरेकोमा उच्च सरकारी वकील कार्यालय समक्ष पठाउनु पर्छ। यसरी प्राप्त कागजात अध्ययन गरी उच्च सरकारी वकील कार्यालयबाट मुद्दा चल्ने निर्णय भएमा सम्बन्धित अदालत वा अन्य निकायमा मुद्दा दायर गर्न सम्बन्धित जिल्ला सरकारी वकील कार्यालयमा फाइल फिर्ता गर्ने र सम्बन्धित जिल्लाका सरकारी वकीलबाट कानून बमोजिम मुद्दा दायर गर्ने र उच्च सरकारी वकील कार्यालयबाट समेत मुद्दा नचल्ने निर्णय भएमा महान्यायाधिवक्ता समक्ष पेश गर्ने र महान्यायाधिवक्ताको निर्णय अन्तिम हुने व्यवस्था छ।

यसैगरी मुलुकी देवानी कार्यविधि (संहिता) ऐन, २०७४ को दफा २५४ मा संहिताको अनुसूची-२८ मा लेखिएको मुद्दा नेपाल सरकारले नेपाल राजपत्रमा सूचना प्रकाशन गरी तोकेको अधिकारी वा त्यसरी अधिकारी नतोकिएकोमा सम्बन्धित जिल्लाको मालपोत अधिकृतले जाँचबुझ गरी मुद्दा चलाउने वा नचलाउने निर्णयको लागि सङ्कलन गरिएको प्रमाण र राय समेत उल्लेख गरी मुद्दा चल्ने नचल्ने निर्णयकालागि सम्बन्धित जिल्लाको सरकारी वकील समक्ष पठाउने र सरकारी वकीलले अध्ययन गरी सो मिसिलमा मुद्दा चल्ने वा नचल्ने विषयमा निर्णय गर्नेछ। सरकारी वकीलले मुद्दा चल्ने निर्णय गरेमा सरकारी वकीलले फिरादपत्र तयार गरी प्रमाण सहित सम्बन्धित अदालतमा मुद्दा दायर गर्नु पर्ने कानूनी व्यवस्था छ।

१.४ वार्षिक प्रतिवेदन पेश गर्ने सम्बन्धी व्यवस्था

नेपालको संविधानको धारा १५९ बमोजिम महान्यायाधिवक्ताले प्रत्येक वर्ष यो संविधान र संघीय कानून बमोजिम आफूले सम्पादन गरेको कामको वार्षिक प्रतिवेदन तयार गरी राष्ट्रपति समक्ष पेश गर्ने र राष्ट्रपतिले प्रधानमन्त्री मार्फत त्यस्तो प्रतिवेदन संघीय संसद समक्ष पेश गर्न लगाउने व्यवस्था छ। सो प्रतिवेदनमा अन्य कुराको अतिरिक्त महान्यायाधिवक्ताले वर्षभरिमा संवैधानिक एवं कानूनी विषयमा दिएको राय सल्लाहको संक्षिप्त विवरण सहितको संख्या, सरकार वादी भई चलेका मुद्दा सम्बन्धी विवरण, नेपाल सरकार वादी वा प्रतिवादी भई दायर भएका मुद्दा मामिलामा प्रतिरक्षा गरेको विवरण, नेपाल सरकार वादी भई चल्ने मुद्दामा भविष्यमा गरिनुपर्ने सुधार तथा अपराधका प्रवृत्ति सम्बन्धी विवरण उल्लेख गर्नु पर्ने व्यवस्था गरिएको छ।

२. संगठनात्मक स्वरूप

नेपालको संविधानको धारा १५७ ले नेपालमा एक महान्यायाधिवक्ता रहने र निजको नियुक्ति प्रधानमन्त्रीको सिफारिसमा राष्ट्रपतिबाट हुने व्यवस्था गरेको छ। संविधानमा अन्यथा लेखिएदेखि बाहेक कुनै अदालत वा न्यायिक अधिकारी समक्ष नेपाल सरकारको तर्फबाट मुद्दा चलाउने वा नचलाउने भन्ने कुराको अन्तिम निर्णय गर्ने र नेपाल सरकारको तर्फबाट चलाइने मुद्दाहरूका सन्दर्भमा सम्बन्धित अदालत वा न्यायिक अधिकारी समक्ष अभियोगपत्र वा फिरादपत्र दर्ता गर्ने, मुद्दाको बहस पैरवी गर्ने, सरकार पक्ष भएको वा सरकारको हक, हित वा सरोकार निहित रहेको मुद्दामा सरकारको तर्फबाट प्रतिरक्षा गर्ने, मुद्दाको पुनरावेदन गर्ने एवं सरकार वा सरकारले तोकेका अधिकारीलाई कानूनी राय प्रदान गर्ने लगायतका काम, कर्तव्य र अधिकार महान्यायाधिवक्तामा निहित छन्। महान्यायाधिवक्तामा निहित उल्लेखित अधिकारहरू मातहतका सरकारी वकीलहरूलाई सुम्पन सक्ने संवैधानिक व्यवस्था अनुसार महान्यायाधिवक्ताबाट प्रत्यायोजित अधिकार महान्यायाधिवक्ताको कार्यालय मातहतका उच्च (नेपाल सरकारको मिति २०७३।०६।०६ को निर्णय अनुसार तत्काल कायम रहेका पुनरावेदन सरकारी वकील कार्यालयहरू उच्च सरकारी वकील कार्यालयमा रूपान्तरण भएका), विशेष तथा जिल्ला सरकारी वकील कार्यालयहरूमा कार्यरत सरकारी वकीलहरूबाट प्रयोग भई आएको छ। महान्यायाधिवक्ताको कार्यालयको संगठनात्मक स्वरूप र मातहतका पुनरावेदन, विशेष तथा जिल्ला सरकारी वकील कार्यालयहरूको संगठनात्मक स्वरूपलाई प्रस्तुत प्रतिवेदनको अनुसूची १ मा प्रस्तुत गरिएको छ।

३. व्यवस्थापन तथा प्रशासनिक संरचना

संगठनको उद्देश्य हासिल गर्न मानवीय तथा भौतिक स्रोत साधन, प्रविधि, संरचना र क्रियाकलापहरूको समन्वय र परिचालन आवश्यक पर्दछ। विविध खालका ज्ञान, सीप, दक्षता र क्षमता भएका बहुआयामिक जनशक्तिको व्यवस्था र त्यस्तो जनशक्तिको समन्वय र स्रोत साधनको कुशल व्यवस्थापन गरिनु पर्दछ। संगठन भित्र भएका क्षमता र सीपयुक्त जनशक्तिको उचित पहिचान गरी संभव भएसम्म क्षमता र रुची अनुसार जिम्मेवारी दिई व्यवस्थापन गर्न सकेमा मात्र संगठनको कार्यसम्पादनमा अपेक्षित स्तरीयता कायम भई लक्ष्य प्राप्तमा मद्दत पुग्दछ। यसको लागि संगठनका सदस्यहरू बीचमा जिम्मेवारी र अधिकारको स्पष्ट विभाजन आवश्यक हुन्छ।

संगठनको उद्देश्य र सो उद्देश्य हासिल गर्न गर्नुपर्ने क्रियाकलापले संगठनको दायरा वा क्षेत्र निर्धारण गर्दछ। निर्धारित लक्ष्य अनुरूप प्रभावकारीरूपले कार्य सञ्चालन गर्न कुशल व्यवस्थापन र दक्ष प्रशासनको आवश्यकता पर्दछ। यस भित्र दक्ष जनशक्तिको चयन, उपयुक्त जिम्मेवारी एवं आर्थिक तथा भौतिक पूर्वाधारको व्यवस्था महत्वपूर्ण रहन्छ। कार्य वातावरणमा भौतिक साधन र सुविधाको पूर्तिले जनशक्ति उत्प्रेरित भई संगठनात्मक कार्य कुशलताको विकास गराउन महत्वपूर्ण भूमिका निर्वाह गर्दछ। नेपालको संविधानले महान्यायाधिवक्तालाई सुम्पेको जिम्मेवारी अनुरूप कार्यसम्पादन

गर्न स्थापित महान्यायाधिवक्ताको कार्यालय र मातहतका सरकारी वकील कार्यालयहरूको वर्तमान अवस्था, भौतिक स्थिति र आवश्यकताहरूलाई समेत यस प्रतिवेदनमा प्रस्तुत गरिएको छ ।

३.१. सरकारी वकील तथा अन्य कर्मचारीहरूको दरबन्दीको अवस्था

विज्ञान र प्रविधिको विकासको कारण फौजदारी न्याय प्रशासनमा थपिएका चुनौतीहरूको सामना गर्न तथा समयको परिवर्तन अनुसार संगठनको लक्ष्य तथा उद्देश्यमा भएको विस्तार अनुरूप कुशलतापूर्वक कार्यसम्पादन गर्न मानव स्रोतको संख्यात्मक विस्तारको साथसाथै जनशक्तिमा ज्ञान, सीप, क्षमता र दक्षताको विकास गरी स्रोत साधनले युक्त बनाउनु आवश्यक हुन्छ । महान्यायाधिवक्ताले अदालत तथा न्यायिक अधिकारी समक्ष नेपाल सरकारको तर्फबाट मुद्दा चलाउने वा नचलाउने भन्ने कुराको अन्तिम निर्णय गर्ने, नेपाल सरकारको तर्फबाट चलाइएका मुद्दाहरू र नेपाल सरकारको हक, हित वा सरोकार निहित रहेका जुनसुकै मुद्दाहरूमा बहस पैरवी र प्रतिरक्षा गर्ने, सरकारको तर्फबाट पुनरावेदन, पुनरावलोकन वा मुद्दा दोहोर्‍याई पाउन निवेदन गर्ने, नेपाल सरकार र नेपाल सरकारले तोकिदिएको अन्य अधिकारीलाई कानूनी राय सल्लाह प्रदान गर्ने लगायतका आफूलाई संविधानले तोकेको काम, कर्तव्य, अधिकार र जिम्मेवारी स्वयं वा मातहतका सरकारी वकीलहरूमार्फत कार्यसम्पादन गर्दछन् ।

महान्यायाधिवक्ताबाट प्रत्यायोजित अधिकार अन्तर्गत तथा संविधान एवं कानूनले सरकारी वकीललाई तोकेको जिम्मेवारी कुशलतापूर्वक निर्वाह गर्न महान्यायाधिवक्ताको कार्यालय तथा मातहतका सरकारी वकील कार्यालयहरूमा सरकारी वकील तथा सहायक कर्मचारीहरूको दरबन्दी क्रमशः थप हुँदै गएको भएता पनि कार्यबोझ र कार्य प्रकृतिको अनुपातमा विद्यमान जनशक्ति अबै अपर्याप्त देखिन्छ । यसले गर्दा कार्यको गुणस्तरमा अपेक्षा अनुरूप वृद्धि हुन सकेको छैन । मुद्दाको संख्यात्मक वृद्धि र थपिएको जिम्मेवारी अनुसार महान्यायाधिवक्ताको कार्यालय तथा मातहतका सरकारी वकील कार्यालयहरूमा संगठन संरचना परिवर्तन र जनशक्ति थप गर्नु पर्ने देखिन्छ । महान्यायाधिवक्ताको कार्यालय र मातहतका सरकारी वकील कार्यालयहरू तथा अन्य सरकारी निकाय एवं कार्यालयहरूमा रहेका सरकारी वकील तथा कर्मचारीहरूको मौजुदा दरबन्दी देहायको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ :-

तालिका नं. १
सरकारी वकील एवं अन्य कर्मचारीहरूको दरबन्दी विवरण

कार्यालय	संविधानिक पद	नेपाल सरकारका निजामती कर्मचारीहरू													
		राजपत्राङ्कित					राजपत्र अनङ्कित					श्रेणी विहीन			
		विशिष्ट	प्रथम	द्वितीय	तृतीय	लेखा/प्रा	प्रथम	द्वितीय	लेपा/स लेपा	क.अ	स.क.अ	टाइपिष्ट	ह.स.चा.	का.स.	जम्मा
महान्यायाधिवक्ताको कार्यालय	१	४	१०	१५	१६	३	१८	९	२	६	३	३	२०	२५	१३५
उच्च सरकारी वकील कार्यालयहरू			१८	३२	४८		६२	२२	१८	१५	११	११	२०	७९	३३६
विशेष सरकारी वकील कार्यालय			१	९	५		७		१	१			३	४	३१
जिल्ला सरकारी वकील कार्यालयहरू			१	८२	१२४	२	१४६	७९	१	४३	४०	२३	७८	२५५	८७४
अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोग			४	६	१३										२३
निर्वाचन आयोग				१	१										२
राष्ट्रिय महिला आयोग					१										१
मुख्य न्यायाधिवक्ताको कार्यालयहरू				७	२१										२८
आन्तरिक राजश्व विभाग				१	१										२
खाद्य प्रविधि तथा गुण नियन्त्रण विभाग					१										१
राजश्व अनुसन्धान विभाग				१	१		४								६
सम्पत्ति शिद्धीकरण अनुसन्धान विभाग				१	२		२								५
अध्यागमन विभाग					१										१
वैदेशिक रोजगार विभाग				१	६		७								१४
राष्ट्रिय निकुञ्ज तथा वन्यजन्तु संरक्षण विभाग					१										१
जिल्ला प्रशासन कार्यालय काठमाडौं					१										१
ठूला करदाता कार्यालय					१										१
मध्यमस्तरीय करदाता कार्यालय					१										१
जम्मा	१	४	३४	१५६	२४५	५	२४६	११०	२२	६५	५४	३७	१२१	३६३	१४६३

महान्यायाधिवक्ताको कार्यालय र मातहतका सरकारी वकील कार्यालयको कर्मचारी दरबन्दी तथा पदपूर्तिको स्थिति हेर्दा मानव संसाधन योजनामा समुचित ध्यान पुग्न सकेको छैन । मानव संसाधन योजनाले संगठनमा आवश्यक पर्ने सामान्य तथा विशिष्ट योग्यता भएको मानव स्रोत र त्यसलाई वाञ्छित लक्ष्य प्राप्तिको लागि उपयोग गर्ने प्रक्रियालाई संकेत गर्दछ । यसले संगठनमा उचित स्थान, समय र संख्यामा योग्य कर्मचारीहरू कार्यरत छन् भन्ने विषयलाई सुनिश्चित गरी संगठनमा कार्यरत कर्मचारीहरूसँग सम्बद्ध संस्कृति, औपचारिक, अनौपचारिक संगठनहरू र प्रणालीहरूमा समेत समुचित ध्यान पुऱ्याउँछ । महान्यायाधिवक्तालाई संविधानले दिएको जिम्मेवारी प्रभावकारीरूपले निर्वाह गर्न जिम्मेवारी र कार्यबोझका आधारमा मानव संसाधन योजना निर्माण गरी लागू गर्न जरुरी छ ।

संवैधानिक अंगको रूपमा रहेको महान्यायाधिवक्ताको कार्यालय र मातहत पुनरावेदन, विशेष तथा जिल्ला सरकारी वकील कार्यालयहरूमा हाल विद्यमान कर्मचारी दरबन्दी संख्यालाई तालिका नं. १ मा प्रस्तुत गरिएको छ । महान्यायाधिवक्ताको कार्यालय तथा मातहतका सरकारी वकील कार्यालयहरूको दरबन्दी र पदपूर्तिको अवस्थालाई क्रमशः अनुसूची ९, २०, २९ र ३८ मा प्रस्तुत गरिएको छ । नेपाल न्याय सेवा अन्तर्गत सरकारी वकील समूहमा रही महान्यायाधिवक्ताको कार्यालय तथा मातहतका सरकारी वकील कार्यालयहरू एवं विभिन्न सरकारी निकायहरूमा कार्यरत सरकारी वकीलहरूको नामावली सहितको विवरण अनुसूची ३९ मा समावेश गरिएको छ ।

३.२. कार्यालय भवन तथा भौतिक स्रोत साधनको वर्तमान अवस्था

संगठनको लक्ष्य अनुरूप प्रभावकारी कार्यसम्पादनको लागि उपयुक्त वातावरण निर्माणका लागि कार्यालय भवन, आवास, फर्निचर, कार्यालय सञ्चालन सम्बन्धी सामग्रीहरू लगायतका भौतिक साधन र पूर्वाधारहरूको साथै सुरक्षा संयन्त्रहरूको समुचित व्यवस्थापन अपरिहार्य छ । न्यायपालिकाको संरचना अनुरूप महान्यायाधिवक्ताको कार्यालय मातहत १, उच्च सरकारी वकील कार्यालय १८, विशेष सरकारी वकील कार्यालय १ र जिल्ला सरकारी वकील कार्यालय ७७ बाट सरकारी वकीलहरूको कार्यसम्पादन हुँदै आएको छ । कार्यालय भवन निर्माण नभएका र भवनहरू पुराना र अपर्याप्त भएका स्थानमा सरकारी वकील कार्यालयहरूको आफ्नै कार्यालय भवन निर्माण गर्ने कार्यले केही वर्ष देखि निरन्तरता पाएको छ । भएका कार्यालय भवनहरू मध्ये पनि कतिपय भवनहरू वर्तमान दरबन्दीको अनुपातमा साँघुरा, अपर्याप्त तथा पुराना भएकाले दैनिक कार्यसम्पादनमा कठिनाई महसुस भएको छ । महान्यायाधिवक्ताको कार्यालय, उच्च, विशेष तथा जिल्ला सरकारी वकील कार्यालयहरूको वर्तमान भौतिक अवस्थालाई क्रमशः प्रस्तुत प्रतिवेदनको अनुसूची ८, १९, २८ र ३६ मा प्रस्तुत गरिएको छ । मुद्दाको कार्यबोझ बढी भएका उच्च सरकारी वकील कार्यालय पाटन, विशेष सरकारी वकील कार्यालय काठमाडौं र जिल्ला सरकारी वकील कार्यालय काठमाडौंको जग्गा र कार्यलय भवन छैन । यी कार्यालयहरूका लागि जग्गाको बन्दोबस्त गरी कार्यालय भवन बनाउनु पर्ने आवश्यकता छ । अन्य सरकारी वकील कार्यालयहरूका हकमा कार्यबोझलाई प्रमुख आधार मानी नयाँ कार्यालय भवनहरू निर्माण गर्नुपर्ने अवस्था रहेको छ ।

पीडित मैत्री कक्ष

आर्थिक वर्ष २०७०/०७१ मा ग्लोबल नेपालको आर्थिक सहयोगमा जिल्ला सरकारी वकील कार्यालयहरू भापा, मोरङ, दोलखा, धनुषा, रौतहट, पर्सा, कास्की, तनहुँ, म्याग्दी, पर्वत, अर्घाखाँची, रूपन्देही, बाजुरा, बझाङ, डोल्पा, हुम्ला, अछाम, कालिकोट, मुगु, जुम्ला गरी २० जिल्लामा पीडितमैत्री कक्ष निर्माण भएका छन् भने ब्कष ायगलमवतप्यल को आर्थिक सहयोगमा मकवानपुर, काभ्रेपलाञ्चोक, बाँके र कंचनपुर ४ जिल्ला सरकारी वकील कार्यालयहरूमा पीडितमैत्री कक्ष निर्माण भएका छन् । यसैगरी आर्थिक वर्ष २०७१/०७२ मा ग्लोबल नेपालको आर्थिक सहयोगमा पाँचथर, इलाम, बाग्लुङ, बैतडी, चितवन, सर्लाही, महोत्तरी, डोटी, सोलुखुम्बु, उदयपुर, दाङ, दार्चुला, ललितपुर, भक्तपुर, गोर्खा, स्याङ्जा, पाल्पा, नवलपरासी, सिराहा र रोल्पा गरी २० जिल्ला सरकारी वकील कार्यालयहरूमा पीडित मैत्री कक्ष निर्माण भएको छ । आर्थिक वर्ष २०७२/०७३ मा ग्लोबल नेपालको आर्थिक सहयोगमा तेह्रथुम, संखुवासभा, सुनसरी, सिन्धुली, रामेछाप, काठमाडौं, धादिङ, मुस्ताङ, रसुवा, मनाङ, लमजुङ, गुल्मी, सल्यान, जाजरकोट गरी १४ जिल्ला सरकारी वकील कार्यालयहरूमा पीडित मैत्री कक्षको निर्माण भएको छ ।

घर, जग्गा भवनको अवस्था

महान्यायाधिवक्ताको कार्यालयको पुरानो कार्यालय भवन भत्काई हाल नयाँ भवन निर्माणाधीन अवस्थामा रहेको छ । महान्यायाधिवक्ताको कार्यालयबाट सरकारी वकील कार्यालयहरूको भौतिक प्रोफायल तयारी र सरकारी वकील कार्यालयको भवन निर्माणको मापदण्ड तयार भएको छ । महान्यायाधिवक्ताको कार्यालय मातहतका सरकारी वकील कार्यालयहरूको भवनको अवस्था निम्नानुसार रहेको छ:

क्र.सं.	विवरण	उच्च सरकारी वकील कार्यालय	जिल्ला सरकारी वकील कार्यालय
१	नयाँ भवन	विराटनगर, जनकपुर, बाग्लुङ, सुर्खेत, नेपालगञ्ज, जुम्ला (राष्ट्रिय पुनर्निर्माण प्राधिकरणबाट), बुटवल (प्रदेश प्रमुखको कार्यालय रहेको),	संखुवासभा, सुनसरी, दोलखा, सिन्धुपाल्चोक, तनहुँ, कास्की, स्याङ्जा, बाग्लुङ, मुस्ताङ, पर्वत, म्याग्दी, रूपन्देही, बाँके, दैलेख, मुगु, अछाम, कञ्चनपुर, रसुवा, रामेछाप, धनकुटा, सोलुखुम्बु, लमजुङ, नुवाकोट र उदयपुर
२	निर्माणको अन्तिम चरणमा रहेका	हेटौंडा, तुलसीपुर	ताप्लेजुङ, गुल्मी, रोल्पा, बाजुरा, धादिङ र दार्चुला
३	निर्माणाधीन	पोखरा	भापा, मोरङ, ओखलढुंगा, सिराहा, सर्लाही, धनुषा, महोत्तरी, सिन्धुली, बारा, गोर्खा, अर्घाखाँची, सल्यान, प्युठान, रुकुम पश्चिम, बर्दिया, कालिकोट, डडेल्धुरा, तेह्रथुम, कैलाली, भोजपुर, बैतडी

क्र.सं.	विवरण	उच्च सरकारी वकील कार्यालय	जिल्ला सरकारी वकील कार्यालय
४	निर्माणको प्रक्रियामा रहेका	इलाम	पाँचथर, रौतहट
५	अव प्राथमिकतापूर्वक बनाउनु पर्ने भवन	वीरगञ्ज, पाटन, विशेष सरकारी वकील कार्यालय, दिपायल,	पर्सा, चितवन, सप्तरी (जग्गासहित), दाङ (थप गर्ने), डोटी, बझाङ, भक्तपुर, काठमाडौं
६	जग्गा व्यवस्थापन गर्नु पर्ने	पाटन, विशेष सरकारी वकील कार्यालय	सप्तरी, काठमाडौं, भक्तपुर, नवलपरासी सुस्ता पूर्व र रुकुम पूर्व
७	अन्य सरकारी वकील कार्यालयहरू चालु अवस्थामा रहेका छन् ।		

हालसम्म १३ वटा उच्च सरकारी वकील कार्यालयहरूको भवन रहेका मध्ये धनकुटा, विराटनगर, जनकपुर, बाग्लुङ नेपालगञ्ज, जुम्ला र सुर्खेत गरी ७ वटा कार्यालयको भवन उपयुक्त रहेका छन् । उच्च सरकारी वकील कार्यालय बुटवल, महेन्द्रनगरका भवन अपर्याप्त भएको र उच्च सरकारी वकील कार्यालय इलाम, राजविराज र दिपायलको भवन पुराना रहेका हुँदा नयाँ भवन बनाउनु पर्ने देखिन्छ । हाल ३ वटा उच्च सरकारी वकील कार्यालय हेटौँडा, तुल्सीपुर र पोखराको भवन निर्माणाधीन रहेको र उच्च सरकारी वकील कार्यालय इलामको भवन निर्माण प्रक्रियामा रहेका छन् । उच्च सरकारी वकील कार्यालयहरू ओखलढुंगा, वीरगञ्ज, पाटन र विशेष सरकारी वकील कार्यालय काठमाडौंको जग्गा तथा भवन समेत रहेका छैनन् ।

यसैगरी हालसम्म ४५ वटा जिल्ला सरकारी वकील कार्यालयहरूको आफ्नै कार्यालय भवनहरू रहेका छन् । ती मध्ये २० वटा कार्यालयका भवन कार्यसम्पादनका लागि पर्याप्त रहेका छन् । १० वटा जिल्ला सरकारी वकील कार्यालयका भवन पुराना भएको हुँदा नयाँ भवन निर्माण गर्नुपर्ने देखिन्छ । भक्तपुर जिल्ला सरकारी वकील कार्यालयको भवन साधुरो हुँदा अपर्याप्त रहेको छ । हाल २८ वटा जिल्ला सरकारी वकील कार्यालयहरू निर्माणाधीन अवस्थामा रहेका छन् भने २ वटा जिल्ला सरकारी वकील कार्यालयहरूको नयाँ भवन निर्माण गर्ने प्रक्रियामा रहेका छन् । ७२ वटा जिल्ला सरकारी वकील कार्यालयहरूका भवन निर्माण गर्न जग्गा रहेका छन् । आफ्नै जग्गा भएका मध्ये भक्तपुर, चितवन जिल्ला सरकारी वकील कार्यालयको जग्गा अपर्याप्त रहेको छ । ४ वटा (सप्तरी, काठमाडौं, नवलपरासी सुस्ता पूर्व, रुकुम पूर्व) जिल्ला सरकारी वकील कार्यालयहरूको भवन निर्माणका लागि आफ्नो जग्गा समेत रहेको छैन ।

तालिका नं. २

महान्यायाधिवक्ताको कार्यालय तथा मातहतका सरकारी वकील कार्यालयहरूको भौतिक स्थिति

विवरण	कार्यालय भवन				ल्यापटप संख्या	कम्प्युटर संख्या	प्रिन्टर संख्या	टेलिभिजन	इन्भर्टर	फोटोकॉपी संख्या	टेलिफोन संख्या	फ्याक्स संख्या	सवारी साधन संख्या		
	भएको	नभएको	निर्माणाधीन	निर्माण प्रारम्भ									कार	जीप	मोटरसाइकल
म.न्या.का.			१		३४८	१००	६९	४	०	१०	३१	६	२३	९	२५
उ.स.व.का.	१३	३	३	१	१३	११३	६५	०	२३	३३	३१	१६	१६	७	३०
वि.स.व.का.	०	१	०	०	१३	१३	५	०	४	४	३	१	१	२	८
जि.स.व.का.	४५	७	२८	२	५१	३५१	२०१	०	९५	१०७	८६	६९	६९	७	६७
जम्मा	५८	११	३२	३	४२५	५७७	३४०	४	१२२	१५४	१५१	९२	१०९	२५	१३०

३.३. महान्यायाधिवक्ताको कार्यालय तथा मातहतका कार्यालयहरूको बजेट वितरण

महान्यायाधिवक्ताको कार्यालय एवं मातहतका पुनरावेदन, विशेष तथा जिल्ला सरकारी वकील कार्यालयहरूमा रहेका मुद्दाको संख्या र कार्यबोभको अनुपातमा भौतिक स्रोत साधनहरूको व्यवस्था गर्न महान्यायाधिवक्ताको कार्यालयका लागि विनियोजन गरिने रकमको अनुपात समय सापेक्ष रूपमा वृद्धि भएमा मात्र संभव हुन्छ । आर्थिक वर्ष २०७४/०७५ मा नेपाल सरकारले महान्यायाधिवक्ताको कार्यालय तथा मातहत सरकारी वकील कार्यालयहरूको लागि विनियोजन गरेको बजेट रकम रु. १ अर्ब १३ करोड १८ लाख ३७ हजारलाई देशको कुल बजेट विनियोजित रकम रु. १२ खर्ब, ७८ अर्ब, ९९ करोडलाई अनुपातमा विभाजन गरी हेर्दा कुल विनियोजित रकमको ०.०९ प्रतिशत मात्र यस कार्यालयलाई विनियोजन भएको देखिन्छ । केन्द्रमा महान्यायाधिवक्ताको कार्यालय १, उच्च सरकारी वकील कार्यालयहरू १८, विशेष सरकारी वकील कार्यालय १ तथा ७७ जिल्ला सरकारी वकील कार्यालय समेत गरी देशव्यापी रूपमा फैलिएको कार्यालयको संरचना तथा कार्यरत भण्डै १,४०० को संख्यामा रहेको जनशक्तिको दृष्टिकोणबाट हेर्दा यो रकमको अनुपात सन्तोषजनक मान्न सकिदैन । महान्यायाधिवक्ताको कार्यालय र मातहतका सरकारी वकील कार्यालयहरूका लागि आर्थिक वर्ष २०७४/०७५ का लागि विनियोजन गरिएको रकम र खर्च विवरण देहायको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका नं. ३

महान्यायाधिवक्ताको कार्यालय तथा मातहतका सरकारी वकील कार्यालयहरूका लागि विनियोजन, निकास एवम् खर्च भएको रकमको विवरण

महान्यायाधिवक्ताको वार्षिक प्रतिवेदन २०७४/०७५

बजेटको अवस्था		२०७४	२०७५	२०७६	२०७७	२०७८
विनियोजन	चालु	११६१४७०००.००	१९४५५४०००.००	२६४१००००.००	४१०७८३०००.००	७४७८९४०००.००
	पुंजीगत	८५३३०००.००	६९७००००.००	८७९०००.००	२३७५४५०००.००	३१६७२७०००.००
	सं.सू. चालु	५०११२०००.००				५०११२०००.००
	सं.सू. पुंजीगत	१७१०४७०५.००				१७१०४७०५.००
	जम्मा	१९९९९६७०५.००	२६४३२४०००.००	२७२९९०००.००	६४८३२८०००.००	११३९८३७०५.००
विकास/बचत	चालु	९९३६०८५६.७७	१६८९७९५०५.८३	२२४३६९७७.३५	३५७८२५७०४.५२	६४८६०३०४४.४७
	पुंजीगत	७५४४७००.००	५९९८२९०८.६३	७५२२९७.००	१८९३२४५६९.००	२५६४९३६६६.६३
	सं.सू. चालु	४५६९२७५७.९५				४५६९२७५७.९५
	सं.सू. पुंजीगत	१६९९२४०८.००				१६९९२४०८.००
	जम्मा	१६९९२०७२२.७२	२२८९६९६९४.४६	२३१८९२७४.३५	५४७१५०२६५.५२	९६७६२९८७७.०५

उल्लेखित विवरण हेर्दा महान्यायाधिवक्ताको कार्यालय तथा मातहतका सरकारी वकील कार्यालयहरूमा वृद्धि भएको कार्यबोझ र जनशक्तिको अनुपातमा कार्यालयलाई विनियोजन गरिने बजेट अपेक्षा अनुरूप वृद्धि हुन सकेको छैन । अदालत र सरकारी वकील कार्यालय भवनहरू फरक-फरक ठाउँमा रहेको कारण मुद्दा सम्बन्धी काम कारबाही तथा बहस पैरवीको लागि अदालत आउन जान र मिसिल लगायतका महत्वपूर्ण कागजातहरू समेतको सुरक्षाको संवेदनशीलता समेतको दृष्टिकोणले उच्च, विशेष तथा जिल्ला सरकारी वकील कार्यालयहरूमा सवारी साधन उपलब्ध हुनुपर्ने महसुस गरी सवारी साधन नभएका वा नपुग भएका सरकारी वकील कार्यालयहरूलाई क्रमशः सवारी साधन उपलब्ध गराउने कार्यको सुरुवात गरिएको छ । साथै कार्यालयको लागि अत्यावश्यक कम्प्युटर, प्रिन्टर, फोटोकपि मेसिन, फ्याक्स मेसिन लगायतका साधन र तिनको मर्मत सम्भार समेतको लागि प्रत्येक सरकारी वकील कार्यालयमा आवश्यक रकम वार्षिक रूपमा उपलब्ध गराउने कार्यको सुरुवात गरिएको छ । यसलाई समयानुकूल वृद्धि गरी नियमितता दिनु जरुरी छ ।

महान्यायाधिवक्ताको कार्यालय र मातहतका सरकारी वकील कार्यालयमा बहस पैरवी र प्रतिरक्षा गर्ने जम्मा ३५० जना सरकारी वकीलहरूको दरबन्दी रहेकोमा (महान्यायाधिवक्ता समेत) सो दरबन्दीबाट वर्तमान मुद्दाको संख्याको प्रभावकारी र गुणात्मक बहस पैरवी र प्रतिरक्षा गर्न कठिनाई भएको यथार्थ हो । संगठित अपराधमा भएको संख्यात्मक वृद्धि, विद्युतीय कारोबार (साइबर), सम्पत्ति शुद्धीकरण (मनी लाउण्डरिङ्ग) जस्ता नवीन प्रकृतिका अपराध र राजश्व सम्बन्धी अपराधको अभियोजन र बहस पैरवी गर्ने कार्य एवं रिटहरूको प्रभावकारी प्रतिरक्षा जस्ता कुराहरू परम्परागत अध्ययन र अभ्यासमा आधारित जनशक्तिबाट संभव छैन । यस्ता अपराधमा कानूनी व्यवस्थाको उद्देश्य अनुरूप राज्यको हकहित र सरोकारको प्रभावकारी प्रतिनिधित्वका लागि सरकारी वकीलको क्षमता वृद्धि तथा महान्यायाधिवक्ताको कार्यालय मातहतका कार्यालयहरूको आधुनिकीकरण गर्नु आवश्यक छ । सक्षमता एवं प्रभावकारिताको अभिवृद्धिले राज्यको राजश्वको ठूलो रकम संरक्षण हुने मात्र होइन अपराध नियन्त्रण गरी समाजमा शान्ति र व्यवस्था कायम गर्ने कार्यमा योगदान दिन समेत महान्यायाधिवक्ताको कार्यालय सफल हुने कुराको अपेक्षा गर्न सकिन्छ । अतः विशिष्टकृत ज्ञान एवं सीपयुक्त जनशक्तिको प्रवर्द्धन, वृद्धि र विकासका अतिरिक्त यसका भौतिक संरचना र प्रविधिको आधुनिकीकरण हुनु आवश्यक देखिएको छ ।

३.४ सरकारी वकीलहरूको वार्षिक कार्य समीक्षा तथा अनुशिक्षण, अध्ययन, भ्रमण तथा तालिमको विवरण

समयको परिवर्तनसँगै सरकारी वकीलको कार्यमा आएका नयाँ चुनौतीको सामना गर्न र पदीय जिम्मेवारी प्रभावकारी रूपमा बहन गर्न सरकारी वकीलहरूको व्यावसायीकरणका लागि उच्च अध्ययन र तालिमको अवसर प्रदान गरी ज्ञान, क्षमता, अनुभव र रुची अनुरूप कार्यमा विशिष्टीकरण गर्नु अनिवार्य छ । महान्यायाधिवक्ताको कार्यालयबाट सरकारी वकीलहरूलाई समयसापेक्ष व्यावसायिक बनाई राख्न विदेश तथा स्वदेशमा उच्च अध्ययन एवं सेवा समूहसँग सम्बन्धित तालिमको अवसर उपलब्ध गराउन पहल भईरहेको छ । हाल सरकारी वकीललाई उपलब्ध अवसर अति न्यून रहेकोले यस कार्यलाई नियमित बनाउन निश्चित कार्यक्रम र मापदण्ड तयार गरी सोही अनुसार सरकारी वकीलहरूको ज्ञान, क्षमता, दक्षता, सीप आदिको विकास गर्न पहल गरिनु पर्ने देखिन्छ । विशेष गरी फौजदारी न्याय प्रणाली र फौजदारी कानूनमा आएका नवीनतम् अवधारणासँग सम्बन्धित विषयमा अध्ययन, तालिम, गोष्ठी, कार्यशाला, सेमिनार आदिमा सरकारी वकीललाई अवसर उपलब्ध गराउने तर्फ विशेष ध्यान दिइएको छ । तर यो अभै पर्याप्त भने हुन सकेको छैन ।

यस आर्थिक वर्षमा जिल्ला सरकारी वकीलहरूको क्षेत्रीय वार्षिक कार्य समीक्षा तथा अनुशिक्षण कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने क्रममा प्रदेश नं. ६ र ७ का उच्च सरकारी वकील कार्यालय तथा मातहतका जिल्ला सरकारी वकील कार्यालयहरू र जिल्ला सरकारी वकील कार्यालय बाँके र बर्दियामा कार्यरत सरकारी वकीलहरूको मिति २०७४ साल चैत्र ७ गते बाँकेको नेपालगंजमा, प्रदेश नं. १ र २ का उच्च सरकारी वकील कार्यालय र सो मातहतका सरकारी वकील कार्यालयहरूमा कार्यरत सरकारी वकीलहरूको २०७४ चैत्र १५ गते विराटनगरमा, प्रदेश नं. ४ र ५ का (बाँके र बर्दिया वाहेकका) उच्च तथा जिल्ला सरकारी वकील कार्यालयहरूमा कार्यरत सरकारी वकीलहरूको मिति २०७४ साल चैत्र १७ गते पोखरामा, प्रदेश नं. ३ का उच्च सरकारी वकील कार्यालय र सो मातहतका सरकारी वकील कार्यालयहरूमा कार्यरत सरकारी वकीलहरूको २०७४ चैत्र २८ गते काठमाडौंमा क्षेत्रीय वार्षिक कार्य समीक्षा तथा अनुशिक्षण कार्यक्रम भएको तथा सरकारी वकीलहरूको केन्द्रीय वार्षिक कार्य समीक्षा तथा अनुशिक्षण कार्यक्रम सरकारी वकीलहरूको एकदिवसीय केन्द्रीय अनुशिक्षण तथा वार्षिक कार्यसमीक्षा

गोष्ठी मिति २०७५।०९।०८ गते नेपाल पुलिस क्लब, भृकुटीमण्डप, काठमाडौंमा सम्पन्न भएको थियो । क्षेत्रीय कार्यक्रमहरूबाट पारित प्रस्तावहरूलाई समेत संबोधन हुने गरी केन्द्रीय कार्य समीक्षा तथा अनुशिक्षण कार्यक्रममा छलफल पश्चात पारित प्रस्तावहरू **अनुसूची ४५** मा प्रस्तुत गरिएको छ ।

फौजदारी मुद्दाको अनुसन्धान तथा अभियोजनलाई प्रभावकारी बनाउन सरकारी वकीलहरू तथा सहायक कर्मचारीहरूलाई व्यावसायिक दक्षता र सीप विकासका लागि यस वर्ष अध्ययन, भ्रमण, तालिम, गोष्ठी संचालन भएका थिए । सरकारी वकीलहरू तथा कर्मचारीहरू संलग्न भएका अन्तर्राष्ट्रिय अध्ययन, भ्रमण, तालिम, गोष्ठी **अनुसूची ४०** मा र राष्ट्रिय अध्ययन, भ्रमण, तालिम, गोष्ठी **अनुसूची ४१** मा समावेश गरिएको छ ।

सरकारी वकीलहरूको व्यावसायिक क्षमता अभिवृद्धि गर्न कानूनको उच्च शिक्षा (एलएल. एम.) तथा अन्य वैदेशिक अध्ययनको लागि मित्र राष्ट्रहरूमा छात्रवृत्तिको लागि संस्थागत प्रयास गरिएको छ । सरकारी वकीलहरूको व्यावसायिक क्षमता अभिवृद्धि गर्न तथा विशिष्टीकृत गर्ने संस्थागत प्रयासहरू सीमित स्रोत साधन र न्यून जनशक्तिको कारणले संभव नभएकोले छात्रवृत्तिमा सरकारी वकीलहरूलाई कानूनको उच्च शिक्षा अध्ययन गराउन नसकिरहेको सन्दर्भमा निजी प्रयासमा अध्ययन गर्न चाहने सरकारी वकीलहरूलाई कार्यालयको काममा बाधा नपुग्ने गरी कानूनमा स्नातकोत्तर अध्ययन गर्न अनुमति प्रदान गरिने कार्यलाई लचिलो रूपमा अवलम्बन गरिएको छ । साथै विद्यावारिधिको उपाधि हाँसिल गर्न चाहने सरकारी वकीलहरूलाई पनि यस्तो अवसर उपलब्ध गराउँदै आइएको छ ।

४. सम्पादित कार्यहरूको विवरण

महान्यायाधिवक्ताको कार्यालय र मातहतका पुनरावेदन, विशेष तथा जिल्ला सरकारी वकील कार्यालयहरूबाट आर्थिक वर्ष २०७४/०७५ मा संवैधानिक तथा कानूनी विषयमा दिएको राय सल्लाहको संख्या, मुद्दा तथा रिट निवेदनहरूमा बहस, पैरवी, प्रतिरक्षा एवं न्यायिक कार्यको सिलसिलामा सम्पादित कार्यहरूको कार्यालयगत तथा एकमुष्ठ लगत फछ्यौट विवरणलाई तल उल्लेखित तालिकाहरूमा प्रस्तुत गरी विश्लेषण गरिएको छ ।

४.१ संवैधानिक तथा कानूनी विषयमा दिएको राय सल्लाहको संख्या

महान्यायाधिवक्ताको कार्यालय, मातहतका उच्च तथा जिल्ला सरकारी वकील कार्यालयहरूबाट यस आर्थिक वर्षमा संवैधानिक तथा कानूनी विषयमा १०३ वटा विषयमा राय माग भएकोमा ८७ वटा राय प्रदान गरिएको, ११ वटा रीत नपुगेको र क्षेत्राधिकार बाहिर भएको हुँदा फिर्ता गरिएको र ५ वटा कानूनी राय प्रदान गर्न बाँकी रहेको देखिन्छ । कार्यालयगत रूपमा संवैधानिक एवं कानूनी विषयमा राय सल्लाह माग भएको र दिएको संख्या देहायको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका नं. ४

महान्यायाधिवक्ताको कार्यालय र मातहतका कार्यालयबाट संवैधानिक एवं कानूनी विषयमा राय सल्लाह प्रदान गरेको विवरण

कार्यालयहरू	राय सल्लाह माग भएको संख्या	राय सल्लाह दिएको संख्या	बाँकी संख्या	कैफियत
महान्यायाधिवक्ताको कार्यालय	२६	१५	०	११ रीत नपुगेको र क्षेत्राधिकार बाहिरको हुँदा फिर्ता
उच्च सरकारी वकील कार्यालय	०	०	०	
जिल्ला सरकारी वकील कार्यालय	७७	७२	५	
जम्मा	१०३	८७	५	

यस आर्थिक वर्षमा महान्यायाधिवक्ताको कार्यालयबाट संवैधानिक तथा कानूनी विषयमा प्रदान गरिएका राय र रायको संक्षिप्त विवरण देहायको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ :

तालिका नं. ५

आर्थिक वर्ष २०७४/०७५ मा प्रदान गरिएको कानूनी रायको विवरण

क्र. सं.	राय माग गर्ने कार्यालय	राय माग गरेको मिति	प्रदान गरिएको रायको व्यहोरा	राय प्रदान गरेको मिति
१.	भौतिक पूर्वाधार तथा यातायात मन्त्रालय	दृण्डाण्डादृज	सर्वोच्च अदालतको २०७५।०९।१८ को फैसलाबाट निवेदकले पाउनुपर्ने व्याज रकममा १५% कर काट्ने विपक्षीको कार्य कानून विपरीत देखिँदा उत्प्रेषणको आदेशद्वारा बढेर हुने ठहर्छ । साथै निवेदकले व्याज बापत पाउनुपर्ने बाँकी रकम निजहरूलाई तुरुन्त भुक्तानी दिनु भनी विपक्षीका नाममा परमादेशको आदेश समेत जारी हुने ठहर्छ भनी आदेश गरेकोले यो आदेश अनुसार भुक्तानी गर्ने कार्य उक्त आदेशको निवेदक खण्डमा उल्लेखित व्यक्तिहरूका	दृण्डाण्डादृज

क्र. सं.	राय माग गर्ने कार्यालय	राय माग गरेको मिति	प्रदान गरिएको रायको व्यहोरा	राय प्रदान गरेको मिति
			हकमा मात्र लागू हुने सो बाहेक अन्य व्यक्तिहरूका हकमा त्यस्तो रकम भुक्तानी गर्न नसकिने ।	
२.	प्रहरी प्रधान कार्यालय	१९७८/०८/१६	कानुनी राय माग भएकोमा प्राप्त पत्रमा सरकारी वकील सम्बन्धी नियमावली, २०५५ को नियम ३४(ख) अनुसार कानुनी राय माग गरिएको विषयसँग सम्बन्धित कागजात संलग्न हुनुपर्नेमा त्यसो नभएको तथा नियम ३४(ड) अनुसार कानुनी राय माग गरिएको विषयका सम्बन्धमा विभागीय राय वा सम्बन्धित कार्यालयको दृष्टिकोण उल्लेख भएको हुनुपर्नेमा सो समेत उल्लेख नभएकोले सो रीत पुऱ्याई आएका बखत मात्र कानुनी राय उपलब्ध गराउनेतर्फ कारवाही हुनसक्ने ।	१९७८/०८/१६
३.	प्रहरी प्रधान कार्यालय	१९७८/०८/१७	कानुनी राय माग भएकोमा प्राप्त पत्रमा सरकारी वकील सम्बन्धी नियमावली, २०५५ को नियम ३४(ख) अनुसार कानुनी राय माग गरिएको विषयसँग सम्बन्धित कागजात संलग्न हुनुपर्नेमा त्यसो नभएको तथा नियम ३४(ड) अनुसार कानुनी राय माग गरिएको विषयका सम्बन्धमा विभागीय राय वा सम्बन्धित कार्यालयको दृष्टिकोण उल्लेख भएको हुनुपर्नेमा सो समेत उल्लेख नभएकोले सो रीत पुऱ्याई आएका बखत मात्र कानुनी राय उपलब्ध गराउने तर्फ कारवाही हुनसक्ने ।	१९७८/०८/१६
४.	अर्थ मन्त्रालय	१९७८/०८/१६	यस कार्यालयसँग कानुनी राय माग गर्ने गरी भएको सक्कल निर्णय फाइल एवं सुवास सिटौलालाई औद्योगिक क्षेत्र व्यवस्थापन लिमिटेडको कार्यकारी प्रमुखमा नियुक्ति गर्न सार्वजनिक संस्थान निर्देशन बोर्ड, कार्यकारी प्रमुख नियुक्ति सिफारिस समितिको सचिवालयले मिति २०७०/०४/०५ मा गरेको सिफारिस निर्णय र तत् पश्चातको कारवाही समेतको सम्पूर्ण सक्कल फाइल समेतको अध्ययन गर्नुपर्ने देखिएकोले सो फाइल सहित सरकारी वकील सम्बन्धी नियमावली, २०५५ को नियम ३४(ड) अनुसार राय माग भएको विषयमा विभागीय राय वा अर्थ मन्त्रालयको दृष्टिकोण समेत उल्लेख हुनुपर्नेमा सो उल्लेख नभएकोले सो दृष्टिकोण समेत उल्लेख गरी राय माग भई आएका बखत कानुनी राय प्रदान गर्ने सम्बन्धमा कारवाही हुने ।	१९७८/०८/१६
५.	संस्कृति पर्यटन तथा नागरिक उड्डयन मन्त्रालय	१९७८/०८/१६	सर्वोच्च अदालतबाट संस्कृति, पर्यटन तथा नागरिक उड्डयन मन्त्रालयले क्यासिनो नियमावली, २०७० को नियम ३७ ले गरेको व्यवस्थाका सन्दर्भमा सो व्यवस्था अनुसार नवीकरण गर्न तोकिएको अवधिभित्र इजाजतपत्र नवीकरण गर्न नआउने क्यासिनो कम्पनीको इजाजतपत्र खारेज गर्ने गरी मिति २०७१/०९/०५ मा गरेको निर्णय तत्काल कार्यान्वयन नगरी ती कम्पनीलाई व्यवसाय सञ्चालन गर्न दिनका लागि अन्तरिम आदेश जारी भए अनुसार ती क्यासिनो कम्पनीहरू सञ्चालन भएको देखिन्छ । यसरी सञ्चालन भएका क्यासिनो कम्पनीले सरकारलाई प्रचलित कानून बमोजिम तिर्नु बुझाउनु पर्ने रोयल्टी लगायतका शुल्क नै तिर्नु बुझाउनु पर्ने र नतिरे नबुझाएमा प्रचलित कानूनले तत् सम्बन्धमा निर्धारण गरेका विधि प्रकृया अनुसार कारवाही गर्ने कुरालाई उक्त आदेशले उन्मुक्ति दिएको अवस्था होइन । तसर्थ फरक प्रसंगमा भएको सम्मानित सर्वोच्च अदालतको उक्त आदेशले प्रचलित कानून बमोजिम सरकारलाई तिर्नु बुझाउनु पर्ने रोयल्टी लगायतका शुल्क नतिर्ने नबुझाउने क्यासिनो कम्पनीहरूलाई कानून अनुसार कारवाही गर्न कुनै बाधा नपर्ने ।	

महान्यायाधिवक्ताको वार्षिक प्रतिवेदन २०७४/०७५

क्र. सं.	राय माग गर्ने कार्यालय	राय माग गरेको मिति	प्रदान गरिएको रायको व्यहोरा	राय प्रदान गरेको मिति
६.	संघीय मामिला तथा स्थानिय विकास मन्त्रालय	१९/०७/२०७५	राय परामर्श माग भएकोमा सरकारी वकील सम्बन्धी नियमावली, २०५५ को नियम ३४ द्वारा निर्धारित रीत पूरा गरी आएको नदेखिएको हुँदा सो बमोजिम रीत पुऱ्याई आएका बखत राय प्रदान गर्ने ।	१९/०७/२०७५
७.	अर्थ मन्त्रालय	१९/०७/२०७५	राय माग भई आएकोमा तहाँ मन्त्रालयको दृष्टिकोण वा विभागीय राय उल्लेख भएको नदेखिएको हुँदा राय माग भई आएको विषयमा विभागीय राय वा अर्थ मन्त्रालयको दृष्टिकोण उल्लेख गरी आएका बखत मात्र राय दिन सकिने ।	१९/०७/२०७५
८.	प्रहरी प्रधान कार्यालय	१९/०७/२०७५	राय माग भई आएकोमा प्रहरी कल्याण कोष विशेष आर्थिक कल्याणकारी कार्यक्रम योजना संचालन (कार्यविधि) निर्देशिका, २०६८ को नियम ६ को कार्यान्वयन सन्दर्भमा माग भई आएकोमा उक्त निर्देशिका नेपाल प्रहरीको सकल दर्जालाई आर्थिक राहत दिने समेतको उद्देश्यले प्रहरी कल्याण कोषको विधान, २०५२ बमोजिमको साधारण सभाबाट स्वीकृत भई लागू भएको देखिएको उक्त कानून र सो को कार्यान्वयन गर्न पर्न गएको दुविधाको सम्बन्धमा यस कार्यालयबाट राय प्रदान गर्नुपर्ने प्रकृतिको नदेखिएको ।	१९/०७/२०७५
९.	भौतिक पूर्वाधार तथा यातायात मन्त्रालय	१९/०७/२०७५	राय परामर्श माग भई आएकोमा उक्त विषय सर्वोच्च अदालतमा विचाराधिन (काद(वामपक्ष अवकभ) रहेको देखिँदा सो सम्बन्धमा हाल कानूनी राय दिन नसकिने ।	१९/०७/२०७५
१०.	खानेपानी तथा सरसफाइ मन्त्रालय	१९/०७/२०७५	निजामती सेवा ऐन, २०४९ को दफा ६४ बमोजिम निजामती कर्मचारीलाई विभागीय कारवाहीको सिलसिलामा सजायको आदेश दिन पाउने अधिकारीले निलम्बन गर्न सक्ने र नैतिक पतन देखिने फौजदारी अभियोगमा गिरफ्तार भै थुनिएको निजामती कर्मचारी स्वतः निलम्बन भएको मानिने व्यवस्था छ । निज इन्जिनियर प्रकाशबहादुर रावलको अवस्था उपर्युक्त दुई अवस्था भन्दा भिन्न भएको र निजलाई सेवामा हाजिर गराउन नमिल्ने कुनै कानुनी व्यवस्था विद्यमान नभएकोले निजलाई कार्यालयमा हाजिर गराई कामकाज गराउन कुनै बाधा नभएको ।	१९/०७/२०७५
११.	औषधी व्यवस्था विभाग	१९/०७/२०७५	राय माग भएकोमा के कुन कानुनी प्रश्नको व्याख्यामा द्विविधा भइ राय माग भएको हो सो उल्लेख नहुनुको साथै उक्त कानुनी प्रावधानको सम्बन्धमा सम्बन्धित कार्यालयको राय समेत समावेश गरी राय माग गरिएको नदेखिएको हुँदा सरकारी वकील सम्बन्धी नियमावली, २०५५ को नियम ३४ द्वारा निर्धारित प्रकृया पूरा गरी राय माग गरी आएमा कानुनी राय प्रदान गरिने ।	१९/०७/२०७५
१२.	नेपाल बैंक लि.	१९/०७/२०७५	राय माग भई आएकोमा नेपालको संविधानको धारा १५८ को उपधारा १ मा महान्यायाधिवक्ता नेपाल सरकारको मुख्य कानुनी सल्लाहकार हुने र संबैधानिक एवं कानुनी विषयमा नेपाल सरकार र नेपाल सरकारले तोकिदिएको अन्य अधिकारीलाई राय दिनु महान्यायाधिवक्ताको कर्तव्य हुनेछ भन्ने व्यवस्था छ । नेपाल बैंक लिमिटेड बैंक तथा वित्तीय संस्था सम्बन्धी ऐन, २०६३ बमोजिम स्थापित स्वशासित र संगठित संस्था भएकोले नेपाल सरकार वा नेपाल सरकारले तोकिदिएको अधिकारी अन्तर्गत नपर्ने हुँदा कानुनी राय उपलब्ध गराउन मिल्ने अवस्था नभएको ।	१९/०७/२०७५
१३.	प्रहरी प्रधान कार्यालय	१९/०७/२०७५	प्रहरी नियमावली, २०७१ को नियम ११५(८) मा कुनै फौजदारी अभियोगमा वा प्रहरी ऐन अन्तर्गतको कसूरमा गिरफ्तार भै थुनिएको	१९/०७/२०७५

क्र. सं.	राय माग गर्ने कार्यालय	राय माग गरेको मिति	प्रदान गरिएको रायको व्यहोरा	राय प्रदान गरेको मिति
			वा त्यस्तो आरोप लागेको प्रहरी कर्मचारी साधारण तारेखमा छुटेको अवस्थामा वाहेक मुद्दाको अन्तिम किनारा नलागेसम्म स्वतः निलम्बनमा रहने छ भन्ने कानूनी व्यवस्था हुनुको साथै सोही उपनियम (८) को प्रतिबन्धात्मक व्यवस्थाको खण्ड (क) को अन्तिम वाक्यमा त्यस्तो प्रहरी कर्मचारी कसूरदार ठहरिएमा निलम्बन भएको मिति देखिको वाँकी तलब भत्ता पाउने छैन भन्ने व्यवस्था समेत भएको र निज प्र.ज. विद्या सागर गुप्ता मिति २०६२।०४।२० मा पहिलोपटक अदालतबाट दिन ३ को अनुमति लिई थुनामा परी अनुसन्धान भै मुद्दा दायर भए पश्चात समेत साधारण तारेखमा छुटेको नभै धरौटमा छुटेको र जिल्ला तथा उच्च अदालतबाट समेत कैद र जरिवाना ठहर भई हाल पनि थुनामा नै रहेको भन्ने देखिएकोले निज मिति २०७२।४।२० बाट नै निलम्बनमा रहने हुँदा सोही मितिबाट सेवाबाट हटाउन उपयुक्त हुने राय प्रदान गर्ने ।	
१४	अर्थ मन्त्रालय	दण्डाज्ञाणछ	कानूनी राय माग भई आएकोमा सार्वजनिक संस्थान निर्देशन बोर्ड (गठन तथा कार्य संचालन) आदेश, २०६९ को दफा १२ को उपदफा ७ (ख) ले सार्वजनिक संस्थानको कार्यकारी प्रमुखको पदमा 'नियुक्तिको लागि' ६० वर्ष उमेर पूरा नभएको हुनुपर्ने भन्ने व्यवस्था गरेको नभै उक्त पदमा नियुक्तिको लागि 'उम्मेदवार हुन' ६० वर्ष पूरा नभएको हुनुपर्ने व्यवस्था गरेकोमा रिट निवेदक सुवास सिटौला २०७०।०४।०५ पूर्व नै औद्योगिक क्षेत्र व्यवस्थापन लिमिटेडको महाप्रबन्धकमा नियुक्तिको लागि उम्मेदवार भई मिति २०७०।०४।०५मा नियुक्तिको लागि सिफारिस समेत भएकोमा विभिन्न प्रक्रियागत कारणहरूले गर्दा हालसम्म नियुक्ति हुन नसकेको देखिएको, सिफारिस हुँदाका बखत निजको उमेर ६० वर्ष पूरा नभएको, सार्वजनिक संस्थान निर्देशन बोर्ड (गठन तथा कार्य संचालन) आदेश, २०६९ मा सेवा गर्ने उमेरको हद पनि स्पष्ट नतोकिएको र सम्मानित सर्वोच्च अदालतबाट उक्त आदेशको दफा १३ (३) मा उल्लेखित पदावधि ४ वर्षका लागि निजलाई तत्काल नियुक्ति दिनु भनी मिति २०७४।०३।२५ मा आदेश भएकोमा नेपालको संविधानको धारा १२६ (२) ले मुद्दा मामिलाको रोहमा अदालतले दिएको आदेश वा निर्णयको सबैले पालन गर्नु पर्नेछ, धारा १२८ (४) ले मुद्दा मामिलाका रोहमा सर्वोच्च अदालतले गरेको संविधान र कानूनको व्याख्या वा प्रतिपादन गरेको कानूनी सिद्धान्त सबैले पालन गर्नु पर्नेछ भन्ने व्यवस्था गरेको हुँदा सम्मानित सर्वोच्च अदालतबाट भएको आदेश बमोजिमको अवधिको लागि रिट निवेदक सुवास सिटौलालाई औद्योगिक क्षेत्र व्यवस्थापन लिमिटेडको महाप्रबन्धकमा नियुक्ति गर्न उपयुक्त हुने ।	दण्डाज्ञाणद
१५	प्रहरी प्रधान कार्यालय	दण्डाज्ञाणछ	प्रहरी नियमावली २०७१ को नियम १३३(१) मा कुनै प्रहरी कर्मचारीको सेवामा छुट्टै मृत्यु भएमा निजको परिवारलाई वा निजको नावालक भाइ वा अविवाहित दिदी बहिनीलाई नियम १३० र नियम १३१ मा लेखिए बमोजिम उपदान वा निवृत्तिभरण प्राप्त हुनेछ भन्ने कानूनी व्यवस्था रहेको र ऐ. उपनियम (६) ले निवृत्तिभरण वा उपदान दिँदा मृतक प्रहरी कर्मचारीले आफ्नो परिवारका सदस्य मध्येमा वा नावालक भाइ वा अविवाहिता दिदी बहिनीलाई इच्छाएको नभए सो रकम निजको परिवारको सदस्य मध्ये नेपाल सरकारले उचित ठहर्‍याएको व्यक्तिलाई दिइनेछ भन्ने व्यवस्था गरेको देखिन्छ। ऐ. उपनियम (३) को व्यवस्था ऐ. उपनियम (६) सँग सापेक्ष देखिएको र उक्त उपनियम (६) ले मृतक प्रहरी कर्मचारीले कसैलाई नइच्छाएको अवस्थामा निवृत्तिभरण वा	दण्डाज्ञाणघ

क्र. सं.	राय माग गर्ने कार्यालय	राय माग गरेको मिति	प्रदान गरिएको रायको व्यहोरा	राय प्रदान गरेको मिति
			उपदानको रकम निजको परिवारका सदस्य मध्ये नेपाल सरकारले उचित ठहर्‍याएको व्यक्तिलाई दिइनेछ भन्ने व्यवस्था गरी ऐ. उपनियम (५) ले त्यस्तो प्रहरी कर्मचारीले पाउनु पर्ने अन्य रकम समेत निजको निवृत्तिभरण वा उपदान पाउने गरिएका व्यक्तिले लिन पाउने व्यवस्था समेत गरेकोले निज प्र.ना.नि.ले निवृत्तिभरण वा उपदानको लागि ऐ. नियम १३३(६) बमोजिम कुनै व्यक्तिलाई इच्छाएको वा नइच्छाएको एकीन गरी कसैलाई नइच्छाएको भए ऐ. नियम २(ढ) मा उल्लेख भए बमोजिमका निजका प्रहरी परिवार सदस्यमध्ये नेपाल सरकारले उचित ठहर्‍याएको व्यक्तिलाई निवृत्तिभरण लगायतका सेवासुविधा उपलब्ध गराउन उपयुक्त हुने ।	
१६.	शिक्षा मन्त्रालय	दृष्टद्वारा ज्ञापन	राय माग भई आएकोमा सरकारी वकील सम्बन्धी नियमावली, २०५५ को नियम ३४ मा उल्लेखित कुराहरूसहित तहाँ मन्त्रालयको राय वा विभागीय दृष्टिकोण व्यक्त भै नआएकोले त्यस्तो राय वा विभागीय दृष्टिकोण आएका बखत मात्र राय दिन सकिने ।	दृष्टद्वारा ज्ञापन
	(पुनः राय माग भै आएको)	दृष्टद्वारा ज्ञापन	सर्वोच्च अदालतबाट मिति २०७४।०९।२३ मा निवेदक प्रा.डा. शशी शर्मा विपक्षी त्रि.वि. कुलपति तथा मन्त्रपरिषद्का सम्माननीय प्रधानमन्त्री समेत भएको उत्प्रेषण समेत रिट निवेदनमा जहासम्म हाल नियुक्त भएका प्रा.डा. जगदिशप्रसाद अग्रवालको नियुक्तिलाई गैरकानूनी भन्ने पुष्टि नभएको भनी उल्लेख भएको सन्दर्भमा निजको नियुक्तिलाई निरन्तरता दिन मिल्ने नमिल्ने सम्बन्धमा कानूनी राय माग भई आएको देखिन्छ। सो सम्बन्धमा उक्त रिट निवेदनमा भएको आदेशमा हाल नियुक्त भएका प्रा.डा. जगदिश प्रसाद अग्रवालको नियुक्तिलाई गैर कानूनी भन्ने पुष्टि गर्ने आधार नभएको र एउटा संस्थाको संचालनमा दिनको नियुक्तिको अभावमा संस्थालाई पर्न सक्ने असरलाई न्यायको रोहमा विचार गर्नु पर्ने भन्ने समेत उल्लेख भएको र नेपालको संविधानको धारा १२८ मा मुद्दा मामिलाको रोहमा सर्वोच्च अदालतले गरेको आदेश पालना गर्नु सबैको कर्तव्य हुनेछ भन्ने संवैधानिक व्यवस्था भएको समेतबाट त्रि. वि., चिकित्सा शास्त्र अध्ययन संस्थानको दिनमा निज प्रा.डा. जगदिश प्रसाद अग्रवालको नियुक्तिलाई निरन्तरता दिन कानूनी बाधा पर्ने नदेखिने	दृष्टद्वारा ज्ञापन
१७.	शिक्षा मन्त्रालय	दृष्टद्वारा ज्ञापन	सरकारी वकील सम्बन्धी नियमावली, २०५५ को नियम ३४ मा सरकारी वकीलसँग राय माग गर्दा राय माग गरिएको विषयमा स्पष्टतः कानूनी प्रश्न उल्लेख गरिएको हुनुपर्ने र जुन विषयमा राय माग गरिएको हो सो सम्बन्धमा विभागीय राय वा सम्बन्धित कार्यालयको दृष्टिकोण उल्लेख भएको हुनुपर्नेमा सो समेत उल्लेख नभएको हुँदा उल्लेखित कुराहरू समेत खुलाई सरकारी वकील सम्बन्धी नियमावली, २०५५ को नियम ३४ बमोजिको रीत पुर्‍याई आएका बखत कानूनी राय उपलब्ध गराउने ।	
१८.	मालपोत कार्यालय भक्तपुर	दृष्टद्वारा ज्ञापन	सरकारी वकील सम्बन्धी नियमावली, २०५५ को नियम १६(ड) मा जिल्ला न्यायाधिवक्ताको काम, कर्तव्य र अधिकार अन्तर्गत जिल्ला स्थित कुनै सरकारी कार्यालय वा सो कार्यालयको प्रमुखले मागेको कुनै कानूनी प्रश्नमा राय दिने व्यवस्था भएको हुँदा जिल्ला सरकारी वकील कार्यालय भक्तपुरबाट कानूनी राय माग गर्न सुझाव सहित फाईल फिर्ता पठाउने ।	दृष्टद्वारा ज्ञापन

क्र. सं.	राय माग गर्ने कार्यालय	राय माग गरेको मिति	प्रदान गरिएको रायको व्यहोरा	राय प्रदान गरेको मिति
१९.	वन तथा भू संरक्षण मन्त्रालय	दृण्डडाजडादृद	राय माग गरिएको विषयमा स्पष्टतः कानूनी प्रश्न उल्लेख भै आएको नदेखिएको र सहायक वन अधिकृत शशिकान्त तिवारीलाई हाजिर गराउने सम्बन्धमा सो मन्त्रालयका सचिव स्तरबाट मिति २०७४।११।०८ मा निर्णय समेत भैसकेको देखिएकोले सो निर्णय कायम रहेको अवस्थामा सचिववाटै हाजिर गराई जिम्मेवारी दिन मिल्ने नमिल्ने भनी राय माग गरिएको विषयमा राय दिइरहनु नपर्ने ।	दृण्डडाजडादृद
२०.	घरेलु तथा साना उद्योग विभाग	दृण्डडाजडादृद	राय माग गरिएको विषयमा स्पष्टतः कानूनी प्रश्न उल्लेख गरिएको हुनुपर्ने र ऐ. नियम ३४(ड) बमोजिम जुन विषयमा राय माग गरिएको हो सो सम्बन्धमा विभागीय राय वा सम्बन्धित कार्यालयको दृष्टिकोण उल्लेख भएको हुनुपर्नेमा सो समेत उल्लेख नभएको हुँदा उल्लेखित कुराहरू समेत खुलाई सरकारी वकील सम्बन्धी नियमावली, २०५५ को नियम ३४ बमोजिमको रीत पुऱ्याई आएका बखत कानूनी राय उपलब्ध गराउने ।	दृण्डडाजडादृद
२१.	घरेलु तथा साना उद्योग विभाग	दृण्डडाजडादृद	कानूनी राय माग भएकोमा प्राइभेट फर्म रजिष्ट्रेशन नियमावली, २०३४ मा भएको दशौं संशोधनले उक्त नियमावलीको नियम १०(१) मा संशोधन गरी प्राइभेट फर्म नवीकरण गर्ने म्याद २०७४ साल असार मसान्तसम्म कायम गरेको देखिएकोमा घरेलु तथा साना उद्योग विभागद्वारा राय माग गरिएको च.नं. ७८९ मिति २०७४।११।१० को पत्रमा उल्लेखित “ॐ श्री गणपतीय विश्वलक्ष्मी काष्ठ एण्ड मेटल फर्निचर उद्योगको मिति २०७३।३।१८ सम्मको लागि नवीकरण भै तत्पश्चात नवीकरण भएको नदेखिएकोले नवीकरण दस्तुर र जरिवाना तिरी नवीकरण गराउने म्याद समेत बाँकी नदेखिएको हालको स्थितिमा उक्त उद्योगको नामसारी गर्न नमिल्ने ।	दृण्डडाजडादृद
२२.	कारागार व्यवस्थापन विभाग	दृण्डडाजडादृद	१. जेष्ठ नागरिकलाई कैद सजायमा छुट दिने सम्बन्धमा: जेष्ठ नागरिक सम्बन्धी ऐन, २०६३ को दफा १२(१) ले प्रचलित कानूनमा जुनसुकै कुरा लेखिएको भएता पनि सरकार वादी भै चलेको कुनै मुद्दामा कैद सजाय पाई कैद भोगिरहेका जेष्ठ नागरिकलाई निजको उमेर र कसूरको अवस्था हेरी विभिन्न अवधिको कैद छुट दिन सकिने व्यवस्था गरेको, उक्त ऐनले गरेको कैद छुट सम्बन्धी व्यवस्था नेपाली नागरिकका हकमा मात्र लागू हुने देखिएको, कैद छुट दिने कुरा कैदमा पर्ने व्यक्तिको हकको कुरा नभै जेष्ठ नागरिकको उमेर र कसूरको अवस्था हेरी छुट दिन सकिने सम्मको व्यवस्था भएको र कैद छुट दिने आधार र अवस्थाका सम्बन्धमा कारागार नियमावली, २०२० को नियम २९ को उपनियम (१),(१क),(२),२(क), सजाय माफी, मुलतवी, परिवर्तन वा कम गर्ने सम्बन्धी कार्यविधि, २०७१ को दफा ३,१० र ११ तथा कारागार व्यवस्थापन कार्यविधि, २०७३ को दफा ३३ मा विविध व्यवस्था भएको देखिएकोले उल्लेखित कुराहरूको आधारमा कैद छुट दिन सकिने। २. मुख्य मुद्दा अन्तिम टुङ्गो लागि सकेको कैदीको कैद माफी मिनाहा सम्बन्धमा: कुनै कारागारमा थुनामा रहेको कैदीको मुख्य मुद्दा अन्तिम टुङ्गो लागि सकेको अवस्था भएमा र त्यस्तो व्यक्तिले माथि प्रकरण नं. १ मा उल्लेख भए बमोजिम कैद छुट पाउन सक्ने आधार र अवस्था भएमा निजलाई अर्को मुद्दा परी	दृण्डडाजडादृद

क्र. सं.	राय माग गर्ने कार्यालय	राय माग गरेको मिति	प्रदान गरिएको रायको व्यहोरा	राय प्रदान गरेको मिति
			<p>कारबाहीयुक्त रहेको भन्ने आधारमा मात्र त्यस्तो मूल मुद्दामा कैद छुट दिन नमिल्ने अवस्था नहुने ।</p> <p>३. वक्यौता कैद सम्बन्धमा: फैसला कार्यान्वयनको सिलसिलामा पक्राउ परेको र तल्लो अदालतबाट कम सजाय भई छुटेकोमा माथिल्लो अदालतबाट बढी सजाय भई कैद भोगिरहेका कैदीहरूको कैद छुट दिने प्रयोजनको लागि पहिला हिरासत वा कैदमा बसेको अवधि जोडी कैद अवधि कायम गर्न मिल्ने।</p> <p>४. कामदारी सुविधा सम्बन्धमा: कारागार नियमावली,२०२० को नियम २९(२) ले कारागार भित्र वफादारी साथ काम गर्ने चौकिदार, नाइके, सहनाइके, शिक्षक तथा कामदारलाई विभिन्न अवधिको कैद कट्टि सुविधा दिन सकिने र त्यस्तो कैद कट्टि सुविधा ऐ. नियम २९ को उपनियम (१) वमोजिम छोट्याइने कैदको सजायको अवधिमा गणना गरिने व्यवस्था गरेकोमा उक्त उपनियम(१) ले असल चाल चलन भएका कैदीलाई तोकिएको कैदको सजायमा बढीमा ६० प्रतिशतसम्म कैदको सजाय छोट्याउन सकिने व्यवस्था गरेको र अधिवक्ता रामकृष्ण वन्जारा समेत विरुद्ध कारागार व्यवस्थापन विभाग समेत भएको ०७४-६६-००३२ को उत्प्रेषणयुक्त परमादेश मुद्दा (फैसला मिति २०७४।०७।३०) मा सम्मानित सर्वोच्च अदालतबाट भएको फैसलामा समेत ऐ. नियम २९(२) वमोजिमको सुविधा पाउने अवस्थाका कैदी भए सो समेत गणना गरी बढीमा ६० (साठी) प्रतिशत सम्म कैद छोट्याउने सुविधा प्रदान गर्ने भन्ने परमादेश जारी भएको अवस्था हुँदा उल्लेखित वमोजिमको कामदारी सुविधा जोडेर ४० प्रतिशत कैद भुक्तान गरेको अवधि कायम गर्न मिल्ने नभै कैदको अवधि छोट्याउन मिल्ने ६० प्रतिशत कैद अवधिमा मात्र जोड्न मिल्ने ।</p>	
२३.	प्रहरी प्रधान कार्यालय	दृण्ठछाण्जाज्ज	<p>प्र. ज. विके कुमार सरदारलाई उच्च अदालत विराटनगरको फैसलाबाट समेत लागू औषध (नियन्त्रण) ऐन, २०३३ अन्तरगतको कसूर र कैद सजाय ठहर भएको अवस्था भए पनि उक्त ऐनको कानूनी व्यवस्था र फाइल संलग्न फैसलाको प्रतिलिपिबाट निज प्रतिवादीको उक्त कसूर नैतिक पतन देखिने कसूर भएको भन्ने अवस्था नदेखिने र प्रहरी नियमावली २०७१ को नियम ११३(१) को देहाय खण्ड (छ) ले नैतिक पतन देखिने बाहेकका अन्य कुनै फौजदारी कसूरमा दोषी ठहर भई कैद सजाय तोकिएमा प्रहरी कर्मचारीलाई भविष्यमा सरकारी सेवाका लागि अयोग्य नठहरिने गरी सेवाबाट हटाउन सकिने कानूनी व्यवस्था गरेको र निज प्र.ज. ले उक्त कसूर सरकारी कार्य सम्पादनमा संलग्न हुने क्रममा गरेको भन्ने पनि नदेखिएकोले निज प्र.ज. विके कुमार सरदारलाई उक्त लागू औषध मुद्दामा सजाय हुने गरी भएको फैसला अन्तिम टुंगो लागेको स्थितिमा निजलाई उल्लेखित कानूनी व्यवस्था वमोजिम भविष्यमा सरकारी सेवाका लागि अयोग्य नठहरिने गरी सेवाबाट हटाउन सकिने ।</p>	दृण्ठछाण्जाज्ज
२४.	अर्थ मन्त्रालय	दृण्ठछाण्हादृठ	<p>सुराकीलाई पुरस्कार दिने सम्बन्धमा तहाँ मन्त्रालयको सचिव स्तरबाट मिति २०७१।१०।२९ मा भएको निर्णयलाई निरन्तरता दिई मुद्दाको निर्णय र फैसला हुँदाका वखत प्रचलित कानूनको व्यवस्था वमोजिम सुराकी पुरस्कार दिने भनी मिति २०७४।११।१५ मा नेपाल सरकार (सचिवस्तर) बाट निर्णय भई सो को कार्यान्वयनको लागि तहाँ मन्त्रालयबाट राजश्व अनुसन्धान विभागमा पत्राचर समेत</p>	दृण्ठछाण्हादृठ

महान्यायाधिवक्ताको वार्षिक प्रतिवेदन २०७४/०७५

क्र. सं.	राय माग गर्ने कार्यालय	राय माग गरेको मिति	प्रदान गरिएको रायको व्यहोरा	राय प्रदान गरेको मिति
			भएको देखिएकोले उक्त मिति २०७४।११।१५ को निर्णय र सो अनुसार राजश्व अनुसन्धान विभागलाई भएको पत्राचार कायमै रहेको अवस्थामा कानूनी राय प्रदान गरिरहनु पर्ने अवस्था नदेखिएको ।	
२५.	संघीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालय	दृण्डछाणघाजड	राय माग भएकोमा प्राप्त पत्रमा सरकारी वकील सम्बन्धी नियमावली, २०५५ को नियम ३४(ड) बमोजिमको रीत पुरा भई आएको नदेखिएकोले सो बमोजिमको रीत पुऱ्याई आएका बखत कानूनी राय उपलब्ध गराउने ।	दृण्डछाणघाजड
२६.	संस्कृति पर्यटन तथा नागरिक उड्डयन मन्त्रालय	दृण्डछाणघाजड	सरकारी वकील सम्बन्धी नियमावली, २०५५ को नियम ३४ को देहाय खण्ड (क) मा जुन विषयमा राय माग गरिएको हो सो विषयमा निर्णय गर्ने अधिकार त्यस्तो राय माग्ने कार्यालय वा अधिकारीलाई भएको हुनुपर्छ भन्ने व्यवस्था भएकोमा ताहाँ मन्त्रालयबाट राय माग गरिएको विषय पशुपति क्षेत्र विकास कोषसँग सम्बन्धित देखिएको र पशुपति क्षेत्र विकास कोष ऐन, २०४४ को दफा ४ अनुसार उक्त कोष अविच्छिन्न उत्तराधिकारवाला स्वाशासित र संगठीत संस्था भएकोले माग भएको रायको विषयमा प्रवेश गरी राय दिनु पर्ने अवस्था नदेखिएको ।	दृण्डछाणघाजड

४.२ सरकार वादी भई चलेका मुद्दा सम्बन्धी विवरण

नेपालको संविधानको धारा १५८ को उपधारा (२) बमोजिम महान्यायाधिवक्तामा रहेको सरकारको तर्फबाट मुद्दा चलाउने वा नचलाउने निर्णय अधिकार संविधानको धारा १५८ को उपधारा (७) मा महान्यायाधिवक्ताले तोकिएको शर्तको अधीनमा रही प्रयोग र पालन गर्ने गरी मातहतका सरकारी वकीललाई सुम्पन सक्ने व्यवस्था छ । उक्त संवैधानिक प्रावधान बमोजिम महान्यायाधिवक्ताबाट मातहतका सरकारी वकीलहरूलाई मुद्दा चलाउने नचलाउने अधिकार सुम्पिए अनुसार विशेष सरकारी वकील कार्यालय र जिल्ला सरकारी वकील कार्यालयमा कार्यरत सरकारी वकीलहरूले सरकारी मुद्दा सम्बन्धी ऐन, २०४९ को अनुसूची-१ र अनुसूची-२ मा उल्लेखित मुद्दा र नेपाल सरकारको तर्फबाट चलाइने अन्य मुद्दामा मुद्दा चल्ने वा नचल्ने निर्णय गर्दछन् । सो अनुसार यस आर्थिक वर्षमा नेपाल सरकार वादी भई मुद्दा चलाउने निर्णय भएको मुद्दाहरूको संख्या २९,२३० र ती मुद्दाहरूमा जम्मा प्रतिवादी संख्या ५८,५३९ रहेको छ । सोमध्ये सरकारी मुद्दा सम्बन्धी ऐन, २०४९ को अनुसूची भित्रका मुद्दा संख्या २७,२४८ र प्रतिवादी संख्या ५,६१५० र अनुसूची बाहिरका मुद्दा संख्या १,२८२ र प्रतिवादी संख्या २,३८९ रहेको देखिन्छ । यस सम्बन्धी विस्तृत विवरण अनुसूची २४ र ३१ मा समावेश गरिएको छ । यस आर्थिक वर्षमा सरकार वादी भई चलेका मुद्दा र प्रतिवादीको विवरण देहायको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका नं. ६

सरकार वादी भई चलेका अनुसूची भित्र/बाहिरका मुद्दाहरूको विषयगत विवरण

यस आर्थिक वर्षमा सरकार वादी भई चलेका मुद्दा संख्या							
अनुसूची भित्रका मुद्दा				अनुसूची बाहिरका मुद्दा			
सि.नं	मुद्दाको विषयगत विवरण	मुद्दा	प्रतिवादी	सि.नं	मुद्दाको विषयगत विवरण	मुद्दा	प्रतिवादी
१	अपहरण	१२०	३८४	१	अध्यागमन	३२	३२
२	कुटपिट अंगभंग	१००	२६२	२	उपभोक्ता संरक्षण	३	४
३	आगलागी	७६	२५०	३	औषधि	४६	५४
४	आर्थिक	६६२	१६७०	४	खाद्य ऐन अन्तर्गतका	१९१	२००
५	करणी	२१९६	२५२०	५	गुणस्तर (प्रमाण चिन्ह)	१३	४९
६	किर्ते	१८९	३२८	६	नाप तौल सम्बन्धी	३	५
७	चोरी	१७०५	३२०९	७	निर्वाचन सम्बन्धी	४	५
८	ज्यान	१५०९	३८८६	८	राजश्व चुहावट	१६	३०
९	देवानी	९	२७	९	राष्ट्रिय निकुञ्ज तथा वन्यजन्तु	१११	३२२
१०	नागरिकता	६४	२०४	१०	विदेशी विनिमय	६०	१११
११	प्रतिलिपि अधिकार	७	८	११	वन	७२९	१४७९
१२	प्रविधि सम्बन्धी	११७	१४८	१२	स्वास्थ्य व्यवसायी परिषद्	१	१
१३	मानव बेचबिखन	२८५	५८६	१३	शिक्षा ऐन दफा १७१)	०	०
१४	राहदानी	११	१५	१४	अन्य	७३	९७
१५	लागू औषध	२८७५	५०६०		जम्मा	१२८२	२३८९
१६	विवाह	६३८	१३११				
१७	सवारी ज्यान	२४२१	३१२८				
१८	सार्वजनिक अपराध	१३९८५	२८८७३				
१९	हात हतियार खरखजाना	२५०	५३५				
२०	विविध	७२९	३७४६				
	जम्मा	२७९४८	५६१५०				

४.३ नेपाल सरकार वादी वा प्रतिवादी भई दायर भएका मुद्दा मामिलामा प्रतिरक्ष गरेको विवरण

महान्यायाधिवक्ताको कार्यालय, मातहतका सरकारी वकीलकार्यालयहरूबाट यस आर्थिक वर्षमा नेपाल सरकार वादी भई वा प्रतिरक्षाका लागि दायर भएका एवं गत सालबाट जिम्मेवारी सरी आएका मुद्दाहरूको कुल लगत ६५,५२७ मध्ये जम्मा ३६,९६७ अर्थात ५६.४१ प्रतिशत मुद्दाहरू फछ्यौट भएको देखिन्छ। फछ्यौट भएका मुद्दाहरू मध्ये २७,६९३ अर्थात ७४.९१ प्रतिशत कसूर ठहर भएको र ९,०४३ अर्थात २४.४६ प्रतिशत कसूरमा सफाई भएको र २३१ अर्थात ०.६२ प्रतिशत मुद्दा मुलतवी, मुद्दा फिर्ता वा अन्य तवरबाट फछ्यौट भएको तथ्याङ्कबाट देखिन्छ। मुद्दाहरूको फछ्यौट स्थितिलाई विश्लेषण गर्दा महान्यायाधिवक्ताको कार्यालयमा रहेका मुद्दाहरू मध्ये ३०.५२ प्रतिशत, उच्च सरकारी वकील कार्यालयहरूमा रहेका मुद्दाहरू मध्ये ६३.९९ प्रतिशत, विशेष सरकारी वकील कार्यालयमा रहेका मुद्दाहरू मध्ये ४६.१५ प्रतिशत र जिल्ला सरकारी वकील कार्यालयहरूमा रहेका मुद्दाहरू मध्ये ५७.३१ प्रतिशत मुद्दाहरू फछ्यौट भएको देखिन्छ। फछ्यौट भएका मुद्दाहरू मध्ये महान्यायाधिवक्ताको कार्यालयमा १,६३१ अर्थात ६८.७९ प्रतिशत, उच्च सरकारी वकील कार्यालयमा ४,०८७ अर्थात ४६.६६ प्रतिशत, विशेष सरकारी वकील कार्यालयमा ८२७ अर्थात ८१.७२ प्रतिशत, जिल्ला सरकारी वकील कार्यालयमा २१,७९३ अर्थात ८४.५९ प्रतिशत कसूर कायम भएको देखिन्छ। यस सम्बन्धी एकीकृत विवरण देहायको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ।

तालिका नं. ७

महान्यायाधिवक्ताको कार्यालय र मातहतका कार्यालयबाट बहस पैरवी र प्रतिरक्षा गरिएका मुद्दा र कारबाहीको विवरण

महान्यायाधिवक्ताको वार्षिक प्रतिवेदन २०७४/०७५

बहस पैरवी/प्रतिरक्षा	लगत			फछ्यौट				वाँकी	कसूर ठहर प्रतिशत
	गतवर्षको	यसवर्षको	जम्मा	कसूर ठहर	सफाइ	मुलतवी, अन्य	जम्मा		
महान्यायाधिवक्ताको कार्यालय	३२८९	१३९९	४६८८	९८६	४४५	०	१४३१	३२५७	६८.९०
उच्च सरकारी वकील कार्यालय	६७१७	६९७२	१३६८९	४०८७	४६१४	५९	८७६०	४९२९	४६.६६
विशेष सरकारी वकील कार्यालय	१११२	१०८१	२१९३	८२७	१६३	२२	१०१२	११८१	८१.७२
जिल्ला सरकारी वकील कार्यालय	१५४०५	२९५५२	४४९५७	२१७९३	३८२१	१५०	२५७६४	१९१९३	८४.५९
कुल जम्मा	२६५२३	३९००४	६५५२७	२७६९३	९०४३	२३१	३६९६७	२८५६०	७४.९१

४.४ नेपाल सरकार, सरकारी निकाय वा अधिकारी उपर दायर भएका रिट निवेदनमा प्रतिरक्षा गरेको विवरण महान्यायाधिवक्ताको कार्यालय, मातहतका उच्च तथा जिल्ला सरकारी वकील कार्यालयहरूबाट यस आर्थिक वर्षमा नेपाल सरकार प्रत्यर्थी प्रतिवादी भई दायर भएका एवं गत वर्षबाट जिम्मेवारी सरी आएका रिट निवेदनहरूको कुल लगत १०,२४२ थान मध्ये ५,१३८ थान अर्थात ५०.१७ प्रतिशत फछ्यौट भएको देखिन्छ। फछ्यौट भएका मुद्दा, रिट निवेदनहरू मध्ये ३,०० थान अर्थात ५८.५१ प्रतिशत रिट खारेज भएको, १,५७० थान अर्थात १५.३३ प्रतिशत जारी भएको र ५६२ थान अर्थात ५.४९ प्रतिशत अन्य तवरबाट फछ्यौट भएको तथ्याङ्कबाट देखिन्छ। रिट निवेदनहरूको फछ्यौट स्थितिलाई विश्लेषण गर्दा फछ्यौट भएका निवेदनहरू मध्ये महान्यायाधिवक्ताको कार्यालयमा २९.६० प्रतिशत, उच्च सरकारी वकील कार्यालयमा ७०.८१ प्रतिशत र जिल्ला सरकारी वकील कार्यालयमा ५९.८८ प्रतिशत रिटहरू फछ्यौट भएको देखिन्छ।

तालिका नं. ८

महान्यायाधिवक्ताको कार्यालय र मातहतका कार्यालयबाट बहस पैरवी र प्रतिरक्षा गरिएका रिट निवेदनको विवरण

बहस पैरवी/प्रतिरक्षा	लगत			फछ्यौट				वाँकी	रिट खारेज प्रतिशत
	गतवर्षको	यस वर्षको	जम्मा	खारेज	जारी	अन्य	जम्मा		
महान्यायाधिवक्ताको कार्यालय	३४४३	१४७३	४९१६	७७८	४१२	२६५	१४५५	३४६१	५३.४७
उच्च सरकारी वकील कार्यालय	१५११	३००५	४५१६	१८६९	१०३७	२९२	३१९८	१३१८	५८.४४
जिल्ला सरकारी वकील कार्यालय	२७२	५३८	८१०	३५९	१२१	५	४८५	३२५	७४.०२
कुल जम्मा	५२२६	५०१६	१०२४२	३००६	१५७०	५६२	५१३८	५१०४	५८.५१

४.५ अपराध सम्बन्धी विवरण

(क) आर्थिक वर्ष २०७४/७५ मा नेपाल प्रहरीका कार्यालयहरूमा दर्ता भएका अनुसूची भित्रका अपराधहरूको तथ्याङ्क देहायको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ। (स्रोत: नेपाल प्रहरी प्रधान कार्यालय)

तालिका नं. ९

आर्थिक वर्ष २०७४/०७५ मा अनुसूची भित्रका अपराधको तथ्यांक विवरण

प्रकृति	अपराध शिर्षक	व्युरो	उपत्यका	प्रदेश नं १	प्रदेश नं २	प्रदेश नं ३	प्रदेश नं ४	प्रदेश नं ५	प्रदेश नं ६	प्रदेश नं ७	जम्मा
ज्यान सम्बन्धी	खुन डाका	०	१	०	१	०	०	०	०	०	२
	कर्तव्य ज्यान	१	५३	११०	१२२	८२	५५	११३	४५	४७	६२८
	विष खुवाए	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
	ज्यान माने उध्योग	०	८६	१७६	१७३	७६	४१	१०३	२८	४५	७२८
	भवितव्य ज्यान	०	६८५	८५०	४८०	५१२	२८१	६७७	१६७	२१७	३८६९
	फुटकर ज्यान	०	५१	९२	११०	२५२	१५३	३०५	४५	९०	१०९८
	गोवध	०	३	१५	०	६	१९	१५	१	३	६२
	गर्भपतन	०	०	४	८	१	०	३	०	२	१८
	जम्मा	१	८७९	१२४७	८९४	९२९	५४९	१२१६	२८६	४०४	६४०५
आत्महत्या सम्बन्धी	विष खाए	०	१४९	१६२	१७८	२५३	४५	३४५	५८	१७३	१३६३
	आगो लगाए	०	३	३	४	०	१	२	०	२	१५
	झूण्डिए	०	३३८	९३२	४२५	५१८	४५०	७३२	१८०	२९३	३८६८
	हाम फालेर	०	१०	६	०	८	२१	४	१	०	५०
	करेण्ट लागेर	०	०	०	१	०	०	०	०	०	१
	हात हतियार औजारबाट	०	४	२	०	१	०	२	०	०	९
	पानीमा हाम फालेर(डुबेर)	०	०	१	४	१	०	२	१	२	११

महान्यायाधिवक्ताको वार्षिक प्रतिवेदन २०७४/०७५

प्रकृति	अपराध शिर्षक	व्युरो	उपत्यका	प्रदेश नं १	प्रदेश नं २	प्रदेश नं ३	प्रदेश नं ४	प्रदेश नं ५	प्रदेश नं ६	प्रदेश नं ७	जम्मा
	जम्मा	०	५०४	११०६	६१२	७८१	५१७	१०८७	२४०	४७०	५३१७
चोरी सम्बन्धी	डाका चोरी	०	३	२	८	४	१	६	२	१	२७
	रहजनी चोरी	०	०	०	२	२	२	५	१	०	१२
	नकबजनी चोरी	०	२३	१	२	३	२३	४१	३	१८	११४
	जवरजस्ती चोरी	०	१५	२	०	१	३	१३	१	३	३८
	साधारण चोरी	०	३६४	२५७	२८६	८५	८४	१८६	१८	४०	१३२०
	सवारी चोरी	०	३८	९	१२	२	०	२४	१	१५	१०१
	पुरातात्विक चोरी	०	०	०	०	२	०	०	०	०	२
	चौपाया चोरी	०	०	५	४	१		४	०	०	१४
	जम्मा	०	४४३	२७६	३१४	१००	११३	२७९	२६	७७	१६२८
संगठित तथा आर्थिक अपराध सम्बन्धी	जूवा	०	७४	६२	१३	४३	७२	६०	२३	१२	३५९
	खोटा चलन	०	४	६	५	२	०	०	०	४	२१
	ठगी	३५	२४४	८६	३७	१८	२९	७६	६	११	५४२
	लागू औषध	०	५१८	७१९	४८६	२६८	२८३	६२८	४८	१३८	३०८८
	कालो बजार	०	३७	७	१०	६	६	१९	०	०	८५
	प्राचिन स्मारक	४	१	०	०	०	०	१	०	०	६
	चंदा संकलन	०	१	१	०	१	०	२	०	०	५
	सरकारी छाप दस्तखत कित्ते	९	५४	३८	३६	२१	२१	१७	४	७	२०७
	राहदानी	०	३	३	०	०	०	०	०	०	६
	व्यक्ति अपहरण	१	६	१३	२५	३	१०	१५	०	४	७७
	हातहतियार खरखजना	०	२३	५०	४८	२७	२१	५६	१४	१५	२५४
	प्रतिलिपी अधिकार उल्लंघन	०	३	२	०	०	१	०	०	०	६
		जम्मा	४९	९६८	९८७	६६०	३८९	४४३	८७४	९५	१९१
सामाजिक अपराध	केहीसर्वजनिक अपराध	०	४४६५	२७२१	१७६०	१५७९	१५५४	१३६३	३०४	५३७	१४२८३
	नागरिकता सम्बन्धी	३	३	१०	२५	८	५	१०	२	२	६८
	कुटापिट अंगभंग	०	२	२५	३५	८	३	६	१	०	८०
	राज्य विरुद्धको अपराध	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
	धर्म परिवर्तन	०	०	१	०	०	०	१	०	०	२
	आवश्यक वस्तु संरक्षण ऐन	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
	आवश्यक सेवा संचालन ऐन	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
	जातीय भेदभाव तथा छुवाछूत	०	१	३	४	२	२	१	०	४	१७
	जम्मा	३	४४७१	२७६०	१८२४	१५९७	१५६४	१३८१	३०७	५४३	१४४५०
महिला तथा बालबालिका सम्बन्धी	मा.बे.बि.तथा ओसारपसार	४२	३९	५४	१८	२०	७	९०	६	३२	३०८
	बहु विवाह	०	६६	११२	६३	८३	७४	११४	४३	४७	६०२
	वाल विवाह	०	४	६	१२	१०	२	२०	३	५	६२
	जवरजस्ती करणी	१	१८८	३८४	१७५	१९१	११९	२७०	५९	९३	१४८०
	जवरजस्ती करणी उद्योग	०	६३	१८६	१०५	९८	६०	१३१	३३	५१	७२७
	अप्राकृतिक मैथुन	०	१	३	५	६	३	५	०	१	२४
	बोक्सीको आरोप	०	०	७	१६	५	५	१०	१	४	४८
	घरेलु हिंसा	०	०	०	०	१	०	२	०	१	४
	जम्मा	४३	३६१	७५२	३९४	४१४	२७०	६४२	१४५	२३४	३२५५
सवारी सम्बन्धी	सवारी ज्यान	०	१८२	३७३	४०६	३३१	२३९	४५०	६३	१२३	२१६७
	सवारी अंगभंग	०	३७	३६	३०	१७	४	२३	३	३	१५३
	सवारी बाट क्षती	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
	जम्मा	०	२१९	४०९	४३६	३४८	२४३	४७३	६६	१२६	२३२०
विविध	मा.बे.बि. तथा मानव अंग प्रत्यारोपण	०	१	०	०	०	०	०	०	०	१
	मा.बे.बि तथा ज.ज.क.	०	०	१	४	२	०	१	१	१	१०
	कुटापिट गरी गर्भ तुहाएको	०	०	१	०	०	०	०	०	०	१
	जिउदो बच्चा जन्माई फालेको	०	०	०	०	१	०	१	०	०	२

महान्यायाधिवक्ताको वार्षिक प्रतिवेदन २०७४/०७५

प्रकृति	अपराध शिर्षक	व्युरो	उपत्यका	प्रदेश नं १	प्रदेश नं २	प्रदेश नं ३	प्रदेश नं ४	प्रदेश नं ५	प्रदेश नं ६	प्रदेश नं ७	जम्मा
	आगलागी सम्बन्धी	०	७	२७	१४	१६	७	२२	३	८	१०४
	विष्फोटक पदार्थ	०	४	१५	५	१२	५	७	५	१	५४
	बम विष्फोटन	०	१	८	९	२	०	३	१	०	२४
	अपहरण तथा ज.ज.क.	०	१	२	९	२	१	१	१	६	२३
	गोरुगाडाले किची मृत्यु	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
	अपहरण तथा शरिर बन्धक उद्योग	१	१	३	३	०	०	३	०	०	११
	संगठीत अपराध	२	१	१	७	४	१	१	०	०	१७
	विधुतिय कसुर तथा साईबर अपराध	१४	८२	१	२	१	०	०	०	०	१००
	दुरसंचार कसुर, टेलिफोन तार चोरी	१	०	०	०	१	०	२	०	०	४
	वैकिड कसुर	९६	४८८	७६	८	८	०	४५	८	४७	७७६
	परिक्षा तथा शिक्षा ऐन	०	३	२	६	१	०	३	४	०	१९
	चौपायाको महल	०	१	०	०	०	०	०	०	०	१
	चिह्ना	०	०	०	०	०	०	०	०	१	१
	अन्य	६	७	१३	६३	६	५	२६	८	२	१३६
	जम्मा	१२०	५९७	१५०	१३०	५६	१९	११५	३१	६६	१२८४
	कुल जम्मा	२१६	८४४२	७६८७	५२६४	४६१४	३७१८	६०६७	११९६	२१११	३९३१५

(ख) आर्थिक वर्ष २०७४/७५ मा नेपाल भरमा अनुसूची बाहिरका अपराधको तथ्यांक (विशेष तथा जिल्ला सरकारी वकील कार्यालयबाट अभियोजन गर्ने वा नगर्ने गरी भएका निर्णयहरूको संख्या) देहायको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका नं. १०

आर्थिक वर्ष २०७४/०७५ मा अनुसूची बाहिरका अपराधको तथ्यांकको विवरण

अपराध शिर्षक	प्रदेश नं. १	प्रदेश नं. २	प्रदेश नं. ३	प्रदेश नं. ४	प्रदेश नं. ५	प्रदेश नं. ६	प्रदेश नं. ७	जम्मा
अध्यागमन	०	०	३२	०	०	०	०	३२
उपभोक्ता संरक्षण	०	०	३	०	०	०	०	३
औषधि	६	०	३७	०	२	०	१	४६
खाद्य ऐन अन्तर्गतका	७	८९	५९	२	१७	४	१३	१९९
गुणस्तर (प्रमाण चिन्ह)	०	१३	०	०	०	०	०	१३
नाप तौल सम्बन्धी	०	२	०	०	१	०	०	३
निर्वाचन सम्बन्धी	०	१	०	०	०	३	०	४
बैदेशिक रोजगार	०	०	०	०	०	०	०	०
राजश्व चुहावट	०	३	१२	०	०	०	१	१६
राष्ट्रिय निकुञ्ज तथा वन्यजन्तु	६	०	३९	१८	३४	१	१३	१११
विदेशी विनिमय	११	४	४१	१	३	०	०	६०
वन	९५	२२२	१११	४७	१५७	२४	७३	७२९
विद्युत चोरी	०	०	०	०	०	०	०	०
शिक्षा ऐन दफा १७(१)	०	०	०	०	०	०	०	०
सम्पत्ति शुद्धीकरण	०	०	०	०	०	०	०	०
सामाजिक सुधार ऐन	०	०	०	०	०	०	०	०
स्वास्थ्य व्यवसायी परिषद्	०	०	१	०	०	०	०	१
अन्य	३	१४	५२	०	३	०	१	७३
जम्मा	१२८	३४८	३८७	६८	२१७	३२	१०२	१२८२

४.६ महान्यायाधिवक्ताको कार्यालय तथा मातहतका कार्यालयहरूबाट बहस पैरवी र प्रतिरक्षा गरिएका मुद्दा, रिट तथा निवेदनहरूको विवरण

यस आर्थिक वर्षमा बहस पैरवी गरिएका मुद्दा तथा रिटहरूको एकमुष्ट फछ्यौट विवरणलाई गत वर्षको विवरणसँग तुलना गरी हेर्दा आर्थिक वर्ष २०७३/०७४ मा महान्यायाधिवक्ताको कार्यालयबाट सर्वोच्च अदालतमा बहस पैरवी तथा प्रतिरक्षा गरिएका ५,६६० थान मुद्दाहरू मध्ये फछ्यौट भएका २,३७१ थान मुद्दाहरू मध्ये १,६३१ थान अर्थात ६८.७९ प्रतिशत मुद्दामा कसूर कायम भएको थियो । यस आ.व.मा बहस पैरवी तथा प्रतिरक्षा गरिएका ४,६८८ थान मुद्दाहरू मध्ये फछ्यौट भएका १,३१४ थान मुद्दाहरू मध्ये ९८६ थान अर्थात ६८.९० प्रतिशत मुद्दामा कसूर कायम भएको देखिन्छ । त्यस्तै रिट निवेदन तर्फ आर्थिक वर्ष २०७३/०७४ मा लगत रहेका ५,०४५ थान मध्ये १,६०२ थान फछ्यौट भएकोमा २९४ थान अर्थात ५९.३६ प्रतिशत रिट निवेदन खारेज भएको थियो । यस आ.व.मा लगत रहेका ४,९१६ थान मध्ये

महान्यायाधिवक्ताको वार्षिक प्रतिवेदन २०७४/०७५

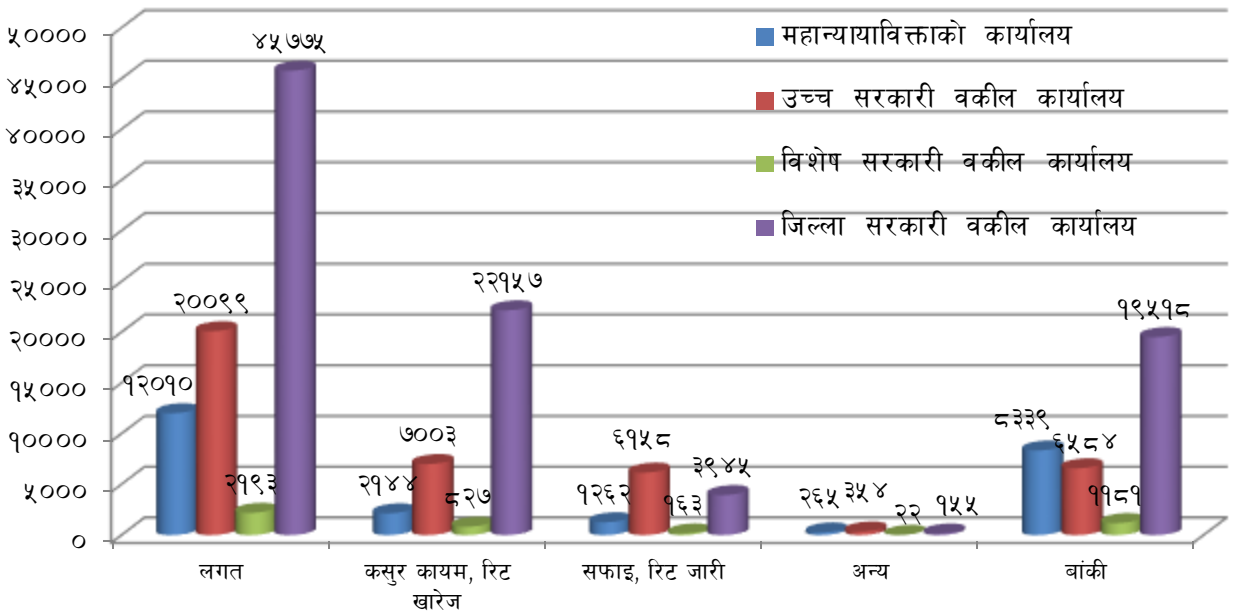
१,४५५ थान फछ्यौट भएकोमा ७७८ थान अर्थात ५३.४७ प्रतिशत रिट निवेदन खारेज भएको देखिन्छ। यसैगरी अन्य निवेदनतर्फ आ.व. २०७३/०७४ मा जम्मा जम्मा २,२२६ थान लगतमा १,१०१ थान निवेदन फछ्यौट भएकोमा ६३० थान अर्थात ५७.२२ प्रतिशत निवेदन खारेज भएको थियो। यस आ.व. मा जम्मा २,४०६ थान लगतमा ७८५ थान निवेदन फछ्यौट भएकोमा ३८० थान अर्थात ४८.४१ प्रतिशत निवेदन खारेज भएको देखिन्छ।

उच्च सरकारी वकील कार्यालयहरूमा आर्थिक वर्ष २०७३/०७४ मा लगत रहेका ११,२६७ मुद्दा मध्ये फछ्यौट भएका ५,४२६ थान मुद्दाहरू मध्ये १,९४४ थान अर्थात ३५.८३ प्रतिशत मुद्दाहरूमा कसूर कायम भएको थियो। यस आ.व. मा लगत रहेका १३,६८९ मुद्दा मध्ये फछ्यौट भएका ८,७६० थान मुद्दाहरू रहेको छ। यस मध्ये ४,०८७ थान अर्थात ४६.६६ प्रतिशत मुद्दाहरूमा कसूर कायम भएको देखिन्छ। त्यस्तै रिट निवेदन तर्फ आर्थिक वर्ष २०७३/०७४ मा लगत रहेका ४,१५४ मध्ये जम्मा २,५५७ थान फछ्यौट भएकोमा १,११७ थान अर्थात ४३.६८ प्रतिशत रिट निवेदनहरू खारेज भएको थियो। यस आ.व.मा लगत रहेका ४,५१६ मध्ये जम्मा ३,१९८ थान फछ्यौट भएकोमा १,८६९ थान अर्थात ५८.४४ प्रतिशत रिट निवेदनहरू खारेज भएको देखिन्छ। यसैगरी अन्य निवेदनतर्फ आ.व. २०७३/०७४ मा लगत रहेका १,४७३ मध्ये १,२९४ थान फछ्यौट भएकोमा ७९५ थान अर्थात ६१.४४ प्रतिशत निवेदनहरू खारेज भएको थियो। यस आ.व.मा जम्मा लगत रहेका १,८९४ मध्ये १,५५७ थान फछ्यौट भएकोमा १,०४७ थान अर्थात ६७.२४ प्रतिशत निवेदनहरू खारेज भएको देखिन्छ।

विशेष सरकारी वकील कार्यालयबाट उच्च अदालत पाटन अन्तर्गत वाणिज्य इजलास, विशेष अदालत, प्रशासकीय अदालत, राजश्व न्यायाधिकरण काठमाडौं, वैदेशिक रोजगार न्यायाधिकरणमा आर्थिक वर्ष २०७३/०७४ मा बहस पैरवी र प्रतिरक्षा गरिएका मुद्दाहरूको लगत २,५०५ रहेकोमा फछ्यौट भएका मुद्दाहरू १,३८१ थान मध्ये १,१२७ अर्थात ८१.६१ प्रतिशत मुद्दामा कसूर कायम भएको थियो। यस आर्थिक वर्षमा बहस पैरवी र प्रतिरक्षा गरिएका मुद्दाहरूको लगत २,१९३ रहेकोमा फछ्यौट भएका मुद्दाहरू १,०१२ थान मध्ये ८२७ अर्थात ८१.७२ प्रतिशत मुद्दामा कसूर कायम भएको देखिन्छ।

जिल्ला सरकारी वकील कार्यालयहरूबाट जिल्ला अदालत, जिल्ला प्रशासन कार्यालय एवं अन्य निकायहरूमा आर्थिक वर्ष २०७३/०७४ मा बहस पैरवी र प्रतिरक्षा गरिएका मुद्दाहरूको लगत ३९,३१३ रहेकोमा फछ्यौट भएका मुद्दाहरू २३,९५२ थान मध्ये १९,०४९ अर्थात ७९.५३ प्रतिशत मुद्दामा कसूर कायम भएको देखिन्छ। यस आ.व. मा बहस पैरवी र प्रतिरक्षा गरिएका मुद्दाहरूको लगत ४४,९५७ रहेकोमा फछ्यौट भएका मुद्दाहरू २५,७६४ थान मध्ये २१,७९३ अर्थात ८४.५९ प्रतिशत मुद्दामा कसूर कायम भएको देखिन्छ। यसैगरी लगत रहेका ८५७ निवेदनहरू मध्ये फछ्यौट भएका ५१२ थान रिट निवेदनहरूमा ३६५ थान अर्थात ७१.२९ प्रतिशत निवेदनमा जिकिर कायम भएको देखिन्छ। यस आ.व. मा लगत रहेका ८१० निवेदनहरू मध्ये फछ्यौट भएका ४८५ थान रिट निवेदनहरूमा ३५९ थान अर्थात ७४.०२ प्रतिशत निवेदनमा जिकिर कायम भएको तथ्याङ्कबाट देखिन्छ।

महान्यायाधिवक्ताको कार्यालय तथा मातहतका सरकारी वकील कार्यालयहरूबाट बहस पैरवी एवं प्रतिरक्षा गरिएका मुद्दा तथा रिटहरू समेतको छुट्टाछुट्टै लगत, फछ्यौट र बाँकीको सूचक



महान्यायाधिवक्ताको कार्यालय तथा मातहतका सरकारी वकील कार्यालयहरूको विगत पाँच वर्षको लगतको विवरणलाई विश्लेषण गर्दा मुद्दाको संख्या घटबढ भएको देखिन्छ। कार्यालयगत रूपमा हेर्दा महान्यायाधिवक्ताको कार्यालयको लगत संख्यामा वृद्धि हुँदै गएको देखिन्छ भने उच्च सरकारी वकील कार्यालयहरू, विशेष सरकारी वकील कार्यालय र जिल्ला सरकारी वकील कार्यालयहरूमा मुद्दाको लगत संख्यामा निरन्तर वृद्धि भएकोमा यस आर्थिक वर्षमा केही घटेको देखिन्छ

महान्यायाधिवक्ताको वार्षिक प्रतिवेदन २०७४/०७५

। यसैगरी विगत पाँच वर्षको लगत रहेका मुद्दाको तथ्यांकलाई विश्लेषण गर्दा महान्यायाधिवक्ताको कार्यालयमा सबैभन्दा बढी लगत संख्या आ. व. २०७३/०७४ मा लगत १३,०३७ रहेको देखिन्छ भने सबैभन्दा कम लगत आ. व. २०७०/०७१ मा ९,४७५ रहेको देखिन्छ। उच्च सरकारी वकील कार्यालयमा सबैभन्दा बढी लगत संख्या आ. व. २०७४/०७५ मा २०,०९९ रहेको देखिन्छ भने सबैभन्दा कम लगत आ. व. २०७०/०७१ मा १४,१४९ रहेको देखिन्छ। विशेष सरकारी वकील कार्यालयमा सबैभन्दा बढी लगत संख्या आ. व. २०७१/०७२ मा २,९४१ रहेको देखिन्छ भने सबैभन्दा कम लगत आ. व. २०७४/०७५ मा २,१९३ रहेको देखिन्छ। साथै जिल्ला सरकारी वकील कार्यालयमा सबैभन्दा बढी लगत संख्या आ. व. २०७४/०७५ मा ४५,७७५ रहेको देखिन्छ भने सबैभन्दा कम लगत आ. व. २०७०/०७१ मा ३७,८७५ रहेको देखिन्छ। सबै कार्यालयहरूको छुट्टाछुट्टै तुलनात्मक विवरण देहायको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ।

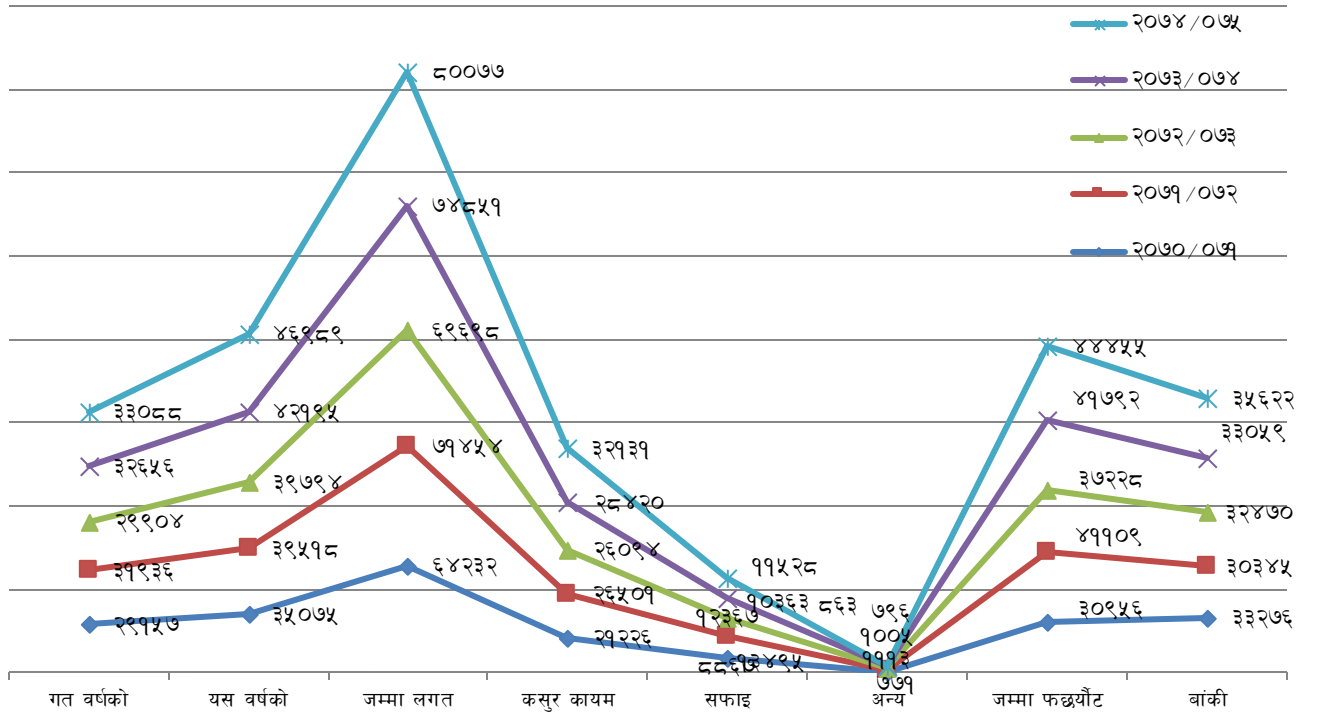
तालिका नं. ११

विगत पाँच वर्षको मुद्दाहरूको एकमुष्ट र तुलनात्मक विवरण

कार्यालय	आर्थिक वर्ष	लगत			फछ्यौट				बाँकी	कसुर ठहर प्रतिशत
		गत वर्षको	यस वर्षको	जम्मा	कसुर ठहर, रिट खारेज	कसुरमा सफाई, रिट जारी	अन्य	जम्मा		
महान्यायाधिवक्ता कार्यालय	२०७०/०७१	६३९०	३०८५	९४७५	७२८	११३४	२३६	२०९८	७३७७	३४.७०
	२०७१/०७२	७३७७	३४४२	१०८१९	११९५	२५५२	१३२	३८७९	६९४०	३०.८१
	२०७२/०७३	७००६	४६४३	११६४९	९४०	८९८	२०८	२०४६	९६०३	४५.९४
	२०७३/०७४	९४११	३६२६	१३०३७	३२५७	१५८४	३३९	५१८०	७८५७	६२.८८
	२०७४/०७५	७८५७	४१५३	१२०१०	२१४४	१२६२	२६५	३६७१	८३३९	५८.४०
उच्च सरकारी वकील कार्यालय	२०७०/०७१	५१८६	८९६३	१४१४९	३३०६	४०८४	३९७	७७८७	६३६२	४२.४६
	२०७१/०७२	५२०४	११३६१	१६५६५	५३२१	५७२९	३११	११३६१	५२०४	४६.८४
	२०७२/०७३	५११६	१११६७	१६२८३	३९८६	४७१९	२७०	८९७५	७३०८	४४.४१
	२०७३/०७४	७६४१	११४२६	१९०६७	४५९४	५६४९	४९२	१०७३५	८३३२	४२.७९
	२०७४/०७५	८४३६	११६६३	२००९९	७००३	६१५८	३५४	१३५१५	६५८४	५१.८२
वि.स.व.का.	२०७०/०७१	१८५१	८८२	२७३३	५८४	३२५	९६	१००५	१७२८	५८.११
	२०७१/०७२	१७२२	१२१९	२९४१	६४२	४५०	५११	१६०३	१३३८	४०.०५
	२०७२/०७३	१३३८	८९३	२२३१	५०२	३१७	५०	८६९	१३६२	५७.७७
	२०७३/०७४	१३६२	१२१५	२५७७	११५५	२१६	४२	१४१३	११६४	८१.७४
	२०७४/०७५	१११२	१०८१	२१९३	८२७	१६३	२२	१०१२	११८१	८१.७२
जिल्ला सरकारी वकील कार्यालय	२०७०/०७१	१५७३०	२२१४५	३७८७५	१६६०८	३३२४	१३४	२००६६	१७८०९	८२.७७
	२०७१/०७२	१७६३३	२३४९६	४११२९	१९३४३	४७६४	१५९	२४२६६	१६८६३	७९.७१
	२०७२/०७३	१६४४४	२३२८३	३९७२७	२०६६६	४४२९	२४३	२५३३८	१४३८९	८१.५६
	२०७३/०७४	१४२४२	२५९२८	४०१७०	१९४१४	४९१८	१३२	२४४६४	१५७०६	७९.३६
	२०७४/०७५	१५६८३	३००९२	४५७७५	२२१५७	३९४५	१५५	२६२५७	१९५१८	८४.३९
सबै कार्यालयहरूको	२०७०/०७१	२९१५७	३५०७५	६४२३२	२१२२६	८८६७	८६३	३०९५६	३३२७६	६८.५७
	२०७१/०७२	३१९३६	३९५१८	७१४५४	२६५०१	१३४९५	१११३	४११०९	३०३४५	६४.४७
	२०७२/०७३	२९९०४	३९९८६	६९८९०	२६०९४	१०३६३	७७१	३७२२८	३२६६२	७०.०९
	२०७३/०७४	३२६५६	४२१९५	७४८५१	२८४२०	१२३६७	१००५	४१७९२	३३०५९	६८.००
	२०७४/०७५	३३०८८	४६९८९	८००७७	३२१३१	११५२८	७९६	४४४५५	३५६२२	७२.२८

विगत पाँच वर्षको मुद्दा तथा रिटहरूको लगत तथा कारबाहीको एकीकृत सूचक

महान्यायाधिवक्ताको वार्षिक प्रतिवेदन २०७४/०७५



४.७ महान्यायाधिवक्ताको कार्यालय तथा मातहतका कार्यालयहरूबाट सम्पादित मुद्दा तथा अन्य कार्यहरूको एकमुष्ट विवरण

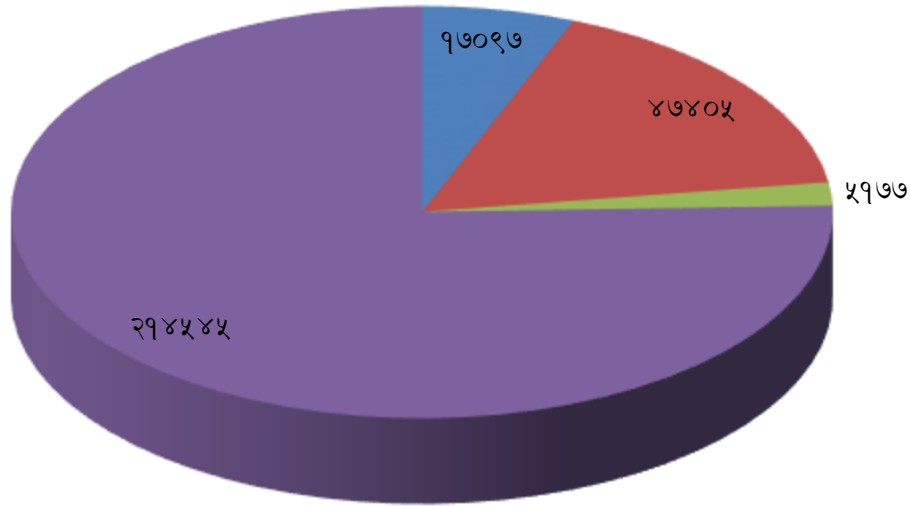
महान्यायाधिवक्ताको कार्यालय र मातहतका उच्च, विशेष तथा जिल्ला सरकारी वकील कार्यालयहरूबाट यस आर्थिक वर्षमा सुरु मुद्दा दायरी, निवेदन दायरी, पुनरावेदन दायरी, मुद्दा मामिलामा निर्णय निकासी, बहस पैरवी, प्रतिरक्षा, निवेदन सम्बन्धी तथा कानूनी राय प्रदान गर्ने सम्बन्धमा सम्पादित कार्यहरूको एकमुष्ट जिम्मेवारी विवरणलाई हेर्दा अदालत तथा न्यायिक निकायहरूमा बहस पैरवी, प्रतिरक्षा गरिएका मुद्दाहरूको संख्या ६५,५२७ थान, रिट निवेदनहरू १०,२४२ थान र अन्य निवेदन सम्बन्धी ४,३०८ थान गरी जम्मा सम्पादित भएका मुद्दा, रिट र अन्य निवेदन समेतको कुल लगत संख्या ८०,०७७ थान, मुद्दा चलाउने नचलाउने निर्णय संख्या ३०,१९४, पुनरावेदन, दोहोर्‍याउने निवेदन, अभियोगपत्र तथा फिराद मस्यौदा संख्या ३६,४७५, पुनरावेदन गर्ने नगर्ने, मुद्दा दोहोर्‍याई पाउन निवेदन गर्ने नगर्ने सम्बन्धमा मिसिल कागजात अध्ययन गरी निर्णय एवं निकासी प्रदान गरिएको संख्या १०,६०८ एवं तामेलीमा राख्ने सम्बन्धी सम्पादित काम संख्या १७,४०४ थान, पुनरावेदन वा दोहोर्‍याउने प्रस्ताव संख्या ९,७४९, बयान तथा बकपत्र गराएको संख्या ९६,६२२ कानूनी राय प्रदान गरेको संख्या १०३, अ.व. १७ नं. को निवेदन सम्बन्धी कार्य २,९९३ गरी कुल जिम्मेवारी २,८४,२२४ थान रहेको तथ्याङ्कबाट देखिन्छ। सबै कार्यालयहरूबाट सम्पादित कामको छुट्टाछुट्टै तुलनात्मक विवरण देहायको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ।

तालिका नं. १२

महान्यायाधिवक्ताको कार्यालय तथा मातहतका कार्यालयहरूबाट मुद्दा, रिट निवेदन, कानूनी राय, निर्णय निकासी तथा निवेदनको सम्पादित कार्यविवरण

कार्यालय	मुद्दा तथा रिट निवेदनको लगत				मुद्दा चल्ने नचल्ने निर्णय	पुनरावेदन/दो.पा. निवेदन, अभियोगपत्र/फिराद मस्यौदा	निकासी/निर्णय सम्बन्धी	तामेली निर्णय	प्रस्ताव पेश	बयान/बकपत्र गराएको संख्या	कानूनी राय	अ.व. १७ नं. निवेदन	सम्पादित कार्यहरूको जम्मा
	मुद्दाहरु	रिटहरु	अन्य निवेदनहरु	कुल मुद्दाहरु									
म.न्या.का.	४६८८	४९१६	२४०६	१२०१०	८१	१८७७	३०६८	०	०	०	२६	३५	१७०९७
उ.स.व.का.	१३६८९	४५१६	१८९४	२००९९	७८	६३०९	७३५१	८८५७	२५८६	२४३	०	१८८२	४७४०५
वि.स.व.का.	२९९३	०	०	२९९३	७२८	४५२	०	०	२००	१५९८	०	६	५१७७
जि.स.व.का.	४४९५७	८१०	८	४५७७५	२९३०७	२७८३७	१८९	८५४६	६९६३	९४७८१	७७	१०७०	२१४५४५
जम्मा	६५५२७	१०२४२	४३०८	८००७७	३०१९४	३६४७५	१०६०८	१७४०३	९७४९	९६६२२	१०३	२९९३	२८४२२४

महान्यायाधिवक्ताको कार्यालय तथा मातहतका कार्यालयहरूबाट सम्पादित कार्यहरूको सूचक



- महान्यायाधिवक्ताको कार्यालय
- उच्च सरकारी वकील कार्यालय
- विशेष सरकारी वकील कार्यालय
- जिल्ला सरकारी वकील कार्यालय

माथि तालिकामा प्रस्तुत मुद्दा तथा अन्य कार्यहरूको लगत विवरण र सम्बन्धित कार्यालयमा रहेका सरकारी वकीलहरूको कुल दरबन्दी संख्याको अनुपात हेर्दा प्रति सरकारी वकील पर्न आउने (सम्पादित कुल कार्य र मुद्दा तथा रिट निवेदनका आधारमा) कार्यबोझ देहायको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ।

तालिका नं. १३

नेपालका विभिन्न तहका सरकारी वकील कार्यालयहरूका सरकारी वकीलहरूबाट सम्पादित कार्य र प्रति सरकारी वकीलको कार्यबोझ

कार्यालय	सरकारी वकील संख्या	सम्पादित कार्य	कुल मुद्दा तथा रिट	प्रति सरकारी वकील सम्पादित कार्यका आधारमा	प्रति सरकारी वकील मुद्दा, रिटका आधारमा	कैफियत
म. न्या. का. १	३०	१७०९७	१२०१०	५६९.९०	४००.३३	
उ.स.व.का. - १८	९८	४७८०५	२००९९	४८३.७२	२०५.०९	
वि.स.व.का. - १	१५	५९७७	२९९३	३४५.९३	१४६.२०	
जि.स.व.का. - ७७	२०७	२९८५८५	४५७७५	१०३६.४५	२२१.१४	
जम्मा	३५०	२८४२२४	८००७७	८१२.०७	२२८.७९	

आर्थिक वर्ष २०७४/०७५ मा महान्यायाधिवक्ताको कार्यालय तथा मातहतका उच्च सरकारी वकील कार्यालय तथा जिल्ला सरकारी वकील कार्यालयहरूबाट मुद्दा सम्बन्धमा भएको कामको कुल लगतमा कर्मचारीहरूको तलब तथा भत्तामा खर्च भएको एकमुष्ट रकमलाई विभाजन गर्दा प्रति मुद्दामा तलब तथा भत्तामा खर्च भएको रकमको विवरण निम्न अनुसार तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ।

तालिका नं. १४

नेपालका विभिन्न सरकारी वकील कार्यालयहरूबाट बहस पैरवी प्रतिरक्षा गरिएका मुद्दा तथा रिटको अनुपातमा प्रति मुद्दामा तलब र भत्तामा खर्च भएको रकम

कार्यालय	मुद्दा, रिटको तथा निवेदनको कुल लगत	तलब तथा भत्तामा खर्च भएको रकम रु.	प्रति मुद्दा खर्च रकम रु.	कैफियत
महान्यायाधिवक्ताको कार्यालय- १	१२०१०	६०८३७७५८.००	५,०६५.५९	
उच्च सरकारी वकील कार्यालय - १८	२००९९	१२४८४८४५८.००	६,२११.६८	
विशेष सरकारी वकील कार्यालय - १	२९९३	१३४८३६७८.००	६,१४८.५१	
जिल्ला सरकारी वकील कार्यालय - ७७	४५७७५	२५४४५३९१८.००	५,५५८.८०	
जम्मा	८००७७	४५३६२३८१२.००	५,६६४.८५	

यसैगरी यस आर्थिक वर्षमा मुद्दा र अन्य सम्पादित कार्यहरू समेतको लगतमा कर्मचारी तलब भत्ता लगायत कार्यालय सञ्चालनको लागि खर्च भएको सम्पूर्ण रकमलाई कार्यालयगत रूपमा विभाजन गर्दा प्रति सम्पादित कार्यमा खर्च भएको चालुतर्फको विनियोजित रकमको विवरणलाई देहायको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका नं. १५

नेपालका विभिन्न सरकारी वकील कार्यालयहरूमा सम्पादित कार्यमा भएको खर्चको विवरण

कार्यालय	जम्मा सम्पादित कार्य	कुल खर्च रकम रु.	प्रति सम्पादित कार्यमा भएको खर्च अनुपात	कैफियत
महान्यायाधिवक्ताको कार्यालय- १	१७०९७	१६९९२०७२२.७२	९,८९१.८४	
उच्च सरकारी वकील कार्यालय - १८	४७४०५	२२८१६९६९४.४६	४,८१३.०३	
विशेष सरकारी वकील कार्यालय - १	५१७७	२३१८९२७४.३५	४,४७९.२९	
जिल्ला सरकारी वकील कार्यालय - ७७	२१४५४५	५४७१५०२६५.५२	२,५५०.२८	
जम्मा	२८४२२४	९६७६२१८७७.०५	३,४०४.४३	

माथि विभिन्न तालिकाहरूमा उल्लेख भएका तथ्याङ्कहरूबाट सरकार पक्ष भएको वा वादी भएको मुद्दाहरूमा कसूर ठहर प्रतिशत अपेक्षाकृत रहेको छैन । सरकारी मुद्दाको अनुसन्धानको जिम्मेवार निकाय प्रहरीमा अपेक्षाकृत रूपमा व्यावसायिकताको विकास हुन नसकेको, अनुसन्धान कार्यले प्राथमिकता पाउन नसकेको, दक्ष जनशक्तिलाई अनुसन्धानको काममा खटाउन नसकेको, अपराध अनुसन्धानका लागि पर्याप्त स्रोत साधनको कमी जस्ता कारण अपराध अनुसन्धानको कार्य प्रभावकारी बन्न सकेको छैन भन्न हिचकिचाउनु पर्ने अवस्था छैन । अनुसन्धानमा स्तरीयता ल्याउन अनुसन्धान कार्यमा मात्र खटिने विशेषज्ञ तालिम प्राप्त प्रहरी एकाइको व्यवस्था गरी त्यहाँ कार्यरत जनशक्तिलाई अन्यत्र सरुवा नगर्ने बनाउनु अत्यावश्यक देखिन्छ । त्यसैगरी सरकारी वकीलहरूलाई निजको कार्यसम्पादनसँग सम्बन्धित विषयमा नियमित रूपमा प्रशिक्षण प्रदान गर्न नसकिएको अवस्थामा अनुसन्धान अधिकृतलाई अनुसन्धानको क्रममा प्रभावकारी निर्देशन दिन नसक्नु, पर्याप्त आधार विना नै अभियोजन गर्ने, अभियोजन गर्दा ठीक ढंगले गर्न नसक्नु, साक्षी संरक्षण सम्बन्धी कानूनी व्यवस्थाको अभाव, समयमै परीक्षण प्रतिवेदन प्राप्त नहुनु, अदालती कारबाहीमा हिलासुस्तीको कारण साक्षी उपस्थित गराउन कठिनाई रहनु र कतिपय कानूनमा रहेका अपर्याप्तताले गर्दा सरकार वादी मुद्दामा कसूर ठहर नहुने अवस्था रहन्छ ।

सरकार वादी मुद्दामा कसूर ठहर वा सफाइको कारणको सम्बन्धमा अपराधको प्रकृति, अनुसन्धान एवं अभियोजन पद्धति, प्रचलित कानून एवं न्याय सम्पादन पद्धतिको सन्दर्भमा छुट्टाछुट्टै रूपमा अध्ययन गरेपछि मात्र भन्न सकिने अवस्था रहन्छ । सरकार वादी मुद्दाको सफलताको वर्तमान अवस्थामा सुधार ल्याउन अनुसन्धान एवं अभियोजन तथा विद्यमान कानूनमा गर्नु पर्ने सुधारका सम्बन्धमा प्रस्तुत प्रतिवेदनको परिच्छेद छ मा संक्षेपमा उल्लेख गरिएको छ । महान्यायाधिवक्ताको कार्यालय तथा मातहतका उच्च, विशेष एवं जिल्ला सरकारी वकील कार्यालयहरूको कार्यसम्पादन विवरण तथा कार्य प्रगति विवरणलाई यस पछिका छुट्टाछुट्टै परिच्छेदहरूमा विगत वर्षहरूको तथ्याङ्कसँग तुलनात्मक विश्लेषण गरी मुद्दामा कसूर ठहर वा सफाइ भएको र रिट जारी वा खारेज भएको अवस्थालाई समेत प्रस्तुत गरिएको छ ।

५. संस्थागत सुदृढीकरणको लागि भएका कार्यहरू

५.१ महान्यायाधिवक्ताको कार्यालयको पञ्चवर्षीय रणनीतिक योजना, (२०७३/०७४-२०७७/०७८)

फौजदारी न्याय प्रशासनको केन्द्रीय स्तम्भको रूपमा रहेको महान्यायाधिवक्ताको कार्यालयको कार्यसम्पादनलाई प्रभावकारी र नतिजामुखी बनाउन आ.व. २०६८/०६९ देखि २०७२/०७३ सम्मका लागि प्रथम पञ्चवर्षीय रणनीतिक योजना तयार गरी कार्यान्वयनमा ल्याइएको थियो । आर्थिक वर्ष २०७२/०७३ को अन्त्यमा पहिलो योजनाको अवधि समाप्त हुने भएकोले महान्यायाधिवक्ताको कार्यालयको योजनाबद्ध विकास प्रक्रियाको निरन्तरताका लागि पहिलो योजनाको कार्यान्वयनको अवस्थाको समीक्षा गरी आगामी आ.व. २०७३/०७४-२०७८/०७९ का लागि दोस्रो पञ्चवर्षीय रणनीतिक योजना तर्जुमा गरिएको छ । प्रथम पञ्चवर्षीय रणनीतिक योजनाको समीक्षा र दोस्रो पञ्चवर्षीय रणनीतिक योजनाको तर्जुमाको लागि विभिन्न कार्यक्रम संचालन गर्न संयुक्त राष्ट्रसंघीय विकास कार्यक्रम, कानूनी शासन तथा मानव अधिकार संरक्षण सबलीकरण कार्यक्रमको आर्थिक सहयोग समेत रहेको थियो ।

महान्यायाधिवक्ताको कार्यालयले सम्पादन गर्ने कार्यहरू प्रभावकारी र परिणाममुखी बनाई संविधान तथा कानूनद्वारा सुम्पिएको जिम्मेवारी राज्य, समाज र नागरिकको अपेक्षा अनुसार प्रभावकारी रूपमा सञ्चालन गर्नका लागि महान्यायाधिवक्ताको कार्यालय तथा मातहतका सरकारी वकील कार्यालयहरूको विद्यमान वस्तुस्थितिको विश्लेषण गरी सबल र कमजोर (क्तचभलनतज बलम धभवपलभकक) पक्षहरू तथा अवसर र चुनौतीहरू (इउउयचतगलप्लथ बलम त्जचभवत) को पहिचान गरी संस्थागत सुदृढीकरणका लागि दोस्रो पञ्चवर्षीय रणनीतिक योजनाको तर्जुमा गरिएको हो ।

महान्यायाधिवक्ताको कार्यालय र मातहतका सरकारी वकील कार्यालयहरूले जनताका अपेक्षा र संवैधानिक तथा कानूनी जिम्मेवारी अनुरूपको कार्य निश्चित समय सीमा भित्र सम्पादन गर्न सक्नु भनी रणनीतिक योजना तर्जुमा गरी कार्यान्वयनमा ल्याएको हो ।

यस योजना कार्यान्वयनका लागि योजना कार्यान्वयनको पहिलो आर्थिक वर्ष २०७३/०७४ मा रु. ८४,९२,७४,०००/-, दोस्रो आर्थिक वर्ष २०७४/०७५ मा रु. ८६,३४,९९,०००/-, तेस्रो आर्थिक वर्ष २०७५/०७६ मा रु. ९२,५०,२४,०००/-, चौथो आर्थिक वर्ष २०७६/०७७ मा रु. ६९,५९,२४,०००/- र योजनाको अन्तिम आर्थिक वर्ष २०७७/०७८ मा रु. ५७,५९,२४,०००/- गरी जम्मा रु. ३,८९,९०,४५,०००/- अक्षरेपी तीन अर्ब एकासी करोड नब्बे लाख पैतालीस हजार रूपैयाँ आर्थिक लागत लाग्ने प्रक्षेपण गरिएको छ ।

रणनीतिक योजना कार्यान्वयनको अवस्था

महान्यायाधिवक्ताको कार्यालयको दोस्रो पञ्चवर्षीय रणनीतिक योजना कार्यान्वयनको अवस्थाका बारेमा अर्धवार्षिक तथा वार्षिक समीक्षा गरिएको छ । समग्रमा आ.व. २०७३/०७४ का लागि महान्यायाधिवक्ताको कार्यालयको वार्षिक कार्ययोजनामा १५४ वटा कार्यक्रम रहेकोमा ती कार्यक्रमहरूको कार्यान्वयनको अवस्था हेर्दा कार्यान्वयन भएका ५४ वटा (करिव ३५ प्रतिशत), आंशिक कार्यान्वयन भएका ४० वटा (करिव २६ प्रतिशत), कार्यान्वयनको अन्तिम चरणमा रहेका २ वटा (करिव १ प्रतिशत), कार्यान्वयन प्रारम्भ भएका ६ वटा (करिव ४ प्रतिशत), कार्यान्वयन नभएका ५२ वटा (करिव ३४ प्रतिशत) रहेको देखिन्छ । आ.व. २०७३/०७४ देखि प्रत्येक सरकारी वकील कार्यालयलाई रु. १ लाखका दरले रणनीतिक योजना कार्यान्वयनका लागि बजेट विनियोजन भएको छ । अर्ध वार्षिक र वार्षिक समीक्षा गर्ने प्रणाली स्थापित गरिएको छ । यसैगरी आ.व. २०७४/०७५ का लागि महान्यायाधिवक्ताको कार्यालयको वार्षिक कार्ययोजनामा २७० वटा कार्यक्रम रहेकोमा ती कार्यक्रमहरूको कार्यान्वयनको अवस्था हेर्दा कार्यान्वयन भएका १२९ वटा (करिव ४४.८१ प्रतिशत), आंशिक कार्यान्वयन भएका ६४ वटा (करिव २३.७० प्रतिशत), कार्यान्वयन हुन बाँकी नभएका ८४ वटा (करिव ३१.१९ प्रतिशत) रहेको देखिन्छ ।

यसैगरी माननीय महान्यायाधिवक्ताज्यूबाट पद बहाली भएको एक सय दिन पूरा भएको अवसरमा महान्यायाधिवक्ताको कार्यालयको दोस्रो पञ्चवर्षीय रणनीतिक योजनाको कार्यान्वयनमा प्रतिबद्धता प्रकट गर्दै प्रमुख रूपमा देहायका थप कार्यक्रमहरू समेत घोषणा गर्नु भएको थियो ।

- क. हेलो साक्षी कार्यक्रम
- ख. कारागार र बाल सुधार गृहको विस्तार
- ग. नमूना सरकारी वकील कार्यालयको स्थापना
- घ. सरकारी वकील कार्यालयको घर जग्गा व्यवस्थापन
- ङ. सरकारी वकीलको क्षमता विकास र विशिष्टीकरण
- च. सरकारी वकीलको सम्मेलन
- छ. शिशु स्याहार कक्षको व्यवस्था
- ज. इ-एटर्नीको कार्यान्वयन
- झ. समन्वय समितिको क्रियाशीलता
- ञ. सरकारी सम्पत्तिको संरक्षण

योजना कार्यान्वयनका चुनौती

योजनाले प्रक्षेपण गरे बमोजिमको स्रोत साधन प्राप्त हुन सकेको छैन । योजना कार्यान्वयन सचिवालयलाई पूर्णकालीन रूपमा क्रियाशील गराउन सकिएको छैन । योजना कार्यान्वयनका लागि अभ्यस्त हुन र नियमित समीक्षा गर्ने बानी विकास गर्नु पर्ने देखिन्छ । रणनीतिक योजना औपचारिक दस्तावेज होइन, सुधारको मार्गचित्र हो भन्ने भाव सबैमा विकास गर्नु पर्ने अवस्था छ । यसका लागि सबै जनशक्ति नियमित मुद्दाको काम कारवाहीको कार्यबोझसँगै योजना कार्यान्वयनका लागि क्रियाशील हुनुपर्ने अवस्था छ । योजनाको कार्यान्वयनका लागि कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्नु पर्दछ । त्यसबाट कार्यसम्पादनमा प्रतिकूल प्रभाव पार्न दिनु नहुनेतर्फ थप सजगता आवश्यक छ । कार्य विवरणका आधारमा कार्यसम्पादनको मूल्यांकन गर्नुपर्ने आवश्यकता छ । अर्कै पनि सबै पक्षबाट योजनाप्रति अपनत्वभाव विकास गर्न र त्यसलाई संस्थागत सुधारको आधारको रूपमा लिने संस्कार स्थापना गर्नुपर्ने देखिन्छ । प्राप्त स्रोत साधनलाई उपयोग गर्न थप प्रयास गर्नुपर्ने अवस्था छ । थप स्रोत प्राप्तिका लागि पनि क्रियाशीलताको आवश्यकता रहेको छ । निर्धारित समयमा कार्य गर्ने संस्कृति निर्माण गर्नुपर्ने आवश्यकता छ । योजना कार्यान्वयनको नियमित अनुगमन र मूल्यांकन गरिनुपर्ने अवस्था छ ।

आगामी कार्यक्रम

योजना कार्यान्वयन समिति र सचिवालयलाई योजना कार्यान्वयनमा क्रियाशील बनाउनु पर्नेछ । आवश्यक स्रोत व्यवस्थापनका लागि थप प्रयास गर्नुपर्ने आवश्यकता छ । प्राप्त स्रोतको सदुपयोग गर्दै निर्धारित समयमा कार्यक्रम सञ्चालन गर्न सबै जनशक्ति क्रियाशील हुने गरी कार्यक्रम तयार गरिने छ । योजना कार्यान्वयनका लागि जिम्मेवार

अधिकृतलाई अभिमुखिकरण गर्ने कार्यक्रमको आवश्यकता महसुस भएको छ। योजना कार्यान्वयनको प्रगति विवरण पठाउने र प्राप्त विवरणको अभिलेख व्यवस्थित गरी सुधारसँग आबद्ध गर्नु पर्नेछ। योजना, अनुसन्धान तथा अनुगमन विभागलाई सुदृढ बनाउने र योजना कार्यान्वयन तथा अनुगमनलाई नियमित कार्यको रूपमा लिने गरी कार्यक्रमको तर्जुमा गर्नुपर्ने अवस्था छ। विगतमा भएका अनुसन्धानमूलक अध्ययनका सुभावहरूको कार्यान्वयनलाई प्राथमिकतामा राख्ने र सुधारका उपायहरू अवलम्बन गर्नुपर्ने अवस्था छ। सबै तहका कर्मचारीहरूलाई दिइएको कार्य विवरण अनुसार कार्यान्वयन भए नभएको सम्वन्धमा अनुगमन गर्नुपर्ने गरी कार्यक्रम राख्नु पर्नेछ। योजना कार्यान्वयनलाई संस्थागत सुधारसँग आबद्ध गर्ने र योजनाको बारेमा सरोकारवालाहरूलाई जानकारी गराउने कार्यक्रमलाई निरन्तरता दिने गरी कार्यक्रम तय गरिनेछ।

५.२ महान्यायाधिवक्ताको कार्यालयको अन्य गतिविधि

(क) महान्यायाधिवक्ताको पदमा नियुक्ति र बहाली

नेपालको संविधानको धारा १५७ बमोजिम सम्माननीय राष्ट्रपतिज्यूबाट सम्माननीय प्रधानमन्त्रीज्यूको सिफारिसमा मिति २०७४ फागुन ८ गते महान्यायाधिवक्ताको पदमा श्री अग्नी प्रसाद खरेल नियुक्त भई २०७४ फागुन ९ गतेका दिन शपथ ग्रहण गरी महान्यायाधिवक्ताको पदमा पदबहाली समेत गर्नु भएको थियो।

(ख) विभिन्न देशका पदाधिकारीहरूसँग शिष्टाचार भेट र छलफल

माननीय महान्यायाधिवक्ता अग्नि प्रसाद खरेलज्यूसँग देहायको मितिमा देहायका कूटनीतिक प्रतिनिधिहरूले महान्यायाधिवक्ताको कार्यालयमा भेटघाट गरेका थिए :

क्र.सं.	म्भतबर्षिक या यचभणनल म्भुफिबतअक	म्भुफिबतअक : षककष्यल	म्भतभ
जा	जभ भषिावदभतज खयल ऋवउर्भाभिच	भदवककथ या ऋप्तशभर्चविलम तय ल्भउर्वा	२०७५।९।३० (व्वल ज्ञद, दृण्जड)
डा	जभ थाकगा दप्ल :यजकभम वीज्वर्ष	भदवककथ या तवतवच तय ल्भउर्वा	२०७५।९।१९ (व्वल घ, दृण्जड)
घा	एचयााल्यशफग ज्ङ्क्कई वयिलन धप्तज यतजभच द्द	गल्बैश् व्वउवल	२०७५।१०।१० (म्भअ द्ज, दृण्जड)
झा	जभ च्अजवचम :यचचष्क	भदवककथ या ग तय ल्भउर्वा	२०७५।१।२० (ल्यख ट, दृण्जड)
छा	जभ :वलवध्द क्लनज एगचष्	भदवककथ या क्लमष्व तय ल्भउर्वा	२०७५।१०।३।०४ (व्वालभ ज्ञड, दृण्जड)
टा	जभ था ज्यलन	भदवककथ या ऋजप्लव तय ल्भउर्वा	२०७५।१०।२।२८ (व्वालभ ज्ञज, दृण्जड)
ठा	जभ च्याविलम क्अजभावच	भदवककथ या न्भकवलथ तय ल्भउर्वा	२०७५।१०।२।२५ (व्वालभ ड, दृण्जड)
डा	जभ च्अजवचम :यचचष्क	भदवककथ या ग तय ल्भउर्वा	२०७५।१०।१।१९ (:वथ द्, दृण्जड)
ढा	जभ ववप्लव द्या त्वउप्तिश	भदवककथ या ग्व तय ल्भउर्वा	२०७४।१२।२७ (व्उचर्ष ज्ञण, दृण्जड०)
ज्ञण	:चका व्ययतष् क्वलनजभचव	झाअभ या तजभ ज्ज्ज ऋयकष्ककष्यलभच ।यच ज्गववल् च्चनजत, क्वष्व एवअषष्अ चनष्यल	२०७४।१२।२६ (व्उचर्ष ढ, दृण्जड०)

(ग) महान्यायाधिवक्ताबाट सरकारी वकील कार्यालयको भवन उद्घाटन

सि.नं	कार्यालयको नाम	उद्घाटन/शिलान्यास	मिति	उद्घाटन/शिलान्यास गर्ने पदाधिकारी
१.	महान्यायाधिवक्ताको कार्यालय, नेपाल	शिलान्यास	दृण्ठछरण्टरदृद	मा. महान्यायाधिवक्ता श्री अग्नि प्रसाद खरेल
२.	उच्च सरकारी वकील कार्यालय, नेपालगञ्ज	उद्घाटन	दृण्ठदृदरज्ञदृद	मा. महान्यायाधिवक्ता श्री अग्नि प्रसाद खरेल
३.	उच्च सरकारी वकील कार्यालय, जुम्ला	उद्घाटन	दृण्ठछरण्टरदृद	मा. महान्यायाधिवक्ता श्री अग्नि प्रसाद खरेल
४.	जिल्ला सरकारी वकील कार्यालय, रामेछाप	उद्घाटन	दृण्ठछरण्टरज्ञदृद	मा. महान्यायाधिवक्ता श्री अग्नि प्रसाद खरेल

सि.नं	कार्यालयको नाम	उद्घाटन/शिलान्यास	मिति	उद्घाटन/शिलान्यास गर्ने पदाधिकारी
५.	जिल्ला सरकारी वकील कार्यालय, तेह्रथुम	शिलान्यास	दृण्ठछरण्धरज्जद	मा. महान्यायाधिवक्ता श्री अग्नि प्रसाद खरेल
६.	जिल्ला सरकारी वकील कार्यालय, धनकुटा	उद्घाटन	दृण्ठछरण्धरज्जद	मा. महान्यायाधिवक्ता श्री अग्नि प्रसाद खरेल
७.	जिल्ला सरकारी वकील कार्यालय, लम्जुङ	उद्घाटन	दृण्ठछरण्धरज्जद	मा. महान्यायाधिवक्ता श्री अग्नि प्रसाद खरेल
८.	जिल्ला सरकारी वकील कार्यालय, सोलुखुम्बु	उद्घाटन	दृण्ठछरण्धरज्जद	मा. महान्यायाधिवक्ता श्री अग्नि प्रसाद खरेल
९.	जिल्ला सरकारी वकील कार्यालय, नुवाकोट	उद्घाटन	दृण्ठछरण्ठरज्जद	मा. महान्यायाधिवक्ता श्री अग्नि प्रसाद खरेल
१०.	जिल्ला सरकारी वकील कार्यालय, मोरङ	शिलान्यास	दृण्ठछरण्ठरज्जद	मा. महान्यायाधिवक्ता श्री अग्नि प्रसाद खरेल
११.	जिल्ला सरकारी वकील कार्यालय, उदयपुर	उद्घाटन	दृण्ठछरण्ठरज्जघ	मा. महान्यायाधिवक्ता श्री अग्नि प्रसाद खरेल

(घ) सरकारी वकील तथा कर्मचारी पुरस्कृत

नेपाल सरकारले निजामती सेवा दिवसको उपलक्ष्यमा नेपाल सरकारका कर्मचारीहरूलाई पुरस्कृत गर्ने क्रममा उत्कृष्ट निजामती सेवा पुरस्कारबाट उच्च सरकारी वकील कार्यालय, पाटनका सहन्यायाधिवक्ता श्री लोकराज पराजुली र निजामती सेवा पुरस्कारबाट महान्यायाधिवक्ताको कार्यालयका हलुका सवारी चालक श्री सुदर्शन श्रेष्ठ पुरस्कृत हुनु भएको थियो। महान्यायाधिवक्ताको कार्यालय र मातहतका सरकारी वकील कार्यालयहरूमा कार्यरत सरकारी वकीलहरू र कर्मचारीहरूलाई महान्यायाधिवक्ताको कार्यालयबाट प्रदान गरिने पुरस्कार सम्बन्धी मापदण्ड, २०७५ स्वीकृत गरी लागू गरिएको छ। सो मापदण्डका आधारमा सरकारी वकील तथा कर्मचारीहरूलाई पुरस्कृत गर्ने अभ्यास प्रारम्भ गरिएको छ। महान्यायाधिवक्ताको कार्यालयको स्थापना दिवसका अवसरमा आयोजित नेपालका सरकारी वकीलहरूको दोस्रो राष्ट्रिय सम्मेलन (पौष ८, ९ र १० गते) को उद्घाटन समारोहको अवसरमा नायब महान्यायाधिवक्ता श्री किरण पौडेललाई सर्वोत्कृष्ट सरकारी वकील (व्यतयचलभय थ तजभ थभवच) का रूपमा नगद पुरस्कार सहित पुरस्कृत गरिएको थियो भने सोही सम्मेलनको समापनमा हृदेहाय बमोजिमका सरकारी वकील तथा कर्मचारीहरूलाई उत्कृष्ट सरकारी वकील तथा कर्मचारीको रूपमा नगद पुरस्कार सहित पुरस्कृत गरिएको थियो।

सि.नं.	नाम	पद	कार्यालय
१.	श्री रेवतीराज त्रिपाठी	सहन्यायाधिवक्ता	महान्यायाधिवक्ताको कार्यालय
२.	श्री कृष्णमोहन कोइराला	उपन्यायाधिवक्ता	उच्च सरकारी वकील कार्यालय, पाटन
३.	श्री हरिशंकर ज्ञवाली	उपन्यायाधिवक्ता	महान्यायाधिवक्ताको कार्यालय
४.	श्री शान्तिप्रसाद शर्मा	सहायक जिल्ला न्यायाधिवक्ता	जिल्ला सरकारी वकील कार्यालय, रुकुम पश्चिम
५.	श्री कल्पना राई	शाखा अधिकृत	महान्यायाधिवक्ताको कार्यालय
६.	श्री अजितकुमार लाल कर्ण	सहायक जिल्ला न्यायाधिवक्ता	जिल्ला सरकारी वकील कार्यालय, महोत्तरी
७.	श्री धर्मराज शर्मा	टा. नायब सुब्बा	उच्च सरकारी वकील कार्यालय, बाग्लुङ्ग
८.	श्री ऋषिराम खनाल	नायब सुब्बा	उच्च सरकारी वकील कार्यालय, नेपालगञ्ज
९.	श्री नैनबहादुर मगर	कार्यालय सहयोगी	जिल्ला सरकारी वकील कार्यालय, उदयपुर
१०.	श्री पशुपति खड्का	कार्यालय सहयोगी	महान्यायाधिवक्ताको कार्यालय

(ङ) महान्यायाधिवक्ताको कार्यालयबाट भएको अनुगमन

यस आर्थिक वर्ष र २०७५ पौष मसान्तसम्ममा ३२ वटा अनुगमन टोलीबाट १६ वटा उच्च सरकारी वकील कार्यालयहरू र ६९ वटा जिल्ला सरकारी वकील कार्यालयहरूको अनुगमन भएको थियो। अनुगमन सम्बन्धी विवरण अनुसूची ७ मा समावेश गरिएको छ।

५.३ अध्ययन प्रतिवेदन

२०७४।०७५ को वार्षिक कार्यक्रम बमोजिम अनुसन्धानमूलक अध्ययनका लागि देहाय बमोजिमका कार्यदलहरू गठन भई प्रतिवेदन प्राप्त भएको छ :

क्र.सं.	विषय	अनुगमनकर्ता	संयोजक
१	अपराधको प्रवृत्ति विश्लेषण सम्बन्धी	नायबमहान्यायाधिवक्ता श्री बद्रीप्रसाद गौतम	सहन्यायाधिवक्ता श्री गोपालप्रसाद रिजाल
२	कर तथा राजस्व सम्बन्धी मुद्दामा सर्वोच्च अदालतबाट प्रतिपादित सिद्धान्त र दृष्टिकोणको अध्ययन	नायबमहान्यायाधिवक्ता श्री बद्रीप्रसाद गौतम	सहन्यायाधिवक्ता श्री विश्वराज कोइराला
३	सरकारी प्रयोजनको लागि जग्गा अधिग्रहण सम्बन्धी कानून, प्रक्रिया र न्यायिक दृष्टिकोण समेत	नायबमहान्यायाधिवक्ता श्री खगराज पौडेल	सहन्यायाधिवक्ता श्री खेमराज ज्ञवाली
४	हिरासत तथा कारागार अनुगमनको एकीकृत प्रतिवेदन	नायब महान्यायाधिवक्ताज्यू योजना, अनुसन्धान तथा अनुगमन विभाग	सहन्यायाधिवक्ता श्री रमादेवी पराजुली
७	विद्यमान फौजदारी कार्यविधि र फौजदारी कार्यविधि (संहिता) ऐन, २०७४ को तुलनात्मक अध्ययन तथा त्यसले सरकारी वकीलको भूमिकामा पारेका प्रभाव र अवलम्बन गर्नुपर्ने रणनीतिहरूको विषयमा अनुसन्धानमूलक अध्ययन	नायबमहान्यायाधिवक्ता श्री किरण पौडेल	सहन्यायाधिवक्ता श्री गीताप्रसाद तिम्सिना
८	संवैधानिक विवादमा सर्वोच्च अदालतको दृष्टिकोण सम्बन्धमा अनुसन्धानमूलक अध्ययन	नायबमहान्यायाधिवक्ता श्री किरण पौडेल	सहन्यायाधिवक्ता श्री संजीवराज रेग्मी
९	सरकार वादी मुद्दा नचल्ने सम्बन्धी महान्यायाधिवक्ताको कार्यालयका निर्णयहरूको अनुसन्धानमूलक अध्ययन	नायब महान्यायाधिवक्ता श्री गणेशबाबु अर्याल	सहन्यायाधिवक्ता श्री गोपालप्रसाद रिजाल
१०	कर्मचारी सम्बन्धी विवादमा सर्वोच्च अदालतको दृष्टिको सम्बन्धमा	सहन्यायाधिवक्ता श्री नारायणप्रसाद पौडेल	सहन्यायाधिवक्ता श्री रेवतीराज त्रिपाठी

आर्थिक वर्ष २०७४।७५ का लागि प्राप्त बजेटको अधीनमा रही देहायका विषयमा देहाय बमोजिमका कार्यदलले देहाय बमोजिमका कार्यदलहरू गठन भई प्रतिवेदन प्राप्त भएको छ :

सि.नं.	अध्ययन क्षेत्र	संयोजक	अनुगमनकर्ता
१.	मुलुकी फौजदारी कार्यविधि (संहिता) ऐन, २०७४ को दफा १९६ (१) अनुसार सो ऐनको कार्यान्वयनका लागि अनुसन्धानका विषयमा आवश्यक पर्ने नियमावलीको मस्यौदा तयार गरी पेश गर्न	नायब महान्यायाधिवक्ता श्री किरण पौडेल	नायब महान्यायाधिवक्ता श्री दुर्गाबन्धु पोखरेल
२.	मुलुकी फौजदारी कार्यविधि (संहिता) ऐन, २०७४ को अनुसूची १ र २ का कसूर सम्बन्धी मुद्दाको अनुसन्धान एवं अभियोजनका विषयमा निर्देशिकाको मस्यौदा तयार गरी पेश गर्न	सहन्यायाधिवक्ता श्री कृष्णजीवी घिमिरे	नायब महान्यायाधिवक्ता श्री बद्रीप्रसाद गौतम
३.	मुलुकी फौजदारी कार्यविधि (संहिता) ऐन, २०७४ को अनुसूची १ र २ का मुद्दाको बहस पैरवी, प्रतिरक्षा, कानूनी रायका सम्बन्धमा निर्देशिकाको मस्यौदा तयार गरी पेश गर्न	सहन्यायाधिवक्ता श्री गणेशबाबु अर्याल	नायब महान्यायाधिवक्ता श्री खगराज पौडेल
४.	मुद्दा फिर्ता सम्बन्धमा निर्देशिकाको मस्यौदा तयार गरी पेश गर्न	सहन्यायाधिवक्ता श्री विश्वराज कोइराला	नायब महान्यायाधिवक्ता श्री किरण पौडेल

सि.नं.	अध्ययन क्षेत्र	संयोजक	अनुगमनकर्ता
५.	माफी सम्बन्धमा निर्देशिकाको मस्यौदा तयार गरी पेश गर्न	सहन्यायाधिवक्ता श्री नारायणप्रसाद पौडेल	नायब महान्यायाधिवक्ता श्री बट्टीप्रसाद गौतम
६.	नयाँ संहिताले पार्ने असर समेतका आधारमा महान्यायाधिवक्ताको कार्यालय तथा अन्तर्गत सरकारी वकील कार्यालयले संचालनमा ल्याएका मासिक तथा वार्षिक प्रतिवेदनका ढाँचाहरू तथा अभिलेख पुस्तिकाहरू र दायरी कितावहरूमा गर्नुपर्ने परिवर्तन समेतका विषयमा गर्नुपर्ने तयारीका सम्बन्धमा प्रतिवेदन तयार गरी पेश गर्न	सहन्यायाधिवक्ता श्री रेवतीराज त्रिपाठी	नायब महान्यायाधिवक्ता श्री खगराज पौडेल
७.	संहिता ऐनले पार्ने प्रभाव समेतका आधारमा सरकारी वकील सम्बन्धी नियमावली, महान्यायाधिवक्ताको कार्यालयको कार्य संचालन निर्देशिका, आवश्यक पर्ने जनशक्तिको प्रक्षेपण लगायत आवश्यक विषयमा गर्नुपर्ने तयारीका सम्बन्धमा सुझाव सहितको प्रतिवेदन तयार गरी पेश गर्न	सहन्यायाधिवक्ता श्री श्यामकुमार भट्टराई	नायब महान्यायाधिवक्ता श्री दुर्गाबन्धु पोखरेल

५.४ संस्थागत सुधारका सम्बन्धमा भएका प्रयासहरू

महान्यायाधिवक्ताको कार्यालय र मातहतका सरकारी वकील कार्यालयको संस्थागत सुधारका लागि यस आर्थिक वर्षमा भएका कार्यहरू देहाय बमोजिम रहेका छन् :

१. **सरकारी वकीलहरूको विशिष्टीकरण** : सरकारी वकीलहरूलाई विशिष्टीकरण गरी सरकारी पक्षको प्रतिनिधित्व र प्रतिरक्षालाई प्रभावकारी बनाउन महान्यायाधिवक्ताको कार्यालयले २०७५ जेठ १५ गते देखि लागू हुने गरी सरकारी वकीलको विशिष्टीकरण सम्बन्धी मापदण्ड, २०७५ तयार पारेको छ । सो अनुसार देहायका विषयमा देहायका पदाधिकारीहरू अनुगमनकर्ता, विज्ञ र संयोजक रहेको विशिष्टीकरणका लागि विषयगत पाठ्यक्रम तयार गर्न कार्यदल गठन गरिएको थियो ।

सि.नं.	विषय	अनुगमनकर्ता	विज्ञ	संयोजक
१.	संवैधानिक कानून	नायब महान्यायाधिवक्ता श्री किरण पौडेल	पूर्व महान्यायाधिवक्ता तथा वरिष्ठ अधिवक्ता श्री बट्टीबहादुर कार्की	सहन्यायाधिवक्ता श्री श्यामकुमार भट्टराई
२.	वैकिङ्ग कसूर तथा वाणिज्य सम्बन्धी कानून	नायब महान्यायाधिवक्ता श्री खगराज पौडेल	वरिष्ठ अधिवक्ता तथा प्राध्यापक श्री पूर्णमान शाक्य	सहन्यायाधिवक्ता श्री विश्वराज कोइराला
३.	राजश्व सम्बन्धी कानून	नायब महान्यायाधिवक्ता श्री बट्टीप्रसाद गौतम	पूर्व सचिव श्री शान्तराज सुवेदी	सहन्यायाधिवक्ता श्री गीताप्रसाद तिमिसना
४.	भ्रष्टाचार नियन्त्रण सम्बन्धी कानून	नायब महान्यायाधिवक्ता श्री पद्मप्रसाद पाण्डेय	पूर्व नायब महान्यायाधिवक्ता श्री चेतनाथ घिमिरे	सहन्यायाधिवक्ता श्री गोपालप्रसाद रिजाल
५.	सेवा सम्बन्धी कानून	नायब महान्यायाधिवक्ता श्री खगराज पौडेल	वरिष्ठ अधिवक्ता श्री हरिप्रसाद उप्रेती	सहन्यायाधिवक्ता श्री रेवतीराज त्रिपाठी
६.	सूचना प्रविधि सम्बन्धी कानून	नायब महान्यायाधिवक्ता श्री खगराज पौडेल	वरिष्ठ अधिवक्ता श्री सतिशकृष्ण खरेल	सहन्यायाधिवक्ता श्री संजीवराज रेग्मी
७.	संगठित अपराध सम्बन्धी कानून	नायब महान्यायाधिवक्ता श्री बट्टीप्रसाद गौतम	वरिष्ठ अधिवक्ता तथा प्राध्यापक डा. रजितभक्त प्रधानाङ्ग	सहन्यायाधिवक्ता श्री नारायणप्रसाद पौडेल
८.	सरकारी तथा सार्वजनिक सम्पत्ति सम्बन्धी कानून	नायब महान्यायाधिवक्ता श्री खगराज पौडेल	पूर्व नायब महान्यायाधिवक्ता श्री ठाकुरप्रसाद शिवाकोटी	सहन्यायाधिवक्ता श्री खेमराज ज्ञवाली
९.	लैंगिक तथा बाल न्याय सम्बन्धी कानून	नायब महान्यायाधिवक्ता श्री नारायणप्रसाद पौडेल	-	सहन्यायाधिवक्ता श्री श्यामकुमार भट्टराई

माथि उल्लिखित कार्यदलहरू मध्ये लैंगिक तथा बाल न्याय सम्बन्धी कानूनको बाहेक सबै कार्यदलहरूले आफ्नो विषयमा तयार गरी पेश गरेका पाठ्यक्रमहरू मध्ये संवैधानिक कानून, राजश्व सम्बन्धी कानून, भ्रष्टाचार नियन्त्रण सम्बन्धी कानून, सेवा सम्बन्धी कानून, संगठित अपराध सम्बन्धी कानून र सरकारी तथा सार्वजनिक सम्पत्ति सम्बन्धी कानूनका पाठ्यक्रमहरू महान्यायाधिवक्ताको कार्यालयले स्वीकृत गरी सकेको छ। यसैगरी संवैधानिक कानून र राजश्व सम्बन्धी कानूनमा स्वीकृत पाठ्यक्रमका आधारमा सरकारी वकीलहरूलाई राष्ट्रिय न्यायिक प्रतिष्ठानबाट विशिष्टीकरणको प्रशिक्षण समेत सम्मन् भएको छ। महान्यायाधिवक्ताको कार्यालयको व्यवस्थापन समितिको २०७५ कार्तिक ११ गतेको निर्णय अनुसार सरकारी वकीलको विशिष्टीकरण सम्बन्धी मापदण्ड, २०७५ बमोजिमको योग्यता पूरा गरेका देहायका १८ जना सरकारी वकीलहरूलाई संवैधानिक कानूनमा विशिष्टीकृत सरकारी वकीलको रूपमा प्रमाणपत्र प्रदान गरिएको छ।

सि.नं.	पद	नाम, थर
१.	सहन्यायाधिवक्ता	श्री श्यामकुमार भट्टराई
३.	सहन्यायाधिवक्ता	श्री संजीवराज रेग्मी
५.	सहन्यायाधिवक्ता	श्री खेमराज ज्ञवाली
७.	सहन्यायाधिवक्ता	श्री सूर्यराज दाहाल
९.	उपन्यायाधिवक्ता	श्री चन्द्रकान्त खनाल
११.	उपन्यायाधिवक्ता	श्री घनश्याम ओझा
१३.	उपन्यायाधिवक्ता	श्री प्रकाश कोइराला
१५.	उपन्यायाधिवक्ता	श्री मोना सिंह
१७.	उपन्यायाधिवक्ता	श्री युवराज महत

सि.नं.	पद	नाम, थर
२.	सहन्यायाधिवक्ता	डा. श्री गोपीचन्द्र भट्टराई
४.	सहन्यायाधिवक्ता	श्री लोकराज पराजुली
६.	सहन्यायाधिवक्ता	श्री रमादेवी पराजुली
८.	सहन्यायाधिवक्ता	श्री उद्धवप्रसाद पुडासैनी
१०.	उपन्यायाधिवक्ता	श्री हरिप्रसाद रेग्मी
१२.	उपन्यायाधिवक्ता	श्री गोपाल लामिछाने
१४.	उपन्यायाधिवक्ता	श्री यामबहादुर बानियाँ
१६.	उपन्यायाधिवक्ता	श्री लोकबहादुर कटुवाल
१८.	शाखा अधिकृत	श्री सीतादेवी सुवेदी

यसैगरी महान्यायाधिवक्ताको कार्यालयको २०७५।०।२७ गतेको निर्णय अनुसार देहायका सरकारी वकीलहरूलाई राजस्व सम्बन्धी कानूनमा विशिष्टीकृत सरकारी वकीलको रूपमा प्रमाणपत्र प्रदान गरिएको छ।

सि.नं.	पद	नाम, थर
१.	का.मु. नायब महान्यायाधिवक्ता	श्री नारायणप्रसाद पौडेल
३.	सहन्यायाधिवक्ता	श्री गोपाल प्रसाद रिजाल
५.	उपन्यायाधिवक्ता	श्री कृष्णमोहन कोइराला
७.	उपन्यायाधिवक्ता	श्री हरि शंकर ज्ञवाली
९.	उपन्यायाधिवक्ता	श्री अच्युतमणि न्यौपाने
११.	शाखा अधिकृत	श्री टेकराज भुसाल

सि.नं.	पद	नाम, थर
२.	सहन्यायाधिवक्ता	श्री विश्वराज कोइराला
४.	सहन्यायाधिवक्ता	श्री संजीवराज रेग्मी
६.	उपन्यायाधिवक्ता	श्री नारायणबहादुर थापा
८.	उपन्यायाधिवक्ता	श्री केशव प्रसाद पन्त
१०.	उपन्यायाधिवक्ता	श्री लोकबहादुर कटुवाल
१२.	शाखा अधिकृत	श्री अञ्चन भट्टराई

- महान्यायाधिवक्ता पद बहाली भएपछि भएका कामहरू र आगामी कार्यक्रमको रूपरेखा: माननीय महान्यायाधिवक्ता श्री अग्नि प्रसाद खरेलले महान्यायाधिवक्ताको पदभार ग्रहण गरेको १०० औं दिनको अवसरमा २०७५।२।१८ गते पत्रकार भेटघाट कार्यक्रम आयोजना गरेको थियो। उक्त कार्यक्रममा माननीय महान्यायाधिवक्ता श्री अग्नि प्रसाद खरेल महान्यायाधिवक्ताको कार्यालयबाट संचालन गरिने आगामी कार्यक्रमको रूपरेखा प्रस्तुत गर्नु भएको थियो। कार्यक्रममा प्रस्तुत महत्वपूर्ण कामहरू र महान्यायाधिवक्ताको कार्यालयबाट संचालन गरिने भावी कार्य योजना अनुसूची ४४ मा समावेश गरिएको छ।
- अपराध संहिता सम्बन्धी राष्ट्रिय कार्यशाला: २०७५ भदौ १ गते देखि लागू हुने मुलुकी अपराध (संहिता) ऐन, २०७४, मुलुकी फौजदारी कार्यविधि (संहिता) ऐन, २०७४ र फौजदारी कसूर (सजाय निर्धारण तथा कार्यान्वयन) ऐन, २०७४ को प्रभावकारी र एकरूपतापूर्ण तवरले कार्यान्वयनका लागि महान्यायाधिवक्ताको कार्यालयका सबै सरकारी वकीलहरू र जिल्ला सरकारी वकील कार्यालयमा जिल्ला न्यायाधिवक्ताको रूपमा कार्यरत सबै सरकारी वकीलहरूको सहभागिता रहने गरी २०७५ साउन १८ र १९ गते दुई दिवशीय राष्ट्रिय कार्यशाला सम्पन्न भएको थियो।
- महिला तथा बालबालिकाको न्याय सम्बन्धी राष्ट्रिय कार्यशाला: युनिसेफ, नेपालको सहयोगमा सम्माननीय प्रधानन्यायाधीशको समुपस्थितिमा मिति २०७५।०६।०६ मा काठमाडौंमा काठमाडौं उपत्यकाका जिल्ला न्यायाधीशहरू, उपत्यकामा कार्यरत सरकारी वकीलहरू, अदालतका उच्च अधिकृत कर्मचारीहरू, अपराध अनुसन्धानमा कार्यरत नेपाल प्रहरीका अधिकृत कर्मचारीहरू, कानून अध्ययन अध्यापन हुने विश्वविद्यालयका प्रतिनिधि, विभिन्न गैरसरकारी संस्थाका प्रतिनिधिसमेत ८३ जनाको उपस्थितिमा महान्यायाधिवक्ताको कार्यालयको आयोजनामा महिला तथा बालबालिकाको न्याय सम्बन्धी राष्ट्रिय कार्यशाला, २०७५ सम्पन्न भएको छ।
- मुख्य न्यायाधिवक्ताहरूसँग कार्यशाला : संघात्मक शासन प्रणाली अवलम्बन गर्ने गरी २०७२ सालमा जारी भएको नेपालको संविधानले महान्यायाधिवक्ता तथा पहिलो पटक मुख्य न्यायाधिवक्ताको व्यवस्था गरेको सन्दर्भमा मुख्य

न्यायाधिवक्ताको संवैधानिक एवम् कानूनी जिम्मेवारी तथा महान्यायाधिवक्ता र मुख्य न्यायाधिवक्ता बीचको अन्तरसम्बन्धका सम्बन्धमा अवधारणागत रूपमा स्पष्टताका लागि सातवटै प्रदेशका मुख्य न्यायाधिवक्ताहरूलाई आमन्त्रण गरी मिति २०७५।०२।११ गते मुख्य न्यायाधिवक्ताको काम कारवाही एवम् महान्यायाधिवक्तासँगको अन्तरसम्बन्ध विषयक एक दिवसीय राष्ट्रिय कार्यशाला काठमाडौंमा सम्पन्न भएको थियो । माननीय महान्यायाधिवक्ता श्री अग्नि प्रसाद खरेलज्यूको अध्यक्षतामा सञ्चालन भएको उक्त कार्यशालामा कार्यपत्र नायब महान्यायाधिवक्ता श्री किरण पौडेल र प्रा. पूर्णमान शाक्यले प्रस्तुत गर्नु भएको थियो । उक्त कार्यपत्र उपर टिप्पणी पूर्व महान्यायाधिवक्ता श्री बद्रीबहादुर कार्कीज्यू र नेपाल कानून आयोगका अध्यक्ष श्री माधव पौडेलज्यूले गर्नु भएको थियो । सो कार्यशालामा देहायमा उल्लिखित सात वटै प्रदेशका मुख्य न्यायाधिवक्ताहरूको सहभागिता रहेको थियो ।

सि.नं.	प्रदेश नं.	मुख्य न्यायाधिवक्ताको नाम, थर
१.	प्रदेश नं. १	श्री चुडामणि आचार्य
२.	प्रदेश नं. २	श्री दीपेन्द्र भ्ना
३.	प्रदेश नं. ३	श्री सुर्यचन्द्र न्यौपाने
४.	प्रदेश नं. ४	श्री राजेन्द्र घिमिरे
५.	प्रदेश नं. ५	श्री ठाकुरप्रसाद जि.सी.
६.	प्रदेश नं. ६	श्री विद्याभूषण मानन्धर
७.	प्रदेश नं. ७	श्री कुलानन्द उपाध्याय

६. **प्रतिरक्षा सम्बन्धी छलफल कार्यक्रम:** नेपाल सरकारको प्रतिनिधित्व र प्रतिरक्षासम्बन्धी विषयमा मिति २०७५ साउन ८ गते सरोकारवाला निकायको प्रतिनिधिहरू र सरकारी वकीलहरूबीच छलफल कार्यक्रम आयोजना गरियो । माननीय महान्यायाधिवक्ता श्री अग्नि प्रसाद खरेलज्यूको अध्यक्षतामा भएको कार्यक्रममा नेपाल सरकारका मुख्य सचिव श्री लोकदर्शन रेग्मी, नेपाल सरकारका सचिवहरू, विभागीय प्रमुखहरू, कानून अधिकृतहरू र उपत्यकाका सरकारी वकीलहरूको सहभागिता रहेको थियो । सहभागीहरूले सरकारी पक्षको प्रतिनिधित्व र प्रतिरक्षालाई प्रभावकारी बनाउन आवश्यक सहयोग गर्न तयार रहेको प्रतिबद्धता व्यक्त गर्नु भएको थियो ।
७. **हेलो साक्षी कार्यक्रम :** सरकार वादी मुद्दाका पीडित एवम् साक्षीहरूलाई न्यायिक प्रक्रियामा संलग्न गराई न्याय सम्पादन कार्यमा सहयोग पुऱ्याउनका लागि २०७५ जेठ २८ गतेको समन्वय समितिको निर्णयबाट हेलो साक्षी कार्यक्रम सञ्चालन गरिएको छ । सोका लागि देहायका कार्यक्रमहरू सञ्चालन हुनेछन् :
 - अनुसन्धानको प्रक्रियादेखि नै साक्षी र पीडितको सम्पर्क नम्वर अध्यावधिक गर्न अनुसन्धान गर्ने निकायहरूसँग समन्वय गरिने ।
 - सरकारी वकील कार्यालयमा अपराध पीडित र साक्षीको विवरण अध्यावधिक राख्ने ।
 - पीडित र साक्षीलाई वकपत्रको पूर्व सूचना उपलब्ध गराउने ।
 - प्रतिवेदक र बरामदी मुचुल्काका तयारी कार्यमा संलग्न सरकारी कर्मचारीहरूलाई साक्षीको रूपमा वकपत्र गर्नु पर्ने अनिवार्य दायित्व पूरा गर्नका लागि सम्बन्धित निकायमा समन्वय गरिने ।
 - फौजदारी मुद्दामा साक्षीको महत्व र भूमिका एवम् त्यसले पार्न सक्ने प्रभावका बारेमा जनस्तरमा जानकारी प्रवाह गर्नका लागि श्रव्यदृश्य सामाग्री तयार गरी प्रकाशन प्रशारण गरिने ।
८. **सजाय कम गर्ने मागदावी लिने सम्बन्धी व्यवस्थाको बारेमा छलफल:** मुलुकी अपराध (संहिता) ऐन, २०७४ को दफा ४७ र मुलुकी फौजदारी कार्यविधि (संहिता) ऐन, २०७४ को दफा ३३ मा भएको व्यवस्था बमोजिम सजाय कम गर्ने मागदावी लिने सम्बन्धमा सरोकारवाल निकायका प्रतिनिधिहरू र उपत्यकामा सरकारी वकीलहरूका बीचमा २०७५।०५।२२ मा महान्यायाधिवक्ताको कार्यालयमा छलफल कार्यक्रम आयोजना गरिएको थियो । माननीय महान्यायाधिवक्ता श्री अग्नि प्रसाद खरेलज्यूको अध्यक्षतामा सञ्चालन भएको सो कार्यक्रममा नेपाल कानून आयोगका अध्यक्ष श्री माधव पौडेलले कार्यपत्र प्रस्तुत गर्नु भएको थियो ।
९. **पुस्तकालयको सुधार र सञ्चालन :** भूकम्पबाट महान्यायाधिवक्ताको कार्यालयको भवन क्षतिग्रस्त भएसँगै सो भवनको माथिल्लो तलामा रहेको पुस्तकालय समेत सञ्चालन हुन नसक्ने अवस्था रहेको थियो । महान्यायाधिवक्ताको कार्यालय साविकको सामान्य प्रशासन मन्त्रालय, सिंहदरबार स्थितको भवनमा सरेपछि सो मन्त्रालयका लागि तयार भएको प्रिप्याव भवनमा महान्यायाधिवक्ताको कार्यालयको पुस्तकालयलाई व्यवस्थित गरी पुस्तकालय शाखा सञ्चालन गर्ने कार्य प्रारम्भ भएको छ । यस वर्ष मात्र करिब ४०० पुस्तकहरू (ऐन नियम बाहेक) खरिद गरिएको छ । पुस्तकालयमा करिब ८००० को हाराहरीमा पुस्तकहरू रहेका छन् ।

१०. **विद्युतीय माध्यमबाट अनुगमन प्रारम्भ:** उपत्यकाका सबै सरकारी वकील कार्यालय एवम् नमुना जिल्ला सरकारी वकील कार्यालयको रूपमा घोषणा गरिएको जिल्ला सरकारी वकील कार्यालयहरू सुनसरी, धनुषा, कास्की, रूपन्देही, सुर्खेत र कञ्चनपुरमा ऋण जडान गरी विद्युतीय माध्यमबाट कार्यालयको कार्य सम्पादन अनुगमन गर्ने कार्य प्रारम्भ गरिएको छ ।
११. **सरकारी वकीलहरूको आचारसंहिता जारी :** सुशासन (व्यवस्थापन तथा संचालन) ऐन, २०६४ को दफा २३ को उपदफा (२) को खण्ड (ड) बमोजिम महान्यायाधिवक्ताबाट सरकारी वकील तथा सरकारी वकील कार्यालयमा कार्यरत कर्मचारीहरूको आचारसंहिता, २०७५ जारी भएको छ । सो आचारसंहिता **अनुसूची ४३ मा** समावेश गरिएको छ ।
१२. **नमुना सरकारी वकील कार्यालयको व्यवस्था:** प्रत्येक प्रदेशमा एउटा सरकारी वकील कार्यालयलाई नमुना सरकारी वकील कार्यालयको रूपमा विकास गर्ने गरी प्रदेश नं. १ को सुनसरी, प्रदेश नं. २ को धनुषा, प्रदेश नं. ३ को ललितपुर, प्रदेश नं. ४ को कास्की, प्रदेश नं. ५ को रूपन्देही, प्रदेश नं. ६ को सुर्खेत र प्रदेश नं. ७ को कञ्चनपुर जिल्ला सरकारी वकील कार्यालयलाई नमुना सरकारी वकील कार्यालय घोषणा गरिएको छ । नमुना सरकारी वकील कार्यालयहरूको भौतिक संरचना, जनशक्ति व्यवस्थापन, अभिलेख पद्धति, सूचना प्रविधिको प्रयोगमा सुधार गरी ती कार्यालयबाट गरिने कार्य सम्पादनको स्तर उच्च बनाइने छ । नमुना सरकारी वकील कार्यालयबाट सम्पादन हुने कामहरूको विवरण **अनुसूची ४४ मा** समावेश गरिएको छ ।
१३. **संहिता कार्यान्वयन सहजीकरण समिति :** २०७५ भाद्र १ गते देखि लागू भएका मुलुकी अपराध (संहिता) ऐन, २०७४, मुलुकी फौजदारी कार्यविधि (संहिता) ऐन, २०७४ र फौजदारी कसूर (सजाय निर्धारण तथा कार्यान्वयन) ऐन, २०७४ को कार्यान्वयनको चरणमा आई पर्ने समस्याहरूलाई तत्काल सम्बोधन गर्नको लागि देहाय बमोजिम पदाधिकारी रहने गरी महान्यायाधिवक्ताको कार्यालयको मिति २०७५।०१।०५ को निर्णय अनुसार मुलुकी अपराध संहिता कार्यान्वयन सहजीकरण समिति (हेल्प डेक्स) गठन गरिएको छ :

नायब महान्यायाधिवक्ता श्री किरण पौडेल	संयोजक
नायब महान्यायाधिवक्ता श्री नारायणप्रसाद पौडेल	सदस्य
सहान्यायाधिवक्ता श्री गीताप्रसाद तिमिसना	सदस्य
उपन्यायाधिवक्ता श्री हरिप्रसाद रेग्मी	सदस्य

१४. **लगातार सुनुवाइ :** मुद्दामा लगातार कारवाही र सुनुवाइले मुद्दाको फछ्यौटका साथै प्रमाण परीक्षणमा सहयोग भई न्याय सम्पादनमा सहयोग हुने हुँदा यसलाई प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्न नेपालका अनुसन्धानकर्ता प्रहरी र अभियोजनकर्ता सरकारी वकीलहरूको प्रथम राष्ट्रिय सम्मेलन, २०७३ को घोषणापत्रको बुँदा नं. २३ मा समेत उल्लेख गरेको थियो । मुलुकी फौजदारी कार्यविधि नियमावली, २०७५ को नियम ९६ र यसको अनुसूची ३० ले लगातार कारवाही र सुनुवाइ सम्बन्धमा व्यवस्था गरेको छ । यो प्रक्रियामा लैजाने मुद्दाहरूको सूची समेत दिएको अवस्था छ । उक्त व्यवस्थालाई प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन गर्न गराउन सम्पूर्ण प्रहरी र सरकारी वकील कार्यालयहरूलाई निर्देशन दिन मिति २०७५।६।१५ को समन्वय समितिको बैठकले निर्णय गरी कार्यान्वयनमा लगाएको छ ।
१५. **दरबन्दी थप घट:** नेपाल सरकार मन्त्रिपरिषद्को मिति २०७५।०३।२० गतेको निर्णयले महान्यायाधिवक्ताको कार्यालय र मातहतका सरकारी वकील कार्यालयहरूमा सहान्यायाधिवक्ता (रा.प.प्रथम) थप २ पद, उपन्यायाधिवक्ता (रा.प.द्वितीय) १२ थप र ५ कटौती भई खुद थप ७ पद, सूचना प्रविधि अधिकृत (रा.प.तृतीय) थप १ पद, नायब सुब्बा (रा.प.अनं. प्रथम) २६ थप र १३ कटौती भई खुद थप १३ पद, लेखापाल (रा.प.अनं. प्रथम) कटौती २ पद, कम्प्युटर अपरेटर (रा.प.अनं. प्रथम) थप १७ पद, टाइपिस्ट कटौती ७ पद, सहायक कम्प्युटर अपरेटर (रा.प.अनं. प्रथम) थप ३ पद, हलुका सवारी चालक थप ८० पद, कार्यालय सहयोगी/माली/कृचिकार थप ७ पद गरी जम्मा थप पद १८५, कटौती भएका पद ६५ गरी खुद थप १२० पद कायम भएको छ ।
१६. **थप दुई उच्च सरकारी वकील कार्यालयको स्थापना :** महान्यायाधिवक्ताको कार्यालय मातहतमा रहने गरी उच्च सरकारी वकील कार्यालय ओखलढुङ्गा र वीरगञ्ज कार्यालयको संगठन तथा व्यवस्थापन सर्वेक्षण गरी ओखलढुङ्गामा सहान्यायाधिवक्ता-१ उपन्यायाधिवक्ता १, शाखा अधिकृत-१, नायब सुब्बा २, लेखापाल १, कम्प्युटर अपरेटर १, हलुका सवारी चालक १ र कार्यालय सहयोगी ३ गरी ११ जना र वीरगञ्जमा सहान्यायाधिवक्ता-१ उपन्यायाधिवक्ता २, शाखा अधिकृत-३, नायब सुब्बा ३, लेखापाल १, कम्प्युटर अपरेटर २, हलुका सवारी चालक १ र कार्यालय सहयोगी ४ गरी १७ जना जनशक्ति सहितको संगठन तथा व्यवस्थापन सर्वेक्षण मन्त्रिपरिषद्बाट स्वीकृत भई कार्य संचालन भएको छ ।
१७. **सूचना प्रविधिको प्रयोग र यसको अवस्था :** महान्यायाधिवक्ताको कार्यालयमा देहायका सफ्टवेयरहरूको निर्माण भई प्रयोगमा ल्याइएको छ । ती सफ्टवेयरहरू र प्रयोग सम्बन्धी विवरण देहाय बमोजिम रहेको छ :

मुद्दाको अभिलेख व्यवस्थापन सम्बन्धी सफ्टवेयर: महान्यायाधिवक्ताको कार्यालयमा मातहत सरकारी वकील कार्यालयहरूबाट मुद्दा नचल्ने निर्णय गरी निकासका लागि आउने फाइलहरूमा भएका निर्णयहरूको डिजिटल अभिलेख राख्ने सफ्टवेयर निर्माण भएको छ। आर्थिक वर्ष २०७४/७५ देखि २०७४/७५ साल सम्मका उपलब्ध निर्णयहरू प्रविष्ट गरिएका छन्। महान्यायाधिवक्ताको कार्यालयबाट पुनरावेदन गर्ने नगर्ने, दो.पा. निवेदन गर्ने वा नगर्ने, अन्तरकालिन आदेश उपरका निवेदन सम्बन्धी मुद्दाको विवरण एउटै सफ्टवेयरमा राख्ने गरी निर्माण गरिएको छ। उक्त सफ्टवेयर रोलर युएनडिपी परियोजना मार्फत निर्माण गरिएको हो। यसमा कार्तिक मसान्तसम्म कुल ७९,६७४ डाटा प्रविष्ट गरिएको छ।

कर्मचारी विवरण व्यवस्थापन प्रणाली सफ्टवेयर: सरकारी वकील कार्यालयहरूमा काम गर्ने कर्मचारीहरूको विवरण डिजिटल अभिलेख राख्नका लागि भ्रुयिथभभ च्भकयगचअभ :वलवनभभलत क्थकतभ (भ्चक) सम्बन्धी सफ्टवेयर निर्माण भएको छ। यस सफ्टवेयरमा महान्यायाधिवक्ताको कार्यालय र मातहतका कार्यालयमा कार्यरत कर्मचारीहरूको विवरण अभिलेख व्यवस्थापन गर्न सकिन्छ।

भौतिक स्रोत व्यवस्था व्यवस्थापन प्रणाली: यो सफ्टवेयर महान्यायाधिवक्ताको कार्यालय र मातहतका कार्यालयहरूको भौतिक स्रोत साधनहरूको रेकर्ड र अवस्था अभिलेखीकरण गर्नका लागि निर्माण भई कार्यान्वयनमा ल्याइएको छ। हालसम्म यसमा उल्लेखनीय रूपमा कार्य हुन सकेको छैन।

मुद्दा व्यवस्थापन प्रणाली सम्बन्धी सफ्टवेयर: युएनडिपी रोलरको सहयोगमा निर्मित यस सफ्टवेयर २०७४ साउन १५ देखि कार्यान्वयनमा ल्याइएको छ। जिल्ला, उच्च तथा विशेष सरकारी वकील कार्यालयहरूबाट दायर भएका तथा पुनरावेदनका रूपमा दर्ता भएका मुद्दाका विवरणहरू प्रविष्ट गर्ने कार्य भइरहेको छ।

पेशी व्यवस्थापन प्रणाली: यस सफ्टवेयरमा सर्वोच्च अदालतबाट जारी गरिएको पेशीमा महान्यायाधिवक्ताको कार्यालयबाट सरकारी वकीललाई तोकिएको मुद्दाको पेशीको विवरण यस कार्यालयमा रहेका चार वटा मुद्दा महाशाखाबाट इन्ट्री गर्ने कार्यको शुरुवात गरिएको छ। यसमा पेशी तोकिएका मुद्दाको विवरण, सरकारी वकीलको नाम र पद, पेशीमा भएको आदेश वा फैसलाका स्थिति समेत उल्लेख हुने र पेशीको जानकारी र तोकिएका मुद्दाको जानकारी सम्बन्धित सरकारी वकीलकोमा ईमेल मार्फत सूचना हुने गरी सफ्टवेयर तयार भएको छ।

ईमेल व्यवस्थापन सम्बन्धी सफ्टवेयर: यस सफ्टवेयरमा महान्यायाधिवक्ताको कार्यालय र मातहतका कार्यालयहरूमा कार्यरत सरकारी वकील र कर्मचारीहरूका लागि ईमेल निर्माण गरी कार्यान्वयनमा ल्याइएको छ। ईमेल सिष्टमको लिंक नवर्ष.वन.नयख.लउ रहेको छ।

यसैगरी आर्थिक वर्ष २०७४/७५ मा सभर तथा नेटवर्क व्यवस्थापन तथा सूचना प्रविधि सम्बन्धी उपकरण खरिद तर्फ २ करोड, २३ लाख ९९ हजार रुपियाँ, खर्च गरिएको छ। ती देहाय बमोजिम रहेका छन्:

विद्युतीय उपकरण		सूचना प्रविधि सामग्री		सिसी टिभी खरिद र जडान कार्य	
नाम	संख्या	नाम	संख्या	नाम	संख्या
म्भकपतयउ	६०	ऋयचभ क्थप्तअज	२	जिल्ला सरकारी वकील कार्यालय	८
फ्छीवउतयउ	१२१	िप्लप क्थप्तअज	२	भक्तपुर	
फ्छीवउतयउ	५	भ्मनभ ष्चभधर्वा	१	जिल्ला सरकारी वकील कार्यालय	८
फ्छीवउतयउ	४०	ऋयचभ ष्चभधर्वा	२	ललितपुर	
कअवललभच धप्तज वं	१०	कभचखभच	२	जिल्ला सरकारी वकील कार्यालय	१६
वितदभम कअवललभच	१०२	कयचवनभ	२	काठमाडौं	
गतिधंगलअतप्यल एचप्लतभच	१	धप्लमयधक कभचखभचिष्अभलकभ	२	उच्च सरकारी वकील कार्यालय	१६
ीवकभचवभत एचप्लतभच	१०	द्यवअपगउ क्यातधवचभ	१	पाटन	
कअवललभच धप्तज वं	१०	खधवचभ क्यातधवचभ	१		
वितदभम कअवललभच	२२				
ज्वचम म्फकप	१०				

१८. नीति व्यवस्थापन समूहको बैठक : माननीय महान्यायाधिवक्ता, नायब महान्यायाधिवक्ताहरू, महान्यायाधिवक्ताको कार्यालयमा कार्यरत सहन्यायाधिवक्ताहरू रहने नीति व्यवस्थापन समूहको बैठक विभिन्न मितिमा बसी व्यवस्थापकीय पक्षमा सुझाव प्रस्तुत गरेको छ।

५.५ महान्यायाधिवक्ताको कार्यालयबाट भएका प्रकाशनहरू

१. **एचयकभअगतप्यल व्यगचलबा** : मुलुकी अपराध संहिता, मुलुकी फौजदारी कार्यविधि संहिताका व्यवस्थाहरूलाई ध्यान दिई विज्ञ लेखक/लेखिकाद्वारा अनुसन्धानमूलक लेख रचना संकलन/सम्पादन गरी एचयकभअगतप्यल व्यगचलबा खिया द्व प्रकाशित गरिएको छ ।
२. **अभियोजन जर्नल** : मुलुकी अपराध संहिता, मुलुकी फौजदारी कार्यविधि संहिताका व्यवस्थाहरूलाई ध्यान दिई विज्ञ लेखक/लेखिकाद्वारा अनुसन्धानमूलक लेख रचना संकलन/सम्पादन गरी अभियोजन जर्नल अंक १ प्रकाशित गरिएको छ ।
३. **संवैधानिक कानून स्रोत सामग्री, २०७५** : महान्यायाधिवक्ताको कार्यालयबाट सरकारी वकीलहरूलाई विशिष्टीकरण गर्ने सन्दर्भमा संवैधानिक कानूनमा विशेष प्रशिक्षण कार्यक्रम संचालन गरी २५ जना सरकारी वकीलहरूलाई विशिष्टीकरण गरिएको थियो । सो विशिष्टीकरणका क्रममा तयार भएको संवैधानिक कानून स्रोत सामग्री मानव अधिकार संरक्षण प्रणाली सबलीकरण कार्यक्रमको सहयोगमा प्रकाशित गरिएको छ ।
४. **अपराध संहिता र सम्बद्ध कानूनको स्रोत सामग्री** : मुलुकी अपराध (संहिता) ऐन, २०७४, मुलुकी फौजदारी कार्यविधि (संहिता) ऐन, २०७४ र फौजदारी कसूर (सजाय निर्धारण तथा कार्यान्वयन) ऐन, २०७४ ले गरेका नयाँ व्यवस्था र सरकारी वकीलको भूमिका सम्बन्धी स्रोत सामग्री कानूनी शासन तथा मानव अधिकार संरक्षण प्रणाली सबलीकरण कार्यक्रमको सहयोगमा प्रकाशित गरिएको छ ।
५. **नेपालका सरकारी वकीलहरूको दोस्रो राष्ट्रिय सम्मेलन, २०७५ सम्मेलन विशेषाङ्क** : “वैज्ञानिक र वस्तुिष्ठ अभियोजन, अपराध संहिताको प्रभावकारी कार्यान्वयन” भन्ने मूल नाराका साथ आयोजना गरिएको नेपालका सरकारी वकीलहरूको दोस्रो राष्ट्रिय सम्मेलन, २०७५ मा प्रस्तुत हुने कार्यपत्रहरू समेत समावेश गरी सम्मेलन विशेषाङ्क प्रकाशित गरिएको छ ।
६. **महिला तथा बालबालिकाको न्याय सम्बन्धी राष्ट्रिय कार्यशाला, २०७५ को प्रतिवेदन र कार्यपत्रहरू**: युनिसेफ, नेपालको सहयोगमा महान्यायाधिवक्ताको कार्यालयबाट आयोजित महिला तथा बालबालिकाको न्याय सम्बन्धी राष्ट्रिय कार्यशाला, २०७५ को प्रतिवेदन र सो कार्यशालामा प्रस्तुत भएका कार्यपत्रहरू प्रकाशित गरिएको छ ।

५.६ अपराधशास्त्रीय अनुसन्धान केन्द्रको कार्यहरू

महान्यायाधिवक्ताले राष्ट्रपति समक्ष पेश गर्ने वार्षिक प्रतिवेदनमा अपराधको प्रवृत्ति सम्बन्धी विवरण उल्लेख गर्नुपर्ने नेपालको संविधानले जिम्मेवारी समेत तोकेको छ । यसका लागि महान्यायाधिवक्ताको कार्यालय अन्तर्गत रहने गरी २०७३/०२/२३ मा अपराधशास्त्रीय अनुसन्धान केन्द्रको स्थापना भएको छ । हाल यस केन्द्रले महान्यायाधिवक्ताको कार्यालयको जनशक्ति, स्रोतसाधनबाटै कार्य प्रारम्भ गरेको छ ।

महान्यायाधिवक्ताको कार्यालयको कार्य सञ्चालन तथा कार्य विवरण निर्देशिका, २०७३ ले केन्द्रलाई प्रदान गरेका मुख्य जिम्मेवारी देहाय बमोजिम रहेका छन् :

- अपराधको कारण, प्रवृत्ति, रोकथामका उपाय समेतका अपराधका आयामहरू र अपराध र फौजदारी न्याय सम्बन्धमा अध्ययन विश्लेषण गर्ने,
- सूचना संकलन र तथ्याङ्क व्यवस्थापनका सम्बन्धमा अपराध अनुसन्धान, अभियोजन र सरोकारवाला निकायसँग समन्वय गर्ने,
- अपराधको अनुसन्धान र अभियोजनमा स्तरीयता र एकरूपता कायम गर्ने, अभियोगपत्रका सम्बन्धमा अध्ययन गर्ने, अनुसन्धान र अभियोजनमा देखिएका समस्या एवं यसका सफलता र असफलताको पहिचान गर्ने तथा भविष्यमा फौजदारी मुद्दा र न्याय प्रणालीमा सुधारका लागि अनुसन्धान गर्ने,
- नेपाल सरकारबाट मस्यौदा भएका फौजदारी कानूनसँग सम्बन्धित विधेयकहरूमा राय/प्रतिक्रिया दिने,
- फौजदारी कानूनसँग सम्बन्धित नयाँ कानूनको तर्जुमा एवं कानून संशोधन सम्बन्धमा सरोकारवाला निकाय, व्यक्ति वा विज्ञहरूसँग अन्तरक्रिया गर्ने र सुझाव प्रस्तुत गर्ने,

रणनीतिक योजनामा अपराधशास्त्रीय अनुसन्धान केन्द्र

महान्यायाधिवक्ताको कार्यालयको दोस्रो पञ्चवर्षीय रणनीतिक योजना (आ.व. २०७३/०७४–२०७७/०७८) को लक्ष्य ४ को रणनीति ९ मा अपराधशास्त्रीय अनुसन्धान केन्द्र स्थापना गर्ने र केन्द्रमा आवश्यक जनशक्तिका लागि संगठन तथा व्यवस्थापन सर्वेक्षण गर्ने, सर्वेक्षण प्रतिवेदनका आधारमा जनशक्तिको व्यवस्था तथा आवश्यक पूर्वाधारको व्यवस्थापन गर्ने, अपराधशास्त्रीय अनुसन्धान केन्द्रबाट अपराधको प्रवृत्ति एवं फौजदारी न्याय प्रणालीमा गर्नुपर्ने सुधारका लागि आवश्यक अनुसन्धान तथा अध्ययन गर्ने क्रियाकलाप उल्लेख गरिएको छ । सो योजना कार्यान्वयन पछि योजनाले

“अपराधशास्त्रीय अनुसन्धान केन्द्रले गर्ने अध्ययनबाट अपराधको प्रवृत्ति र फौजदारी कानून कार्यान्वयनको अवस्था बारेमा अध्ययन, अनुसन्धान हुने र सुधारका क्षेत्रहरू पहिचान हुने” अपेक्षा गरेको छ ।

केन्द्रले सम्पादन गरेका कार्यहरू

यस केन्द्रले माइती नेपालको सहयोगमा मिति २०७५ साउन २५ र २६ गते अनुसन्धानकर्ता प्रहरी, अभियोजनकर्ता सरकारी वकील र अदालतका अधिकृत कर्मचारीहरू बीच मानव बेचबिखन ओसारपसार कसूरमा वैदेशिक रोजगारको अन्तरसम्बन्ध, कानूनी व्यवस्था र प्रस्तावित संशोधन विषयमा चितवनमा दुई दिवसीय कार्यशाला गोष्ठी आयोजना गरेको थियो ।

५.७ राष्ट्रिय सम्मेलनको आयोजना

१. नेपालका सरकारी वकीलहरूको दोस्रो राष्ट्रिय सम्मेलन, २०७५: नेपालका सरकारी वकीलहरूको दोस्रो राष्ट्रिय सम्मेलन, २०७५ साल पौष ८, ९ र १० गते काठमाडौंमा आयोजना गरिएको थियो । “वैज्ञानिक र वस्तुनिष्ठ अभियोजन, अपराध संहिताको प्रभावकारी कार्यान्वयन” भन्ने मूल नारा रहेको सो सम्मेलन देशभरका करिब ३७५ सरकारी वकील र अन्य सरोकारवाला निकायका प्रतिनिधि समेत गरी ४४६ जना सहभागी रहेका थिए । सो सम्मेलनले ३० बुँदे घोषणापत्र समेत जारी गरेको थियो । सम्मेलनको घोषणापत्र **अनुसूची ४२** मा समावेश गरिएको छ ।

२. संहिता कार्यान्वयनका लागि नेपाल प्रहरीको आयोजनामा प्रादेशिक सम्मेलन: महान्यायाधिवक्ताको कार्यालयको सहकार्य र नेपाल प्रहरीको आयोजनामा पहिलो पटक प्रादेशिक तहमा अनुसन्धानकर्ता प्रहरी र अभियोजनकर्ता सरकारी वकीलहरूको प्रादेशिक सम्मेलन सम्पन्न भयो । प्रदेश नं. १ र २ को विराटनगरमा, प्रदेश नं. ३ को काठमाडौंमा, प्रदेश नं. ४ र ५ को बुटवलमा, प्रदेश नं. ६ र ७ को नेपालगञ्जमा सो सम्मेलन सम्पन्न भएको थियो । उक्त सम्मेलनमा सरकार वादी फौजदारी मुद्दाको अनुसन्धान र अभियोजनका सम्बन्धमा मुलुकी अपराध संहिता समेतका नयाँ कानूनहरूले गरेका व्यवस्था र सोको कार्यान्वयनमा अनुसन्धानकर्ता र अभियोजनकर्ताले विचार गर्नुपर्ने कुराहरू समेतका विषयमा सघन छलफल गरिएको थियो । उक्त कार्यक्रमको सहजीकरणका लागि महान्यायाधिवक्ताको कार्यालयबाट विराटनगरमा सहन्यायाधिवक्ता श्री उद्धवप्रसाद पुडासैनी, काठमाडौंमा नायब महान्यायाधिवक्ता श्री किरण पौडेल, बुटवलमा सहन्यायाधिवक्ता श्री खेमराज ज्ञवाली, नेपालगञ्जमा सहन्यायाधिवक्ता श्री विश्वराज कोइरालाको सहभागिता रहेको थियो ।

६. समन्वय समितिको गतिविधि

मुलुकी फौजदारी कार्यविधि (संहिता) ऐन, २०७४ को दफा १९४ मा समन्वय समितिको व्यवस्था गर्दै अनुसूची-१ वा अनुसूची-२ अन्तर्गतका कसूर सम्बन्धी मुद्दाको अनुसन्धान तथा अभियोजनसँग संलग्न निकायका बीचमा आवश्यकता अनुसार समन्वय कायम गरी अनुसन्धान तथा अभियोजन सम्बन्धी कार्यमा प्रभावकारिता ल्याउन देहाय बमोजिमको समन्वय समिति रहने उल्लेख छ :-

(क)	महान्यायाधिवक्ता	अध्यक्ष
(ख)	सचिव, कानून, न्याय तथा संसदीय मामिला मन्त्रालय	सदस्य
(ग)	सचिव, गृह मन्त्रालय	सदस्य
(घ)	प्रहरी महानिरीक्षक, नेपाल प्रहरी	सदस्य
(ङ)	महान्यायाधिवक्ताले तोकेको महान्यायाधिवक्ताको कार्यालयको राजपत्राङ्कित प्रथम श्रेणी वा सोभन्दा माथिल्लो दर्जाको सरकारी वकिल	सदस्य सचिव

समन्वय समितिले आफ्नो कार्यविधि आफै निर्धारण गर्न सक्ने कानूनी व्यवस्था रहेको छ । समितिले आवश्यकता अनुसार अनुसन्धान तहकिकातसँग सम्बन्धित विभिन्न निकायका प्रमुखहरूलाई बैठकमा आमन्त्रण गर्न सक्ने व्यवस्था अनुसार आमन्त्रण गरी सरकार वादी मुद्दाको अनुसन्धान, तहकिकात एवं अभियोजनमा देखिएका व्यावहारिक समस्याहरू समाधान गर्ने प्रयास गर्दै आएको छ । समितिले विभिन्न समयमा बैठक बसी सरकार वादी मुद्दाको अनुसन्धान, तहकिकात एवं अभियोजन सम्बन्धमा आवश्यक निर्णयहरू गरी अपराध अनुसन्धानमा संलग्न निकायहरू विशेष गरी नेपाल प्रहरी र अभियोजनमा संलग्न मातहतका सरकारी वकीलहरूलाई आवश्यक निर्देशनहरू जारी गर्दै आएको छ । यस आर्थिक वर्षमा समन्वय समितिको बैठकहरू २०७४ कार्तिक २३ गते, २०७४/११/२५ गते, २०७४/१२/०४ र २०७५/०२/२८ गते गरी चार वटा बैठक बसी विभिन्न निर्णय गरेको छ । यसैगरी २०७५ साल भदौ ६ गते र २०७५ साल असोज १५ गते समेत समन्वय समितिको बैठक बसेको थियो ।

यसैगरी मिति २०७५/०५/०६ गतेको समन्वय समितिको बैठकले मुलुकी फौजदारी कार्यविधि (संहिता) ऐन, २०७४ को अनुसूची १ र २ अन्तर्गतका कसूर सम्बन्धी मुद्दाको अनुसन्धान र अभियोजनसँग संलग्न निकायहरूका बीचमा आवश्यकता अनुसार समन्वय कायम गर्न उच्च सरकारी वकील कार्यालय र जिल्ला सरकारी वकील कार्यालय तहमा

समेत समन्वय समितिको स्थापना गरी समस्यामूलक विषयमा छलफल गर्ने भन्ने महान्यायाधिवक्ताको कार्यालयको दोस्रो पञ्चवर्षीय रणनीतिक योजनाको रणनीति रहेको र नयाँ कानूनहरू लागू भई सकेको सन्दर्भमा उच्च सरकारी वकील कार्यालय, विशेष सरकारी वकील कार्यालय तथा जिल्ला सरकारी वकील कार्यालय तहमा समेत समन्वय समितिको स्थापना गरी अनुसन्धान र अभियोजनलाई सुदृढ र प्रभावकारी बनाउने प्रयोजनार्थ देहाय बमोजिमको समन्वय समितिको गठन गरी कार्यादेश समेत तोक्ने निर्णय भएको थियो ।

१. उच्च सरकारी वकील कार्यालय तहमा :

(क) सहन्यायाधिवक्ता, उच्च सरकारी वकील कार्यालय :	संयोजक
(ख) प्रमुख जिल्ला अधिकारी वा निजले तोकेको सहायक प्रमुख जिल्ला अधिकारी :	सदस्य
(ग) सम्बन्धित संघीय प्रहरी इकाई कार्यालयको प्रमुख वा निजले तोकेको प्रहरी अधिकृत :	सदस्य
(घ) सहन्यायाधिवक्ताले तोकेको अधिकृतस्तरको सरकारी वकील, उच्च सरकारी वकील कार्यालय:	सदस्य सचिव

कार्यादेश :

- (१) अपराध अनुसन्धान, अभियोजन र नेपाल सरकार वादी हुने मुद्दाको बहस पैरवी र सरकारी पक्षको प्रतिरक्षालाई प्रभावकारी बनाउन उच्च सरकारी वकील कार्यालय र सरोकारवाला अन्य सरकारी निकायहरूसँग समन्वय कायम गर्ने,
- (२) फौजदारी न्याय प्रशासनसँग सम्बन्धित नयाँ कानूनी व्यवस्थाको बारेमा सरोकारवाला निकायहरूलाई सूचना तथा जानकारी प्रवाह गर्ने,
- (३) जिल्ला तहमा रहेको समन्वय समितिलाई मार्ग निर्देशन गर्ने,
- (४) केन्द्रीय तहको समन्वय समितिले दिएको निर्देशन बमोजिमको कार्य गर्ने ।
- (५) समितिले नेपाल सरकार वादी हुने मुद्दाको अनुसन्धान र अभियोजन तथा न्याय सम्पादनसँग सम्बन्धित निकायका प्रतिनिधिहरूलाई सो बैठकमा आमन्त्रण गर्न सक्ने ।
- (६) समितिले गरेका निर्णयहरूको जानकारी महान्यायाधिवक्ताको कार्यालय, गृह मन्त्रालय र प्रहरी प्रधान कार्यालयमा पठाउनु पर्ने ।
- (७) सम्बन्धित सरकारी वकील कार्यालयले वार्षिक प्रतिवेदन पठाउँदा समन्वय समितिको काम कारवाही र निर्णयको बारेमा समेत उल्लेख गर्नु पर्नेछ ।
- (८) अन्य विषयमा समितिले आफ्नो कार्यविधि आफै निर्धारण गर्न सक्नेछ ।
- (९) समितिको बैठक प्रत्येक दुई महिनामा एक पटक बस्नु पर्नेछ ।

२. विशेष सरकारी वकील कार्यालय तहमा :

(क) सहन्यायाधिवक्ता, विशेष सरकारी वकील कार्यालय, काठमाडौं :	संयोजक
(ख) सम्पत्ति शुद्धीकरण अनुसन्धान विभागको महानिर्देशक वा निजले तोकेको वरिष्ठ अधिकृत :	सदस्य
(ग) नेपाल राष्ट्र बैंक, वित्तीय जानकारी इकाईको प्रमुख :	सदस्य
(घ) वैदेशिक रोजगार विभागको महानिर्देशक वा निजले तोकेको वरिष्ठ अधिकृत :	सदस्य
(ङ) आन्तरिक राजस्व कार्यालयको महानिर्देशक वा निजले तोकेको वरिष्ठ अधिकृत :	सदस्य
(च) अपराध अनुसन्धान व्यूरो (ऋक्ष) का प्रमुख वा निजले तोकेको सो व्यूरोका अधिकृत :	सदस्य
(छ) संयोजकले तोकेको अधिकृतस्तरको सरकारी वकील, विशेष सरकारी वकील कार्यालय, काठमाडौं:	सदस्य सचिव

कार्यादेश :

- (१) अपराध अनुसन्धान, अभियोजन र नेपाल सरकार वादी हुने मुद्दाको बहस पैरवी र सरकारी पक्षको प्रतिरक्षालाई प्रभावकारी बनाउन विशेष सरकारी वकील कार्यालय र सरोकारवाला अन्य सरकारी निकायहरूसँग समन्वय कायम गर्ने,
- (२) फौजदारी न्याय प्रशासनसँग सम्बन्धित नयाँ कानूनी व्यवस्थाको बारेमा सरोकारवाला निकायलाई सूचना तथा जानकारी प्रवाह गर्ने,
- (३) केन्द्रीय तहको समन्वय समितिले दिएको निर्देशन बमोजिमको कार्य गर्ने ।
- (४) समितिले विशेष सरकारी वकील कार्यालयको कार्यक्षेत्रमा परेका नेपाल सरकार वादी हुने मुद्दाको अनुसन्धान र अभियोजन तथा न्याय सम्पादनसँग सम्बन्धित निकायका प्रतिनिधिहरूलाई सो बैठकमा आमन्त्रण गर्न सक्नेछ ।
- (५) समितिले गरेका निर्णयहरूको जानकारी महान्यायाधिवक्ताको कार्यालय, गृह मन्त्रालय र प्रहरी प्रधान कार्यालयका साथै सरोकारवाला निकायहरूमा पठाउनु पर्नेछ ।
- (६) विशेष सरकारी कार्यालयले वार्षिक प्रतिवेदन पठाउदा समन्वय समितिको काम कारवाही र निर्णयको बारेमा समेत उल्लेख गर्नु पर्नेछ ।
- (७) अन्य विषयमा समितिले आफ्नो कार्यविधि आफै निर्धारण गर्न सक्नेछ ।
- (८) समितिको बैठक प्रत्येक दुई महिनामा एक पटक बस्नु पर्नेछ ।

३. जिल्ला तहमा :

(क) प्रमुख, जिल्ला सरकारी वकील कार्यालय :	संयोजक
(ख) सम्बन्धित जिल्लाको प्रमुख जिल्ला अधिकारी वा निजले तोकेको सहायक प्रमुख जिल्ला अधिकारी :	सदस्य
(ग) जिल्ला प्रहरी कार्यालयको प्रमुख वा निजले तोकेको सो कार्यालयको अधिकृत :	सदस्य
(घ) जिल्लामा रहेका अपराध अनुसन्धान गर्ने निकायका प्रमुख वा निजले तोकेको अधिकृत :	सदस्य
(ङ) संयोजकले तोकेको अधिकृतस्तरको सरकारी वकील, जिल्ला सरकारी वकील कार्यालय :	सदस्य सचिव

कार्यादेश :

- (१) अपराध अनुसन्धान, अभियोजन र नेपाल सरकार वादी हुने मुद्दाको बहस पैरवी र सरकारी पक्षको प्रतिरक्षालाई प्रभावकारी बनाउन जिल्ला सरकारी वकील कार्यालय र सरोकारवाला अन्य सरकारी निकायहरूसँग समन्वय कायम गर्ने,
- (२) फौजदारी न्याय प्रशासनसँग सम्बन्धित नयाँ कानूनी व्यवस्थाको बारेमा सरोकारवाला निकायलाई सूचना तथा जानकारी प्रवाह गर्ने,
- (३) केन्द्रीय तहको समन्वय समितिले दिएको निर्देशन बमोजिमको कार्य गर्ने ।
- (४) समितिले नेपाल सरकार वादी हुने मुद्दाको अनुसन्धान र अभियोजन तथा न्याय सम्पादनसँग सम्बन्धित निकायका प्रतिनिधिहरूलाई सो बैठकमा आमन्त्रण गर्न सक्ने ।
- (५) समितिले गरेका निर्णयहरूको जानकारी महान्यायाधिवक्ताको कार्यालय, गृह मन्त्रालय, प्रहरी प्रधान कार्यालय र सम्बन्धित उच्च सरकारी वकील कार्यालयमा पठाउनु पर्ने ।
- (६) सम्बन्धित सरकारी वकील कार्यालयले वार्षिक प्रतिवेदन पठाउदा समन्वय समितिको काम कारवाही र निर्णयको बारेमा समेत उल्लेख गर्नु पर्नेछ ।
- (७) अन्य विषयमा समितिले आफ्नो कार्यविधि आफै निर्धारण गर्न सक्नेछ ।
- (८) समितिको बैठक प्रत्येक दुई महिनामा एक पटक बस्नु पर्नेछ ।



महान्यायाधिवक्ताको कार्यालय

१. गठन

नेपालको संविधानको धारा १५७ देखि १५९ सम्म महान्यायाधिवक्ता सम्बन्धी व्यवस्था गरिएको छ। संविधानको धारा १५७ को उपधारा (२) मा राष्ट्रपतिले प्रधानमन्त्रीको सिफारिसमा महान्यायाधिवक्ताको नियुक्ति गर्ने र उपधारा (३) मा सर्वोच्च अदालतको न्यायाधीश हुने योग्यता भएको व्यक्ति महान्यायाधिवक्ताको पदमा नियुक्तिका लागि योग्य हुने व्यवस्था गरिएको छ। महान्यायाधिवक्ताको कार्यालय मातहतमा हाल १८ वटा उच्च सरकारी वकील कार्यालयहरू तथा ७७ जिल्लामा जिल्ला सरकारी वकील कार्यालयहरू रहेका छन्। यसैगरी विशेष अदालत, राजश्व न्यायाधिकरण, काठमाडौं, वैदेशिक रोजगार न्यायाधिकरण र प्रशासकीय अदालत लगायतका न्यायिक निकायमा बहस पैरवी तथा प्रतिरक्षाको लागि छुट्टै विशेष सरकारी वकील कार्यालय स्थापना गरी कार्यसम्पादन हुँदै आएको छ। महान्यायाधिवक्ताको कार्यालय तथा सो अन्तर्गतका उच्च सरकारी वकील कार्यालयहरू, विशेष सरकारी वकील कार्यालय, काठमाडौं तथा जिल्ला सरकारी वकील कार्यालयहरूको संगठनात्मक तालिका अनुसूची १ मा प्रस्तुत गरिएको छ। यसैगरी अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोग, निर्वाचन आयोग, राष्ट्रिय महिला आयोग, मुख्य न्यायाधिवक्ताको कार्यालयहरू, आन्तरिक राजश्व विभाग, राजश्व अनुसन्धान विभाग, खाद्य प्रविधि तथा गुण नियन्त्रण विभाग, अध्यागमन विभाग, सम्पत्ति शुद्धीकरण अनुसन्धान विभाग, वैदेशिक रोजगार विभाग, राष्ट्रिय निकुञ्ज तथा वन्यजन्तु विभाग, विभिन्न जिल्ला प्रशासन कार्यालयहरू र ठूला करदाता कार्यालय, मध्यमस्तरीय करदाता कार्यालय लगायतका निकायहरूमा सरकारी वकीलहरू कार्यरत रही व्यावसायिक सेवा प्रदान गर्दै आएका छन्।

२. महान्यायाधिवक्ताको काम, कर्तव्य र अधिकार

संविधान, कानून बमोजिम महान्यायाधिवक्ताको काम, कर्तव्य र अधिकार देहायबमोजिम रहेको छ :

१. संवैधानिक एवं कानूनी विषयमा नेपाल सरकार र नेपाल सरकारले तोकिएको अन्य अधिकारीलाई कानूनी राय सल्लाह प्रदान गर्ने।
२. नेपाल सरकारको हक, हित र सरोकार निहित रहेको मुद्दामा महान्यायाधिवक्ता आफैं वा मातहतका अधिकृतहरूबाट नेपाल सरकारको प्रतिनिधित्व गर्ने।
३. संविधानमा अन्यथा लेखिएदेखि बाहेक कुनै अदालत वा न्यायिक अधिकारीका समक्ष नेपाल सरकारको तर्फबाट मुद्दा चलाउने वा नचलाउने अन्तिम निर्णय गर्ने।
४. नेपाल सरकार वादी वा प्रतिवादी भई दायर भएका मुद्दा मामिलामा नेपाल सरकारको तर्फबाट प्रतिरक्षा गर्ने।
५. नेपाल सरकारको तर्फबाट दायर भएको मुद्दा फिर्ता लिँदा नेपाल सरकारलाई राय दिने।
६. आफ्नोपदीय कर्तव्यको पालना गर्दा नेपालको जुनसुकै अदालत, कार्यालय र पदाधिकारी समक्ष उपस्थित हुने अधिकार हुने।
७. मुद्दा मामिलाका रोहमा सर्वोच्च अदालतले गरेको कानूनको व्याख्या वा प्रतिपादन गरेको कानूनी सिद्धान्तको कार्यान्वयन भए वा नभएको अनुगमन गर्ने गराउने।
८. हिरासतमा रहेको व्यक्तिलाई मानवोचित व्यवहार नगरेको वा त्यस्तो व्यक्तिलाई आफन्तसँग वा कानून व्यवसायी मार्फत भेटघाट गर्न नदिएको भन्ने उजुरी परेमा वा जानकारी हुन आएमा छानवीन गरी त्यस्तो हुनबाट रोक्न सम्बन्धित अधिकारीलाई आवश्यक निर्देशन दिने।
९. महान्यायाधिवक्ताले संघीय संसद वा त्यसको कुनै समितिले गरेको आमन्त्रण बमोजिम त्यस्तो बैठकमा उपस्थित भई कानूनी प्रश्नको सम्बन्धमा राय व्यक्त गर्ने।
१०. संविधान र अन्य कानून बमोजिम आफूले वर्षभरिमा सम्पादन गरेको कामको वार्षिक प्रतिवेदन राष्ट्रपति समक्ष पेश गर्ने।
११. नेपाल सरकारलाई सरोकार पर्ने वा कुनै जटिल कानूनी प्रश्न समावेश भएको वा सार्वजनिक महत्व भएको मुद्दामा सर्वोच्च अदालतमा नेपाल सरकार वा नेपाल सरकारको कर्मचारीको तर्फबाट उपस्थित भई बहस पैरवी गर्ने।
१२. संविधानको व्याख्या सम्बन्धी वा अन्य कुनै जटिल कानूनी प्रश्न समावेश भएको वा सार्वजनिक महत्वको प्रश्न निहित रहेको मुद्दामा सर्वोच्च अदालतमा उपस्थित भई बहस पैरवी गर्ने।

१३. अदालतबाट भएका आदेश वा फैसलाहरूको प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्न गराउन उपयुक्त देखेमा सम्बन्धित मन्त्रालय, सचिवालय, विभाग वा कार्यालयलाई ध्यानाकर्षण गराउने ।
१४. प्रचलित कानूनको कार्यान्वयनको क्रममा कुनै कठिनाई आई परेमा वा कुनै विषयमा तत्काल कानून बनाउनु पर्ने वा भइरहेको कानून संशोधन गर्न वा बनी रहेको कानून लागू गर्नुपर्ने देखिएमा कारण खुलाई नेपाल सरकार समक्ष सिफारिस गर्ने ।
१५. नेपाल सरकार वादी हुने मुद्दाको अनुसन्धान प्रकृया अपर्याप्त भएको वा अनुसन्धानमा कुनै खास तरिका वा विधि अपनाउनु पर्ने वा अनुसन्धान सम्बन्धमा अन्य निर्देशन दिन उपयुक्त देखेमा अनुसन्धान तहकिकात गर्ने अधिकारीको विभागीय प्रमुखलाई आवश्यक निर्देशन दिने ।
१६. संवैधानिक निकाय, मन्त्रालय, सचिवालय, विभाग वा अन्य सरकारी कार्यालयबाट अदालतमा प्रस्तुत हुने लिखित जवाफ लगायतका कानूनी मस्यौदामा स्तरीयता ल्याउन त्यस्ता निकाय, मन्त्रालय, सचिवालय, विभाग वा कार्यालयलाई आवश्यक समन्वय र निर्देशन दिने ।
१७. कारागारमा रहेका कैदीको मानवअधिकारको अवस्थाबारे अनुगमन गरी सम्बन्धित निकायलाई आवश्यक निर्देशन दिने ।
१८. कुनै गम्भीर वा सार्वजनिक महत्वको वा नेपाल सरकारलाई सरोकार पर्ने कुनै मुद्दामा तोकिएको सरकारी वकीलको अतिरिक्त अन्य सरकारी वकील खटाई मुद्दाको अभियोजन एवं बहस पैरवी गर्नु आवश्यक छ भन्ने लागेमा सो बमोजिम गर्न कुनै सरकारी वकीललाई खटाउन सक्ने ।
१९. कुनै न्यायिक वा अर्ध न्यायिक निकायबाट भएको निर्णय वा आदेशबाट नेपाल सरकारको हक, हित वा सार्वजनिक हितमा असर पर्ने रहेछ र त्यस्तो निर्णय वा आदेश विरुद्ध मुद्दा दायर गर्न, पुनरावेदन गर्न, मुद्दा दोहोर्न्याई पाउन निवेदन गर्न, पुनरावलोकनको निवेदन दिन कानूनले कुनै अधिकारी तोकिएको रहेनछ भने महान्यायाधिवक्ता आफैले वा निजले तोकेको सरकारी वकीलले त्यस्तो निर्णय वा आदेश विरुद्ध कानून बमोजिम सम्बन्धित निकायमा उजुर गर्न सक्ने ।
२०. कानून बमोजिम गठित संस्था वा निकायले गरेको कुनै निर्णय वा काम कारबाहीबाट संविधान वा प्रचलित कानूनको उल्लङ्घन वा सार्वजनिक हित प्रतिकूल भएको छ भन्ने लागेमा र त्यस्तो निर्णय वा काम कारबाही विरुद्ध उजुर गर्न कानूनले कुनै अधिकारी तोकिएको रहेनछ भने महान्यायाधिवक्ता आफैले वा निजले तोकेको सरकारी वकीलले त्यस्तो निर्णय वा काम कारबाही विरुद्ध कानून बमोजिम सम्बन्धित निकायमा उजुर गर्ने ।

३. महान्यायाधिवक्ताको भूमिका

संविधान र प्रचलित कानूले तोकेका नियमित काम, कर्तव्य तथा अधिकारका अतिरिक्त महान्यायाधिवक्ताको भूमिका तथा जिम्मेवारीहरू देहाय बमोजिम रहेका छन् :

१. **न्याय सेवा आयोगको सदस्य** : नेपालको संविधानको धारा १५४ ले नेपाल सरकारले कानून बमोजिम संघीय न्याय सेवाको राजपत्रांकित पदमा नियुक्ति, सरुवा, बढुवा गर्दा वा त्यस्तो पदमा बहाल रहेको कुनै कर्मचारीलाई विभागीय सजाय गर्दा नेपाल सरकारले न्याय सेवा आयोगको सिफारिस अनुसार गर्नुपर्ने व्यवस्था गरेको छ । प्रधान न्यायाधीशको अध्यक्षतामा महान्यायाधिवक्ता समेत सदस्य रहने गरी न्याय सेवा आयोगको गठन हुने व्यवस्था संविधानले गरेको छ । वर्तमान न्याय सेवाको संरचनामा न्याय सेवालाई न्याय समूह, सरकारी वकील समूह र कानून समूह गरी तीन समूहमा विभाजन गरिएको भए पनि सबै समूहका राजपत्राङ्कित कर्मचारीहरूको नियुक्ति, सरुवा, बढुवा तथा विभागीय कारबाही गर्ने सम्बन्धमा न्याय सेवा आयोगको सदस्यको रूपमा महान्यायाधिवक्ताको समेत महत्वपूर्ण भूमिका रहेको छ ।
२. **नेपाल कानून व्यवसायी परिषद्को अध्यक्ष** : नेपाल कानून व्यवसायी परिषद् ऐन, २०५० को दफा ४ ले महान्यायाधिवक्ताको अध्यक्षतामा नेपाल कानून व्यवसायी परिषद्को गठन सम्बन्धी व्यवस्था गरेको छ । परिषद्ले परीक्षाद्वारा छनौट भएका योग्य व्यक्तिलाई कानून व्यवसायीमा दर्ता गर्ने र प्रमाण-पत्र दिने, कानून व्यवसायीले तोकिएको व्यावसायिक आचरण पालन गरे नगरेको अनुगमन गर्ने, कानून व्यवसायीले आचरण विरुद्ध कार्य गरेको सम्बन्धमा उजुरी सुन्ने र कारबाहीका लागि अनुशासन समिति मार्फत कारबाही गरी प्रमाणपत्र रद्द गर्ने लगायतका कार्य गर्दछ ।
३. **नेपाल नोटरी पब्लिक परिषद्को अध्यक्ष** : नोटरी पब्लिक सम्बन्धी ऐन, २०६३ को दफा ५ ले महान्यायाधिवक्ताको अध्यक्षतामा नेपाल नोटरी पब्लिक परिषद्को गठन हुने व्यवस्था गरेको छ । परिषद्ले नोटरी पब्लिक सम्बन्धमा अबलम्बन गर्नुपर्ने नीति तर्जुमा गरी कार्यान्वयन गर्ने, परीक्षा सञ्चालन गर्ने, नोटरी

पब्लिकको प्रमाणपत्र दिने, आचारसंहिता बमोजिम काम गरे नगरेको सम्बन्धमा अनुगमन गर्ने र अनुशासन समितिमाफत कारवाही गरी प्रमाणपत्र रद्द गर्ने लगायतका कार्य गर्दछ ।

४. **समन्वय समितिको अध्यक्ष** : मुलुकी फौजदारी कार्यविधि (संहिता) ऐन, २०७४ को दफा १९४ मा समन्वय समितिको व्यवस्था गर्दै अनुसूची-१ वा अनुसूची-२ अन्तर्गतका कसूर सम्बन्धी मुद्दाको अनुसन्धान तथा अभियोजनसँग संलग्न निकायका बीचमा आवश्यकता अनुसार समन्वय कायम गरी अनुसन्धान तथा अभियोजन सम्बन्धी कार्यमा प्रभावकारिता ल्याउन महान्यायाधिवक्ताको अध्यक्षतामा गृह मन्त्रालयका सचिव, कानून, न्याय तथा संसदीय मामिला मन्त्रालयका सचिव तथा प्रहरी महानिरीक्षक समेत सदस्य रहेको समन्वय समितिको व्यवस्था गरेको छ ।
५. **प्रवेशन तथा प्यारोल बोर्डको अध्यक्ष** : फौजदारी कसूर (सजाय निर्धारण तथा कार्यान्वयन) ऐन, २०७४ को दफा ३८ मा कैद सजाय पाएका कसूरदारको सामाजिक पुनर्स्थापना तथा एकीकरण गर्ने कार्यमा सहयोग समेत पुर्याउनको लागि महान्यायाधिवक्ता अध्यक्षतामा गृह मन्त्रालयका सचिव, कानून, न्याय तथा संसदीय मामिला मन्त्रालयका सचिव सदस्य रहेको प्रवेशन तथा प्यारोल बोर्डको व्यवस्था गरेको छ ।
६. **पीडित संरक्षण समिति**: अपराध पीडित संरक्षण ऐन, २०७५ को दफा ४४ मा कसूर पीडितको हक हितको संरक्षण गर्ने सम्बन्धमा नेपाल सरकारलाई सुझाव दिनको लागि महान्यायाधिवक्ताको अध्यक्षतामा नेपाल कानून आयोगका अध्यक्ष, अर्थ मन्त्रालयका सचिव, कानून, न्याय तथा संसदीय मामिला मन्त्रालयका सचिव, प्रहरी महानिरीक्षक र पीडित न्यायशास्त्र वा फौजदारी न्यायको क्षेत्रमा उल्लेखनीय योगदान गरेका व्यक्तिहरूमध्येबाट नेपाल सरकारले तोकेको एकजना विज्ञ समेत सदस्य रहने गरी पीडित संरक्षण सुझाव समिति रहने व्यवस्था गरिएको छ ।
७. **केन्द्रीय कानूनी सहायता समितिको सदस्य** : नेपालको संविधानको धारा २४ को उपधारा (१०) ले असमर्थ पक्षलाई कानून बमोजिम निःशुल्क कानूनी सहायता पाउने हक हुने व्यवस्था गरेको छ । कानूनी सहायता सम्बन्धी ऐन, २०५४ को दफा ६ ले माननीय कानून तथा न्याय मन्त्रीको अध्यक्षतामा पाँच सदस्यीय केन्द्रीय कानूनी सहायता समिति गठन हुने र सो समितिमा महान्यायाधिवक्ता पदेन सदस्य रहने व्यवस्था गरेको छ । असमर्थ पक्षको तर्फबाट कानूनी सहायता सम्बन्धी व्यवस्था गर्ने कार्यमा महान्यायाधिवक्ताको समेत महत्वपूर्ण भूमिका रहने व्यवस्था छ । जिल्लास्तरसम्म यस किसिमको सहायता प्रदान गर्ने सम्बन्धमा उच्च अदालत तथा जिल्ला अदालत रहेको स्थानमा क्रमशः उच्च सरकारी वकील कार्यालयका सह-न्यायाधिवक्ता र जिल्ला सरकारी वकील कार्यालयका जिल्ला न्यायाधिवक्ताको अध्यक्षतामा जिल्ला कानूनी सहायता समिति गठन गर्ने व्यवस्था उक्त ऐनको दफा ७ ले गरेको छ ।
८. **राष्ट्रिय नागरिक उड्डयन सुरक्षा समितिको सदस्य** : नेपाल सरकारले नागरिक उड्डयनलाई पूर्ण सुरक्षित गराउने प्रयोजनको निम्ति गैर सैनिक हवाई उडान (सिभिल एभिएशन) ऐन, २०१५ को दफा ३ अनुसार निर्माण गरेको हवाई सुरक्षा (व्यवस्था) नियमावली, २०४६ को परिच्छेद २ नियम २ को उपनियम (१) मा माननीय पर्यटन मन्त्री वा राज्य मन्त्रीको अध्यक्षतामा गठित राष्ट्रिय नागरिक उड्डयन सुरक्षा समितिमा महान्यायाधिवक्ता पदेन सदस्य रहने व्यवस्था गरिएको छ ।
९. **राष्ट्रिय न्यायिक प्रतिष्ठान परिषद्को सदस्य** : न्यायिक निकायमा कार्यरत न्यायाधीश, कर्मचारी तथा कानून व्यवसायीको कार्य क्षमता र व्यावसायिक दक्षतामा अभिवृद्धि गर्न तथा कानून र न्यायको क्षेत्रमा अध्ययन तथा अनुसन्धान गर्न राष्ट्रिय न्यायिक प्रतिष्ठानको स्थापना भएको र सो प्रतिष्ठानको परिषद्को सदस्यको रूपमा महान्यायाधिवक्ता सदस्य रहने व्यवस्था राष्ट्रिय न्यायिक प्रतिष्ठान ऐन, २०६३ को दफा ६ को खण्ड (ड) मा गरिएको छ ।

४. महान्यायाधिवक्ताको कार्यालय अन्तर्गतका विभाग, महाशाखा तथा शाखाहरूको गठन र कार्य विभाजन

महान्यायाधिवक्ताको कार्यालयबाट सर्वोच्च अदालत समक्ष पुनरावेदन, पुनरावलोकन वा मुद्दा दोहोर्याई पाउन गरिने निवेदन लगायत अन्य निवेदन गर्ने, नेपाल सरकारको तर्फबाट बहस पैरवी र प्रतिरक्षा गर्ने तथा नेपाल सरकार वा नेपाल सरकारले तोकिएको अन्य अधिकारीलाई कानूनी राय परामर्श उपलब्ध गराउने, उच्च, विशेष तथा जिल्लास्तरका कार्यालयहरूबाट मुद्दा मामिलाका सन्दर्भमा सम्पादित कार्यहरूको प्रशासकीय रेखदेख, निरीक्षण, निर्देशन तथा नियन्त्रण एवम् अनुगमन गर्ने र दैनिक प्रशासनिक कार्यहरू सञ्चालन गर्न फौजदारी कानून र न्याय प्रशासन सम्बन्धमा अनुसन्धान गर्ने लगायतका कार्यसम्पादन गर्न देहाय बमोजिम विभाग, महाशाखा तथा शाखाहरू गठन गरी कार्य विभाजन समेत गरिएको छ ।

४.१ महान्यायाधिवक्ताको कार्यालयमा विभागहरू

१. **कार्यालय तथा जनशक्ति व्यवस्थापन विभाग** : यस विभागबाट महान्यायाधिवक्ताको कार्यालय र मातहतका सरकारी वकील कार्यालयको मानव संसाधन योजना निर्माण गर्ने, महान्यायाधिवक्ताको कार्यालय र अन्तर्गतका कार्यालयको संगठन तथा व्यवस्थापन सम्बन्धी कार्य गर्ने, आर्थिक व्यवस्थापन सम्बन्धी कार्य गर्ने, सरकारी वकीलहरू तथा अन्य

कर्मचारीहरूको सरुवा बहुवा, स्वदेश तथा विदेशमा सञ्चालन हुने अध्ययन, भ्रमण, तालिम, गोष्ठी, सेमिनार आदिमा मनोनयन लगायत कर्मचारी व्यवस्थापन, सरकारी वकीलको दक्षता अभिवृद्धिका लागि सेवा विशिष्टीकरण र पुनर्ताजगी लगायत विभिन्न प्रशिक्षण कार्यक्रमको पाठ्यक्रम निर्माण गर्ने, नेपाल सरकारको हक, हित सरोकार निहित रहेको मुद्दामा अन्तर्राष्ट्रियस्तरमा महान्यायाधिवक्ताको कार्यालयले प्रतिनिधित्व गर्ने, नेपाल सरकारका विरुद्ध अन्तर्राष्ट्रिय संस्थामा परेका मुद्दा मामिलाको प्रतिरक्षा गर्ने वा गराउने प्रणालीको विकास गर्ने तथा अन्तर्राष्ट्रिय कानून र अन्तर्राष्ट्रिय सम्बन्ध विस्तार सम्बन्धी कार्य गर्ने, मुद्दामा अनुसन्धान गर्ने अनुसन्धानकर्तालाई प्रशिक्षण दिने प्रयोजनका लागि प्रहरी प्रधान कार्यालयसँग समन्वय गरी पाठ्यक्रम तर्जुमा गर्ने, सरकारी वकीलको सेवा विशिष्टीकरण र पुनर्ताजगी प्रशिक्षण कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने, भौतिक सम्पत्तिको व्यवस्थापन र संरक्षण सम्बन्धी कार्य, महान्यायाधिवक्ताको कार्यालयको प्रवक्ता तथा नोडल अधिकृत सम्बन्धी कार्य गर्ने, सरकारी वकील तथा अन्य कर्मचारी विरुद्ध पर्ने उजुरी उपरको कारवाही तथा कर्मचारीहरूको गुनासो व्यवस्थापन, न्याय सेवा आयोग सम्बन्धी कार्य गर्ने, सरकारी वकील र कर्मचारीको अभिलेख व्यवस्थापन लगायतका आदि कार्यसम्पादन गरिन्छ ।

२. **योजना, अनुसन्धान तथा अनुगमन विभाग** : यस विभागबाट सरकारी वकील कार्यालयको संस्थागत विकास र सरकारी वकीलको व्यावसायिक दक्षता विकास तथा फौजदारी कानून र फौजदारी न्याय प्रशासनका सम्बन्धमा अध्ययन, अनुसन्धान गर्ने, सरकारी वकील कार्यालयको जग्गा, भवन, स्रोत साधन, सवारी साधन आदिको अवस्था र सुधारको आवश्यकता तथा सरकारी वकीलको कार्यसम्पादनको स्तर सम्बन्धमा सम्बन्धित विभागमा जानकारी दिने, संस्थागत र व्यावसायिक दक्षता विकासका लागि दातृ निकायसँग सम्पर्क, छलफल र तत्सम्बन्धमा कार्यक्रम तथा प्रस्ताव तयार गरी सहयोग प्राप्त गर्ने विषयमा कार्य गर्ने, महान्यायाधिवक्ताको वार्षिक प्रतिवेदन तयार गर्ने, समन्वय समितिको बैठक बोलाउने, सञ्चालन गर्ने र निर्णयहरू कार्यान्वयन सम्बन्धी अन्य व्यवस्थापन गर्ने, सरकारी वकीलहरूको क्षेत्रीय र केन्द्रीय अनुशिक्षण गोष्ठीको कार्यक्रम तर्जुमा र सञ्चालन गर्ने, संस्थागत विकासका लागि रणनीतिक योजना तर्जुमा, कार्यान्वयन, अनुगमन र मूल्याङ्कन तथा परिमार्जन सम्बन्धी कार्य गर्ने आदि कार्यसम्पादन गरिन्छ ।
३. **मानव अधिकार संरक्षण, कानूनी राय तथा सुशासन विभाग** : यस विभागबाट संवैधानिक एवं कानूनी विषयमा राय परामर्श प्रदान गर्ने, नेपाल सरकार र नेपाल सरकारका विभिन्न निकायमा सुशासन कायम राख्ने सम्बन्धी काम कारवाहीको अध्ययन, अनुगमन गर्ने, कानूनमा सुधार गर्नु पर्ने भएमा नेपाल सरकार समक्ष सुझाव प्रस्तुत गर्ने, सुशासन अभिवृद्धि, पारदर्शिता र जनताले पाउनुपर्ने सेवा सुविधाको प्रत्याभूतिका लागि नेपाल सरकार र नेपाल सरकारका निकायहरूलाई सुझाव दिने, कानूनी राय तथा सुशासनका विषयमा नेपाल सरकारका निकाय वा पदाधिकारीहरूसँग छलफल, अन्तर्क्रिया र गोष्ठी आदि कार्यक्रमको व्यवस्थापन र सञ्चालन गर्ने, कानूनी रायको अभिलेखीकरण व्यवस्थित गर्ने, हिरासतमा रहेको व्यक्तिलाई मानवोचित व्यवहार गरे नगरेको सम्बन्धमा छानविन, अनुगमन गर्ने र आवश्यक निर्देशन दिने, सर्वोच्च अदालतबाट भएका अन्तिम निर्णय वा आदेशहरू तथा कानूनको व्याख्या वा प्रतिपादित कानूनी सिद्धान्तको कार्यान्वयन भए, नभएको सम्बन्धमा अनुगमन गर्ने, सरोकारवाला निकायहरूसँग समन्वय गरी मानव अधिकारको संरक्षण र सम्बर्द्धन गर्ने जस्ता कार्यहरू सम्पादन गरिन्छ ।
४. **मुद्दा व्यवस्थापन विभाग** : यस विभागबाट मातहत सरकारी वकील कार्यालयबाट मुद्दा नचलाउने गरी प्राप्त फाइलहरूमा निकास दिने, मुद्दा चलाउने नचलाउने सम्बन्धी निकास वा निर्णयमा एकरूपता कायम गर्ने, मुद्दा तथा रिट निवेदनहरूमा प्रभावकारी रूपमा बहस पैरवी गर्न चाल्नुपर्ने सामयिक कदमबारे आवश्यकतानुसार नीतिगत व्यवस्था र व्यावहारिक उपायको तर्जुमा गरी सुझाव दिने, बहस पैरवी र प्रतिरक्षाको व्यवस्थापन गर्ने, पेशी र सुनुवाइको सूचना व्यवस्थित गर्ने, अभियोजनको परिणामको मूल्याङ्कन गरी त्यसमा सुधार गर्न चाल्नुपर्ने कदम बारे अध्ययन, अनुसन्धान र नीति निर्माण सम्बन्धी कार्य गर्ने, मातहतका सरकारी वकीलहरूलाई अभियोजन सम्बन्धमा निकास दिने, अभियोजनको स्तर निर्धारणका लागि निर्देशिकाको तर्जुमा गर्ने एवं त्यसको कार्यान्वयन, अनुगमन, मूल्याङ्कन र परिमार्जन गर्ने तथा अदालतमा सरकारी वकीलले दायर गरेका अभियोगपत्र महान्यायाधिवक्ताको कार्यालयमा प्राप्त हुने व्यवस्था मिलाई त्यसको अध्ययन विश्लेषण गरी सुधारका लागि सम्बन्धित सरकारी वकीललाई सुझाव दिने, सर्वोच्च अदालतमा पुनरावेदन, पुनरावलोकन र निवेदन दर्ता गर्ने तथा मातहत सरकारी वकील कार्यालयबाट निकासका लागि प्राप्त भएको मुद्दामा निकास सम्बन्धी कार्य गर्ने, लिखित जवाफ, बहसनोट पेश गर्ने र त्यसको अभिलेख गर्ने, महत्वपूर्ण फैसलाहरूको संकलन गरी सबै सरकारी वकीललाई जानकारी गराउने, सर्वोच्च अदालतमा दर्ता भएका नेपाल सरकार वादी भएका मुद्दा वा नेपाल सरकारको हक, हित वा सरोकार समावेश भएको रिटको दर्ता, फैसला, फैसला प्राप्त मिति, फैसलाको संक्षिप्त व्यहोरा लगायत अन्य आवश्यक कुराहरूको अभिलेखीकरण गर्ने, मुद्दाको वर्गीकरण गरी विभिन्न विभागबाट के कुन वर्गीकरणका मुद्दाको बहस पैरवी गर्ने भन्ने निर्णयका लागि महान्यायाधिवक्ता समक्ष पेश गर्ने र तदनुरूप प्राप्त मुद्दा तथा रिट सम्बन्धी फाइल सम्बन्धित विभागमा पठाउने, मुद्दा र बहस व्यवस्थापन सम्बन्धमा अन्तरविभाग समन्वय र सम्पर्क कायम गर्ने, मुद्दा र बहस व्यवस्थापनसँग सम्बन्धित विषयमा सुधारका लागि महान्यायाधिवक्ता समक्ष सिफारिस र सुझाव दिने आदि कार्यसम्पादन गरिन्छ ।

४.२ महाशाखा तथा शाखाहरू :

विज्ञान र प्रविधिको विकाससँगै घट्टन थालेका नयाँ किसिमका अपराधहरू र अपराधीको अपराध गर्ने शैलीमा आएको परिवर्तन, विश्व व्यापार संगठनमा नेपालको प्रवेशसँगै सरकारी वकीलको व्यावसायीकरण र विशेषज्ञताको अभिवृद्धि गर्नुपर्ने आवश्यकता, विशेष प्रकृतिका मुद्दाहरूको वृद्धिले सरकारी वकीलको जिम्मेवारी बढाएको र यसका कारण सिर्जना हुने चुनौतीको सामना गर्न सरकारी वकीलहरूमा दक्षता र व्यावसायिकताको विकास गर्न आवश्यक भएको छ। कुनै निश्चित विषयसँग सम्बन्धित मुद्दा वा कानूनी विवादहरूको सन्दर्भमा विशिष्टीकृत ज्ञान र अभ्यासको आवश्यकता महसुस गर्दै नेपाल सरकार वादी हुने फौजदारी मुद्दाहरू, नेपाल सरकारलाई विपक्षी बनाई दायर भएका मुद्दा तथा रिटहरूमा व्यावसायिक विशिष्टीकरण अनुरूप बहस पैरवी एवं प्रतिरक्षाको व्यवस्था गर्न मुद्दाको विषयगत प्रकृति अनुसार महान्यायाधिवक्ताको कार्यालयमा विशिष्टीकृत रूपमा संवैधानिक तथा फौजदारी मुद्दा महाशाखा, राजश्व, भ्रष्टाचार तथा फौजदारी मुद्दा महाशाखा, भूमि सम्बन्धी तथा फौजदारी मुद्दा महाशाखा, कर्मचारी, वन तथा फौजदारी मुद्दा महाशाखा गठन भई सोही अनुरूप कार्यसम्पादन हुँदै आएको छ। प्रत्येक महाशाखामा सम्बन्धित विषयको ज्ञान, रुची र अनुभवको आधारमा एक जना नायब महान्यायाधिवक्ता र आवश्यकता अनुसार सहन्यायाधिवक्ता, उपन्यायाधिवक्ता तथा अन्य कर्मचारीहरू रहने व्यवस्था गरिएको छ। यस बाहेक कार्यालय व्यवस्थापन तथा सञ्चालन र संस्थागत सुदृढीकरण समेतका लागि अन्य महाशाखा तथा शाखाहरू समेतको गठन गरिएको छ।

५. महान्यायाधिवक्ताको कार्यालयबाट सम्पादित कामको विवरण

महान्यायाधिवक्ता र मातहतका सरकारी वकीलहरूबाट नेपाल सरकारको हक, हित वा सरोकार निहित रहेका मुद्दामा नेपाल सरकारको प्रतिनिधिको रूपमा सम्बन्धित अड्डा अदालत समक्ष उपस्थित भई बहस पैरवी र प्रतिरक्षाको कार्य गरिन्छ। महान्यायाधिवक्ता नेपाल सरकारको कानूनी सल्लाहकार समेत भएको हुँदा नेपाल सरकारका केन्द्रीयस्तरका विभिन्न निकायहरूलाई संवैधानिक एवं कानूनी विषयमा दिइने कानूनी राय सल्लाह एवं प्रस्तावित कानून मस्यौदाका सम्बन्धमा परामर्श दिने समेतका कार्यहरू महान्यायाधिवक्ताको कार्यालयबाट सम्पादित हुँदै आएका छन्। महान्यायाधिवक्ताको कार्यालयबाट सम्पादन हुने कार्यलाई देहाय बमोजिम वर्गीकरण गर्न सकिन्छ :

१. मुद्दा तथा रिट निवेदन सम्बन्धी कार्यहरू,
२. कानूनी राय सल्लाह तथा परामर्श सम्बन्धी कार्यहरू,
३. निरीक्षण, निर्देशन सम्बन्धी कार्यहरू,
४. प्रशासनिक रेखदेख तथा नियन्त्रण सम्बन्धी कार्यहरू,
५. सर्वोच्च अदालतबाट भएको कानूनको व्याख्या एवं प्रतिपादन गरेको कानूनी सिद्धान्तको कार्यान्वयनको अनुगमन सम्बन्धी कार्यहरू,

५.१ मुद्दा सम्बन्धी कार्य

महान्यायाधिवक्ताको कार्यालयबाट सम्पादन हुने मुद्दा सम्बन्धी कार्यहरू देहाय बमोजिम छन्:

- (क) मुद्दामा बहस पैरवी एवं रिट निवेदन उपर प्रतिरक्षा सम्बन्धी कार्य,
- (ख) पुनरावेदन सम्बन्धी कार्य,
- (ग) मुद्दा दोहोर्चाई पाउने निवेदन तथा पुनरावलोकन सम्बन्धी कार्य,
- (घ) अनुमत्तिका निवेदनमा बहस पैरवी,
- (ङ) मुद्दा चलाउने तथा नचलाउने सम्बन्धी निर्णयमा निकास दिने कार्य,
- (च) सरकार वादी मुद्दा फिर्ता लिने वा मिलापत्र गर्ने सम्बन्धी कार्य,

(क) मुद्दामा बहस पैरवी एवं रिट निवेदन उपर प्रतिरक्षा सम्बन्धी कार्य

महान्यायाधिवक्ता तथा महान्यायाधिवक्ताको कार्यालयमा कार्यरत सरकारी वकीलहरू मार्फत सर्वोच्च अदालतमा नेपाल सरकारको तर्फबाट वा प्रतिवादी तर्फबाट दायर गरिएका नेपाल सरकारको हक, हित वा सरोकार रहेको मुद्दाको पुनरावेदन, पुनरावलोकन र रिट निवेदन लगायतका सबै प्रकारका निवेदनहरूमा बहस पैरवी एवं प्रतिरक्षा गरिन्छ। यसरी बहस पैरवी र प्रतिरक्षा गरिएका मुद्दा, रिट तथा निवेदनहरूको छुट्टाछुट्टै विश्लेषण देहाय बमोजिम गरिएको छ :

१. मुद्दामा बहस पैरवी : सरकारी मुद्दा सम्बन्धी ऐन, २०४९ को अनुसूची १ र २ मा उल्लेखित मुद्दाहरू एवं अन्य प्रचलित कानून बमोजिम नेपाल सरकार वादी हुने मुद्दाहरूमा महान्यायाधिवक्ताको कार्यालयका सरकारी वकीलहरूबाट यस आर्थिक वर्षमा सर्वोच्च अदालतमा बहस पैरवी गरेका मुद्दाहरूको लगत संख्या ४,६८८ मध्ये १,४३१ मुद्दा फछ्यौट भएको देखिन्छ। आर्थिक वर्ष २०७२/०७३ मा ७६२, २०७३/०७४ मा २,३७१ र मुद्दाहरू फछ्यौट भएको तथ्यांकबाट देखिन्छ। फछ्यौट भएका मुद्दाहरू मध्ये २०७२/०७३ मा ५२१ अर्थात ६८.३७ प्रतिशत र २०७३/०७४ मा १,६३१ अर्थात ६८.३७ प्रतिशत र यस आर्थिक वर्षमा ९८६ अर्थात ६८.९० प्रतिशत मुद्दाहरूमा कसूर ठहर भएको देखिन्छ। यस आर्थिक

वर्षको मुद्दाको फछ्यौट विवरणलाई विगत दुई आर्थिक वर्षको तथ्याङ्कसँग गरिएको तुलनात्मक विवरण देहायको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका नं. १६
महान्यायाधिवक्ताको कार्यालयबाट बहस पैरवी गरिएका मुद्दाहरूको तुलनात्मक विवरण

आर्थिक वर्ष	लगत			फछ्यौट				बाँकी	कसूर ठहर प्रतिशत
	गत वर्षको	यस वर्षको	जम्मा	कसूर ठहर भएको	सफाइ भएको	अन्य	जम्मा		
२०७२/०७३	२४४७	२२१६	४६६३	५२१	२४१	०	७६२	३९०१	६८.३७
२०७३/०७४	३९०१	१७५९	५६६०	१६३१	७२३	१७	२३७१	३२८९	६८.७९
२०७४/०७५	३२८९	१३९९	४६८८	९८६	४४५	०	१४३१	३२५७	६८.९०

(क) अनुसूची भित्रका मुद्दाको लगत र कारवाहीको विवरण

यस आर्थिक वर्षमा महान्यायाधिवक्ताको कार्यालयबाट सर्वोच्च अदालतमा बहस पैरवी र प्रतिरक्षा गरिएका अनुसूची भित्रका मुद्दाहरूको विषयगत लगत तथा फछ्यौट र बाँकी तथा कसूर कायम र सफाइको एकीकृत तथ्याङ्कलाई देहायको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका नं. १७
महान्यायाधिवक्ताको कार्यालयबाट बहस पैरवी गरिएका मुद्दाहरूको विषयगत विवरण

सि.नं.	मुद्दाको नाम	लगत मुद्दा			फछ्यौट				बाँकी
		गत वर्षको	यस वर्षको	जम्मा	कसूर ठहर तथा दावी	सफाई तथा दावी नपुग्ने	मुलतवी, अन्य	जम्मा	
१	अपहरण	६७	२४	९१	२२	१०	०	३२	५९
२	अंगभंग (कुटपिट)	२२	६	२८	९	२	०	११	१७
३	आगलागी	१०	२	१२	४	२	०	६	६
४	आर्थिक	१००३	३१२	१३१५	२७०	१२२	०	३९२	९२३
५	करणी	३३५	१५२	४८७	१२०	७८	०	१९८	२८९
६	किर्ते	७७	१४	९१	२६	१२	०	३८	५३
७	चोरी	१७५	२९	२०४	७६	२८	०	१०४	१००
८	ज्यान	६३९	२३२	८७१	१६१	७९	०	२४०	६३१
९	देवानी	१२२	६०	१८२	१८	११	०	२९	१५३
१०	नागरिकता	१४	७	२१	६	३	०	९	१२
११	प्रतिलिपि अधिकार	६	०	६	०	०	०	०	६
१२	प्रविधि सम्बन्धी	११	१	१२	४	२	०	६	६
१३	मानव बेचबिखन	९७	७७	१७४	२३	१३	०	३६	१३८
१४	राहदानी	४	०	४	३	१	०	४	०
१५	लागू औषध	२१३	८०	२९३	९७	१२	०	१०९	१८४
१६	विवाह	४१	१३	५४	१०	१०	०	२०	३४
१७	सवारी ज्यान	७२	९	८१	४५	५	०	५०	३१
१८	सार्वजनिक अपराध	५	०	५	२	२	०	४	१
१९	हात हतियार	३७	३	४०	८	५	०	१३	२७
२०	विविध	२६	८	३४	७	९	०	१६	१८
	जम्मा	२९७६	१०२९	४००५	९११	४०६	०	१३१७	२६८८

प्रस्तुत तालिकामा उल्लेख भए अनुसार महान्यायाधिवक्ताको कार्यालयबाट सर्वोच्च अदालतमा यस आर्थिक वर्षमा बहस पैरवी र प्रतिरक्षा गरिएका अनुसूची भित्रका मुद्दाहरूको जम्मा लगत संख्या ४,००५ रहेको छ । यस मध्ये कसूर ठहर वा दावी कायम भएका मुद्दा संख्या ९११ र सफाइ भएका वा दावी नपुगेका मुद्दा संख्या ४०६ गरी जम्मा फछ्यौट भएको मुद्दा संख्या १,३१७ र बाँकी मुद्दा संख्या २,६८८ रहेको देखिन्छ । मुद्दाहरूको विषयगत वर्गीकृत विवरण र कारवाहीको स्थितिको छुट्टाछुट्टै विश्लेषण गरी हेर्दा अपहरण मुद्दाको जम्मा लगत संख्या ९१ रहेको छ । यस मध्ये कसूर ठहर भएका मुद्दा संख्या २२, सफाइ भएका मुद्दा संख्या १० गरी जम्मा फछ्यौट भएको मुद्दा संख्या ३२ भई बाँकी मुद्दा संख्या ५९ रहेको देखिन्छ । अंगभंग (कुटपिट) मुद्दाको जम्मा लगत संख्या २८ रहेको छ । यस मध्ये कसूर ठहर भएका मुद्दा संख्या ९, सफाइ भएका मुद्दा संख्या २ गरी जम्मा फछ्यौट

भएको मुद्दा संख्या ११ भई बाँकी मुद्दा संख्या १७ रहेको देखिन्छ । आगलागी मुद्दाको जम्मा लगत संख्या १२ रहेको छ । यस मध्ये कसूर ठहर भएका मुद्दा संख्या ४, सफाइ भएका मुद्दा संख्या २ गरी फछ्यौट भएको मुद्दा संख्या ६ भई बाँकी रहेको मुद्दा संख्या ६ रहेको देखिन्छ । आर्थिक (खोटा चलन, चन्दा, चिड्या, ठगी, बैकिङ्ग कसूर, भ्रष्टाचार, विदेशी मुद्रा र आर्थिक अपराधसँग सम्बन्धित अन्य) मुद्दाको जम्मा लगत संख्या १,३१५ रहेको छ । यस मध्ये कसूर ठहर भएका मुद्दा संख्या २७०, सफाइ भएका मुद्दा संख्या १२२ गरी जम्मा फछ्यौट भएको मुद्दा संख्या ३९२ र भई बाँकी मुद्दा संख्या ९२३ रहेको देखिन्छ ।

करणी (जबर्जस्ती करणी र जबर्जस्ती करणी उद्योग) मुद्दाको जम्मा लगत संख्या ४८७ रहेको छ । यस मध्ये कसूर ठहर भएका मुद्दा संख्या १२०, सफाइ भएका मुद्दा संख्या ७८ गरी जम्मा फछ्यौट भएको मुद्दा संख्या १९८ भई बाँकी मुद्दा संख्या २८९ रहेको देखिन्छ । कित्ते मुद्दाको जम्मा लगत संख्या ९१ रहेको छ । यस मध्ये कसूर ठहर भएका मुद्दा संख्या २६, सफाइ भएका मुद्दा संख्या १२ गरी जम्मा फछ्यौट भएको मुद्दा संख्या ३८ भई बाँकी मुद्दा संख्या ५३ रहेको देखिन्छ । चोरी (साधारण, नकवजनी, जबर्जस्ती, रहजनी र डाँका) मुद्दाको जम्मा लगत संख्या २०४ रहेको छ । यस मध्ये कसूर ठहर भएका मुद्दा संख्या ७६, सफाइ भएका मुद्दा संख्या २८ गरी जम्मा फछ्यौट भएको मुद्दा संख्या १०४ भई बाँकी मुद्दा संख्या १०० रहेको देखिन्छ । ज्यान (आवेश प्रेरित हत्या, कर्तव्य ज्यान, गर्भपतन, ज्यान मार्ने उद्योग, भवितव्य ज्यान, सवारी ज्यान) मुद्दाको जम्मा लगत संख्या ८७१ रहेको छ । यस मध्ये कसूर ठहर भएका मुद्दा संख्या १६१, सफाइ भएका मुद्दा संख्या ७९ गरी जम्मा फछ्यौट भएको मुद्दा संख्या २४० र बाँकी मुद्दा संख्या ६३१ रहेको देखिन्छ ।

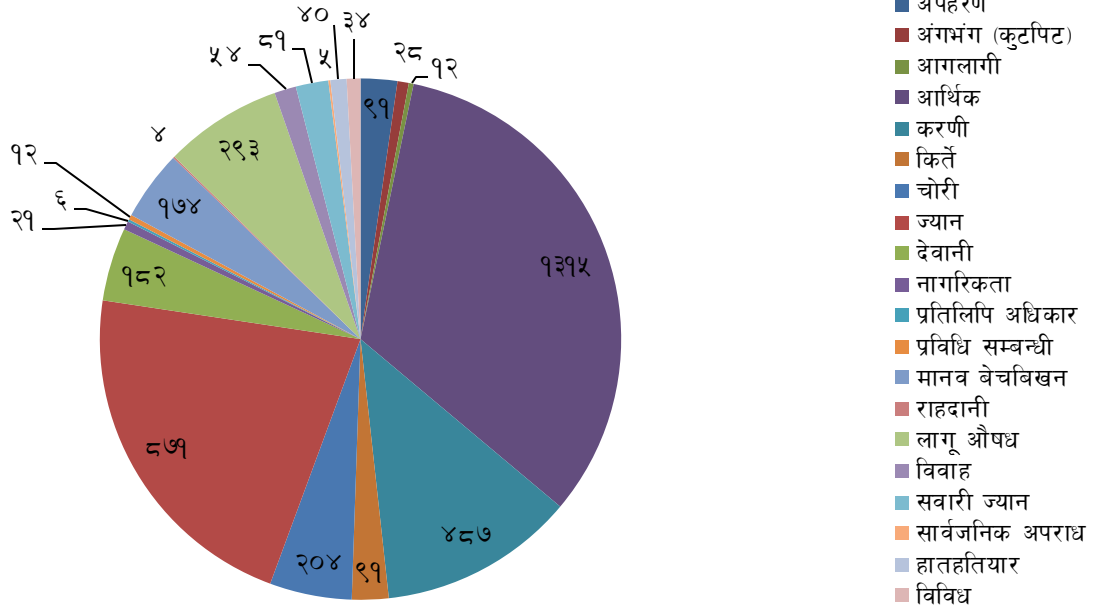
यसैगरी देवानी मुद्दाको जम्मा लगत संख्या १८२ मध्ये दाबी कायम हुने १८ र दाबी नपुग्ने ११ गरी २९ थान मुद्दा फछ्यौट भई बाँकी मुद्दा संख्या १५३ रहेको देखिन्छ । नागरिकता मुद्दाको जम्मा लगत संख्या २१ मध्ये कसूर ठहर भएका मुद्दा संख्या ६, सफाइ भएका मुद्दा संख्या ३ गरी जम्मा फछ्यौट भएको मुद्दा संख्या ९ र बाँकी मुद्दा संख्या १२ रहेको देखिन्छ । प्रतिलिपि अधिकार मुद्दाको जम्मा लगत संख्या ६ मध्ये कुनै पनि मुद्दा फछ्यौट भएको देखिदैन । प्रविधि सम्बन्धी मुद्दाको जम्मा लगत संख्या १२ मध्ये कसूर ठहर भएका मुद्दा संख्या ४, सफाइ भएका मुद्दा संख्या २ गरी जम्मा फछ्यौट भएको मुद्दा संख्या ६ र बाँकी मुद्दा संख्या ६ रहेको देखिन्छ ।

मानव बेचबिखन मुद्दाको जम्मा लगत संख्या १७४ मध्ये कसूर ठहर भएका मुद्दा संख्या २३, सफाइ भएका मुद्दा संख्या १३ गरी जम्मा फछ्यौट भएको मुद्दा संख्या ३६ र बाँकी मुद्दा संख्या १३८ रहेको देखिन्छ । राहदानी मुद्दाको जम्मा लगत संख्या ४ मध्ये कसूर ठहर भएका मुद्दा संख्या ३, सफाइ भएका मुद्दा संख्या १ गरी जम्मा फछ्यौट भएको मुद्दा संख्या ४ र बाँकी मुद्दा संख्या ० रहेको देखिन्छ । लागू औषध मुद्दाको जम्मा लगत संख्या २९३ मध्ये कसूर ठहर भएका मुद्दा संख्या ९७, सफाइ भएका मुद्दा संख्या १२ गरी जम्मा फछ्यौट भएको मुद्दा संख्या १०९ र बाँकी मुद्दा संख्या १८४ रहेको देखिन्छ ।

विवाह (वहु विवाह र बाल विवाह) मुद्दाको जम्मा लगत संख्या ५४ मध्ये कसूर ठहर भएका मुद्दा संख्या १०, सफाइ भएका मुद्दा संख्या १० गरी जम्मा फछ्यौट भएको मुद्दा संख्या २० र बाँकी मुद्दा संख्या ३४ रहेको देखिन्छ । सवारी ज्यान मुद्दाको जम्मा लगत संख्या ८१ मध्ये कसूर ठहर भएका मुद्दा संख्या ४५, सफाइ भएका मुद्दा संख्या ५ गरी जम्मा फछ्यौट भएको मुद्दा संख्या ५० र बाँकी मुद्दा संख्या ३१ रहेको देखिन्छ । सार्वजनिक अपराध मुद्दाको जम्मा लगत संख्या ५ मध्ये कसूर ठहर भएका मुद्दा संख्या २, सफाइ भएका मुद्दा संख्या २ गरी जम्मा फछ्यौट भएको मुद्दा संख्या ४ र बाँकी मुद्दा संख्या १ रहेको देखिन्छ । हातहतियार मुद्दाको जम्मा लगत संख्या ४० मध्ये कसूर ठहर भएका मुद्दा संख्या ८, सफाइ भएका मुद्दा संख्या ५ गरी जम्मा फछ्यौट भएको मुद्दा संख्या १३ र बाँकी मुद्दा संख्या २७ रहेको देखिन्छ । विविध (कालो बजार, गोबध, छुवाछुत, जुवा, धर्म सम्बन्धी, पुरातात्विक वस्तु, राज्य विरुद्धको अपराध, विष्फोटक पदार्थ, शिक्षा र माथि विषयगत वर्गीकरणमा समावेश नभएका अन्य मुद्दाहरू समेत) मुद्दाको जम्मा लगत मुद्दा संख्या ३४ मध्ये कसूर ठहर भएका मुद्दा संख्या ७, सफाइ भएको मुद्दा संख्या ९ गरी जम्मा फछ्यौट भएको मुद्दा संख्या १ र बाँकी मुद्दा संख्या १८ रहेको देखिन्छ ।

महान्यायाधिवक्ताको कार्यालयबाट बहस पैरवी गरिएका लगत मुद्दाहरूको सूचक

महान्यायाधिवक्ताको वार्षिक प्रतिवेदन २०७४/०७५



(ख) अनुसूची बाहिरका मुद्दाको लगत र कारबाहीको विवरण

यस आर्थिक वर्षमा महान्यायाधिवक्ताको कार्यालयबाट सर्वोच्च अदालतमा बहस पैरवी र प्रतिरक्षा गरिएका अनुसूची बाहिरका मुद्दाहरूको विषयगत लगत, फछ्यौट र बाँकी तथा कसूर कायम र सफाइको एकीकृत तथ्याङ्कलाई देहायको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका नं. १८

महान्यायाधिवक्ताको कार्यालयबाट बहस पैरवी र प्रतिरक्षा भएको अनुसूची बाहिरका मुद्दाहरूको विषयगत विवरण

सि.न.	विषय	लगत			फछ्यौट				बाँकी
		गत वर्षको	यस वर्षको	जम्मा	कसूर कायम	सफाई	फिर्ता, मुलतवी, तामेली	जम्मा	
१	निर्वाचन सम्बन्धी	१	०	१	०	१	०	१	०
२	राजश्व चुहावट	०	१	१	०	०	०	०	१
३	वैदेशिक रोजगार	८५	२३८	३२३	२०	१०	०	३०	२९३
४	राष्ट्रिय निकुञ्ज तथा वन्यजन्तु	१६	५	२१	२	१	०	३	१८
५	विदेशी विनिमय	०	१	१	०	०	०	०	१
६	वन	३९	५	४४	२०	८	०	२८	१६
७	सम्पत्ति शुद्धीकरण	३	४	७	१	०	०	१	६
८	अन्य	१३	७	२०	१०	४	०	१४	६
जम्मा		१५७	२६१	४१८	५३	२४	०	७७	३४१

प्रस्तुत तालिकामा उल्लेख भए अनुसार महान्यायाधिवक्ताको कार्यालयबाट यस आर्थिक वर्षमा बहस पैरवी र प्रतिरक्षा गरिएका अनुसूची बाहिरका मुद्दाहरूको जम्मा लगत संख्या ४१८ मध्ये कसूर ठहर वा दाबी कायम भएका मुद्दा संख्या ५३ र सफाइ भएका वा दाबी नपुगेका मुद्दा संख्या २४ गरी जम्मा फछ्यौट भएको मुद्दा संख्या ७७ र बाँकी मुद्दा संख्या ३४१ रहेको छ । मुद्दाहरूको विषयगत वर्गीकृत विवरण र कारबाहीको स्थितिको छुट्टाछुट्टै विश्लेषण गरी हेर्दा निर्वाचन सम्बन्धी मुद्दाको जम्मा लगत संख्या १ रहेकोमा १ थान मुद्दा सफाई भई कुनै पनि मुद्दा बाँकी नरहेको देखिन्छ । राजश्व चुहावट मुद्दाको जम्मा लगत संख्या १ रहेकोमा कुनै पनि मुद्दा फछ्यौट नभएको देखिन्छ । वैदेशिक रोजगार मुद्दाको जम्मा लगत संख्या ३२३ मध्ये कसूर कायम भएका २०, सफाइ भएको संख्या १० गरी जम्मा फछ्यौट भएको मुद्दा संख्या ३० भई बाँकी मुद्दा २९३ रहेको देखिन्छ । राष्ट्रिय निकुञ्ज तथा वन्यजन्तु मुद्दाको जम्मा लगत संख्या २१ मध्ये कसूर कायम भएका २, सफाइ भएको संख्या १ गरी जम्मा फछ्यौट भएको मुद्दा संख्या ३ भई बाँकी मुद्दा १८ रहेको देखिन्छ । विदेशी विनिमय मुद्दाको जम्मा लगत संख्या १ रहेकोमा कुनै पनि मुद्दा फछ्यौट नभएको देखिन्छ । वन मुद्दाको जम्मा लगत संख्या ४४ मध्ये कसूर ठहर भएका मुद्दा संख्या २०, सफाइ भएका मुद्दा संख्या ८ गरी जम्मा फछ्यौट भएको मुद्दा संख्या २८ भई बाँकी मुद्दा संख्या १६ रहेको देखिन्छ । सम्पत्ति शुद्धीकरण मुद्दाको जम्मा लगत संख्या ७ मध्ये कसूर कायम भई फछ्यौट भएको मुद्दा १ भई ६ थान मुद्दा बाँकी रहेको देखिन्छ । अन्य मुद्दाको जम्मा लगत संख्या २० मध्ये कसूर ठहर भएका मुद्दा संख्या १०, सफाइ भएका मुद्दा संख्या ४ गरी जम्मा फछ्यौट भएको मुद्दा संख्या १४ भई बाँकी मुद्दा ६ रहेको देखिन्छ ।

२. रिट निवेदन सम्बन्धी कार्य : लोकतान्त्रिक शासन पद्धतिमा आधारित लिखित संविधान देशको सर्वोच्च कानून हो । कानूनी राज्यमा संवैधानिक तथा कानूनी सर्वोच्चताको रक्षा र संविधानद्वारा प्रदान गरिएका नागरिकका मौलिक हकहरूको संरक्षणका लागि सर्वोच्च अदालतलाई न्यायिक पुनरावलोकनको अधिकार सहित असाधारण अधिकारक्षेत्र प्रदान गरिएको हुन्छ । यस अन्तर्गत नेपाल सरकार, सरकारी वा सार्वजनिक निकाय वा कुनै न्यायिक, अर्धन्यायिक वा प्रशासकीय अधिकारीले गरेको निर्णयबाट कुनै व्यक्तिको संवैधानिक हक वा अन्य कानूनी हकको हनन भई सो कानूनी हकको उपचारका लागि अन्य वैकल्पिक कानूनी उपचार नभएको वा भए पनि प्रभावकारी नभएको अवस्थामा त्यस्ता निकाय वा पदाधिकारी समेतलाई विपक्षी बनाई सर्वोच्च अदालतमा दायर हुन आएका रिट निवेदनमा नेपाल सरकार, सरकारी पदाधिकारी र संवैधानिक निकायका तर्फबाट प्रतिरक्षा गर्ने कार्य महान्यायाधिवक्ताको कार्यालयबाट गरिएको छ ।

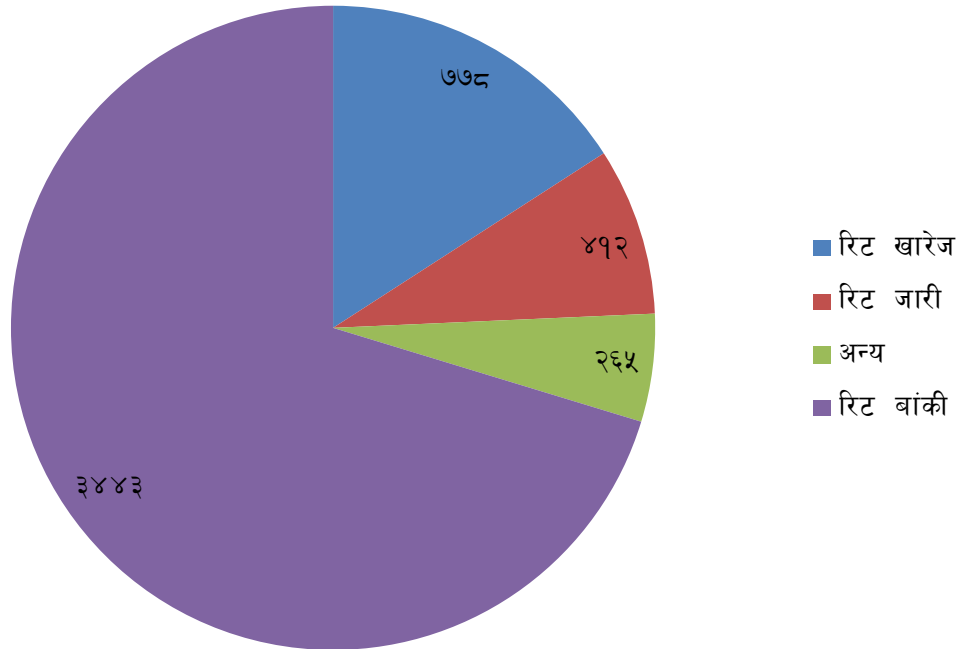
यस आर्थिक वर्षमा सर्वोच्च अदालतमा परेका रिट निवेदनहरू १,४७३ थान र अघिल्लो आर्थिक वर्षबाट जिम्मेवारी सरी आएको संख्या ३,४४३ थान समेत गरी जम्मा ४,९१६ थान रिट निवेदनहरूको लगत रहेको छ । सो मध्ये १,४५५ थान अर्थात् २९.६० प्रतिशत रिट निवेदन फछ्यौट भएको र ती मध्ये ७७८ थान अर्थात् ५३.४७ प्रतिशत रिट निवेदन खारेज भएको र ४१२ थान अर्थात् २८.३२ प्रतिशत रिट जारी भएका छन् । साथै २६५ थान अर्थात् १८.२१ प्रतिशत मुलतवी, तामेली र अन्य तवरबाट फछ्यौट भएको देखिन्छ । महान्यायाधिवक्ताको कार्यालयबाट बहस पैरवी, प्रतिरक्षा गरेका रिट निवेदनहरूको तुलनात्मक विवरण देहायको तुलनात्मक तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका नं. १९

महान्यायाधिवक्ताको कार्यालयबाट बहस पैरवी र प्रतिरक्षा गरेका रिट निवेदनहरूको विवरण

आर्थिक वर्ष	लगत			फछ्यौट				बाँकी	रिट खारेज भएको प्रतिशत
	गत वर्षको	यस वर्षको	जम्मा	रिट खारेज भएको	रिट जारी भएको	अन्य	जम्मा		
२०७२/०७३	३३७९	१३४३	४७२२	२९४	३७१	२०८	८७३	३८४९	३३.६८
२०७३/०७४	३८४९	११९६	५०४५	९५१	३२९	३२२	१६०२	३४४३	५९.३६
२०७४/०७५	३४४३	१४७३	४९१६	७७८	४१२	२६५	१४५५	३४६१	५३.४७

रिट निवेदनहरूको लगत फछ्यौट र बाँकीको सूचक



यस आर्थिक वर्षको रिट निवेदन सम्बन्धी लगत फछ्यौटको विषयगत विवरण अनुसूची २ मा प्रस्तुत गरिएको छ । रिट सम्बन्धी विषयगत विवरण हेर्दा सबैभन्दा बढी रिट निवेदन उत्प्रेषण सम्बन्धी र त्यसपछि क्रमशः परमादेश, निषेधाज्ञा/परमादेश, बन्दीप्रत्यक्षीकरण सम्बन्धी विषयमा परेको देखिन्छ भने त्यसपछि निषेधाज्ञा, प्रतिषेध र अधिकारपृच्छा विषयमा परेको देखिन्छ । जसलाई देहायको तालिकामा तथ्याङ्कमा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका नं. २०

महान्यायाधिवक्ताको कार्यालयबाट प्रतिरक्षा गरेका रिट निवेदनहरूको विवरण

रिटको प्रकृति	लगत			फछ्यौट				बाँकी	रिट खारेज भएको प्रतिशत
	गत वर्षको	यस वर्षको	जम्मा	रिट खारेज	रिट जारी	अन्य	जम्मा		
बन्दीप्रत्यक्षीकरण	३१	६१	९२	३९	१२	१३	६४	२८	६०.९४
उत्प्रेषण	३२९४	८६८	४१६२	४७९	२३३	१७३	८८५	३२७७	५४.१२
परमादेश	१०२	४२०	५२२	२१७	१२८	७०	४१५	१०७	५२.२९
प्रतिषेध	१२	३६	४८	२८	११	८	४७	१	५९.५७
अधिकारपृच्छा	४	०	४	२	२	०	४	०	०.००
निषेधाज्ञा	०	६०	६०	९	२०	१	३०	३०	०.००
निषेधाज्ञा, परमादेश	०	२८	२८	४	६	०	१०	१८	०.००
जम्मा	३४४३	१४७३	४९१६	७७८	४१२	२६५	१४५५	३४६१	५३.४७

३. अन्य निवेदन सम्बन्धी कार्य : महान्यायाधिवक्ताको कार्यालयबाट मुलुकी ऐन अदालती बन्दोवस्तको १७ नं. तथा न्याय प्रशासन ऐन, २०७३ को दफा १५ अनुसारका निवेदनहरू, दफा ११ बमोजिम पुनरावलोकनको निवेदन र दफा १२ बमोजिम मुद्दा दोहोऱ्याई हेरी पाउन दिने निवेदन र राजश्व न्यायाधिकरण ऐन, २०३१ को दफा ८ बमोजिम सर्वोच्च अदालतमा पुनरावेदन गर्न अनुमति माग गरी दिएका निवेदनहरूमा बहस पैरवी र प्रतिरक्षा समेत गरिन्छ । यस आर्थिक वर्षमा महान्यायाधिवक्ताको कार्यालयबाट प्रतिरक्षा गरिएका यस प्रकृतिका निवेदनहरूको लगत संख्या २,४०६ थान रहेको देखिन्छ । यी निवेदनहरू मध्ये ७८५ थान अर्थात ३२.६३ प्रतिशत फछ्यौट भएका र बाँकी १,६२१ थान अर्थात ६७.३७ प्रतिशत लगत सरी गएको देखिन्छ । यस आर्थिक वर्षमा फछ्यौट भएका ७८५ थान निवेदनहरू मध्ये ३८० थान अर्थात ४८.४१ प्रतिशत निवेदनहरूमा जिकिर कायम भएको र ४०५ थान निवेदनहरूमा जिकिर नपुगेको देखिन्छ । यस सम्बन्धी विस्तृत विवरण अनुसूची २ मा समावेश गरिएको छ । यस सम्बन्धी तुलनात्मक विवरणलाई देहायको तालिकामा तथ्याङ्कमा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका नं. २१

महान्यायाधिवक्ताको कार्यालयबाट प्रतिरक्षा गरिएका निवेदनहरूको विवरण

आर्थिक वर्ष	लगत			फछ्यौट				बाँकी	जिकिर पुगेको प्रतिशत
	गत वर्षको	यस वर्षको	जम्मा	जिकिर कायम	जिकिर नपुगेको	अन्य	जम्मा		
२०७२/०७३	११८०	८९२	२०७२	१२५	२८६	०	४११	१६६१	३०.४१
२०७३/०७४	१६६१	६७१	२३३२	६७५	५३२	०	१२०७	११२५	५५.९२
२०७४/०७५	११२५	१२८१	२४०६	३८०	४०५	०	७८५	१६२१	४८.४१

(ख) पुनरावेदन सम्बन्धी कार्य : न्याय प्रशासन ऐन, २०७३ को दफा ९ मा उच्च अदालतले सुरु कारवाही र किनारा गरेको मुद्दा, दस वर्ष वा सो भन्दा बढी कैदको सजाय भएको मुद्दा, तीन वर्ष वा सो भन्दा बढी कैदको सजाय वा पाँच लाख रूपैयाँ भन्दा बढी जरिवाना वा पच्चीस लाख रूपैयाँ भन्दा बढी विगो भएको मुद्दामा सुरु अदालत, निकाय वा अधिकारीले गरेको निर्णय उपर उच्च अदालतले पुनरावेदनको रोहमा निर्णय गर्दा आंशिक वा पूरै बदर गरेको मुद्दामा सर्वोच्च अदालतमा पुनरावेदन लाग्न सक्ने कानूनी व्यवस्था रहेको छ । कुनै मुद्दामा उल्लिखित अवस्थाहरू मध्ये कुनै अवस्था विद्यमान देखिएमा वादी नेपाल सरकारको तर्फबाट महान्यायाधिवक्ताको कार्यालयले सर्वोच्च अदालतमा पुनरावेदन दायर गर्दछ ।

अभियोग मागदावी बमोजिम कसूर ठहर नभएका वा मागदावी भन्दा कम सजाय भएका मुद्दाहरूमा मातहतका उच्च सरकारी वकील कार्यालयहरूबाट पुनरावेदन गर्ने वा नगर्ने प्रस्ताव सहित पठाइएको मिसिल संलग्न कागज प्रमाणहरू अध्ययन गर्दा मुद्दामा मागदावी बमोजिम कसूर ठहर हुन सक्ने आधारहरू विद्यमान देखिएमा महान्यायाधिवक्ताको कार्यालयबाट सर्वोच्च अदालतमा पुनरावेदन दायर गरिन्छ । साथै सुरु अदालतबाट मागदावी बमोजिम कसूर ठहर नभएका वा कम सजाय भएका मुद्दामा पुनरावेदन तथा जिल्ला सरकारी वकील कार्यालयबाट पुनरावेदन नगर्ने प्रस्ताव सहित पठाइएका फाइलहरू अध्ययन गर्दा पुनरावेदन गर्नुपर्ने देखेमा सो बमोजिम गर्न निर्देशन सहित मिसिल सम्बन्धित कार्यालयमा पठाउने कार्य समेत महान्यायाधिवक्ताको कार्यालयबाट गरिन्छ । त्यस्तै सुरु अदालत वा मुद्दा हेर्ने अधिकारीले गरेको थुन्छेक आदेश वा अन्तरकालीन आदेश उपर अ.व. १७ नं. निवेदन गरी उच्च अदालतबाट भएको आदेशमा न्याय प्रशासन ऐन, २०७३ को दफा १५ को उपदफा (२) मा दस वर्ष वा सो भन्दा बढी कैदको सजाय हुन सक्ने मुद्दामा प्रतिवादीलाई पुपक्षको लागि थुना, धरौट वा तारेखमा राखी मुद्दाको कारवाही गर्ने सम्बन्धमा भएका आदेश त्रुटिपूर्ण भएमा महान्यायाधिवक्ताको कार्यालयबाट सर्वोच्च अदालतमा अ.व. १७ नं. बमोजिम निवेदन दायर गरिन्छ ।

महान्यायाधिवक्ताको वार्षिक प्रतिवेदन २०७४/०७५

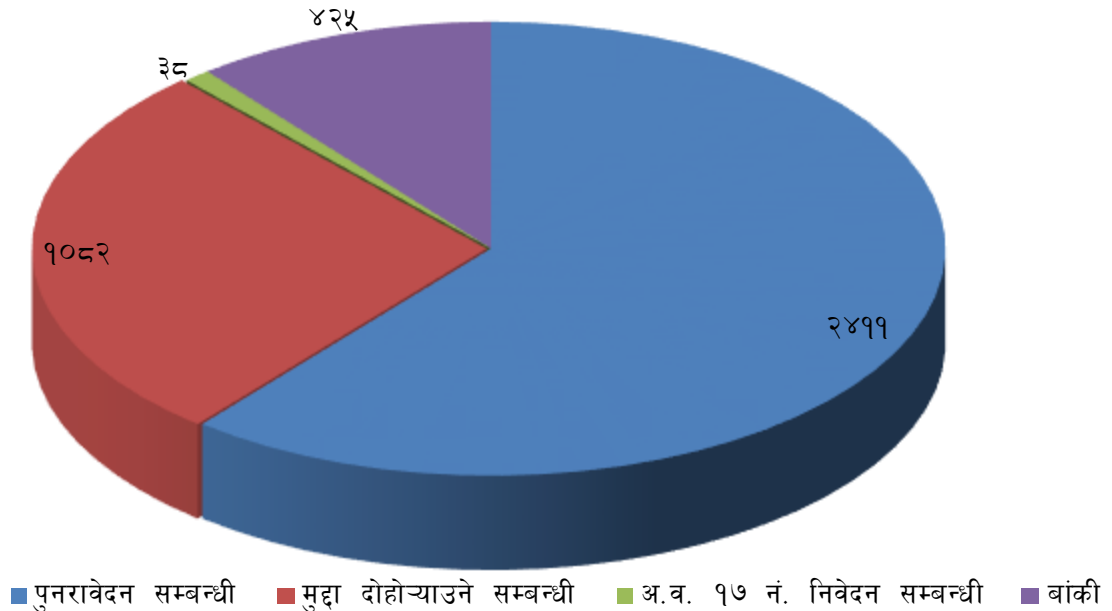
यस आर्थिक वर्षमा सर्वोच्च अदालतमा पुनरावेदन गर्ने, मुद्दा दोहोर्‍याउने सम्बन्धी निवेदन गर्ने र वेरितको आदेश बदर गर्नको लागि दायर गरिएका निवेदनहरूको लगत देहायको तालिकामा प्रस्तुत तथ्याङ्कबाट देखाइएको र त्यसको विषयगत विवरणलाई अनुसूची ४ मा समावेश गरिएको छ। यस सम्बन्धी विवरणलाई देहायको तालिकामा तथ्याङ्कमा प्रस्तुत गरिएको छ।

तालिका नं.२२

महान्यायाधिवक्ताको कार्यालयबाट भएका पुनरावेदन गर्ने, मुद्दा दोहोर्‍याउने र निवेदन गर्ने सम्बन्धी कार्यको लगत फछ्यौट विवरण

लगत	फछ्यौट												जम्मा फछ्यौट	वाँकी	अ.व. १७ नं. निवेदन	
	पुनरावेदन प्रस्ताव			निर्णय संख्या			जम्मा	दोहोर्‍याई पाउने निवेदन			दोहोर्‍याई पाउने					
	पु.गर्ने	पु.नगर्ने	जम्मा	गर्न लेखी पठाउने	गर्ने	नगर्ने		गर्ने	नगर्ने	जम्मा	गर्ने	नगर्ने				जम्मा
३४९३	६७६	१७३५	२४११	५८	७७३	१२०४	२०३५	१०६९	१३	१०८२	९४४	८९	१०३३	३०६८	४२५	३८

महान्यायाधिवक्ताको कार्यालयमा प्रस्ताव प्राप्त भएका पुनरावेदन, मुद्दा दोहोर्‍याउने र निवेदनको सूचक



माथि तालिकामा प्रस्तुत तथ्याङ्क अनुसार यस आर्थिक वर्षमा निर्णय निकासको लागि जम्मा लगत ३,४९३ थान मुद्दाहरू रहेको देखिन्छ। त्यसमा पुनरावेदन प्रस्ताव संख्या २,४११ मध्ये ६७६ पुनरावेदन गर्ने एवं नगर्ने प्रस्ताव १,७३५ रहेकोमा पुनरावेदन गर्न लेखी पठाएको संख्या ५८ र पुनरावेदन गर्ने मुद्दा संख्या ७७३ र नगर्ने मुद्दा संख्या १,२०४ गरी जम्मा २,०३५ मुद्दामा पुनरावेदन सम्बन्धी निर्णय भएको देखिन्छ। यसैगरी मुद्दा दोहोर्‍याउने निवेदन गर्ने वा नगर्ने गरी प्राप्त भएको प्रस्ताव संख्या १,०८२ मध्ये निवेदन गर्ने प्रस्ताव १,०६९ र निवेदन नगर्ने प्रस्ताव १३ रहेकोमा मुद्दा दोहोर्‍याई पाउन निवेदन गर्ने ९४४ र नगर्ने निर्णय ८९ गरी जम्मा निर्णय संख्या १,०३३ रहेको देखिन्छ। यस आर्थिक वर्षमा फछ्यौट भएका संख्या ३,०६८ र बाँकी ४२५ निर्णय हुन बाँकी रहेको देखिन्छ। अदालती बन्दोबस्तको महलको १७ नं. बमोजिमका निवेदन संख्या ३८ रहेको छ।

(ग) मुद्दा दोहोर्‍याउने तथा पुनरावलोकन सम्बन्धी कार्य : न्याय प्रशासन ऐन, २०७३ को दफा १२ मा यस ऐन वा प्रचलित कानून बमोजिम सर्वोच्च अदालतमा पुनरावेदन नलाग्ने मुद्दाहरूमा उच्च अदालतले गरेको फैसला वा अन्तिम आदेश देहायका अवस्थामा सर्वोच्च अदालतले दोहोर्‍याई हेर्न सक्ने व्यवस्था गरेको छ :

- १) उच्च अदालतको फैसला वा अन्तिम आदेशमा गम्भीर कानूनी त्रुटि भएको,
- २) सर्वोच्च अदालतबाट स्थापित कानूनी सिद्धान्त वा नजिरको पालन नगरेको वा गलत किसिमले व्याख्या गरेको,
- ३) सार्वजनिक सम्पत्ति सम्बन्धी विवाद समावेश भएको मुद्दामा मिसिल संलग्न प्रमाणको उचित मूल्याङ्कन नभएको कारणले सार्वजनिक सम्पत्ति हिनामिना भएको वा त्यस्तो सम्पत्तिमा क्षति पुगेको, वा

४) बालक, महिला, वृद्ध, अपाङ्ग वा मानसिक रोगबाट पीडित व्यक्तिको उचित प्रतिनिधित्व हुन नसकी इन्साफमा तात्त्विक असर परेको ।

उच्च अदालतबाट भएको फैसला वा अन्तिम आदेशमा न्याय प्रशासन ऐन, २०७३ को दफा १२(१) मा उल्लेखित अवस्था विद्यमान देखिएमा महान्यायाधिवक्ताको कार्यालयबाट सो फैसला वा आदेश उपर मुद्दा दोहोर्‍याई हेरी पाउन सर्वोच्च अदालतमा निवेदन दायर गरिन्छ। मुद्दा दोहोर्‍याउने सम्बन्धी निवेदनहरूको संख्यात्मक विवरण अनुसूची ५ मा प्रस्तुत गरिएको छ। सर्वोच्च अदालतले गरेको फैसला वा अन्तिम आदेशमा भएको इन्साफमा तात्त्विक असर पर्ने किसिमको कुनै प्रमाण रहेको तथ्य मुद्दा किनारा भएपछि मात्र सम्बन्धित पक्षलाई थाहा भएको देखिएमा वा सर्वोच्च अदालतबाट स्थापित नजिर वा कानूनी सिद्धान्त प्रतिकूल निर्णय भएको देखिएमा न्याय प्रशासन ऐन, २०७३ को दफा ११ बमोजिम नेपाल सरकारको हक, हित वा सरोकार निहित रहेको मुद्दामा पुनरावलोकनको लागि निवेदन दिन सकिने कानूनी व्यवस्था अनुसार निवेदन गर्ने गरिएको छ। यस आर्थिक वर्षमा सर्वोच्च अदालतमा पुनरावलोकनको निवेदन गरेको संख्या ४० थान रहेकोमा ८ थानमा पुनरावलोकन हुने गरी निस्सा प्राप्त भएको र ६ थान मुद्दामा पुनरावलोकन नहुने गरी जम्मा १४ थान निवेदन फछ्यौट भई २६ थान निवेदन फछ्यौट हुन बाँकी रहेको देखिन्छ।

(घ) मुद्दा चलाउने / नचलाउने सम्बन्धी निर्णय निकासी दिने कार्य : नेपालको संविधानको धारा १५८ को उपधारा (२) मा संविधानमा अन्यथा लेखिए बाहेक कुनै अदालत वा न्यायिक निकाय वा अधिकारी समक्ष नेपाल सरकारको तर्फबाट मुद्दा चलाउने वा नचलाउने भन्ने कुराको अन्तिम निर्णय गर्ने अधिकार महान्यायाधिवक्तालाई भएकोमा उक्त अधिकार धारा १५८ को उपधारा (७) बमोजिम मातहतका सरकारी वकीललाई मिति २०७२/०६/०३ को राजपत्रमा प्रकाशित सूचनाबाट सुम्पिए बमोजिम संकलित सबुद प्रमाणको आधारमा मुद्दा चलाउने वा नचलाउने निर्णय गर्ने अधिकार सरकारी वकीललाई प्राप्त छ। जिल्ला सरकारी वकील कार्यालयका सरकारी वकीलले पर्याप्त प्रमाणको अभावमा कुनै मुद्दा नचलाउने गरी निर्णय गरेमा निर्णय सहितको मिसिल उच्च सरकारी वकील कार्यालयमा पठाउने र उच्च सरकारी वकीलले मिसिल अध्ययन गर्दा नचलाउने गरी भएको निर्णय उपयुक्त देखेमा आफूले निर्णय गरी सोको अन्तिम निकासीको लागि महान्यायाधिवक्ताको कार्यालयमा पठाउनु पर्ने र मुद्दा चलाउनु पर्ने देखेमा निर्णय गरी मुद्दा दायर गर्न सम्बन्धित जिल्ला सरकारी वकील कार्यालयमा फिर्ता पठाउने व्यवस्था रहेको छ। मुद्दा नचलाउने गरी उच्च सरकारी वकील कार्यालयबाट प्रस्तुत भएको मिसिल अध्ययन गरी महान्यायाधिवक्ताबाट मुद्दा चल्ने देखेमा मुद्दा चलाउने निर्णय गरी मुद्दा दायर गर्न सक्कल मिसिल फिर्ता पठाइन्छ र मुद्दा नचल्ने राय मनासिव देखेमा नचलाउने अन्तिम निकासी गरिन्छ। आंशिक रूपमा मुद्दा नचलाउने गरी गरिएको निर्णयको उपयुक्तता र कानूनी आधारहरू समेत परीक्षण गर्ने उद्देश्यले अनुसन्धान अधिकारीको प्रतिवेदन र सरकारी वकीलको निर्णय समेत उच्च सरकारी वकील कार्यालय तथा महान्यायाधिवक्ताको कार्यालय समक्ष प्रस्तुत गर्नुपर्ने व्यवस्था गरिएको छ।

यस आर्थिक वर्षमा महान्यायाधिवक्ताको कार्यालय समक्ष मुद्दा चलाउने वा नचलाउने सम्बन्धी निर्णय निकासीको लागि लगत कायम भएका ८१ थान मुद्दाहरू मध्ये जम्मा ४ थान मुद्दा चलाउने निर्णय गरी फिर्ता पठाइएको देखिन्छ भने ६० थान मुद्दा नचलाउने गरी र १७ थान मुद्दामा पुनः अनुसन्धान गर्न वा अन्य कारणले फिर्ता पठाउने गरी निर्णय भई जम्मा ८१ थान मुद्दा फछ्यौट भएको देखिन्छ। गत आ.व. २०७३/०७४ मा ११३ थान मुद्दाहरू मध्ये जम्मा ५ थान मुद्दा चलाउने निर्णय गरी फिर्ता पठाइएको देखिन्छ भने ९२ थान मुद्दा नचलाउने गरी र १३ थान पुनः अनुसन्धान गर्न पठाउने निर्णय भई जम्मा ११० थान फछ्यौट भएको थियो भने आ.व. २०७२/०७३ मा ९४ थान मुद्दाहरू मध्ये जम्मा २ थान मुद्दा चलाउने निर्णय गरी फिर्ता पठाइएको देखिन्छ भने ८० थान मुद्दा नचलाउने गरी र ९ थान पुनः अनुसन्धान गर्न पठाउने निर्णय भई जम्मा ९१ थान फछ्यौट भएको थियो। यस सम्बन्धी तुलनात्मक विवरणलाई देहायको तालिकामा तथ्याङ्कमा प्रस्तुत गरिएको छ।

तालिका नं. २३

महान्यायाधिवक्ताको कार्यालयबाट भएका मुद्दा चलाउने तथा नचलाउने निर्णय निकासीको विवरण

आर्थिक वर्ष	लगत			फछ्यौट				बाँकी
	गत वर्षको	यस वर्षको	जम्मा	चलाउने	नचलाउने	पुनः अनुसन्धान गर्न पठाउने, अन्य	जम्मा	
२०७२/०७३	०	९४	९४	२	८०	९	९१	३
२०७३/०७४	३	११०	११३	५	९२	१३	११०	३
२०७४/०७५	३	७८	८१	४	६०	१७	८१	०

(ङ) मुद्दा फिर्ता लिने वा मिलापत्र गर्ने सम्बन्धी कार्य : सरकारी मुद्दा सम्बन्धी ऐन, २०४९ को दफा २९ मा नेपाल सरकारले प्रचलित कानून बमोजिम सरकार वादी भई हेरिने वा सरकारको तर्फबाट चलाइएको वा सरकार उपर परेको मुद्दा सरकारी वकील मार्फत अन्य पक्षहरूको सहमतिले मिलापत्र गर्न वा अदालतको मञ्जुरिले सरकार वादी भएको

फौजदारी मुद्दा फिर्ता लिन सक्ने कानूनी व्यवस्था रहेको थियो । मुद्दा फिर्ता लिने सम्बन्धमा भएको नेपाल सरकारको निर्णयलाई अदालत समक्ष मञ्जुरीका लागि प्रस्तुत गरी कार्य रूपमा ल्याउने काम सरकारी वकीलको हो । सम्बन्धित अड्डा अदालतहरूबाट मुद्दा फिर्ता लिन सहमति भए पछि मात्र विधिवत रूपमा ती मुद्दाहरू फिर्ता हुन्छ । नेपालको संविधानको धारा १५८ को उपधारा (३) मा नेपाल सरकारको तर्फबाट दायर भएको मुद्दा फिर्ता लिन महान्यायाधिवक्ताको राय लिनु पर्ने संवैधानिक व्यवस्था गरेको छ । यस आर्थिक वर्षमा कुनै पनि मुद्दा फिर्ता नभएको तथ्यांकबाट देखिन्छ । विगत तीन आर्थिक वर्षमा कुनै पनि मुद्दा फिर्ता भएको देखिँदैन ।

५.२ संवैधानिक एवं कानूनी विषयमा दिएको राय सल्लाह

महान्यायाधिवक्ता नेपाल सरकारको कानूनी सल्लाहकार भएकोले नेपालको संविधानको धारा १५८ को उपधारा (१) अनुसार नेपाल सरकार, अन्य संवैधानिक निकाय तथा नेपाल सरकारका पदाधिकारीहरूलाई संवैधानिक एवं कानूनी विषयमा राय सल्लाह प्रदान गर्ने कार्य महान्यायाधिवक्ताबाट गरिन्छ । यस आर्थिक वर्षमा महान्यायाधिवक्ताको कार्यालयमा नेपाल सरकारका विभिन्न निकायहरूबाट २६ वटा कानूनी राय माग गरिएकोमा ११ कानूनी राय रीत नपुगेकोले र क्षेत्राधिकार बाहिरको हुँदा फिर्ता भएको र १५ वटा विषयमा कानूनी राय प्रदान गरेको देखिन्छ । महान्यायाधिवक्ताको कार्यालयबाट पछिल्ला तीन आर्थिक वर्षमा प्रदान गरिएको कानूनी राय विवरण देहायको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका नं. २४

महान्यायाधिवक्ताको कार्यालयबाट प्रदान गरिएका कानूनी रायको विवरण

आर्थिक वर्ष	राय माग गरेको संख्या	राय दिएको संख्या	रीत नपुगेकोले र क्षेत्राधिकार नभएको हुँदा फिर्ता	बाँकी संख्या
२०७२/०७३	२९	२७	२	०
२०७३/०७४	२२	२१	१	०
२०७४/०७५	२६	१५	११	०

५.३ निरीक्षण, निर्देशन सम्बन्धी कार्य

कार्यालय स्थापना गर्ने, कर्मचारी खटाउने र कार्यक्षेत्र अनुसार कामको जिम्मेवारी तोक्ने कार्यले मात्र संगठनको उद्देश्य प्राप्त हुँदैन । कार्यालय सञ्चालन कसरी भएको छ र संविधान, ऐन कानून, दिग्दर्शन र विभागीय निर्देशन बमोजिम काम कारवाही भएको छ, छैन, कार्यालय तथा जनशक्ति व्यवस्थापन एवं दैनिक प्रशासनको कार्य चुस्त दुरुस्त छ, छैन भन्ने सम्बन्धमा अनुगमन गर्नु पर्ने त्यत्तिकै आवश्यक हुन्छ । सरकारी वकील सम्बन्धी नियमावली, २०५५ को नियम ८ को उपनियम (२) अनुसार महान्यायाधिवक्ताको कार्यालयले सरकारी वकील कार्यालयको र उच्च सरकारी वकील कार्यालयहरूले आफ्नो प्रादेशिक अधिकारक्षेत्रभित्र पर्ने जिल्ला सरकारी वकील कार्यालयहरूको वर्षको कम्तीमा एक पटक निरीक्षण गर्ने गराउने व्यवस्था छ । सो अनुसार महान्यायाधिवक्ता तथा अन्य अधिकृतबाट मातहतका सरकारी वकील कार्यालयहरूको निरीक्षण र सम्बन्धित उच्च सरकारी वकील कार्यालयबाट मातहतका जिल्ला सरकारी वकील कार्यालयहरूको निरीक्षण गर्ने कार्य हुँदै आएको छ । यसरी समय समयमा गरिने मातहत कार्यालयहरूको निरीक्षण, सम्पादित कार्यको अनुगमन एवं मूल्याङ्कनबाट कार्यसम्पादनमा सुधार र स्तरीयता ल्याउन मद्दत पुग्दछ । कार्यालयको प्रभावकारी कार्य सञ्चालनको लागि अनुगमन तथा निरीक्षण गर्ने कार्यलाई नियमित रूपमा सञ्चालन गरिनु पर्दछ । यस आर्थिक वर्षमा महान्यायाधिवक्ताको कार्यालय तथा उच्च सरकारी वकील कार्यालयहरूबाट मातहतका सरकारी वकील कार्यालयहरूमा गरिएको निरीक्षण सम्बन्धी विवरण **अनुसूची ७ र १८** मा दिइएको छ ।

५.४ प्रशासनिक रेखदेख तथा नियन्त्रण सम्बन्धी कार्य

सरकारी वकील सम्बन्धी नियमावली, २०५५ को नियम ८ को उपनियम (१) अनुसार जिल्ला सरकारी वकील कार्यालय तथा उच्च सरकारी वकील कार्यालय, सम्बन्धित उच्च सरकारी वकील कार्यालयका सहन्यायाधिवक्ताको र सबै सरकारी वकील कार्यालय महान्यायाधिवक्ताको सामान्य रेखदेख, नियन्त्रण र निर्देशनमा रहने व्यवस्था छ । सो अनुसार महान्यायाधिवक्ताको कार्यालयले महान्यायाधिवक्ताले मातहतका उच्च, विशेष तथा जिल्ला सरकारी वकील कार्यालयहरू उपर प्रशासनिक रेखदेख एवं आवश्यक नियन्त्रण राख्ने कार्य समेत गर्दै आएको छ भने सम्बन्धित उच्च सरकारी वकील कार्यालयले मातहतका जिल्ला सरकारी वकील कार्यालयहरूको कार्य उपर आवश्यक रेखदेख, नियन्त्रण र निर्देशन गर्दै आएको छ । मुद्दा मामिला सम्बन्धी कार्यसम्पादनमा कुनै अनियमितता भएको, म्याद नघाएको वा वेरीतपूर्वक कार्य गरेको मिसिलबाट वा अन्य कुनै व्यहोराबाट खुल्न आएमा त्यस्तो काम कारवाही गर्ने कर्मचारीहरू उपर आवश्यक कारवाही गर्ने सम्बन्धमा अवस्था अनुसार ध्यानाकर्षण गराउने, सचेत गराउने आदि कार्य महान्यायाधिवक्ताको कार्यालयबाट हुँदै आएको छ । यसका अतिरिक्त मातहतका कार्यालयहरूलाई आवश्यक पर्ने प्रशासनिक नीति निर्देशन दिने तथा भौतिक सुविधा र पूर्वाधार जुटाउने जस्ता कार्यहरू पनि हुँदै आएका छन् ।

६. महान्यायाधिवक्ताको कार्यालयबाट सम्पादित मुद्दा तथा अन्य कार्यहरूको एकमुष्ट लगात, फछ्यौट विवरण

महान्यायाधिवक्ताको वार्षिक प्रतिवेदन २०७४/०७५

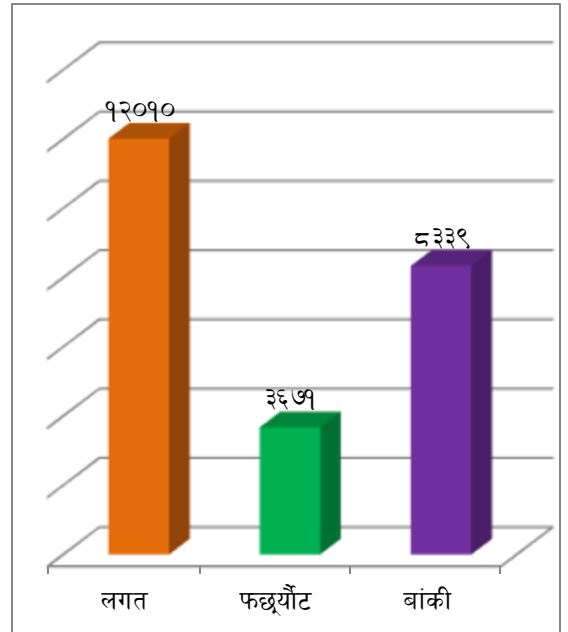
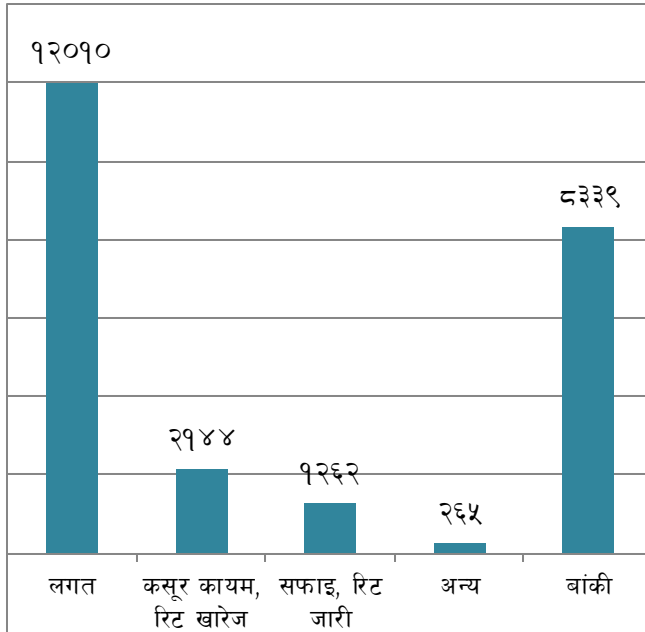
माथि विभिन्न तालिकाहरूमा महान्यायाधिवक्ताको कार्यालयबाट यस आर्थिक वर्षमा बहस पैरवी एवं प्रतिरक्षा गरिएका मुद्दा, रिट तथा निवेदनहरूको छुट्टाछुट्टै लगत फछ्यौट विवरण प्रस्तुत गरिएको छ। उक्त विषयहरूको एकमुष्ट विवरणलाई देहायको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ। यस आर्थिक वर्षमा महान्यायाधिवक्ताको कार्यालयबाट सर्वोच्च अदालतमा बहस पैरवी तथा प्रतिरक्षा गरिएका कुल लगत १२,०१० थान मुद्दा, रिट तथा निवेदनहरू मध्ये ३,६७१ थान अर्थात ३०.५७ प्रतिशत फछ्यौट भएको देखिन्छ। फछ्यौट भएका मुद्दा, रिट तथा निवेदनहरू मध्ये २,१४४ थान अर्थात ५८.४० प्रतिशत रिट, निवेदन खारेज तथा मुद्दामा कसूर ठहर भएको, १,२६२ थान अर्थात ३४.३८ प्रतिशत रिट, निवेदन जारी तथा मुद्दामा सफाइ भएको २६५ थान अर्थात ७.२२ प्रतिशत मुद्दा, रिट तथा निवेदन तामेली, मुलतवी तथा अन्य तवरबाट फछ्यौट भएको तथ्याङ्कबाट देखिन्छ। महान्यायाधिवक्ताको कार्यालयबाट बहस पैरवी र प्रतिरक्षा गरिएका मुद्दा, रिट तथा अन्य निवेदनहरूको विवरण देहायको तालिकामा दिइएको छ।

तालिका नं. २५

महान्यायाधिवक्ताको कार्यालयबाट सम्पादित मुद्दामा बहस पैरवी एवं प्रतिरक्षा सम्बन्धी कार्य

कार्यको प्रकृति	लगत			फछ्यौट				बाँकी	रिट खारेज तथा कसूर ठहर प्रतिशत
	गतवर्ष	यसवर्ष	जम्मा	रिट खारेज, कसूर ठहर	रिट जारी, कसूरमा सफाइ	अन्य	जम्मा		
मुद्दामा बहस पैरवी	३२८९	१३९९	४६८८	९८६	४४५	०	१४३९	३२५७	६८.९०
रिट निवेदन उपर प्रतिरक्षा	३४४३	१४७३	४९१६	७७८	४१२	२६५	१४५५	३४६१	५३.४७
अन्य निवेदन	११२५	१२८१	२४०६	३८०	४०५	०	७८५	१६२१	४८.४१
जम्मा	७८५७	४१५३	१२०१०	२१४४	१२६२	२६५	३६७१	८३३९	५८.४०

महान्यायाधिवक्ताको कार्यालयको मुद्दा, रिट, निवेदन सम्बन्धी कामको लगत फछ्यौट सम्बन्धी सूचक



महान्यायाधिवक्ताको कार्यालयमा कार्यरत सरकारी वकीलहरूबाट मुद्दा तथा रिट निवेदनहरूमा बहस पैरवी एवं प्रतिरक्षा गर्नेदेखि बाहेक मुद्दाहरूमा निर्णय निकासा दिने निवेदन दायर गर्ने कानूनी राय प्रदान गर्ने समेतका कार्य पनि सम्पादन हुन्छन्। महान्यायाधिवक्ताको कार्यालयबाट मातहतका उच्च तथा जिल्ला सरकारी वकील कार्यालयहरूबाट निर्णय निकासाको लागि प्रस्तुत गरिएका मुद्दाका मिसिलहरूमा आवश्यक निकासा प्रदान गर्ने, मुद्दा दोहोर्न्याई हेरी पाउन निवेदन तथा अ.वं. १७ नं. बमोजिमको निवेदन गर्ने र जिल्ला सरकारी वकील कार्यालयहरूबाट मुद्दा नचलाउने गरी गरेको निर्णयको अन्तिम निकासा प्रदान गर्ने, नेपाल सरकार तथा तोकिएका निकाय र पदाधिकारीहरूलाई कानूनी राय प्रदान गर्ने कार्य समेत सम्पादन गरिन्छ। ती सबै कामहरूको एकमुष्ट विवरणलाई देहायको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ।

तालिका नं. २६

महान्यायाधिवक्ताको कार्यालयबाट सम्पादित मुद्दा तथा निर्णय निकासा सम्बन्धी कार्यहरूको एकमुष्ट विवरण

महान्यायाधिवक्ताको वार्षिक प्रतिवेदन २०७४/०७५

सि. नं.	कार्यको प्रकृति	लगत			निकास / फछ्यौट	फछ्यौट प्रतिशत	बाँकी	
		गत वर्ष	यस वर्ष	जम्मा				
१	मुद्दामा बहस पैरवी प्रतिरक्षा	३२८९	१३९९	४६८८	१४३१	३०.५२	३२५७	
२	रिट निवेदनमा बहस पैरवी र प्रतिरक्षा	३४४३	१४७३	४९१६	१४५५	२९.६०	३४६१	
३	अन्य निवेदनमा बहस पैरवी र प्रतिरक्षा	११२५	१२८१	२४०६	७८५	३२.६३	१६२१	
४	मुद्दा चलाउने वा नचलाउने सम्बन्धी	मुद्दा चलाउने वा नचलाउने सम्बन्धी	३	७८	८१	८१	१००.००	०
		पुनरावेदन गर्ने, गर्न पठाउने वा नगर्ने	७०	२३४१	२४११	२०३५	८४.४०	३७६
		मुद्दा दोहोर्न्याउने तथा नदोहोर्न्याउने	०	१०८२	१०८२	१०३३	९५.४७	४९
		अ.व. १७ नं. को निवेदन गर्ने वा नगर्ने	०	३८	३८	३८	१००.००	०
जम्मा		७९३०	७६९२	१५६२२	६८५८	४३.९०	८७६४	
५	कानूनी राय सम्बन्धी	०	२६	२६	२६	१००.००	०	
कुल जम्मा		७९३०	७७१८	१५६४८	६८८४	४३.९९	८७६४	

महान्यायाधिवक्ताको कार्यालयबाट यस आर्थिक वर्षमा मुद्दा, रिट, कानूनी राय तथा अन्य निर्णय निकास सम्बन्धी सम्पादित कार्यहरूको एकमुष्ट लगत संख्या १५,६४८ मध्ये जम्मा ६,८८४ थान अर्थात् ४३.९९ प्रतिशत फछ्यौट भएको देखिन्छ भने फछ्यौट हुन बाँकी संख्या ८,७६४ थान अर्थात् ५०.०० प्रतिशत रहेको देखिन्छ।

७. महान्यायाधिवक्ताको कार्यालयका सरकारी वकीलको कार्यबोझ तथा प्रति मुद्दा व्ययभार

महान्यायाधिवक्ताको कार्यालयमा बहस पैरवीमा संलग्न हुने सरकारी वकीलहरूको दरबन्दी संख्यामा मुद्दा तथा अन्य सम्पादित कार्य समेतको लगत संख्यालाई विभाजन गर्दा यस आर्थिक वर्षमा प्रति सरकारी वकील कार्यबोझको परिमाण देहायको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ। उक्त तथ्याङ्कलाई हेर्दा महान्यायाधिवक्ताको कार्यालयमा रहेको सरकारी वकीलको दरबन्दी संख्या (महान्यायाधिवक्ता समेत) ३० र कार्य संख्या १७,०९७ लाई अनुपात मिलाउँदा एक सरकारी वकीललाई ५६९.९० कार्यबोझ रहेको देखिन्छ।

तालिका नं. २७

महान्यायाधिवक्ताको कार्यालयमा प्रति सरकारी वकील कार्यबोझ

कार्यालय	सरकारी वकीलको संख्या	सम्पादित कार्य संख्या	प्रति सरकारी वकीललाई परेको कार्य-बोझ	कैफियत
महान्यायाधिवक्ताको कार्यालय	३०	१७०९७	५६९.९०	

यस अर्थिक वर्षमा महान्यायाधिवक्ताको कार्यालयबाट सम्पादित मुद्दा सम्बन्धी कामको कुल लगतमा कर्मचारीहरूको तलब तथा भत्तामा खर्च भएको एकमुष्ट रकमलाई विभाजन गर्दा प्रति मुद्दामा खर्च भएको रकमको विवरण देहायको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ। यस तालिका अनुसार यस कार्यालयमा लगत रहेको मुद्दा सम्बन्धी कार्य र तलब भत्तामा भएको खर्च अनुपात हेर्दा प्रति कार्य खर्च रु. ५,०६५.५९ पर्ने देखिन्छ।

तालिका नं. २८

महान्यायाधिवक्ताको कार्यालयमा मुद्दाको लगतको अनुपातमा प्रति-मुद्दामा तलब भत्तामा खर्च भएको रकमको विवरण

कार्यालय	कुल मुद्दाको लगत	तलब तथा भत्तामा खर्च भएको रकम रु.	प्रति मुद्दा खर्च रकम
महान्यायाधिवक्ताको कार्यालय	१२०१०	६०,८३७,७५८।००	५०६५.५९

त्यसैगरी यस आर्थिक वर्षमा मुद्दा लगायत अन्य सम्पादित कार्यहरू समेतको लगतमा कर्मचारी तलब भत्ता लगायत कार्यालय सञ्चालनको लागि खर्च भएको सम्पूर्ण रकमलाई विभाजन गर्दा प्रति सम्पादित कार्यमा खर्च भएको रकमको विवरणलाई देहायको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ। यस तालिका अनुसार यस कार्यालयमा लगत रहेको मुद्दा सम्बन्धी कार्य र सम्पूर्ण कार्यालय सञ्चालनमा भएको खर्च अनुपात हेर्दा प्रति कार्य खर्च रु. ९,८९१.८४ पर्ने देखिन्छ।

तालिका नं. २९

महान्यायाधिवक्ताको कार्यालयमा प्रति-सम्पादित कार्यमा भएको खर्चको विवरण

कार्यालय	जम्मा सम्पादित कार्य	कुल खर्च रकम रु.	प्रति सम्पादित कार्यमा भएको	कैफियत
महान्यायाधिवक्ताको कार्यालय	१७०९७	१६९१२०७२२.७२	९८९१.८४	

८. सर्वोच्च अदालतबाट भएका कानूनको व्याख्या वा प्रतिपादित सिद्धान्तको अनुगमन सम्बन्धी कार्यहरू

नेपालको संविधान को धारा १५८ को उपधारा (६) को खण्ड (ख) बमोजिम मुद्दा मामिलाको रोहमा सर्वोच्च अदालतले गरेको कानूनको व्याख्या वा प्रतिपादन गरेको कानूनी सिद्धान्तको कार्यान्वयन भए नभएको अनुगमन गर्ने गराउने जिम्मेवारी महान्यायाधिवक्तालाई तोकिएको छ। उक्त व्यवस्थालाई कार्यान्वयन गर्न महान्यायाधिवक्ताको कार्यालय अन्तर्गत अनुगमन महाशाखाको गठन भएको छ। महाशाखालाई सर्वोच्च अदालतबाट मुद्दा मामिलाको रोहमा कानूनी सिद्धान्तहरू प्रतिपादन भएका फैसला वा आदेशहरूको जानकारी लिने, फैसला वा आदेशहरूको प्रतिलिपि प्राप्त गर्ने र फैसला वा आदेश बमोजिम कार्य गर्न सम्बन्धित निकायमा पत्राचार गर्ने, सोको कार्यान्वयन भए नभएको जानकारी प्राप्त गरी लगत फाराममा जनाई राख्ने र कार्यान्वयनका सम्बन्धमा नियमित रूपमा अनुगमन गर्ने समेतको कार्यदेश तोकिएको छ।

सर्वोच्च अदालतबाट भएका फैसलाहरूको कार्यान्वयन प्रक्रियालाई छिटो छरितो र प्रभावकारी बनाउन सर्वोच्च अदालतबाट मुद्दा मामिलाको रोहमा गरेको कानूनको व्याख्या वा प्रतिपादन गरेको कानूनी सिद्धान्तको प्रतिलिपि महान्यायाधिवक्ताको कार्यालयमा अदालतबाट वा अन्य कुनै माध्यमबाट प्राप्त हुनासाथ फैसलाको अध्ययन गरी रिट शाखाबाटै सम्बन्धित निकायहरूमा फैसला कार्यान्वयनका लागि पत्राचार गर्ने र बोधार्थ तथा फैसला/आदेशको एक प्रति नक्कल समेत तत्काल यस कार्यालयको अनुगमन महाशाखामा दिने व्यवस्था मिलाइएको छ।

९. हिरासतमा रहेका व्यक्तिलाई मानवोचित व्यवहार गरे नगरेको अनुगमन सम्बन्धी कार्यहरू

नेपालको संविधानको धारा १५८ को उपधारा (७) मा महान्यायाधिवक्ताले आफ्नो काम, कर्तव्य र अधिकार तोकिएको शर्तको अधीनमा रही प्रयोग र पालन गर्ने गरी मातहतका सरकारी वकीललाई सुम्पन सक्ने व्यवस्था छ। संविधानको धारा १५८ को उपधारा (६) को देहाय (ग) बमोजिम महान्यायाधिवक्तामा निहित हिरासतमा रहेको व्यक्तिलाई संविधानको अधीनमा रही मानवोचित व्यवहार नगरेको वा त्यस्तो व्यक्तिलाई आफन्तसँग वा कानून व्यवसायी मार्फत भेटघाट गर्न नदिएको भन्ने उजुरी परेमा वा जानकारी हुन आएमा छानविन गरी त्यस्तो हुनबाट रोक्न सम्बन्धित अधिकारीलाई निर्देशन दिने अधिकार मिति २०७२/०६/०३ को राजपत्रमा प्रकाशित सूचना अनुसार सोही मितिदेखि लागू हुने गरी उच्च सरकारी वकील कार्यालयका सहन्यायाधिवक्ता वा निजको अनुपस्थितिमा सहन्यायाधिवक्ताको हैसियतले काम गर्ने कर्मचारीले प्रयोग गर्ने गरी सुम्पिएको छ।

सरकारी वकील सम्बन्धी नियमावली, २०५५ को नियम १० को उपनियम (छ) मा कारागारमा रहेका कैदीको मानवअधिकारको अवस्थाबारे अनुगमन गरी सम्बन्धित निकायलाई आवश्यक निर्देशन दिने व्यवस्था गरेको छ। सो बमोजिम यस आर्थिक वर्षमा माननीय महान्यायाधिवक्ता श्री अग्नि प्रसाद खरेलले कारागार हिरासत कक्ष काठमाडौं टेकु, खुला कारागार बाँके, तथा मुगु, जुम्ला र श्री वसन्तराम भण्डारीले रसुवा र नुवाकोट जिल्लाका हिरासत कक्ष र कारागारको अनुगमन गर्नु भएको थियो। यसैगरी महान्यायाधिवक्ताको कार्यालयको निर्णय अनुसार देहायका जिल्लाहरूका कारागार, हिरासत कक्षमा अनुगमन गरी प्रतिवेदन पेश गर्ने गरी देहायका देहाय बमोजिम अनुगमन गर्ने कार्य सम्पन्न गरी प्रतिवेदन समेत पेश भएको र पेश भएका प्रतिवेदनहरूलाई एकीकृत गरी प्रकाशित समेत गरिएको छ। अनुगमन भएका कारागार र हिरासतहरू तथा अनुगमन गर्ने पदाधिकारीको विवरण देहायमा खुलाइएको छ:

तालिका नं. ३०

आर्थिक वर्ष २०७४/७५ मा हिरासत तथा कारागार अनुगमन गरिएका जिल्लाहरू र अनुगमन गर्ने अधिकारीहरूको विवरण:

सि.नं.	अनुगमन गर्ने पदाधिकारी	सहयोगी पदाधिकारी	अनुगमन भएको जिल्ला	अनुगमन मिति
१.	माननीय महान्यायाधिवक्ता श्री अग्नि प्रसाद खरेल, नायब महान्यायाधिवक्ताद्वय श्री बद्रिप्रसाद गौतम र श्री किरण पौडेल सहन्यायाधिवक्ता श्री गीता प्रसाद तिमिसना र श्री सूर्यराज दाहाल	शाखा अधिकृत श्री उर्मिला जि. सी.	काठमाडौंको टेकु हिरासत,	२०७४।१२।०४
२.	महान्यायाधिवक्ता श्री अग्नि प्रसाद खरेल, नायब महान्यायाधिवक्ता श्री बद्रिप्रसाद गौतम, सहन्यायाधिवक्ता गीताप्रसाद तिमिसना		बाँके खुला कारागार	२०७४।१२।०८
३.	महान्यायाधिवक्ता श्री अग्नि प्रसाद खरेल, नायब महान्यायाधिवक्ता श्री		मुगु र जुम्ला	२०७५।२।२०-२३

महान्यायाधिवक्ताको वार्षिक प्रतिवेदन २०७४/०७५

सि.नं.	अनुगमन गर्ने पदाधिकारी	सहयोगी पदाधिकारी	अनुगमन भएको जिल्ला	अनुगमन मिति
	बद्रीप्रसाद गौतम, सहन्यायाधिवक्ता गीताप्रसाद तिम्सिना			
४.	माननीय महान्यायाधिवक्ता श्री अग्नि प्रसाद खरेल नायब महान्यायाधिवक्ता श्री किरण पौडेल र सहन्यायाधिवक्ता श्री गीताप्रसाद तिम्सिना		तेह्रथुम र धनकुटा	२०७५।५।११- १५
५.	माननीय महान्यायाधिवक्ता श्री बसन्तराम भण्डारी, नायब महान्यायाधिवक्ता श्री बद्रीप्रसाद गौतम	उपन्यायाधिवक्ता श्री केशवप्रसाद पन्त, शाखा अधिकृत श्री उर्मिला जि.सी., बिन्दुकुमारी धामी रावल	रसुवा, नुवाकोट	२०७४।९।०२-०३
६.	नायब महान्यायाधिवक्ता श्री बद्रीप्रसाद गौतम, सहन्यायाधिवक्ता श्री गीताप्रसाद तिम्सिना	उपन्यायाधिवक्ता श्री हरिशंकर ज्ञवाली, ना.सु श्री कृष्णराज जोशी	गुल्मी, अर्घाखाँची, कपिलवस्तु	२०७४।४।७-१३
७.	नायब महान्यायाधिवक्ता श्री बद्रीप्रसाद गौतम, सहन्यायाधिवक्ता श्री गोपालप्रसाद रिजाल	शाखा अधिकृत श्री धनश्याम घिमिरे, शाखा अधिकृत श्री ओमप्रकाश बराल	मकवानपुर, बारा, पर्सा र चितवन	२०७४।९।१४-२०
८.	नायब महान्यायाधिवक्ता श्री खगराज पौडेल, सहन्यायाधिवक्ता श्री सुरेन्द्रबहादुर थापा	उपन्यायाधिवक्ता श्री यामबहादुर वानियाँ	कन्चनपुर कैलाली, डडेल्धुरा र बाँके	२०७४।४।२२-२९
९.	नायब महान्यायाधिवक्ता श्री खगराज पौडेल, सहन्यायाधिवक्ता श्री उद्वप्रसाद पुडासैनी	उपन्यायाधिवक्ता श्री यामबहादुर वानियाँ, शाखा अधिकृत श्री विमला गौतम, ना.सु श्री सुजता आचार्य	नवलपरासी (पुर्व), नवलपरासी (पश्चिम), रूपन्देही, कपिलवस्तु र अर्घाखाँची	२०७४।९।१३-२०
१०.	नायब महान्यायाधिवक्ता श्री खगराज पौडेल, सहन्यायाधिवक्ता श्री गीताप्रसाद तिम्सिना		लमजुङ, बाग्लुङ, मुस्ताङ	२०७५।०१।२८-
११.	नायब महान्यायाधिवक्ता श्री गणेशबाबु अर्याल, सहन्यायाधिवक्ता श्री खेमराज ज्ञवाली	शाखा अधिकृत श्री नुमराज शर्मा खनाल	खोटाङ, ओखलढुङ्गा र सोलुखुम्बु	२०७५।०१।१९- २५
१२.	सहन्यायाधिवक्ता श्री विश्वराज कोइराला	शाखा अधिकृत श्री डम्बरप्रसाद काफ्ले, शाखा अधिकृत श्री भूमिनन्द खनाल	सुनसरी र धनकुटा	२०७४।९।२३-२९
१३.	सहन्यायाधिवक्ता श्री रेवतीराज त्रिपाठी	उपन्यायाधिवक्ता श्री यदुनाथ शर्मा, ना.सु. श्री भरत मैनाली	तनहुँ र कास्की	२०७४।४।६-१०
१४.	सहन्यायाधिवक्ता श्री रमादेवी पराजुली	शाखा अधिकृत श्री सविता शर्मा, क.अ. श्री शोभा पनेरु	स्याङ्जा र पाल्पा	२०७४।१२।४-१०
१५.	सहन्यायाधिवक्ता श्री सुरेन्द्रबहादुर थापा	शाखा अधिकृत श्री श्रीराम खनाल	तेह्रथुम र संखुवासभा	२०७४।१०।१७- २३

कारागार तर्फ अनुगमन गरिएका ३३ जिल्लाका ३१ वटा कारागारहरूको भौतिक अवस्था अन्तर्गत कारागार कक्षको आकार, क्षमता, संख्या, हावा प्रवेशको अवस्था, पानी चुहिने नचुहिने छतको अवस्था, महिला, पुरुष, बालबालिका साथमा रहे नरहेका, कारागारमा चर्पी, नुहाउने, लुगा धुने स्थान, सरसफाई एवं सुरक्षा व्यवस्था जस्ता कुराहरूलाई निधार्ति अजभअपष्कित अनुसार अनुगमन गरिएको छ। अनुगमन गरिएका ३१ वटा कारागारहरूमा कैदी थुनुवाको संख्या ७९०९ जना रहेको देखिन्छ र ती कारागारहरूको जम्मा क्षमता ४३०८ रहेकोमा क्षमताभन्दा करीब दुई गुणा बढी कैदी थुनुवाहरू रहेको देखियो। कारागारमा रहेका कुल कैदी र थुनुवामा ७४०९ जना पुरुष, ४६४ जना महिला रहेकोमा कैदी र

थुनुवाका आश्रित रहेका नाबालक संख्या ३६ जना रहेको देखिन्छ। कञ्चनपुर र रूपन्देही लगायतका जिल्लाहरूमा क्षमता भन्दा बढी कैदी र थुनुवाहरू रहेको पाइयो भने मुस्ताङ र अर्घाखाँची लगायतका जिल्लाहरूमा क्षमता भन्दा कम कैदी र थुनुवाहरू रहेको पाइयो। नवलपरासी (बर्दघाट सुस्ता पूर्व) र बारामा कारागार कार्यालयहरू नभएको र मुगु जिल्लामा नयाँ भवन र बाँके जिल्लामा खुल्ला कारागार बन्दै गरेको पाइयो। त्यस्तै काठमाडौँ जिल्लामा रहेको केन्द्रीय कारागार जगन्नाथदेवलको समेत अनुगमन गरिएको थियो।

हिरासत तर्फ अनुगमन गरिएका ३३ जिल्लाका ४० प्रहरी कार्यालय, जिल्ला वन कार्यालय, बारा र चितवन राष्ट्रिय निकुन्ज, कसराको गरी जम्मा ४२ हिरासत कक्षको अनुगमन गरी प्रतिवेदन प्राप्त भएको छ। अपराध अनुसन्धानको सिलसिलामा पक्राउ परेका शक्ति व्यक्तिहरूलाई राखिने हिरासत कक्षमा अनुगमन मितिमा जम्मा ७४२ जना थुनुवाहरू रहेको देखिन्छ। हिरासतमा रहेका कुल थुनुवामा ६९६ जना पुरुष र ३६ जना महिला रहेकोमा थुनुवाका आश्रित रहेका नाबालकको संख्या ८ जना रहेको देखिन्छ। अनुगमन गरिएका प्रहरीका ४० हिरासत मध्ये २ वटा हिरासत कक्ष, वन कार्यालय बाराको हिरासत कक्ष र चितवन राष्ट्रिय निकुन्ज, हिरासत कक्षमा थुनुवाहरू रहेको देखिँदैन। हिरासत कक्षको अन्य भौतिक अवस्थालाई हेर्दा विभिन्न आकारका कक्षहरू रहेका अधिकांशमा घाम, हावा र प्रकाशको स्थिति सामान्य रहेको र धेरैमा भ्यान्टिलेशन जस्ता साना भ्याल रहेको पाइएको छ। धनकुटा जिल्लास्थित हिरासत कक्षमा रहेको समेत सुरक्षाको दृष्टि देखाई खोल नमिल्ने गरी बन्द गरिएकोमा उक्त भ्याल पूर्ववत रूपमा खोली प्रयोग गर्ने र सुरक्षाको प्रवन्ध गर्न निर्देशन दिइएको छ। धेरैजसो हिरासतमा चर्पी र नुहाउने कक्ष अपर्याप्त रहेको देखिन्छ। अधिकांश हिरासतहरूको सरसफाईको अवस्था सामान्य रहेको तथा सबै हिरासतहरूमा सुरक्षा व्यवस्था सामान्य रहेको देखिन्छ।

समस्याहरू

कारागारमा रहेका कैदी र थुनुवाहरूले पाउने दैनिक सिदा खर्च (सातसय ग्राम चामल र रु ६०) ज्यादै कम भएको र जरिवाना वापत कट्टाहुने रकम समेत कम रहेको, अधिकांश कारागारहरूको भौतिक अवस्था कमजोर रहेको, क्षमता भन्दा बढी कैदी र बन्दीहरू रहेको, कारागार र हिरासतमा स्वास्थ्यकर्मीको पद रिक्त रहेको तथा औषधीको न्युन उपलब्धताको कारण उपचारमा कठिनाई हुने गरेको, कैदी र थुनुवालाई एकै स्थानमा राख्ने गरिएको, अधिकांश कारागार र हिरासतमा शिशु स्याहार र प्रसुती स्याहार कक्षको व्यवस्था हुन नसकेको, फरक किसिमले सक्षम व्यक्तिहरू, तेस्रो लिङ्गी र जेष्ठ नागरिकको लागि हिरासत र कारागारमा विशेष प्रवन्ध हुन नसकेको जस्ता समस्याहरू कारागार तथा हिरासतका साभा समस्याहरू हुन्।

सुझावहरू

थुनुवा तथा हिरासत कक्षको उचित व्यवस्थापन हुनुपर्ने, नयाँ मापदण्ड अनुसार भवन निर्माण हुनुपर्ने, खानेपानी लगायतका आधारभूत सुविधाहरूको व्यवस्था हुनुपर्ने, सिदा खर्चको समयानुकूल पुनरावलोकन हुनुपर्ने, स्वास्थ्य जाँच तथा शिक्षाको व्यवस्था गरिनुपर्ने, प्रमाण संकलन समेतका कार्यसम्पादनमा शीघ्रता ल्याउनुपर्ने, कार्यविधि र निर्देशिकाको पुनरावलोकन गरिनुपर्ने, थुनुवा तथा कैदी मैत्री व्यवहार गरिनुपर्ने, अनुगमन र निर्देशनको कार्यान्वयनको अवस्थाको मूल्याङ्कन र सार्वजनिकीकरण गरिनुपर्ने तथा कानूनी सहायता सम्बन्धी व्यवस्थाको कार्यान्वयन हुनुपर्ने जस्ता सुझावहरू प्रतिवेदनमा समेटिएको छ।

उच्च सरकारी वकील कार्यालय

१. गठन

न्याय प्रशासन ऐन, २०७३ को दफा ५ मा उच्च अदालतहरूको स्थापना सम्बन्धी व्यवस्था छ। नेपाल सरकार वादी हुने वा नेपाल सरकारको हक, हित वा सरोकार रहेको मुद्दामा नेपाल सरकारको तर्फबाट प्रतिनिधित्व गर्न तथा तोकिए बमोजिमको कार्यसम्पादन गर्न उच्च अदालतहरू र उच्च अदालतका इजलास रहेका स्थानहरूमा उच्च सरकारी वकील कार्यालयहरू स्थापना भई कार्यसम्पादन हुँदै आएको छ। हाल उच्च सरकारी वकील कार्यालयहरूको संख्या १८ रहेको छ। उच्च सरकारी वकील कार्यालय नेपाल न्याय सेवा सरकारी वकील समूहका राजपत्राङ्कित प्रथम श्रेणीका सहन्यायाधिवक्ताको नेतृत्वमा रहने व्यवस्था छ। उक्त कार्यालयहरूमा आवश्यकता अनुसार राजपत्राङ्कित द्वितीय तथा तृतीय श्रेणीका सरकारी वकीलहरू तथा अन्य कर्मचारीहरू रहने व्यवस्था रहेको छ। उच्च सरकारी वकील कार्यालयहरूमा रहने सरकारी वकील तथा अन्य कर्मचारीहरूको दरबन्दी स्थिति अनुसूची २० मा प्रस्तुत गरिएको छ।

२. उच्च सरकारी वकील कार्यालयमा कार्यरत सरकारी वकीलहरूको काम, कर्तव्य र अधिकार

सरकारी मुद्दा सम्बन्धी ऐन, २०४९ एवं सरकारी वकील सम्बन्धी नियमावली, २०५५ मा व्यवस्था भए बमोजिम उच्च सरकारी वकील कार्यालयका सरकारी वकीलहरूको काम, कर्तव्य र अधिकार देहाय बमोजिम रहेको छ :

१. सुरु मुद्दा दायर गर्नुपर्ने विषयमा प्राप्त मिसिल कागजात अध्ययन गरी मुद्दा चलाउन आवश्यक देखेमा मुद्दा चलाउने निर्णय गर्ने, प्रमाणको अभावमा मुद्दा चलाउने आवश्यक नदेखिएमा आफ्नो निर्णय सहित अन्तिम निर्णयको लागि मिसिल कागजात महान्यायाधिवक्ताको कार्यालयमा पठाउने र अन्तिम निकास भई आए बमोजिम गर्ने, गराउने।
२. जिल्ला सरकारी वकील कार्यालयबाट मुद्दा नचलाउने गरी गरेको निर्णय सहितको प्राप्त मिसिल कागजात अध्ययन गरी मुद्दा चलाउन आवश्यक देखेमा सोही बमोजिम निर्णय गरी फिर्ता पठाउने र मुद्दा चलाउन आवश्यक नदेखिएमा आफ्नो निर्णय सहितको मिसिल कागजात अन्तिम निर्णयको लागि महान्यायाधिवक्ताको कार्यालयमा पठाई निकास भए बमोजिम गर्ने, गराउने।
३. जिल्ला अदालतले गरेको निर्णय उपर उच्च अदालतमा पुनरावेदन गर्ने वा नगर्ने भन्ने सम्बन्धमा जिल्ला सरकारी वकील कार्यालयबाट प्राप्त मिसिल कागजात अध्ययन गरी पुनरावेदन गर्नुपर्ने देखिएमा सम्बन्धित उच्च अदालतमा पुनरावेदन दायर गर्ने, पुनरावेदन गर्न आवश्यक नदेखेमा आफ्नो राय सहित मिसिल कागजात महान्यायाधिवक्ताको कार्यालयमा पठाउने र निकास भए बमोजिम गर्ने।
४. उच्च अदालतमा नेपाल सरकार वादी भई दायर गरिएका सुरु मुद्दाहरू, पुनरावेदनहरू र नेपाल सरकारलाई विपक्षी बनाई दायर गरिएका मुद्दाहरू एवं रिट निवेदनहरूमा नेपाल सरकारको प्रतिनिधित्व गरी अड्डा अदालत समक्ष उपस्थित भई बहस पैरवी र प्रतिरक्षा गर्ने।
५. सरकारी निकाय वा अधिकारीबाट माग भए बमोजिमको कानूनी प्रश्नमा राय प्रदान गर्ने।
६. प्रचलित नेपाल कानूनले उच्च सरकारी वकील कार्यालयका सरकारी वकीलले गर्ने भनी तोकेको अन्य कार्यहरू सम्पादन गर्ने।

३. उच्च सरकारी वकील कार्यालयबाट सम्पादित कामको विवरण

यस परिच्छेदमा उच्च सरकारी वकील कार्यालयहरूबाट आर्थिक वर्ष २०७४/०७५ मा सम्पादित कामको विवरणलाई एकीकृत रूपमा मुद्दा तथा रिटको विषय, प्रकृति र प्रादेशिक आधारमा वर्गीकरण गरिएको छ। यस आर्थिक वर्षमा सबै उच्च सरकारी वकील कार्यालयहरूको कार्यबोझ, कार्यरत सरकारी वकील र त्यस कामका लागि भएको सरकारी लागत खर्च समेतलाई तालिका, चार्ट र वृत्तचित्र समेतको प्रयोग गरी स्पष्ट र बोधगम्य पार्ने प्रयास गरिएको छ। उच्च सरकारी वकील कार्यालयहरूबाट नेपाल सरकारको तर्फबाट अड्डा अदालतमा उपस्थित भई मुद्दा तथा रिट निवेदनहरूमा बहस पैरवी एवं प्रतिरक्षा गरिएका मुद्दाहरूको छुट्टाछुट्टै विवरण र फछ्यौट भएका मुद्दामा भएको कसूर कायम तथा रिट निवेदन खारेज भएको संख्या र प्रतिशतलाई विगत वर्षहरूको तथ्याङ्कहरू समेत समावेश गरी तुलनात्मक रूपमा देहायको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ।

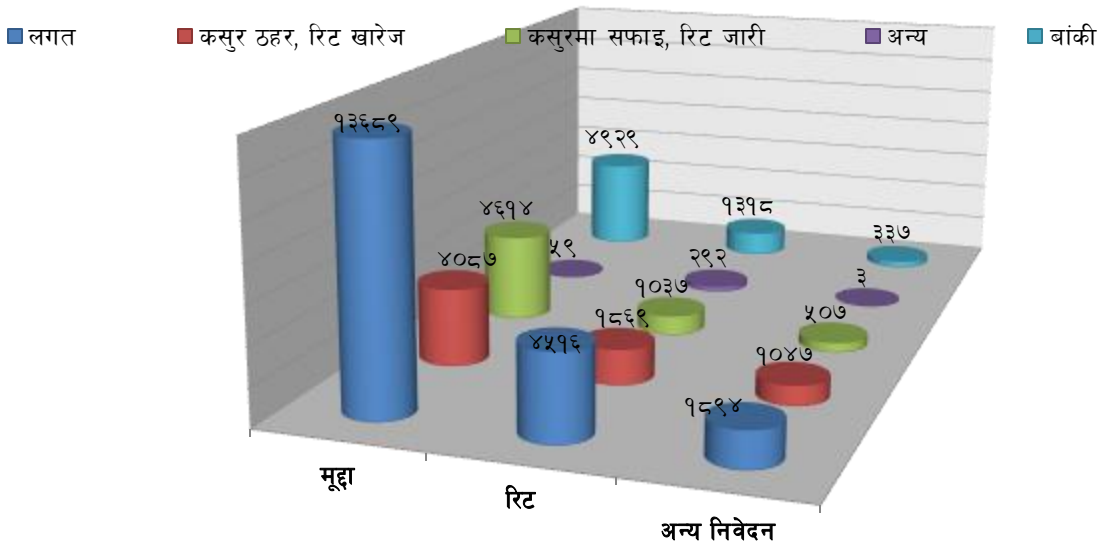
तालिका नं. ३१

उच्च सरकारी वकील कार्यालयहरूबाट मुद्दा तथा रिट निवेदन सम्बन्धी सम्पादित कार्यको तुलनात्मक विवरण

आर्थिक वर्ष	विषय	लगत			फछ्यौट				बाँकी	रिट खारेज तथा कसूर ठहर प्रतिशत
		गत वर्षको	यस वर्षको	जम्मा	रिट खारेज तथा कसूर ठहर	रिट जारी तथा कसूरमा सफाई	अन्य	जम्मा		
२०७२/०७३	मुद्दा	४३५१	६९१६	११२६७	१९४४	३४३८	४४	५४२६	५८४१	३५.८३
	रिट	६५४	२३३९	२९९३	१०५९	५६८	२२५	१८५२	११४१	५७.१८
	अन्य निवेदन	१११	१९१२	२०२३	९८३	७१३	१	१६९७	३२६	५७.९३
	जम्मा	५११६	१११६७	१६२८३	३९८६	४७१९	२७०	८९७५	७३०८	४४.४१
२०७३/०७४	मुद्दा	६१३९	७३०१	१३४४०	२६८२	४१८९	१३	६८८४	६५५६	३८.९६
	रिट	१२३२	२९२२	४१५४	१११७	९६६	४७४	२५५७	१५९७	४३.६८
	अन्य निवेदन	२७०	१२०३	१४७३	७९५	४९४	५	१२९४	१७९	६१.४४
	जम्मा	७६४१	११४२६	१९०६७	४५९४	५६४९	४९२	१०७३५	८३३२	४२.७९
२०७४/०७५	मुद्दा	६७१७	६९७२	१३६८९	४०८७	४६१४	५९	८७६०	४९२९	४६.६६
	रिट	१५११	३००५	४५१६	१८६९	१०३७	२९२	३१९८	१३१८	५८.४४
	अन्य निवेदन	२०८	१६८६	१८९४	१०४७	५०७	३	१५५७	३३७	६७.२४
	जम्मा	८४३६	११६६३	२००९९	७००३	६१५८	३५४	१३५१५	६५८४	५१.८२

उच्च सरकारी वकील कार्यालयबाट बहस पैरवी एवं प्रतिरक्षा गरिएका मुद्दा, रिट तथा अन्य निवेदनहरूको एकमुष्ट लगत फछ्यौटको विवरणले सो कार्यालयबाट सम्पादित मुद्दा सम्बन्धी कामको विवरणलाई प्रस्तुत गर्दछ। उच्च सरकारी वकील कार्यालयमा आर्थिक वर्ष २०७२/०७३ को कुल लगत मुद्दा संख्या १६,२८३, आर्थिक वर्ष २०७३/०७४ को कुल लगत मुद्दा संख्या १९,०६७ लाई यस आर्थिक वर्षको कुल लगत मुद्दा संख्या २०,०९९ सँग तुलना गर्दा मुद्दाको संख्यामा निरन्तर वृद्धि भएको देखिन्छ। यसैगरी फछ्यौटलाई हेर्दा आर्थिक वर्ष २०७२/०७३ मा ५५.१२ प्रतिशत, आर्थिक वर्ष २०७३/०७४ मा ५६.३० प्रतिशत र यस आर्थिक वर्षमा ५१.८२ प्रतिशत मुद्दा, रिट तथा निवेदनहरू फछ्यौट भएको देखिन्छ। फछ्यौट भएका मुद्दा, रिट तथा निवेदनहरू मध्ये आर्थिक वर्ष २०७२/०७३ मा ४४.४१ प्रतिशत, आर्थिक वर्ष २०७३/०७४ मा ४२.७९ प्रतिशत र यस आर्थिक वर्षमा ५१.८२ प्रतिशत मुद्दामा कसूर ठहर तथा रिट खारेज भएको तथ्याङ्कबाट देखिन्छ।

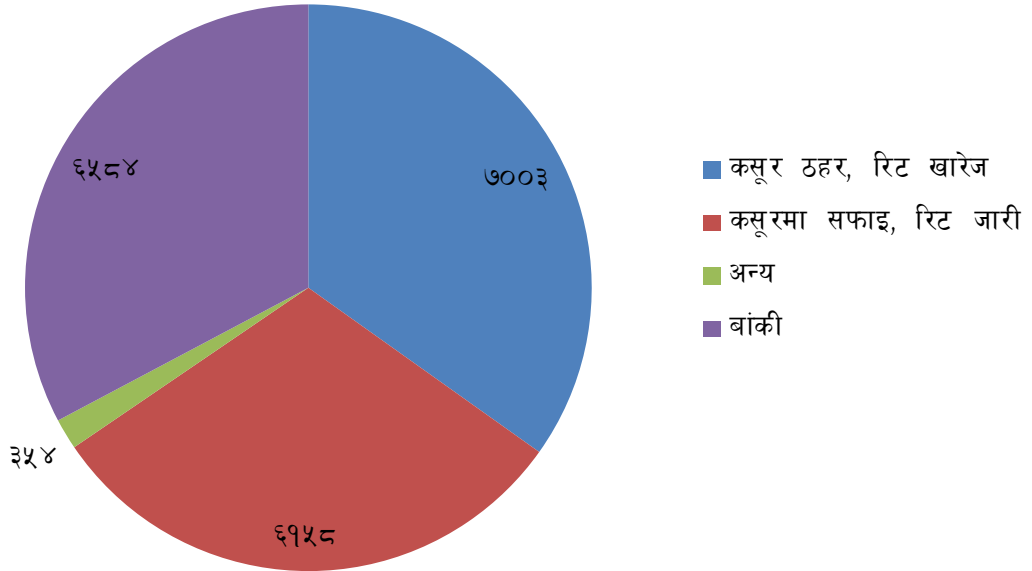
यस आर्थिक वर्षमा बहस पैरवी एवं प्रतिरक्षा गरिएका मुद्दा, रिट तथा निवेदनहरूको सूचक



उच्च सरकारी वकील कार्यालयहरूबाट यस आर्थिक वर्षमा बहस पैरवी एवं प्रतिरक्षा गरिएको मुद्दा, रिट तथा निवेदनको कुल लगत २०,०९९ मध्ये जम्मा १३,५१५ थान फछ्यौट भएको तथ्याङ्क देखिन्छ। यस आर्थिक वर्षमा मुद्दा तर्फ कुल लगत १३,६८९ मध्ये ८,७६० अर्थात ६३.९९ प्रतिशत मुद्दा फछ्यौट भएको र फछ्यौट मुद्दा मध्ये ४,०८७ मुद्दामा कसूर ठहर भएको देखिन्छ। यसैगरी ४,६१४ मुद्दामा सफाई र ५९ मुद्दा अन्य तवरले (मुलतवी, तामेली समेत) फछ्यौट भएको देखिन्छ। रिट तर्फ कुल लगत ४,५१६ मध्ये कुल फछ्यौट संख्या ३,१९८ अर्थात ७०.८१ प्रतिशत रिट फछ्यौट भएको देखिन्छ। फछ्यौट भएका रिट निवेदनहरू मध्ये १,८६९ थान रिट खारेज भएको देखिन्छ। यसैगरी १,०३७ थान रिट निवेदनहरू जारी भएको र २९२ रिट अन्य तवरले फछ्यौट भएको तथ्याङ्कबाट देखिन्छ। यसैगरी अन्य निवेदन तर्फ कुल लगत १,८९४ मध्ये कुल फछ्यौट संख्या १,५५७ अर्थात ८२.२१ प्रतिशत निवेदनहरू फछ्यौट भएको देखिन्छ। फछ्यौट भएका निवेदनहरू मध्ये १,०४७ थान निवेदनमा जिकिर कायम भएको देखिन्छ। यसैगरी ५०७ थान

निवेदनहरूमा जिकिर पुग्न नसकेको र ३ निवेदनहरू अन्य तवरले फछ्यौट भएको तथ्याङ्कबाट देखिन्छ। यस आर्थिक वर्षमा उच्च सरकारी वकील कार्यालयहरूबाट बहस पैरवी एवं प्रतिरक्षा गरिएका मुद्दा, रिट तथा निवेदनहरूको विस्तृत विवरण अनुसूची १२ मा प्रस्तुत गरिएको छ।

यस आर्थिक वर्षको मुद्दा तथा रिट निवेदनहरूको एकमुष्ठ फछ्यौट सम्बन्धी सूचक



यस आर्थिक वर्षमा उच्च सरकारी वकील कार्यालयहरूबाट मुद्दा, रिट तथा निवेदनहरूमा बहस पैरवी एवं प्रतिरक्षा गरिएका मुद्दाहरूको विवरणलाई छुट्टाछुट्टै शीर्षकमा तुलनात्मक रूपमा देहाय बमोजिम विवेचना गरिएको छ।

३.१ मुद्दा, रिट तथा निवेदन सम्बन्धी कार्य

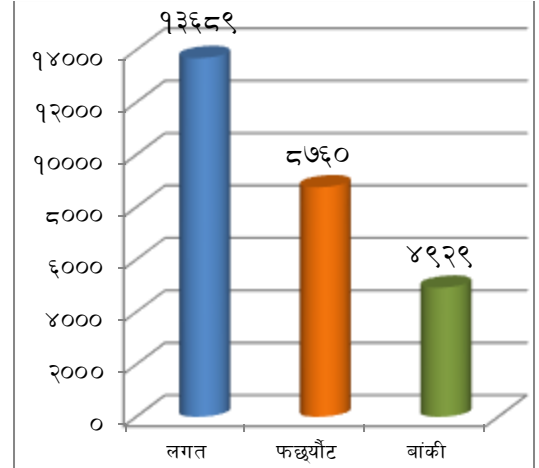
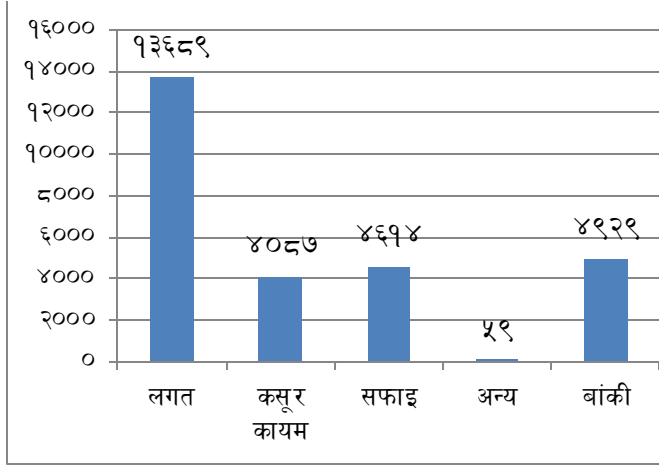
प्रचलित कानून र सरकारी वकील सम्बन्धी नियमावलीको व्यवस्था बमोजिम सरकार वादी मुद्दाहरूमा जिल्लास्तरका अड्डा अदालतबाट भएको आदेश, निर्णय वा फैसलामा चित्त नबुझेमा नेपाल सरकारको तर्फबाट उच्च अदालतमा पुनरावेदन दायर गर्ने, नेपाल सरकारको तर्फबाट वा नेपाल सरकार उपर प्रतिवादी/विपक्षीको तर्फबाट दायर गरिएका पुनरावेदन सम्बन्धमा अदालत समक्ष उपस्थित भई बहस पैरवी गर्ने, नेपाल सरकारको हक, हित वा सरोकार निहित भएको विषयमा वा नेपाल सरकारलाई विपक्षी बनाई दायर गरिएका सुरु मुद्दा वा पुनरावेदन गरिएका मुद्दाहरूमा अदालत समक्ष उपस्थित भई बहस पैरवी एवं प्रतिरक्षा गर्ने कार्य उच्च सरकारी वकील कार्यालयबाट गरिन्छ। उच्च सरकारी वकील कार्यालयहरूबाट यस आर्थिक वर्षमा दायर भएका सुरु मुद्दा, पुनरावेदन र प्रतिरक्षा गरिएका समेतको मुद्दा संख्या ६,९७२ र गत आर्थिक वर्षमा फछ्यौट हुन बाँकी रही जिम्मेवारी सरी आएका मुद्दा ६,७१७ समेत गरी यस आर्थिक वर्षमा कायम रहेको जम्मा लगत १३,६८९ थान मध्ये ८,७६० थान अर्थात ६३.९९ प्रतिशत फछ्यौट भएको तथ्याङ्कबाट देखिन्छ। ती मध्ये ४,०८७ थान अर्थात ४६.६६ प्रतिशत कसूर ठहर भएको, ४,६७४ थान अर्थात ५२.६७ प्रतिशत मुद्दामा सफाइ भएको र ५९ थान अर्थात ०.६७ प्रतिशत मुद्दा अन्य तवरले फछ्यौट भएको तथ्याङ्कबाट देखिन्छ। तीन आर्थिक वर्षमा उच्च सरकारी वकील कार्यालयहरूबाट मुद्दामा गरिएको बहस पैरवी सम्बन्धी विवरणलाई तुलनात्मक तथ्याङ्क देहायको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ।

तालिका नं. ३२

उच्च सरकारी वकील कार्यालयहरूबाट मुद्दामा बहस पैरवी गरेको मुद्दाको तुलनात्मक विवरण

आर्थिक वर्ष	लगत			फछ्यौट				बाँकी	कसूर ठहर भएको प्रतिशत
	गत वर्षको	यस वर्षको	जम्मा	कसूर ठहर भएको	सफाइ भएको	अन्य	जम्मा		
२०७२/०७३	४३५१	६९१६	११२६७	१९४४	३४३८	४४	५४२६	५८४१	३५.८३
२०७३/०७४	६१३९	७३०१	१३४४०	२६८२	४१८९	१३	६८८४	६५५६	३८.९६
२०७४/०७५	६७१७	६९७२	१३६८९	४०८७	४६१४	५९	८७६०	४९२९	४६.६६

यस आर्थिक वर्षमा उच्च सरकारी वकील कार्यालयबाट मुद्दामा भएको कार्यसम्पादनको सूचक



उच्च सरकारी वकील कार्यालयहरूबाट सम्पादित मुद्दा सम्बन्धी कार्यको लगत, फछ्यौट र बाँकीको विषयगत विवरणलाई देहायको तालिकामा एकीकृत रूपमा प्रस्तुत गरिएको छ ।

(क) मुद्दाहरूको विषयगत वर्गीकरण र लगत संख्या

१. अनुसूची भित्रका मुद्दाको लगत, फछ्यौट र कारबाहीको स्थिति

तालिका नं. ३३

उच्च सरकारी वकील कार्यालयहरूबाट बहस पैरवी गरिएका विषयगत मुद्दाहरूको कारबाही विवरण

सि.न	विषय	लगत			फछ्यौट				फिर्ता, मुलतवी, तामेली	जम्मा	बाँकी
		गत वर्षको	यस वर्षको	जम्मा	सुरु सदर		उल्टी				
					कसूर कायम	सफाई	कसूर कायम	सफाई			
१	अपहरण	१४३	७८	२२१	५१	६२	११	१०	२	१३६	८५
२	अंगभंग (कुटपिट)	४५	६३	१०८	२५	२९	८	७	१	७०	३८
३	आगलागी	३३	३३	६६	१५	२२	२	३	०	४२	२४
४	आर्थिक	२६१	६९७	९५८	१७०	३४३	३५	४७	५	६००	३५८
५	करण	७५४	११०१	१८५५	४१८	६२७	१०८	७३	१	१२२७	६२८
६	कित्तै	२०५	७०	२७५	४०	१०९	१३	२२	२	१८६	८९
७	चोरी	११९२	९८९	२१८१	७५९	४९५	६९	७५	३	१४०१	७८०
८	ज्यान	१०४५	११४३	२१८८	३४३	८१८	९६	९९	१०	१३६६	८२२
९	देवानी	१०	२०	३०	१०	३	१	३	०	१७	१३
१०	नागरिकता	६५	३५	१००	२३	२५	३	५	०	५६	४४
११	प्रतिनिधि अधिकार	१३	०	१३	५	४	०	०	०	९	४
१२	प्रविधि सम्बन्धी	५९	११	७०	१३	२५	४	४	०	४६	२४
१३	मानव बेचबिखन	१९९	१३३	३३२	७४	११०	२२	१३	०	२१९	११३
१४	साहदानी	१	१७	१८	३	४	१	३	४	१५	३
१५	लागू औषध	९१४	९६०	१८७४	५०३	५२०	८१	७६	०	११८०	६९४
१६	विवाह	२७८	३४१	६१९	१३७	२०२	२०	१७	४	३८०	२३९
१७	सवारी ज्यान	२८९	३५७	६४६	२३७	९०	४८	२५	०	४००	२४६
१८	सार्वजनिक अपराध	३६५	२७२	६३७	१३९	२६४	२०	२०	०	४४३	१९४
१९	हात हतियार	९७	५५	१५२	३३	३७	११	५	०	८६	६६
२०	विविध	१५०	१४५	२९५	५९	११०	१२	१०	०	१९१	१०४
जम्मा		६११८	६५२०	१२६३८	३०५७	३८९९	५६५	५१७	३२	८०७०	४५६८

प्रस्तुत तालिकामा उल्लेख भए अनुसार उच्च सरकारी वकील कार्यालयहरूबाट यस आर्थिक वर्षमा बहस पैरवी र प्रतिरक्षा गरिएका अनुसूची भित्रका मुद्दाहरूको जम्मा लगत मुद्दा संख्या १२,६३८ मध्ये कसूर ठहर वा दाबी कायम भएका मुद्दा संख्या ३,६२२ र सफाइ भएका वा दाबी नपुगेका मुद्दा संख्या ४,४१६६ एवं अन्य तवरले (मुलतवी, तामेली आदि) फछ्यौट मुद्दा संख्या ३२ गरी जम्मा फछ्यौट भएको मुद्दा संख्या ८,०७० र बाँकी मुद्दा संख्या ४,५६८ रहेको छ । मुद्दाहरूको विषयगत वर्गीकृत विवरण र कारबाहीको स्थितिको छुट्टाछुट्टै विश्लेषण गरी हेर्दा अपहरण तथा शरीर बन्धक मुद्दाको जम्मा लगत मुद्दा संख्या २२१ मध्ये कसूर ठहर भएका मुद्दा संख्या ६२, सफाइ भएका मुद्दा संख्या ७२ एवं अन्य तवरले २ गरी जम्मा फछ्यौट भएको मुद्दा संख्या १३६ भई बाँकी मुद्दा संख्या ८५ रहेको देखिन्छ । अंगभंग (कुटपिट) मुद्दाको जम्मा लगत संख्या १०८ मध्ये कसूर ठहर भएका मुद्दा संख्या ३३, सफाइ भएका मुद्दा संख्या ३६ एवं अन्य तवरले १ गरी जम्मा फछ्यौट भएको मुद्दा संख्या ७० भई बाँकी मुद्दा संख्या ३८ रहेको देखिन्छ ।

आगलागी मुद्दाको जम्मा लगत संख्या ६६ मध्ये कसूर ठहर भएका मुद्दा संख्या १७, सफाइ भएका मुद्दा संख्या २५ गरी जम्मा फछ्यौट भएको मुद्दा संख्या ४२ भई बाँकी मुद्दा संख्या २४ रहेको देखिन्छ । आर्थिक (खोटा चलन, चन्दा, चिद्दा, ठगी, बैकिङ्ग कसूर, विदेशी मुद्रा र आर्थिक अपराधसँग सम्बन्धित अन्य) मुद्दाको जम्मा लगत संख्या ९५८ मध्ये कसूर ठहर भएका मुद्दा संख्या १७२, सफाइ भएका मुद्दा संख्या ३९० एवं अन्य तवरले ५ गरी जम्मा फछ्यौट भएको मुद्दा संख्या ६०० र भई बाँकी मुद्दा संख्या ३५८ रहेको देखिन्छ । करणी (जबर्जस्ती करणी र जबर्जस्ती करणी उद्योग) मुद्दाको जम्मा लगत संख्या १,८५५ मध्ये कसूर ठहर भएका मुद्दा संख्या ५२६, सफाइ भएका मुद्दा संख्या ७०० एवं अन्य तवरले १ गरी जम्मा फछ्यौट भएको मुद्दा संख्या १,२२७ भई बाँकी मुद्दा संख्या ६२८ रहेको देखिन्छ । किर्ते मुद्दाको जम्मा लगत संख्या २७५ मध्ये कसूर ठहर भएका मुद्दा संख्या ५३, सफाइ भएका मुद्दा संख्या १३१ एवं अन्य तवरले १ गरी जम्मा फछ्यौट भएको मुद्दा संख्या १८६ भई बाँकी मुद्दा संख्या ८९ रहेको देखिन्छ । चोरी (साधारण, नकवजनी, जबर्जस्ती, रहजनी र डाँका) मुद्दाको जम्मा लगत संख्या २,१८१ मध्ये कसूर ठहर भएका मुद्दा संख्या ८२८ सफाइ भएका मुद्दा संख्या ५७० थान एवं अन्य तवरले ३ गरी जम्मा फछ्यौट भएको मुद्दा संख्या १,४०१ भई बाँकी मुद्दा संख्या ७८० रहेको देखिन्छ । ज्यान (आवेश प्रेरित हत्या, कर्तव्य ज्यान, गर्भपतन, ज्यान मार्ने उद्योग, भवितव्य ज्यान, सवारी ज्यान) मुद्दाको जम्मा लगत संख्या २,१८८ मध्ये कसूर ठहर भएका मुद्दा संख्या ४३९ सफाइ भएका मुद्दा संख्या ९१७ एवं अन्य तवरले १० गरी जम्मा फछ्यौट भएको मुद्दा संख्या १,३६६ भई बाँकी मुद्दा संख्या ८२२ रहेको देखिन्छ ।

यसैगरी देवानी मुद्दाको जम्मा लगत संख्या ३० मध्ये दाबी कायम भएका मुद्दा संख्या ११, दाबी नपुगेका मुद्दा संख्या ६ थान गरी जम्मा फछ्यौट भएको मुद्दा संख्या १७ भई बाँकी मुद्दा संख्या १३ रहेको देखिन्छ । नागरिकता मुद्दाको जम्मा लगत संख्या १०० मध्ये कसूर ठहर भएका मुद्दा संख्या २६, सफाइ भएका मुद्दा संख्या ३० गरी जम्मा फछ्यौट भएको मुद्दा संख्या ५६ भई बाँकी मुद्दा संख्या ४४ रहेको देखिन्छ । प्रतिलिपि अधिकार मुद्दाको जम्मा लगत संख्या १३ मध्ये कसूर ठहर भएका मुद्दा संख्या ५, सफाइ भएका मुद्दा संख्या ४ गरी जम्मा फछ्यौट भएको मुद्दा संख्या ९ भई बाँकी मुद्दा संख्या ४ रहेको देखिन्छ । प्रविधि सम्बन्धी (दूर सञ्चार, विद्युतीय कारोबार र अन्य) मुद्दाको जम्मा लगत संख्या ७० मध्ये कसूर ठहर भएका मुद्दा संख्या १७, सफाइ भएका मुद्दा संख्या २९ गरी जम्मा फछ्यौट भएको मुद्दा संख्या ४६ भई बाँकी मुद्दा संख्या २४ रहेको देखिन्छ ।

मानव बेचबिखन मुद्दाको जम्मा लगत संख्या ३३२ मध्ये कसूर ठहर भएका मुद्दा संख्या ९६, सफाइ भएका मुद्दा संख्या १२३ गरी जम्मा फछ्यौट भएको मुद्दा संख्या २१९ भई बाँकी मुद्दा संख्या ११३ रहेको देखिन्छ । राहदानी मुद्दाको जम्मा लगत संख्या १८ मध्ये कसूर ठहर भएका मुद्दा संख्या ४, सफाइ भएका मुद्दा संख्या ७ एवं अन्य तवरले ४ गरी जम्मा फछ्यौट भएको मुद्दा संख्या १५ भई बाँकी मुद्दा संख्या ३ रहेको देखिन्छ । लागू औषध मुद्दाको जम्मा लगत संख्या १,८७४ मध्ये कसूर ठहर भएका मुद्दा संख्या ५८४, सफाइ भएका मुद्दा संख्या ५९६ गरी जम्मा फछ्यौट भएको मुद्दा संख्या १,१८० भई बाँकी मुद्दा संख्या ६९४ रहेको देखिन्छ । विवाह (बहु विवाह र बाल विवाह) मुद्दाको जम्मा लगत संख्या ६९९ मध्ये कसूर ठहर भएका मुद्दा संख्या १५७, सफाइ भएका मुद्दा संख्या २१९ एवं अन्य तवरले ४ गरी जम्मा फछ्यौट भएको मुद्दा संख्या ३८० भई बाँकी मुद्दा संख्या २३९ रहेको देखिन्छ । सवारी ज्यान मुद्दाको जम्मा लगत संख्या ६४६ मध्ये कसूर ठहर भएका मुद्दा संख्या २८५, सफाइ भएका मुद्दा संख्या ११५ गरी जम्मा फछ्यौट भएको मुद्दा संख्या ४०० भई बाँकी मुद्दा संख्या २४६ रहेको देखिन्छ ।

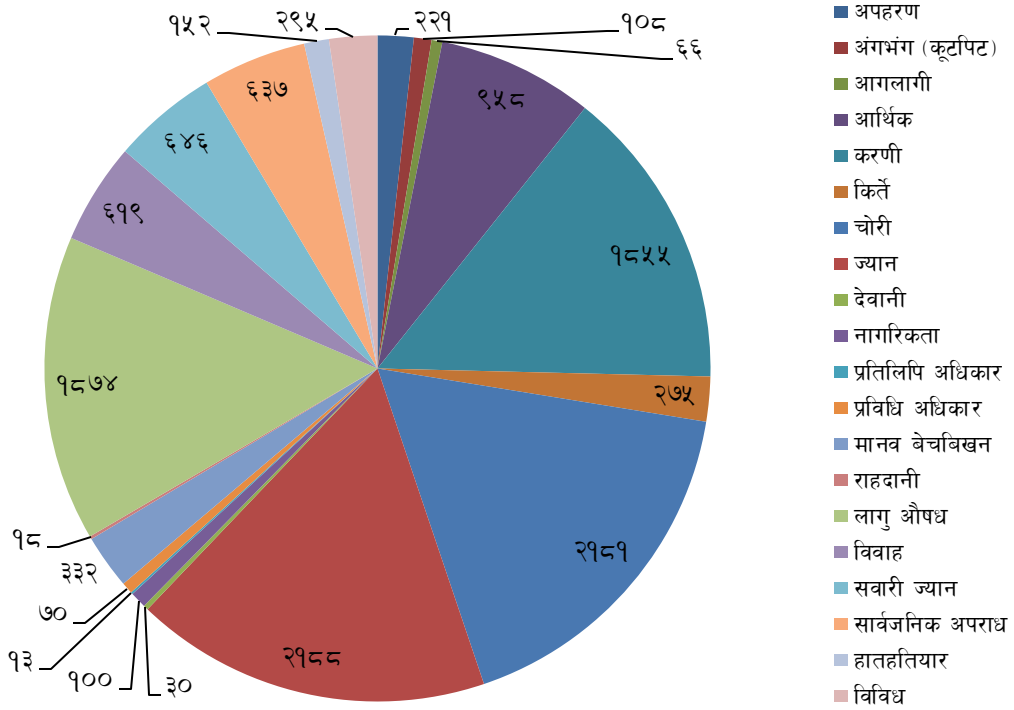
सार्वजनिक अपराध मुद्दाको जम्मा लगत संख्या ६३७ मध्ये कसूर ठहर भएका मुद्दा संख्या १५९, सफाइ भएका मुद्दा संख्या २८४ गरी जम्मा फछ्यौट भएको मुद्दा संख्या ४४३ भई बाँकी मुद्दा संख्या १९४ रहेको देखिन्छ । हातहतियार खरखजाना मुद्दाको जम्मा लगत संख्या १५२ मध्ये कसूर ठहर भएका मुद्दा संख्या ४४, सफाइ भएका मुद्दा संख्या ४२ गरी जम्मा फछ्यौट भएको मुद्दा संख्या ८६ भई बाँकी मुद्दा संख्या ६६ रहेको देखिन्छ । विविध (अंग प्रत्यारोपण, आवश्यक वस्तु, कालो बजार, गोबध, छुवाछुत, जुवा, धर्म सम्बन्धी, प्राचीन स्मारक, राज्य विरुद्धको अपराध, विष्फोटक पदार्थ, शिक्षा, स्वास्थ्यकर्मी विरुद्धको अपराध र माथि विषयगत वर्गीकरणमा समावेश नभएका अनुसूची भित्रका अन्य मुद्दाहरू समेत) मुद्दाको जम्मा लगत मुद्दा संख्या २९५ मध्ये कसूर ठहर भएका मुद्दा संख्या ७१, सफाइ भएका मुद्दा संख्या १२० गरी जम्मा फछ्यौट भएको मुद्दा संख्या १९१ भई बाँकी मुद्दा संख्या १०४ रहेको देखिन्छ । यस सम्बन्धी विस्तृत विवरण अनुसूची १३ मा प्रस्तुत गरिएको छ ।

उच्च सरकारी वकील कार्यालयहरूबाट अनुसूची भित्रका मुद्दामा बहस पैरवी र प्रतिरक्षा गरिएका मुद्दाको लगत १२,६३८ मध्ये फौजदारी मुद्दामा भएको कसूर ठहरलाई हेर्दा यस आर्थिक वर्षमा क्रमशः सवारी ज्यान मुद्दामा ७.२५ प्रतिशत, चोरी मुद्दामा ५९.१० प्रतिशत, प्रतिलिपि मुद्दामा ५५.५६ प्रतिशत, हातहतियार खरखजाना मुद्दामा ५१.१६ प्रतिशत, लागू औषध मुद्दामा ४९.४९ प्रतिशत, अंगभंग मुद्दामा ४७.१४ प्रतिशत, नागरिकता मुद्दामा ४६.४३ प्रतिशत, अपहरण मुद्दामा ४५.५९ प्रतिशत, मानव बेचबिखन मुद्दामा ४३.८४ प्रतिशत, करणी मुद्दामा ४२.८७ प्रतिशत, विवाह मुद्दामा ४१.३२ प्रतिशत, आगलागी मुद्दामा ४०.४८ प्रतिशत भएको देखिन्छ । यसैगरी प्रविधि मुद्दामा ३६.९६ प्रतिशत, सार्वजनिक अपराध सम्बन्धी मुद्दामा ३५.८९ प्रतिशत, आर्थिक मुद्दामा ३४.१७ प्रतिशत, ज्यान मुद्दामा ३२.१४ प्रतिशत, किर्ते मुद्दामा २८.४९ प्रतिशत राहदानी मुद्दामा २६.६७ प्रतिशत, कसूर ठहर

महान्यायाधिवक्ताको वार्षिक प्रतिवेदन २०७४/०७५

भएको देखिन्छ। विविध मुद्दामा ३७.१७ प्रतिशत कसूर ठहर भएको देखिन्छ भने देवानी मुद्दामा ६४.७१ प्रतिशत दाबी कायम भएको देखिन्छ।

उच्च सरकारी वकील कार्यालयहरूबाट बहस पैरवी गरिएका अनुसूची भित्रका मुद्दाहरूको लगत सूचक



२. अनुसूची बाहिरका मुद्दाको लगत, फछ्यौट र कारबाहीको स्थिति

तालिका नं. ३४

उच्च सरकारी वकील कार्यालयहरूबाट बहस पैरवी र प्रतिरक्षा भएको अनुसूची बाहिरका मुद्दाहरूको विषयगत विवरण

सि.न.	विषय	लगत			फछ्यौट						बाँकी
		गत वर्षको	यस वर्षको	जम्मा	सुरु सदर		उल्टी		फिर्ता, मुल्लवी, तामेली	जम्मा	
					कसूर	सफाई	कसूर	सफाई			
१	अध्यागमन	०	१	१	०	१	०	०	०	१	०
२	उपभोक्ता संरक्षण	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
३	औषधि	१	२	३	१	१	०	०	०	२	१
४	खाद्य ऐन अन्तर्गतका	४	७	११	३	६	०	०	०	९	२
५	गुणस्तर (प्रमाण चिन्ह)	१	२	३	१	०	१	०	०	२	१
६	नाप तौल सम्बन्धी	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
७	निर्वाचन सम्बन्धी	४	२९	३३	१०	५	०	०	०	१५	१८
८	वैदेशिक रोजगार	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
९	राजश्व चुहावट	१७	१	१८	३	५	३	२	०	१३	५
१०	राष्ट्रिय निकुञ्ज तथा वन्यजन्तु	२४	४३	६७	१४	१३	७	५	०	३९	२८
११	विदेशी विनिमय	१४	२४	३८	७	१९	०	०	०	२६	१२
१२	वन	१९०	११८	३०८	१०८	६२	१७	१०	३	२००	१०८
१३	विद्युत चोरी	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
१४	शिक्षा ऐन दफा १७(१)	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
१५	सम्पत्ति शुद्धीकरण	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
१६	सामाजिक सुधार ऐन	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
१७	स्वास्थ्य व्यवसायी परिषद्	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
१८	अन्य	८	३	११	२	०	१	०	१	४	७
जम्मा		२६३	२३०	४९३	१४९	११२	२९	१७	४	३११	१८२

प्रस्तुत तालिकामा उल्लेख भए अनुसार उच्च सरकारी वकील कार्यालयहरूबाट यस आर्थिक वर्षमा बहस पैरवी र प्रतिरक्षा गरिएका अनुसूची बाहिरका मुद्दाहरूको जम्मा लगत मुद्दा संख्या ४९३ मध्ये कसूर ठहर वा दाबी कायम भएका मुद्दा संख्या १७८ र सफाई भएका वा दाबी नपुगेका मुद्दा संख्या १२९ एवं अन्य तवरले ४ गरी

जम्मा फछ्यौट भएको मुद्दा संख्या ३११ र बाँकी मुद्दा संख्या १८२ रहेको छ । मुद्दाहरूको विषयगत वर्गीकृत विवरण र कारवाहीको स्थितिको छुट्टाछुट्टै विश्लेषण गरी हेर्दा अध्यागमन मुद्दाको जम्मा लगत संख्या १ रहेकोमा १ थान मुद्दामा सफाइ भई सबै मुद्दा फछ्यौट भएको देखिन्छ । औषधि सम्बन्धी मुद्दाको जम्मा लगत संख्या ३ रहेकोमा १ थान मुद्दामा कसूर कायम र १ थान मुद्दामा सफाइ भई जम्मा फछ्यौट भएको मुद्दा २ थान भई १ थान मुद्दा बाँकी रहेको देखिन्छ । खाद्य ऐन अन्तर्गतका मुद्दाको जम्मा लगत संख्या ११ रहेकोमा ३ थान मुद्दामा कसूर कायम र ६ थान मुद्दामा सफाइ भई जम्मा फछ्यौट भएको मुद्दा ९ थान भई २ थान मुद्दा बाँकी रहेको देखिन्छ । गुणस्तर (प्रमाण) चिन्ह सम्बन्धी मुद्दाको जम्मा लगत संख्या ३ रहेकोमा २ थान मुद्दामा कसूर कायम भई फछ्यौट भई १ थान मुद्दा बाँकी रहेको देखिन्छ । निर्वाचन सम्बन्धी मुद्दाको जम्मा लगत संख्या ३३ रहेकोमा १० थान मुद्दामा कसूर कायम र ५ थान मुद्दामा सफाइ भई जम्मा फछ्यौट भएको मुद्दा १५ थान भई १८ थान मुद्दा बाँकी रहेको देखिन्छ । राजश्व चुहावट मुद्दाको जम्मा लगत संख्या १८ मध्ये कसूर ठहर भएका मुद्दा संख्या ६, सफाइ भएका मुद्दा संख्या ७ गरी जम्मा फछ्यौट भएको मुद्दा संख्या १३ भई बाँकी मुद्दा संख्या ५ रहेको देखिन्छ । राष्ट्रिय निकुञ्ज तथा वन्यजन्तु सम्बन्धी मुद्दाको जम्मा लगत संख्या ६७ मध्ये कसूर ठहर भएका मुद्दा संख्या २१, सफाइ भएका मुद्दा संख्या १८ गरी जम्मा फछ्यौट भएको मुद्दा संख्या ३९ भई बाँकी मुद्दा संख्या २८ रहेको देखिन्छ । विदेशी विनिमय मुद्दाको जम्मा लगत संख्या ३८ मध्ये कसूर ठहर भएका मुद्दा संख्या ७, सफाइ भएका मुद्दा संख्या १९ गरी जम्मा फछ्यौट भएको मुद्दा संख्या २६ भई बाँकी मुद्दा संख्या १२ रहेको देखिन्छ । वन मुद्दाको जम्मा लगत संख्या ३०८ मध्ये कसूर ठहर भएका मुद्दा संख्या १२५, सफाइ भएका मुद्दा संख्या ७२ र अन्य तवरले ३ गरी जम्मा फछ्यौट भएको मुद्दा संख्या २०० भई बाँकी मुद्दा संख्या १०८ रहेको देखिन्छ । अन्य मुद्दाको लगत संख्या ११ मध्ये कसूर ठहर भएका मुद्दा संख्या ३ र अन्य तवरले १ थान मुद्दा गरी जम्मा फछ्यौट भएका मुद्दा संख्या ४ भई बाँकी मुद्दा संख्या ७ रहेको देखिन्छ ।

(ख) रिट निवेदन सम्बन्धी कार्य

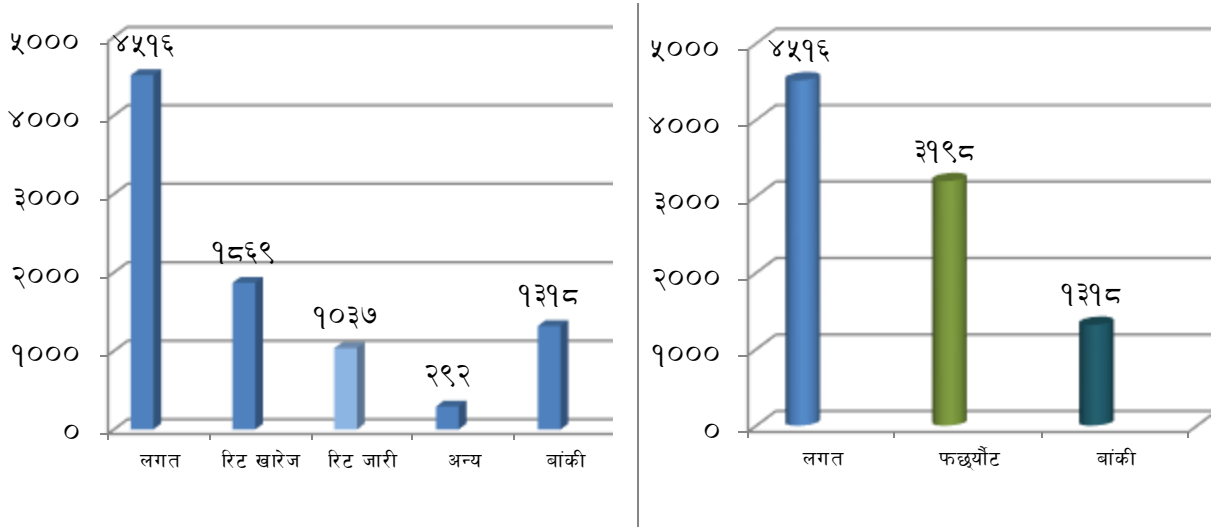
नेपालको संविधानको धारा १४४(१) मा यस संविधानद्वारा प्रदत्त मौलिक हकको प्रचलनको लागि अर्को उपचारको व्यवस्था नभएको वा अर्को उपचारको व्यवस्था भए पनि सो उपचार अपर्याप्त वा प्रभावहीन देखिएको अन्य कुनै कानूनी हकको प्रचलनका लागि वा सार्वजनिक हक वा सरोकारको कुनै विवादमा समावेश भएको कुनै कानूनी प्रश्नको निरूपणका लागि आवश्यक र उपयुक्त आदेश जारी गर्ने अधिकार उच्च अदालतलाई हुने व्यवस्था रहेको र न्याय प्रशासन ऐन, २०७३ को दफा ८ को उपदफा (१) मा उच्च अदालतलाई संविधानको धारा १४४(१) बमोजिम परेका निवेदनमा सुनुवाइ गरी आवश्यक उपयुक्त आदेश जारी गर्ने अधिकार प्रदान गरेको छ । उच्च अदालतमा दायर हुने यस्ता निवेदनहरूमा नेपाल सरकार, सरकारी निकाय वा पदाधिकारीहरूको तर्फबाट उच्च सरकारी वकील कार्यालयका सरकारी वकीलहरूले बहस पैरवी एवं प्रतिरक्षा गर्ने गर्दछन् । यस आर्थिक वर्षमा उच्च सरकारी वकील कार्यालयहरूबाट प्रतिरक्षा गरिएका यस प्रकृतिका रिट निवेदनहरूको संख्या ४,५१६ रहेको छ । सो मध्ये यस आर्थिक वर्षमा दायर भएका रिट निवेदनहरू ३,००५ र गत वर्षबाट जिम्मेवारी सरी आएका निवेदनहरूको लगत १,५११ थान रहेको देखिन्छ । यस आर्थिक वर्षको रिट निवेदनहरूको कुल लगत ४,५१६ मध्ये ३,१९८ थान अर्थात् ७०.८१ प्रतिशत फछ्यौट भएको र बाँकी १,३१८ थान अर्थात् २९.१९ प्रतिशत रिट निवेदनहरू आगामी आर्थिक वर्षको लागि लगत सरी गएको देखिन्छ । आर्थिक वर्ष २०७२/०७३ मा १,८५२, २०७३/०७४ मा २,५५७, यस आर्थिक वर्षमा ३,१९८ फछ्यौट भएको देखिन्छ । फछ्यौट भएका रिट निवेदनहरू मध्ये आर्थिक वर्ष २०७२/०७३ मा १,०५९ थान अर्थात् ५७.१८ प्रतिशत, २०७३/०७४ मा १,११७ थान अर्थात् ४३.६८ प्रतिशत र यस आर्थिक वर्षमा १,०२१ थान अर्थात् ५८.४४ प्रतिशत निवेदनहरू खारेज भएको देखिन्छ । यस सम्बन्धी विस्तृत विवरण अनुसूची १२ मा प्रस्तुत गरिएको छ । रिट निवेदन सम्बन्धी तीन वर्षको तुलनात्मक विवरण देहायको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका नं. ३५

उच्च सरकारी वकील कार्यालयहरूबाट प्रतिरक्षा गरिएका रिट निवेदनहरूको तुलनात्मक विवरण

आर्थिक वर्ष	लगत			फछ्यौट				बाँकी	रिट खारेज भएको प्रतिशत
	गत वर्षको	यस वर्षको	जम्मा	रिट खारेज भएको	रिट जारी भएको	अन्य	जम्मा		
२०७२/०७३	६५४	२३३९	२९९३	१०५९	५६८	२२५	१८५२	११४१	५७.१८
२०७३/०७४	१२३२	२९२२	४१५४	१११७	९६६	४७४	२५५७	१५९७	४३.६८
२०७४/०७५	१५११	३००५	४५१६	१८६९	१०३७	२९२	३१९८	१३१८	५८.४४

उच्च सरकारी वकील कार्यालयबाट रिट निवेदनहरूमा भएको बहस पैरवी सम्बन्धी सूचक



(ग) अन्य निवेदन सम्बन्धी कार्य

मुलुकी ऐन, अदालती वन्दोवस्तको १७ नं. अनुसार मुद्दाको काम कारवाहीमा म्याद नाघेको वा वेरित भए उपर पुनरावेदन सुन्ने अड्डामा निवेदन दिन सकिने तथा न्याय प्रशासन ऐन, २०७३ को दफा १५ अनुसार कुनै अदालत, निकाय वा अधिकारीबाट मुद्दाको पुपक्षको लागि प्रतिवादीलाई तारिख, जमानत वा थुनामा राख्ने गरी भएको आदेश वा मुद्दाको कारवाहीको सिलसिलामा भएको अन्य कुनै अन्तरकालीन आदेश उपर पुनरावेदन सुन्ने अदालतमा निवेदन दिन सकिने कानूनी व्यवस्था रहेको छ। यसरी अदालतमा निवेदन दायर गर्ने र यस्ता निवेदनहरूमा नेपाल सरकार, सरकारी निकाय वा पदाधिकारीहरूको तर्फबाट उच्च सरकारी वकील कार्यालयका सरकारी वकीलहरूले बहस पैरवी एवं प्रतिरक्षा गर्ने गर्दछन्। यस आर्थिक वर्षमा उच्च सरकारी वकील कार्यालयहरूबाट प्रतिरक्षा गरिएका यस प्रकृतिका निवेदन तथा प्रतिवेदनहरूको लगत संख्या १,८९४ रहेको छ। यी निवेदनहरू मध्ये १,५५७ थान अर्थात ८२.२९ प्रतिशत फछ्यौट भएको र ३३७ थान अर्थात १७.७९ प्रतिशत बाँकी रहेको देखिन्छ। यस आ.व. मा फछ्यौट भएका १,५५७ थान निवेदनहरू मध्ये १,०४७ थान अर्थात ६७.२४ प्रतिशत निवेदनहरूमा जिकिर कायम भएको र ५०७ थान अर्थात ३३.५ प्रतिशत निवेदनहरूमा जिकिर नपुगेको देखिन्छ। ६३ थान निवेदन अन्य तवरले फछ्यौट भएको देखिन्छ। यस सम्बन्धी विस्तृत विवरण अनुसूची १२ मा प्रस्तुत गरिएको छ। निवेदन सम्बन्धी तीन वर्षको तुलनात्मक विवरण देहायको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ।

तालिका नं. ३६

उच्च सरकारी वकील कार्यालयहरूबाट प्रतिरक्षा गरिएका निवेदनहरूको विवरण

आर्थिक वर्ष	लागत			फछ्यौट				बाँकी	जिकिर पुगेको प्रतिशत
	गत वर्षको	यस वर्षको	जम्मा	जिकिर पुगेको	जिकिर नपुगेको	अन्य	जम्मा		
२०७२/०७३	१११	१९१२	२०२३	९८३	७९३	१	१६९७	३२६	५७.९३
२०७३/०७४	२७०	१२०३	१४७३	७९५	४९४	५	१२९४	१७९	६१.४४
२०७४/०७५	२०८	१६८६	१८९४	१०४७	५०७	३	१५५७	३३७	६७.२४

(घ) मुद्दा तथा रिट निवेदनहरूको प्रदेशगत विभाजन

उच्च सरकारी वकील कार्यालयहरूबाट बहस पैरवी तथा प्रतिरक्षा भएका मुद्दा, रिट तथा निवेदनलाई प्रदेशगत रूपमा विश्लेषण गर्दा कुल मुद्दा, रिट तथा निवेदन २०,०९९ मध्ये प्रदेश नं. १ मा ३,२०५ थान अर्थात १५.९५ प्रतिशत, प्रदेश नं. २ मा ४,८०२ थान अर्थात २३.८९ प्रतिशत, प्रदेश नं. ३ मा ७,११५ थान अर्थात ३५.४० प्रतिशत, गण्डकी प्रदेशमा १,११८ थान अर्थात ५.५६ प्रतिशत, प्रदेश नं. ५ मा २,६७६ थान अर्थात १३.३१ प्रतिशत, कर्णाली प्रदेशमा ४८८ थान अर्थात २.४३ प्रतिशत र सुदूरपश्चिम प्रदेशमा ६९५ थान अर्थात ३.४६ प्रतिशत भएको देखिन्छ। जम्मा फछ्यौट भएका १३,५१५ थान मुद्दा, रिट तथा निवेदनहरू मध्ये प्रदेश नं. १ मा २,४७५ थान अर्थात १८.३१ प्रतिशत, प्रदेश नं. २ मा २,५१० थान अर्थात १८.५७ प्रतिशत, प्रदेश नं. ३ मा ५,१७६ थान अर्थात ३८.३० प्रतिशत, गण्डकी प्रदेशमा ४८८ थान अर्थात ३.६१ प्रतिशत, प्रदेश नं. ५ मा १,७७ थान अर्थात १३.१४ प्रतिशत, कर्णाली प्रदेशमा ३२६ थान अर्थात २.४१ प्रतिशत तथा सुदूरपश्चिम प्रदेशमा ४२६ थान अर्थात ३.१५

महान्यायाधिवक्ताको वार्षिक प्रतिवेदन २०७४/०७५

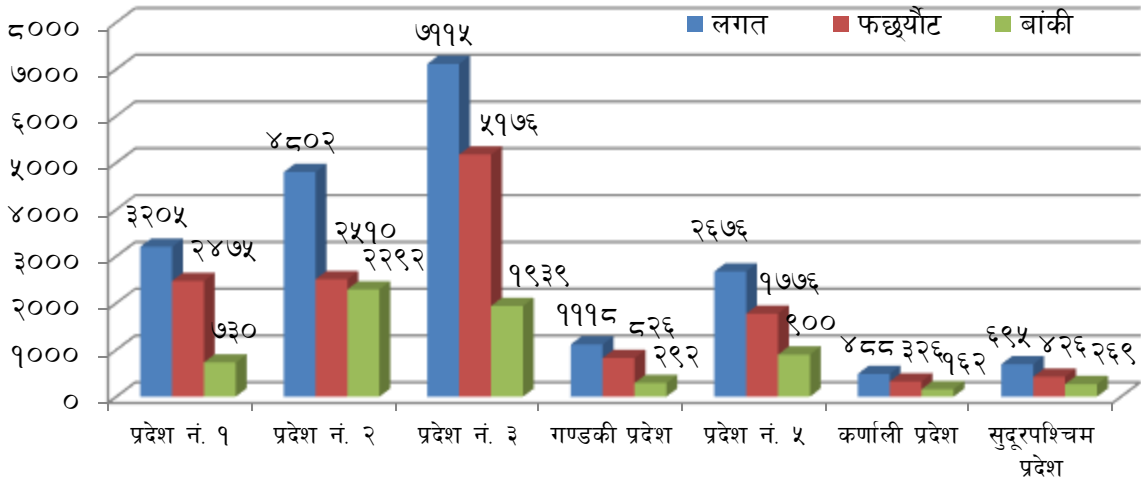
प्रतिशत मुद्दा, रिट तथा निवेदन फछ्यौट भएको देखिन्छ। यस आर्थिक वर्षमा फछ्यौट भएका मुद्दा तथा रिट निवेदनहरूको विकास क्षेत्रगत अवस्था हेर्दा प्रदेश नं. १ मा ५६.७३ प्रतिशत, प्रदेश नं. २ मा ४८.३७ प्रतिशत, प्रदेश नं. ३ मा ५१.७६ प्रतिशत, गण्डकी प्रदेशमा ५७.५१ प्रतिशत, प्रदेश नं. ५ मा ४६.६८ प्रतिशत, कर्णाली प्रदेशमा ५१.२३ र सुदूरपश्चिम प्रदेशमा ५५.१६ प्रतिशत मुद्दामा कसुर ठहर तथा रिट निवेदन खारेज भएको तथा डूबाट देखिन्छ। मुद्दा तथा रिटको क्षेत्रगत विभाजनलाई अनुसूची १२ मा प्रस्तुत गरिएको छ। उच्च सरकारी वकील कार्यालयबाट बहस पैरवी र प्रतिरक्षा गरिएका मुद्दा, रिट तथा निवेदनको लगत र कारबाहीको प्रदेशगत तुलनात्मक विवरण देहायको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ।

तालिका नं. ३७

उच्च सरकारी वकील कार्यालयहरूबाट मुद्दा तथा रिट सम्बन्धी सम्पादित कार्यको क्षेत्रगत विवरण

विकास क्षेत्र	मुद्दा/ रिट/ निवेदन	गत वर्षको बाँकी	लगत		फछ्यौट				बाँकी	कसुर ठहर, रिट खारेज, जिकिर कायम
			यस वर्षको	जम्मा	कसुर ठहर तथा रिट खारेज	कसुरमा सफाई तथा रिट जारी	मुलतवी, तामेली, अन्य	जम्मा		
KZ I	मुद्दा	१२२७	१००३	२२३०	७५९	८५९	२	१६२०	६१०	४६.८५
	रिट निवेदन	३४८	३८४	७३२	५२७	१११	४	६४२	९०	८२.०९
	निवेदन	२६	२१७	२४३	११८	९५	०	२१३	३०	५५.४०
	जम्मा	१६०१	१६०४	३२०५	१४०४	१०६५	६	२४७५	७३०	५६.७३
KZ II	मुद्दा	१२०७	१४९७	२७०४	५८८	६१७	१६	१२२१	१४८३	४८.१६
	रिट निवेदन	४८३	१११२	१५९५	३९८	४११	८५	८९४	७०१	४४.५२
	निवेदन	६८	४३५	५०३	२२८	१६७	०	३९५	१०८	५७.७२
	जम्मा	१७५८	३०४४	४८०२	१२१४	११९५	१०१	२५१०	२२९२	४८.३७
KZ III	मुद्दा	२५३९	२५००	५०३९	१६७२	१७७८	३३	३४८३	१५५६	४८.००
	रिट निवेदन	४२८	१००८	१४३६	६२३	३६५	१७५	११६३	२७३	५३.५७
	निवेदन	५३	५८७	६४०	३८४	१४६	०	५३०	११०	७२.४५
	जम्मा	३०२०	४०९५	७११५	२६७९	२२८९	२०८	५१७६	१९३९	५१.७६
UOSL	मुद्दा	३५४	४८३	८३७	३५०	२४६	४	६००	२३७	५८.३३
	रिट निवेदन	२३	१०५	१२८	५४	५५	०	१०९	१९	४९.५४
	निवेदन	१५	१३८	१५३	७१	४६	०	११७	३६	६०.६८
	जम्मा	३९२	७२६	१११८	४७५	३४७	४	८२६	२९२	५७.५१
KZ IV	मुद्दा	९४९	९५२	१९०१	४०७	८१८	१	१२२६	६७५	३३.२०
	रिट निवेदन	२०६	३११	५१७	२२३	७९	२७	३२९	१८८	६७.७८
	निवेदन	३३	२२५	२५८	१९९	२२	०	२२१	३७	९०.०५
	जम्मा	११८८	१४८८	२६७६	८२९	९१९	२८	१७७६	९००	४६.६८
SOFFIL	मुद्दा	१४५	२४६	३९१	११२	१३५	१	२४८	१४३	४५.१६
	रिट निवेदन	१३	२८	४१	२१	३	०	२४	१७	८७.५०
	निवेदन	६	५०	५६	३४	२०	०	५४	२	६२.९६
	जम्मा	१६४	३२४	४८८	१६७	१५८	१	३२६	१६२	५१.२३
KZ V	मुद्दा	२९६	२९१	५८७	१९९	१६१	२	३६२	२२५	५४.९७
	रिट निवेदन	१०	५७	६७	२३	१३	१	३७	३०	६२.१६
	निवेदन	७	३४	४१	१३	११	३	२७	१४	४८.१५
	जम्मा	३१३	३८२	६९५	२३५	१८५	६	४२६	२६९	५५.१६
h Df	मुद्दा	६७१७	६९७२	१३६८९	४०८७	४६१४	५९	८७६०	४९२९	४६.६६
	रिट निवेदन	१५११	३००५	४५१६	१८६९	१०३७	२९२	३१९८	१३१८	५८.४४
	निवेदन	२०८	१६८६	१८९४	१०४७	५०७	३	१५५७	३३७	६७.२४
	जम्मा	८४३६	११६६३	२००९९	७००३	६१५८	३५४	१३५१५	६५८४	५१.८२

उच्च सरकारी वकील कार्यालयबाट मुद्दा तथा रिटमा सम्पादित कार्यहरूको प्रदेशगत विभाजनको सूचक



३.२ प्रतिवादी नखुलेका मुद्दामा निकासी दिने कार्य

समाजमा घटेका सबै अपराधिक घटनाहरूको सूचना प्रहरी वा अनुसन्धान अधिकारी समक्ष प्राप्त हुँदैन भने अनुसन्धान अधिकारी समक्ष सूचना प्राप्त भएका सबै घटनाहरू अदालत वा मुद्दा हेर्ने अधिकारी समक्ष पुग्दैनन् । यसो हुनुमा कतिपय घटनाहरू आत्महत्या, भवितव्य प्रकृतिको हुनु, समयमा सूचना नभएको कारण अपराध सम्बन्धी प्रमाण लोप भएको कारण मुद्दा चलाउन पर्याप्त प्रमाणको अभाव हुनु, प्रहरीमा दायर भएका घटना वा वारदातहरू मध्ये कतिपयमा प्रतिवादी नखुल्नु र कतिपय घटनाहरू अनुसन्धानको क्रममा रहनु समेतका कारणले सबै घटनाहरूमा मुद्दा चल्ने स्थिति रहदैन । आत्महत्या प्रकृतिका वा प्रतिवादी नखुलेका घटना सम्बन्धमा जिल्ला प्रहरी कार्यालयहरूबाट तत्काल कोही कसै उपर मुद्दा नचलाउने राय साथ मिसिल सम्बन्धित जिल्ला सरकारी वकील कार्यालय समक्ष निर्णयको लागि पठाइन्छ । त्यसरी प्राप्त मिसिलमा जिल्ला सरकारी वकील कार्यालयहरूबाट मुद्दा नचलाउने निर्णय भएमा आफ्नो निर्णय साथ निकासीका लागि सम्बन्धित उच्च सरकारी वकील कार्यालयमा पठाउने र उच्च सरकारी वकील कार्यालयका सरकारी वकीलले महान्यायाधिवक्ताबाट प्रत्यायोजित अधिकार अन्तर्गत त्यस्ता घटना वा वारदात सम्बन्धी मिसिलमा मातहत कार्यालयको निर्णय जाँच गरी आवश्यक निकासी प्रदान गरे पश्चात त्यस्ता मिसिलहरूको टुंगो लाग्ने व्यवस्था छ । प्रतिवादी खुलेका मुद्दामा प्रमाण नपुगी मुद्दा नचलाउने निर्णयको निकासी महान्यायाधिवक्ताबाट हुने गर्दछ । यस आर्थिक वर्षमा उच्च सरकारी वकील कार्यालयबाट त्यसरी तामेलीमा राख्ने गरी निकासी प्रदान गरिएका मिसिलहरूको संख्या ८,८५७ रहेको देखिन्छ । गत आर्थिक वर्षमा तामेलीमा रहेका मिसिलहरूको संख्या ८,१९५ थान रहेको थियो । यस आ.व.मा तामेलीमा रहेका विषयगत विवरणलाई देहायको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ भने यस सम्बन्धी कार्यालयगत विवरण **अनुसूची १६** मा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका नं. ३८

उच्च सरकारी वकील कार्यालयहरूबाट मुद्दा नचलाउने निर्णय भई तामेलीमा राख्ने निकासी भएको वारदातको विवरण

आर्थिक वर्ष	विष खाएर	आगलागी	भुण्डिएर	हतियारबाट	करेन्ट लागेर	भिरपहिरोबाट लडेर	डुबेर	हाम फालेर	अन्य	जम्मा
२०७२/०७३	११६१	१५२	२९३२	५	१६६	२६६	५८०	५६	२००२	७३२०
२०७३/०७४	१५१५	१८५	३०६०	१४	१९०	२९५	६६५	१४१	२१३०	८१९५
२०७४/०७५	११९४	१९२	३३९५	३४	२११	४०३	७९७	१३०	२५०१	८८५७

३.३ कानूनी राय सम्बन्धी कार्य

कानूनी राय प्रदान गर्नु उच्च सरकारी वकील कार्यालयको अर्को महत्वपूर्ण कार्य हो । उच्च सरकारी वकील कार्यालयबाट सरकारी कार्यालयहरूबाट कानूनी विषयमा राय मागेमा कानूनी राय प्रदान गरिन्छ । उच्च सरकारी वकील कार्यालयहरूबाट उपलब्ध गराएको कानूनी राय सल्लाहको विवरण **अनुसूची १७** मा दिइएको छ । उक्त विवरण अनुसार यस आ.व. मा उच्च सरकारी वकील कार्यालयहरूमा कुनै पनि कानूनी राय माग नभएको देखिन्छ ।

३.४ मुद्दा नचलाउने निर्णय भई अन्तिम निकासीका लागि पठाइएका मुद्दाहरूको विवरण

महान्यायाधिवक्ताको वार्षिक प्रतिवेदन २०७४/०७५

मुद्दाको तहकिकात पूरा भई मुद्दा चल्ने नचल्ने निर्णयका लागि सरकारी वकील समक्ष प्राप्त मिसिल कागज अध्ययन गर्दा सबुद प्रमाणको मूल्याङ्कनबाट मुद्दा चलाउनु पर्ने नदेखेमा आधार र कारण सहित निर्णय गरी सम्बन्धित सरकारी वकीलले निकासाको लागि मिसिल कागज उच्च सरकारी वकील कार्यालयको सहन्यायाधिवक्ता समक्ष पेश गर्न सम्बन्धित उच्च सरकारी वकील कार्यालयमा र उच्च सरकारी वकील कार्यालयको सहन्यायाधिवक्ताले महान्यायाधिवक्ता समक्ष पेश गर्न महान्यायाधिवक्ताको कार्यालयमा पठाई निकासा भए वमोजिम गर्ने व्यवस्था छ । यसरी प्राप्त मिसिल अध्ययन गर्दा उच्च सरकारी वकील कार्यालयको सह-न्यायाधिवक्ताले मुद्दा चलाउनुपर्ने देखेमा आधार र कारण सहितको निर्णय आदेश र मिसिल कागज सम्बन्धित सरकारी वकील कहाँ पठाई दिने र मुद्दा चलाउनु नपर्ने देखेमा आफ्नो आधार र कारण सहितको निर्णय र मिसिल कागज महान्यायाधिवक्ता समक्ष अन्तिम निकासाको लागि पेश गर्न महान्यायाधिवक्ताको कार्यालयमा पठाई निकासा भए वमोजिम गर्ने व्यवस्था भए वमोजिम उच्च सरकारी वकील कार्यालय समक्ष आएका मिसिल तथा उच्च सरकारी वकील कार्यालयका सह-न्यायाधिवक्ताबाट भएको निर्णय सम्बन्धी विवरण देहायको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ । उक्त तालिका अनुसार यस आर्थिक वर्षमा मुद्दा चलाउने भनी फिर्ता पठाएको संख्या १, मुद्दा नचलाउने निर्णय गरी निकासाको लागि पठाएको संख्या ७७ गरी मुद्दा चलाउने तथा नचलाउने निर्णय संख्या जम्मा ७८ रहेको देखिन्छ । यस सम्बन्धी विस्तृत विवरण अनुसूची १४ मा प्रस्तुत गरिएको छ । मुद्दा चलाउने तथा नचलाउने निर्णय सम्बन्धी तीन वर्षको तुलनात्मक विवरणको देहायको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका नं. ३९

उच्च सरकारी वकील कार्यालयहरूबाट मुद्दा चलाउने नचलाउने निर्णयको विवरण

आर्थिक वर्ष	मुद्दा चलाउने नचलाउने निर्णय		जम्मा	कैफियत
	चलाउने भनी फिर्ता	नचलाउने निर्णय गरी निकासाको		
२०७२/०७३	८	८१	८९	
२०७३/०७४	१९	१०९	१२८	
२०७४/०७५	१	७७	७८	

३.५ उच्च सरकारी वकील कार्यालयहरूबाट सम्पादित समग्र काम कारवाहीको विवरण

यस आर्थिक वर्षमा उच्च सरकारी वकील कार्यालयहरूबाट प्रतिवादी नखुलेका मुद्दामा मुद्दा नचलाउने गरी अन्तिम निकासा दिएको निर्णय संख्या ८,८५७ रहेको देखिन्छ । यसैगरी प्रतिवादी खुलेका मुद्दामा मुद्दा चलाउने निर्णय भएको संख्या १ र मुद्दा नचलाउने गरी भएको निर्णय संख्या ७७ रहेको देखिन्छ । त्यस्तै पुनरावेदन सम्बन्धी निर्णय भएको ७,३९३ मध्ये पुनरावेदन गर्ने निर्णय संख्या ६,४१५ र पुनरावेदन नगर्ने निर्णय संख्या ९७८ रहेको देखिन्छ । पुनरावेदन प्रस्तावहरू १,५७१ मध्ये ६०९ पुनरावेदन गर्ने प्रस्ताव र नगर्ने प्रस्ताव ९६२ रहेको देखिन्छ । दोहोऱ्याई पाउने निवेदन नगर्ने निर्णय संख्या ७,३५१ दोहोऱ्याई पाउने निवेदन प्रस्ताव संख्या १,०१५ रहेको देखिन्छ । यसैगरी अदालती बन्दोबस्तको १७ नं. को निवेदन १,८८२ र बहस पैरवी र प्रतिरक्षा गरेको संख्या २६,८८९ रहेको तथा बयान बकपत्र गराएको संख्या २४३ र कानूनी राय प्रदान गरेको संख्या ० गरी जम्मा सम्पादित कुल कार्य संख्या ५५,२७९ रहेको देखिन्छ । यस सम्बन्धी विस्तृत विवरण अनुसूची १४ मा प्रस्तुत गरिएको छ । उच्च सरकारी वकील कार्यालयबाट विगत तीन वर्षमा सम्पादित कार्यहरूको तुलनात्मक विवरण देहायको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका नं. ४०

उच्च सरकारी वकील कार्यालयहरूबाट सम्पादित समग्र काम कारवाहीको विवरण

आर्थिक वर्ष	मुद्दा चल्ने नचल्ने निर्णय			पुनरावेदन प्रस्ताव		पुनरावेदन सम्बन्धी निर्णय		दो.पा. निवेदन नगर्ने निर्णय	दोहोऱ्याउने/ नदोहोऱ्याउने प्रस्ताव	अ.व. १७ नं. निवेदन	बहस पैरवी संख्या	बयान/ बकपत्र गराएको संख्या	कानूनी राय प्रदान गरेको संख्या
	प्रतिवादी नखुलेका मुद्दामा मुद्दा नचलाउने	मुद्दा चलाउने निर्णय	मुद्दा नचलाउने निर्णय	गर्ने	नगर्ने	पुनरावेदन गर्ने निर्णय	पुनरावेदन नगर्ने निर्णय						
२०७२/०७३	७३२०	८	८१	३१७	१०४३	६४४३	१२०८	६९७	३२६५	१७५८	२२०२६	१४८	४
२०७३/०७४	८१९५	१९	१०९	३५४	११२१	५७८२	१५०२	२८४०	५७१	१३४३	२८५१२	२१३	१
२०७४/०७५	८८५७	१	७७	६०९	९६२	६४१५	९७८	७३५१	१०१५	१८८२	२६८८९	२४३	०

३.६ उच्च सरकारी वकील कार्यालयहरूबाट पेश भएका प्रस्तावको विवरण

महान्यायाधिवक्ताको वार्षिक प्रतिवेदन २०७४/०७५

यस आर्थिक वर्षमा उच्च सरकारी वकील कार्यालयहरूबाट पेश भएका प्रस्तावहरू मध्ये मुद्दा दोहोर्‍याउने निवेदन नगर्ने निर्णय संख्या ७३५१, मुद्दा दोहोर्‍याई पाउने निवेदन गर्ने प्रस्ताव १,०१५ पेश भएको देखिन्छ। पुनरावेदन गर्न नपर्ने संख्या ९२९ रहेको छ भने पुनरावेदन सम्बन्धी प्रस्तावमा संख्या १,५७१ मध्ये पुनरावेदन गर्ने मस्यौदा प्रस्ताव ६०९ र नगर्ने मस्यौदा प्रस्ताव ९६२ पेश भएको देखिन्छ। यसैगरी अदालती बन्दोबस्तको १७ नं. बमोजिम पेश भएका निवेदन प्रस्ताव संख्या १२७ र मुद्दा चल्ने नचल्ने प्रस्ताव संख्या ७७ भएको देखिन्छ। यसरी महान्यायाधिवक्ताको कार्यालयमा उच्च सरकारी वकील कार्यालयहरूबाट प्राप्त भएका प्रस्तावहरूको संख्या १०,१४१ रहेको र यस सम्बन्धी विस्तृत विवरण अनुसूची १५ मा दिइएको छ। यस सम्बन्धी तुलनात्मक विवरण देहायको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ।

तालिका नं. ४१

उच्च सरकारी वकील कार्यालयहरूबाट पेश भएका प्रस्तावहरूको एकमुष्ट विवरण

आर्थिक वर्ष	दो.पा. निवेदन नगर्ने	मुद्दा दोहोर्‍याउने निवेदन			पुनरावेदन गर्न नपर्ने	पुनरावेदन सम्बन्धी प्रस्ताव			अ.व. १७ नं. को निवेदन	मुद्दा चल्ने नचल्ने प्रस्ताव	कुल जम्मा
		गर्ने प्रस्ताव	नगर्ने प्रस्ताव	जम्मा		पुनरावेदन गर्ने	पुनरावेदन नगर्ने	जम्मा			
२०७२/०७३	६९७	४९७	२७६८	३२६५	४८७	३१७	१०४३	१३६०	१५४	८१	५५५७
२०७३/०७४	२८४०	५५०	२१	५७१	६४५	३५४	११२१	१४७५	१०७	१०९	५१०२
२०७४/०७५	७३५१	१०१५	०	१०१५	९२९	६०९	९६२	१५७१	१२७	७७	१०१४१

४. उच्च सरकारी वकील कार्यालयमा रहेका सरकारी वकीलको कार्यबोझ तथा प्रति मुद्दा व्ययभार

उच्च सरकारी वकील कार्यालयहरूबाट मुद्दा तथा अन्य सम्पादित कार्य समेतको तथ्याङ्कलाई हेर्दा देश भरीका उच्च सरकारी वकील कार्यालयहरूको यस आर्थिक वर्षको कुल सम्पादित कार्य संख्या ४७,४०५ रहेको देखिन्छ। जसमध्ये कुल मुद्दाहरू १३,६८९, कुल रिट निवेदनहरू ४,५१६, कुल निवेदनहरू १,८९४, मुद्दा चल्ने नचल्ने निर्णय संख्या ७८, पुनरावेदन मस्यौदा संख्या ६३०९, तामेली निर्णय संख्या ८,८५७, पुनरावेदन प्रस्ताव १,५७१, दोहोर्‍याई पाउने निवेदन प्रस्ताव १,०१५, दोहोर्‍याई पाउने निवेदन नगर्ने निर्णय संख्या ७,३५१, बयान/वकपत्र गराएको संख्या २४३, कानूनी राय प्रदान गरेको संख्या ० र अ.व. १७ नं. बमोजिम पेश भएका निवेदन संख्या १,८८२ रहेको छ। सबै उच्च सरकारी वकील कार्यालयहरूको सरकारी वकीलहरूको दरबन्दी संख्या ९८ र प्रति सरकारी वकील कार्यबोझ ४८३.७३ रहेको देखिन्छ। उच्च सरकारी वकील कार्यालयहरूमा कार्यरत सरकारी वकीलहरूको संख्यामा मुद्दा तथा अन्य सम्पादित कार्यसमेतको लगतलाई विभाजन गर्दा प्रति सरकारी वकीलको कार्यबोझ देहायको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ।

तालिका नं. ४२

उच्च सरकारी वकील कार्यालयहरूमा प्रति-सरकारी वकील कार्यबोझ

सम्पादित कार्यहरू	कुल मुद्दा	कुल रिट निवेदन	कुल निवेदन	मुद्दा चल्ने नचल्ने निर्णय	पुनरावेदन मस्यौदा संख्या	तामेली निर्णय	पुनरावेदन प्रस्ताव	दो.पा. प्रस्ताव	दो.पा. निवेदन नगर्ने निर्णय	बयान, वकपत्र संख्या	कानूनी राय	अ.व. १७ नं. को निवेदन	कुल जम्मा	सरकारी वकील संख्या	प्रति-सरकारी वकील कार्यबोझ
२०७२/०७३	११२६७	२९९३	२०२३	८९	६४४१	७३२०	१३६०	३२६५	६९७	१४८	४	१७५८	३७३६५	९८	३८१.२८
२०७३/०७४	१३४४०	४१५४	१४७३	१२८	५८३०	८११५	१४७५	५७१	२८४०	२१३	१	१३४३	३९६६३	९८	४०४.७२
२०७४/०७५	१३६८९	४५१६	१८९४	७८	६३०९	८८५७	१५७१	१०१५	७३५१	२४३	०	१८८२	४७४०५	९८	४८३.७२

यस आर्थिक वर्षमा उच्च सरकारी वकील कार्यालयहरूबाट मुद्दा सम्बन्धमा भएको कामको कुल लगतमा कर्मचारीहरूको तलब तथा भत्तामा खर्च भएको एकमुष्ट रकमलाई विभाजन गर्दा प्रति मुद्दा तलब तथा भत्तामा खर्च भएको रकमको विवरण देहायको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ। उक्त तथ्याङ्कलाई हेर्दा देश भरीका उच्च सरकारी वकील कार्यालयहरूको यस आ.व.को कुल मुद्दा, रिट तथा निवेदनहरूको लगत संख्या २०,०९९ लाई उच्च सरकारी वकील कार्यालयहरूमा तलब तथा भत्तामा खर्च भएको रकम रु. १२,४८,४८,४५८.०० र ती कार्यालयहरूको प्रति मुद्दा खर्च रु. ६,२११.६८ पर्ने देखिन्छ।

तालिका नं. ४३

उच्च सरकारी वकील कार्यालयहरूमा मुद्दाको लगतको अनुपातमा प्रति-मुद्दामा तलब भत्तामा खर्च भएको रकमको विवरण

कार्यालय	कुल मुद्दाको लगत (मुद्दा, रिट, निवेदनसमेत)	तलब तथा भत्तामा खर्च भएको रकम रु.	प्रति मुद्दा खर्च रकम रु.	कैफियत
उच्च सरकारी वकील कार्यालयहरु	२००९९	१२४,८४८,४५८.००	६२११.६८	

यस आर्थिक वर्षमा मुद्दा र अन्य सम्पादित कार्यहरू समेतको लगतमा कर्मचारी तलब भत्ता र कार्यालय सञ्चालनको लागि खर्च भएको सम्पूर्ण रकमलाई विभाजन गरी प्रति सम्पादित कार्य इकाईमा भएको खर्चको विवरणलाई देहायको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ। उक्त तथ्याङ्कलाई हेर्दा देश भरीका उच्च सरकारी वकील कार्यालयहरूको यस आ.व.को जम्मा सम्पादित कार्य ४७,४०५ र उच्च सरकारी वकील कार्यालयहरूमा कुल खर्च भएको रकम रु. २२,८१,६१,६१४.४६ र ती कार्यालयहरूमा प्रति सम्पादित कार्यमा भएको खर्च रकम रु. ४,८१३.०३ पर्ने देखिन्छ।

तालिका नं. ४४

उच्च सरकारी वकील कार्यालयहरूमा प्रति-सम्पादित कार्यमा भएको खर्च रकम

कार्यालय	जम्मा सम्पादित कार्य	कुल खर्च रकम रु.	प्रति सम्पादित कार्यमा भएको खर्च रकम रु.	कैफियत
उच्च सरकारी वकील कार्यालयहरु	४७४०५	२२८१६१६१४.४६	४८१३.०३	

४० ❀ ०३

विशेष सरकारी वकील कार्यालय

१. गठन

महान्यायाधिवक्ताको कार्यालय अन्तर्गत काठमाडौं उपत्यकामा रहने गरी नेपाल सरकार (मन्त्रिपरिषद्) को मिति २०७०।०७।२५ को निर्णयबाट विशेष सरकारी वकील कार्यालयको स्थापना भएको छ। उक्त कार्यालयबाट विशेष अदालत काठमाडौं, राजश्व न्यायाधिकरण काठमाडौं, वैदेशिक रोजगार न्यायाधिकरण काठमाडौं, प्रशासकीय अदालत तथा उच्च अदालत पाटनमा रहेका वाणिज्य इजलासबाट सुनुवाइ हुने सरकार वादी मुद्दाहरूमा बहस पैरवी तथा प्रतिरक्षा गर्न सहन्यायाधिवक्ताको नेतृत्वमा अन्य सरकारी वकील तथा कर्मचारी रहने व्यवस्था गरिएको छ।

२. विशेष सरकारी वकील कार्यालयका सरकारी वकीलहरूको काम, कर्तव्य र अधिकार

मिति २०७४।०९।१८ को नेपाल राजपत्रमा प्रकाशित सूचना अनुसार उच्च अदालत पाटनको वाणिज्य इजलासमा दायर हुने सुरक्षित कारोबार र बैकिङ्ग कसूर तथा सजाय ऐन, २०६४ को कसूर सम्बन्धी मुद्दामा काठमाडौं, ललितपुर र भक्तपुर जिल्लाका हकमा सम्बन्धित अनुसन्धान अधिकारीबाट मुद्दाको तहकिकात पूरा भई रायसहित मुद्दा चल्ने वा नचल्ने निर्णयको लागि प्राप्त मिसिलमा विशेष सरकारी वकील कार्यालयका सहन्यायाधिवक्ताले तोकेको उपन्यायाधिवक्ताले अध्ययन गर्दा सबुद प्रमाणको उचित मूल्यांकनबाट मुद्दा चलाउनु पर्ने देखेमा आधार र कारणसहितको आफ्नो रायसहितको निर्णय सोही कार्यालयका सहन्यायाधिवक्ता समक्ष पेश गर्नु पर्ने र सहन्यायाधिवक्ताले मुद्दा चलाउनु पर्ने देखेमा सो बमोजिम गर्न आधार र कारणसहितको निर्णय गरी आवश्यक कानूनी कार्यविधि पूरा गरी प्रचलित कानून बमोजिम सम्बन्धित अदालत समक्ष मुद्दा दायर गर्न लगाउने, प्राप्त मिसिल कागज अध्ययन गर्दा सहन्यायाधिवक्ताले मुद्दा चलाउनु नपर्ने देखेमा आधार र कारण सहितको आफ्नो रायसहितको निर्णय अन्तिम निकासाको लागि महान्यायाधिवक्ता समक्ष पेश गर्न महान्यायाधिवक्ताको कार्यालयमा पठाई निकासा भए बमोजिम गर्ने गरी अधिकार प्रत्यायोजन गरिएको छ।

मिति २०७२।०६।०३ को नेपाल राजपत्रमा प्रकाशित महान्यायाधिवक्ताको कार्यालयको सूचना अनुसार नेपालको संविधानको धारा १५८ को उपधारा (७) ले दिएको अधिकार प्रयोग गरी महान्यायाधिवक्ताले सोही धाराको उपधारा (२) बमोजिम आफूमा निहित अधिकार मध्ये विशेष सरकारी वकील कार्यालयबाट बहस पैरवी र प्रतिरक्षा गरिने मुद्दा मध्ये वैदेशिक रोजगार ऐन, २०६४ को कसूर सम्बन्धी मुद्दा र सम्पत्ति शुद्धीकरण (मनी लाउन्डरिङ्ग) निवारण ऐन, २०६४ (सम्पत्ति शुद्धीकरण सम्बन्धी मुद्दामा अभियोजनको निर्णय गर्ने अधिकार २०७४।०९।१८ मा प्रकाशित राजपत्रबाट थप गरिएको) मुद्दामा सम्बन्धित अनुसन्धान अधिकारीबाट मुद्दाको तहकिकात पूरा भई मुद्दा चल्ने वा नचल्ने निर्णयको लागि रायसहित विशेष सरकारी वकील कार्यालय समक्ष प्रस्तुत हुन आएको मिसिल सहन्यायाधिवक्ताले तोकेको उपन्यायाधिवक्ताले अध्ययन गर्दा सबुद प्रमाणको उचित मूल्यांकनबाट मुद्दा चलाउनु पर्ने देखेमा सोको आधार र कारण सहितको निर्णय गरी आवश्यक कानूनी कार्यविधि पूरा गरी गराई मुद्दा दायर गर्न सम्बन्धित निकाय वा अधिकारी समक्ष पठाउने, प्राप्त मिसिल कागज अध्ययन गर्दा सबुद प्रमाणको उचित मूल्यांकनबाट मुद्दा चलाउनु नपर्ने देखेमा आधार र कारण सहितको आफ्नो राय सहितको निर्णय सोही कार्यालयका सहन्यायाधिवक्ता समक्ष पेश गर्नु पर्ने र सहन्यायाधिवक्ताले मुद्दा चलाउनु पर्ने देखेमा सो बमोजिम गर्न आधार र कारण सहितको निर्णय गरी आवश्यक कानूनी कार्यविधि पूरा गरी गराई मुद्दा दायर गर्न सम्बन्धित निकाय वा अधिकारी समक्ष पठाउने, प्राप्त मिसिल कागज अध्ययन गर्दा सहन्यायाधिवक्ताले मुद्दा चलाउनु नपर्ने देखेमा आधार र कारण सहितको आफ्नो रायसहितको निर्णय अन्तिम निकासाको लागि महान्यायाधिवक्ता समक्ष पेश गर्न महान्यायाधिवक्ताको कार्यालयमा पठाई निकासा भए बमोजिम गर्ने गरी अधिकार प्रत्यायोजन गरिएको छ। यसैगरी सरकारी वकील सम्बन्धी नियमावली, २०५५ को नियम ३८(२) बमोजिम महान्यायाधिवक्ताबाट मिति २०७०।९।२९ मा निर्णय गरी विशेष सरकारी वकील कार्यालय, काठमाडौंलाई कार्यसम्पादनको सिलसिलामा देहाय बमोजिम काम गर्ने गरी निर्देशन गरिएको छ :

१. नेपाल सरकार वादी भै चल्ने र नेपाल सरकारलाई सरोकार पर्ने विशेष अदालत काठमाडौं र वैदेशिक रोजगार न्यायाधिकरण काठमाडौंमा रहेका मुद्दाहरूमा नेपाल सरकारको तर्फबाट बहस पैरवी र प्रतिरक्षा गर्ने गराउने,
२. राजश्व न्यायाधिकरण काठमाडौं र उच्च अदालत पाटन, वाणिज्य इजलासमा रहेका मुद्दाहरूमा तत्कालको लागि उच्च सरकारी वकील कार्यालयका सहन्यायाधिवक्ता र आन्तरिक राजश्व विभागमा कार्यरत सरकारी वकील बीच समन्वय गरी नेपाल सरकारको तर्फबाट बहस पैरवी र प्रतिरक्षा गर्ने गराउने,
३. प्रशासकीय अदालत र श्रम अदालतबाट सूचना प्राप्त नेपाल सरकारलाई सरोकार पर्ने मुद्दामा नेपाल सरकारका तर्फबाट उपस्थित भई बहस पैरवी, प्रतिरक्षा लगायतका कार्य गर्ने गराउने,
४. अन्य कार्यहरू सरकारी मुद्दा सम्बन्धी ऐन, २०४९ र सरकारी वकील सम्बन्धी नियमावली, २०५५ मा उल्लेख गरिए बमोजिमको प्रकृया र कार्यविधि पूरा गरी सम्पादन गर्ने गराउने।

३. विशेष सरकारी वकील कार्यालयबाट सम्पादित कामको विवरण

३.१ मुद्दा तथा रिट निवेदनमा बहस पैरवी र प्रतिरक्षा सम्बन्धी कार्य

विशेष सरकारी वकील कार्यालयले महान्यायाधिवक्ताबाट कार्यसम्पादन गर्न दिएको निर्देशन बमोजिम विशेष अदालत, काठमाडौं, प्रशासकीय अदालत, वैदेशिक रोजगार न्यायाधिकरण, काठमाडौं, राजश्व न्यायाधिकरण, काठमाडौं, उच्च अदालत पाटनमा वाणिज्य इजलासबाट हेरिने मुद्दाहरूमा बहस पैरवी र प्रतिरक्षा गर्ने गर्दछ। यस आर्थिक वर्षमा विशेष सरकारी वकील कार्यालयबाट बहस पैरवी र प्रतिरक्षा गरिएका मुद्दाहरूको विवरण देहायको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ।

तालिका नं. ४५

विशेष सरकारी वकील कार्यालय, काठमाडौंबाट मुद्दा तथा रिट निवेदन सम्बन्धी सम्पादित कार्यको विवरण

विषय	लगत			फछ्यौट			जम्मा	बाँकी	कसूर ठहर, रिट खारेज प्रतिशत
	गत वर्षको	यस वर्षको	जम्मा	कसूर कायम, रिट खारेज	सफाइ, रिट जारी	अन्य			
अनुसूची भित्रका	६७	४५२	५१९	१४५	१४	१	१६०	३५९	९०.६३
मुद्दा अनुसूची बाहिरका	५८८	४८१	१०६९	३५५	१२६	१४	४९५	५७४	७१.७२
प्रतिरक्षा गरिएका	४५७	१४८	६०५	३२७	२३	७	३५७	२४८	९१.६०
जम्मा	१११२	१०८१	२१९३	८२७	१६३	२२	१०१२	११८१	८१.७२

विशेष सरकारी वकील कार्यालयबाट यस आर्थिक वर्षमा बहस पैरवी र प्रतिरक्षा गरिएका मुद्दाहरूको एकमुष्ट लगत २,१९३ रहेकोमा १,०१२ थान मुद्दा फछ्यौट भई १,१८१ थान मुद्दा तथा निवेदन बाँकी रहेको देखिन्छ। फछ्यौट भएका मुद्दा मध्ये ८२७ थान अर्थात ८१.७२ थान मुद्दामा कसूर कायम भएको देखिन्छ। यस सम्बन्धी विस्तृत विवरण **अनुसूची २१ मा** दिइएको छ।

३.२ अभियोजन सम्बन्धी कार्य

संविधानको धारा १५८ को उपधारा (७) ले दिएको अधिकार प्रयोग गरी महान्यायाधिवक्ताले सोही धाराको उपधारा (२) बमोजिम आफूमा निहित अधिकार मध्ये विशेष सरकारी वकील कार्यालयबाट बहस पैरवी र प्रतिरक्षा गरिने मुद्दा मध्ये वैदेशिक रोजगार ऐन, २०६४ को कसूर सम्बन्धी मुद्दा चलाउनु पर्ने देखेमा सोको आधार र कारण सहितको निर्णय गरी आवश्यक कानूनी कार्यविधि पूरा गरी गराई मुद्दा दायर गर्न सम्बन्धित निकाय वा अधिकारी समक्ष पठाउने गरी अधिकार प्रत्यायोजन गरिएको छ। सो बमोजिम यस आर्थिक वर्षमा ७२७ थान मुद्दामा १,६०८ जना प्रतिवादी उपर मुद्दा चलाउने निर्णय भएको देखिन्छ। यस सम्बन्धी विवरण **अनुसूची २४ मा** दिइएको छ।

३.३ विशेष सरकारी वकील कार्यालयबाट सम्पादित समग्र काम कारबाहीको विवरण

विशेष सरकारी वकील कार्यालयबाट यस आर्थिक वर्षमा सम्पादन भएका समग्र काम कारबाहीको एकमुष्ट विवरण देहायको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ। उक्त तालिका अनुसार यस कार्यालयबाट अनुसन्धान गर्न दिएको निर्देशन संख्या ११७, मुद्दा चलाउने निर्णय संख्या ७२७, मुद्दा नचलाउने संख्या १, पुनरावेदन गर्ने/नगर्ने प्रस्ताव संख्या २००, अभियोगपत्र दायर संख्या ४५२, अ.व. १७ नं. निवेदन सम्बन्धी ६, बहस पैरवी संख्या ८,२४९, बयान गराएको प्रतिवादी संख्या ८३३, बकपत्र गराएको संख्या ७६५ गरी जम्मा समग्र सम्पादित कार्य १३,३५० रहेको देखिन्छ। यस सम्बन्धी विवरण **अनुसूची २२ मा** दिइएको छ।

तालिका नं. ४६

निर्देशन दिएको	अभियोजन संख्या	पुनरावेदन प्रस्ताव संख्या	अभियोगपत्र संख्या	अ.व. १७ नं.	बहस संख्या	बयान संख्या	बकपत्र संख्या	जम्मा
११७	७२८	२००	४५२	६	८२४९	८३३	७६५	११३५०

३.४ विशेष सरकारी वकील कार्यालयबाट पेश भएका प्रस्तावको विवरण

विशेष सरकारी वकील कार्यालयबाट यस आर्थिक वर्षमा सम्पादन भएका प्रस्ताव सम्बन्धी विवरण देहायको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ। उक्त तालिका अनुसार सफल भएकोले पुनरावेदन गर्न नपर्ने संख्या १४४ रहेको छ भने पुनरावेदन सम्बन्धी प्रस्तावमा संख्या २०० मध्ये पुनरावेदन गर्ने मस्यौदा प्रस्ताव १०३ र नगर्ने मस्यौदा प्रस्ताव ९७ रहेको देखिन्छ। यसैगरी अदालती बन्दोबस्तको १७ नं. को निवेदन गर्ने प्रस्ताव संख्या ६ र मुद्दा चल्ने नचल्ने निर्णय संख्या १ भएको देखिन्छ। यसरी महान्यायाधिवक्ताको कार्यालयमा विशेष सरकारी वकील कार्यालयबाट प्राप्त भएका प्रस्तावहरूको संख्या ३५१ रहेको र यस सम्बन्धी विस्तृत विवरण **अनुसूची २३ मा** दिइएको छ।

तालिका नं. ४७

विशेष सरकारी वकील कार्यालयबाट पेश भएका प्रस्तावहरूको एकमुष्ट विवरण

महान्यायाधिवक्ताको वार्षिक प्रतिवेदन २०७४/०७५

पुनरावेदन सम्बन्धी प्रस्ताव		जम्मा	सफल भएकोले पुनरावेदन गर्नु नपर्ने	१७ नं. निवेदन प्रस्ताव	मुद्दा नचल्ने निर्णय	जम्मा
गर्ने	नगर्ने प्रस्ताव					
१०३	९७	२००	१४४	६	१	३५१

३.५ विशेष सरकारी वकील कार्यालयमा रहेका सरकारी वकीलको कार्यबोझ तथा प्रति मुद्दा व्ययभार

विशेष सरकारी वकील कार्यालयमा कार्यरत सरकारी वकीलहरूको संख्या र मुद्दा तथा अन्य सम्पादित कार्यबोझ देहायको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ। उक्त तथ्याङ्कलाई हेर्दा विशेष सरकारी वकील कार्यालयको यस आर्थिक वर्षको कूल सम्पादित कार्य ५,१७७ रहेको देखिन्छ। जसमध्ये मुद्दा २,१९३, अभियोजनको निर्णय ७२८, अभियोगपत्र दायर संख्या ४५२, पुनरावेदन प्रस्ताव २००, बयान गराएको संख्या ८३३, बकपत्र गराएको संख्या ७६५ र अ.व. १७ नं. को निवेदन संख्या ६ रहेको छ। विशेष सरकारी वकील कार्यालयको सरकारी वकीलहरूको दरबन्दी संख्या १५ र प्रति सरकारी वकील कार्यबोझ ३४५.१३ रहेको देखिन्छ।

तालिका नं. ४८

विशेष सरकारी वकील कार्यालयहरूमा प्रति-सरकारी वकील कार्यबोझ

सम्पादित कार्यहरू	मुद्दा	अभियोजनको निर्णय	अभियोगपत्र संख्या	पुनरावेदन प्रस्ताव	अ.व. १७ नं.	बयान संख्या	बकपत्र संख्या	जम्मा	सरकारी वकील संख्या	प्रति सरकारी वकील कार्यबोझ
	२१९३	७२८	४५२	२००	६	८३३	७६५	५१७७	१५	३४५.१३

आर्थिक वर्ष २०७४/०७५ मा विशेष सरकारी वकील कार्यालयबाट मुद्दा सम्बन्धमा भएको कामको कूल लगतमा कर्मचारीहरूको तलब तथा भत्तामा खर्च भएको एकमुष्ट रकमलाई विभाजन गर्दा प्रति मुद्दा तलब तथा भत्तामा खर्च भएको रकमको विवरण देहायको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ। उक्त तथ्याङ्कलाई हेर्दा यस आ.व.को कूल मुद्दाहरूको लगत संख्या २,१९३ लाई विशेष सरकारी वकील कार्यालयमा तलब तथा भत्तामा खर्च भएको रकम रु. १,३४,८३,६७८.०० र ती कार्यालयहरूको प्रति मुद्दा खर्च रु. ६,१४८.५१ पर्ने देखिन्छ।

तालिका नं. ४९

विशेष सरकारी वकील कार्यालयमा मुद्दाको लगतको अनुपातमा प्रति-मुद्दामा तलब भत्तामा खर्च भएको रकमको विवरण

कार्यालय	कुल मुद्दाको लगत (मुद्दा, रिटहरू तथा निवेदन)	तलब तथा भत्तामा खर्च भएको रकम रु.	प्रति मुद्दा खर्च रकम रु.	कैफियत
वि.स.व. कार्यालय १	२१९३	१३,४८३,६७८.००	६१४८.५१	

यस आर्थिक वर्षमा मुद्दा र अन्य सम्पादित कार्यहरू समेतको लगतमा कर्मचारी तलब भत्ता र कार्यालय सञ्चालनको लागि खर्च भएको सम्पूर्ण रकमलाई विभाजन गरी प्रति सम्पादित कार्य इकाईमा भएको खर्चको विवरणलाई देहायको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ, उक्त तथ्याङ्कलाई हेर्दा विशेष सरकारी वकील कार्यालयको यस आ.व.को जम्मा सम्पादित कार्य ५,१७७ र विशेष सरकारी वकील कार्यालयहरूमा कूल खर्च भएको रकम रु. २,३१,८९,२७४.३५ र यस कार्यालयमा प्रति सम्पादित कार्यमा भएको खर्च रकम रु. ४,४७९.२९ पर्ने देखिन्छ।

तालिका नं. ५०

विशेष सरकारी वकील कार्यालयहरूमा प्रति-सम्पादित कार्यमा भएको खर्च रकम

कार्यालय	जम्मा सम्पादित कार्य	कूल खर्च रकम रु.	प्रति सम्पादित कार्यमा भएको खर्च रकम रु.	कैफियत
वि.स.व. कार्यालय १	५१७७	२३१८९२७४.३५	४४७९.२९	



जिल्ला सरकारी वकील कार्यालय

१. गठन

न्याय प्रशासन ऐन, २०७३ को दफा ३ मा प्रत्येक जिल्लामा एउटा जिल्ला अदालत रहने व्यवस्था छ। जिल्ला अदालतको मुकाम रहेको स्थानमा जिल्ला सरकारी वकील कार्यालय रहने व्यवस्था सरकारी वकील नियमावली, २०५५ को नियम ४ को उपनियम (४) मा गरिएको छ। सो अनुरूप जिल्ला अदालतहरू रहेका स्थानमा जिल्ला सरकारी वकील कार्यालयहरूको स्थापना भई कार्यसम्पादन हुँदै आएको छ। नेपाल सरकार वादी हुने फौजदारी तथा देवानी मुद्दाहरू चलाउने वा नचलाउने सम्बन्धी निर्णय गर्ने, मुद्दा चलाउने निर्णय भएकोमा सम्बन्धित अड्डा अदालतमा मुद्दा दायर गर्ने, नेपाल सरकारको सरोकार पर्ने मुद्दामा नेपाल सरकारको तर्फबाट प्रतिरक्षा गर्ने, जिल्ला स्थित सरकारी कार्यालयहरूलाई कानूनी राय प्रदान गर्ने, जिल्ला अदालतमा पुनरावेदन लाग्ने नेपाल सरकार वादी हुने मुद्दामा पुनरावेदन सम्बन्धी कार्य गर्ने लगायतका कार्यहरू जिल्ला सरकारी वकील कार्यालयमा कार्यरत जिल्ला न्यायाधिवक्ता तथा सहायक जिल्ला न्यायाधिवक्ताहरूबाट सम्पादन हुन्छ।

जिल्ला सरकारी वकील कार्यालयको प्रमुखमा नेपाल न्याय सेवा, सरकारी वकील समूहका राजपत्राङ्कित द्वितीय श्रेणीका जिल्ला न्यायाधिवक्ता रहेका छन्। जिल्ला सरकारी वकील कार्यालयहरूमा राजपत्राङ्कित तृतीय श्रेणीका सहायक जिल्ला न्यायाधिवक्ताहरू तथा अन्य सहायक कर्मचारीहरू रहने व्यवस्था छ। हाल जिल्ला सरकारी वकील कार्यालयहरूको संख्या ७७ रहेको छ। जिल्ला सरकारी वकील कार्यालयहरूमा कार्यरत सरकारी वकील तथा अन्य कर्मचारीहरूको संख्यात्मक दरबन्दीलाई अनुसूची ३८ मा प्रस्तुत गरिएको छ।

२. जिल्ला न्यायाधिवक्ता र सहायक जिल्ला न्यायाधिवक्ताको काम, कर्तव्य र अधिकार

सरकारी वकील सम्बन्धी नियमावली, २०५५ अनुसार जिल्ला सरकारी वकील कार्यालयमा कार्यरत जिल्ला न्यायाधिवक्ताको काम, कर्तव्य र अधिकार देहाय बमोजिम रहेको छ।

१. सरकारी मुद्दा सम्बन्धी ऐन, २०४९ को अनुसूची भित्रका मुद्दा वा नेपाल सरकार वादी हुने मुद्दामा प्रहरी वा अधिकार प्राप्त अधिकारीद्वारा अनुसन्धान, तहकिकात एवं छानबिन गरी आवश्यक कारवाहीका लागि आएका मिसिलहरूमा महान्यायाधिवक्ताबाट अधिकार प्रत्यायोजन भए बमोजिम मुद्दा चल्ने नचल्ने निर्णय गर्ने र मुद्दा चल्ने निर्णय भएकोमा अभियोग पत्र वा फिरादपत्र दायर गर्ने,
२. सरकारी मुद्दा सम्बन्धी ऐन, २०४९ को अनुसूची भित्रका मुद्दा र नेपाल सरकार वादी हुने मुद्दामा कुनै अड्डा, अदालत समक्ष उपस्थित भई बहस पैरवी गर्ने,
३. नेपाल सरकारलाई सरोकार पर्ने अन्य जुनसुकै मुद्दामा नेपाल सरकार वा नेपाल सरकारको कर्मचारीको तर्फबाट अड्डा अदालतमा उपस्थित भई बहस पैरवी गर्ने,
४. प्रचलित कानून बमोजिम कार्यालय प्रमुखलाई भएको अधिकार एवं जिल्ला न्यायाधिवक्ताले गर्ने भनी तोकिएका अन्य काम कारवाही गर्ने,
५. जिल्ला स्थित कुनै सरकारी कार्यालय वा सो कार्यालयको प्रमुखले मागेको कुनै कानूनी प्रश्नमा राय दिने,
६. सरकारी वकील सम्बन्धी नियमावली, २०५५ बमोजिम जिल्ला न्यायाधिवक्तालाई भएको अधिकार निजको निर्देशनमा रही सहायक जिल्ला न्यायाधिवक्ताले प्रयोग गर्न सक्ने।

३. जिल्ला सरकारी वकील कार्यालयबाट सम्पादित कामको विवरण

जिल्ला सरकारी वकील कार्यालयहरूबाट यस आर्थिक वर्षमा सम्पादन भएका कार्यहरूलाई देहाय बमोजिम विवेचना गरिएको छ :

३.१ मुद्दा सम्बन्धी कार्य

यस आर्थिक वर्षमा जिल्ला सरकारी वकील कार्यालयहरूबाट जिल्ला अदालत, जिल्ला प्रशासन कार्यालय तथा अन्य निकायमा अभियोगपत्र, निवेदन वा उजुरी दायर गरी बहस पैरवी गरिएका वा प्रतिरक्षा गरिएका मुद्दाहरूको विषयगत विवरणलाई एकमुष्ट रूपमा देहायको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ। उक्त तालिका अनुसार यस आर्थिक वर्षमा जिल्ला सरकारी वकील कार्यालयबाट जिल्ला अदालत, जिल्ला प्रशासन कार्यालय र अन्य न्यायिक निकायहरूमा अभियोग दायरी तथा बहस पैरवी गरिएका मुद्दाहरूको कुल संख्या ४४,३१५ रहेको छ। सो मध्ये २५,५०७ थान अर्थात ५७.५ प्रतिशत मुद्दा फछ्यौट भएको देखिन्छ। फछ्यौट भएका मुद्दाहरू मध्ये २१,६०२ थान अर्थात ८४.६९ प्रतिशत मुद्दामा कसूर ठहर भएको छ। साथै ३,७५५ थान अर्थात १४.७२ प्रतिशत मुद्दामा सफाई भएको छ। १४४ थान अर्थात ०.५६ प्रतिशत मुद्दा फिर्ता लिएको, मुलतवी रहेको, तामेली रहेको आधारमा फछ्यौट भएको तथ्याङ्कबाट देखिन्छ।

जिल्ला सरकारी वकील कार्यालयहरूबाट बहस, पैरवी एवं प्रतिरक्षा गरिएका मुद्दा तथा निवेदनहरूको तुलनात्मक
लगत फछ्यौट विवरण

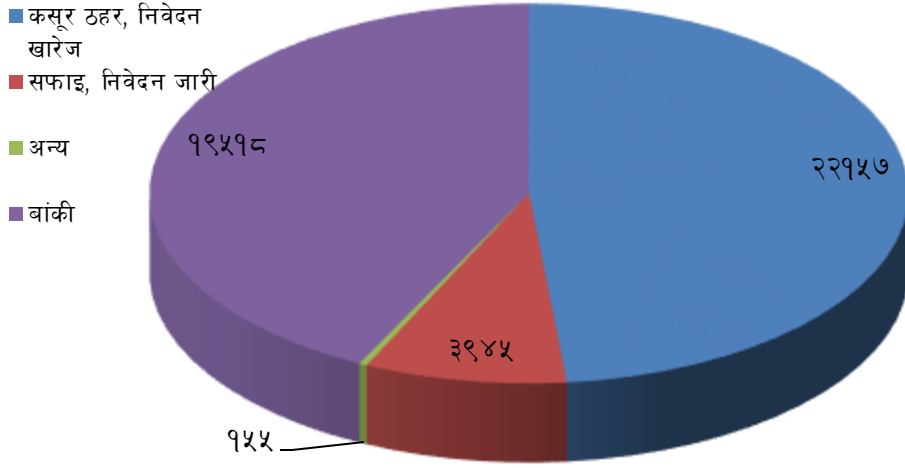
मुद्दा हेर्ने निकाय तथा मुद्दाको प्रकृति		लगत			फछ्यौट					बाँकी
		गत वर्ष	यस वर्ष	जम्मा	कसूर ठहर, रिट खारेज	सफाइ, रिट जारी	मुलतवी	अन्य	जम्मा	
अनुसूची भित्रका मुद्दा	जिल्ला फौजदारी	७४२८	१३२६३	२०६९१	८७६९	३३४५	१२०	१५	१२२४९	८४४२
	अदालततर्फ देवानी	३७	९	४६	२४	५	०	०	२९	१७
	जिल्ला प्रशासन कार्यालयमा	६४८५	१४५७२	२१०५७	११७३६	२७६	१	८	१२०२१	९०३६
	अन्य निकायमा	१८	०	१८	१८	०	०	०	१८	०
	जम्मा	१३९६८	२७८४४	४१८१२	२०५४७	३६२६	१२१	२३	२४३१७	१७४९५
अनुसूची बाहिरका मुद्दा		१२२१	१२८२	२५०३	१०५५	१२९	६	०	११९०	१३१३
अनुसूची भित्र र बाहिरका मुद्दाको		१५१८९	२९१२६	४४३१५	२१६०२	३७५५	१२७	२३	२५५०७	१८८०८
पुनरावेदन		७१	१७४	२४५	४७	४६	०	०	९३	१५२
प्रतिरक्षा		१४५	२५२	३९७	१४४	२०	०	०	१६४	२३३
रिट निवेदन		२७२	५३८	८१०	३५९	१२१	१	४	४८५	३२५
अन्य निवेदन		६	२	८	५	३	०	०	८	०
कुल जम्मा		१५६८३	३००९२	४५७७५	२२१५७	३९४५	१२८	२७	२६२५७	१९५१८

उल्लिखित तालिका अनुसार यस आर्थिक वर्षमा सरकारी मुद्दा सम्बन्धी ऐन, २०४९ को अनुसूची १ भित्रका फौजदारी मुद्दा अन्तर्गत जिल्ला अदालतमा लगत रहेका २०,६९१ थान मुद्दाहरू मध्ये जम्मा १२,२४९ थान अर्थात ५९.२० प्रतिशत मुद्दाहरू फछ्यौट भएको देखिन्छ। यसरी फछ्यौट भएका मुद्दाहरू मध्ये ८,७६९ थान अर्थात ७१.५९ प्रतिशत मुद्दामा कसूर ठहर भएको छ। ३,३४५ थान अर्थात २७.३० प्रतिशत मुद्दामा सफाइ भएको छ भने १३५ अर्थात १.१० प्रतिशत अन्य तवरले फछ्यौट भएको देखिन्छ। जिल्ला प्रशासन कार्यालयमा दायर भएका मुद्दाहरूको स्थितिलाई हेर्ने हो भने जम्मा लगत २१,०५७ थान मुद्दाहरू मध्ये १२,०२१ थान अर्थात ५७.०९ प्रतिशत मुद्दा फछ्यौट भएको देखिन्छ। यसरी फछ्यौट भएका मुद्दाहरू मध्ये ११,७३६ थान अर्थात ९७.६३ प्रतिशत मुद्दामा कसूर ठहर भएको छ भने २७६ थान अर्थात २.३० प्रतिशत मुद्दामा सफाइ भएको देखिन्छ। यसैगरी अन्य निकायतर्फ जम्मा लगत १८ थान मुद्दाहरू मध्ये सबै मुद्दा फछ्यौट भएको र सबैमा कसूर कायम भएको देखिन्छ। अनुसूची बाहिरका मुद्दातर्फ २,५०३ लगत भएकोमा १,१९० थान अर्थात ४७.५४ प्रतिशत मुद्दाहरू फछ्यौट भएको देखिन्छ। फछ्यौट भएका मुद्दाहरू मध्ये १,०५५ थान अर्थात ८८.६६ प्रतिशत मुद्दामा कसूर ठहर भएको छ भने १२९ थान अर्थात १०.८४ प्रतिशत मुद्दामा सफाइ भएको र ३६ थान मुद्दा अर्थात ०.५० प्रतिशत अन्य तवरले फछ्यौट भएको देखिन्छ। यसैगरी पुनरावेदन गरिएका मुद्दातर्फ २४५ थान मुद्दाको लगत भएकोमा ९३ थान अर्थात ३७.९६ प्रतिशत मुद्दाहरू फछ्यौट भएको देखिन्छ। फछ्यौट भएका मुद्दाहरू मध्ये ४७ थान अर्थात ५०.५४ प्रतिशत मुद्दामा पुनरावेदन दावी पुगेको, ४६ थान अर्थात ४९.४६ प्रतिशत मुद्दामा दावी नपुगेको देखिन्छ। प्रतिरक्षा गरिएका मुद्दातर्फ ३९७ लगत भएकोमा १६४ थान अर्थात ४१.३१ प्रतिशत मुद्दाहरू फछ्यौट भएको देखिन्छ। फछ्यौट भएका मुद्दाहरू मध्ये १४४ थान अर्थात ८७.८० प्रतिशत मुद्दामा दावी पुगेको, २० थान अर्थात १२.२० प्रतिशत मुद्दामा दावी नपुगेको देखिन्छ।

रिट निवेदन तर्फ ८१० लगत भएकोमा ४८५ थान अर्थात ५९.८८ प्रतिशत निवेदन फछ्यौट भएको देखिन्छ। फछ्यौट भएका निवेदन मध्ये ३५९ थान अर्थात ७४.०२ प्रतिशत निवेदन खारेज भएको छ भने १२१ थान अर्थात २४.९५ प्रतिशत निवेदनमा निवेदन जारी र ५ थान अर्थात १.०३ प्रतिशत निवेदन अन्य तवरले फछ्यौट भएको देखिन्छ। यस आर्थिक वर्षमा जिल्ला सरकारी वकील कार्यालयहरूबाट बहस पैरवी र प्रतिरक्षा गरिएका मुद्दा तथा निवेदनहरूको लगत, फछ्यौट तथा बाँकी संख्या एवं कसूर ठहर र सफाइ समेतको विस्तृत विवरणलाई अनुसूची ३० मा प्रस्तुत गरिएको छ।

जिल्ला सरकारी वकील कार्यालयहरूबाट यस आर्थिक वर्षमा बहस पैरवी भएका मुद्दा, निवेदनको कारबाही सम्बन्धी सूचक

महान्यायाधिवक्ताको वार्षिक प्रतिवेदन २०७४/०७५



यस आर्थिक वर्षमा जिल्ला सरकारी वकील कार्यालयहरूबाट बहस पैरवी एवं प्रतिरक्षा गरिएका विषयगत मुद्दाहरूको लगत तथा फछ्यौट विवरणलाई विगत आर्थिक वर्षहरूको तथ्याङ्कसँग तुलना गर्न मुद्दाहरूको लगत तथा फछ्यौट विवरणलाई छुट्टाछुट्टै शीर्षक अन्तर्गत निम्न अनुसार विवेचना गरिएको छ ।

(क) अनुसूची भित्रका फौजदारी मुद्दा :-सरकारी मुद्दा सम्बन्धी ऐन, २०४९ को अनुसूची १ मा उल्लेखित अपराध सम्बन्धी मुद्दा र छुट्टाछुट्टै विषयमा बनेका ऐनले अनुसूची १ अन्तर्गत पर्ने भनी तोकिएका कसूर सम्बन्धी मुद्दा नेपाल सरकार वादी भई सरकारी वकीलबाट दायर गरिन्छ । यस्ता मुद्दाहरूमा अनुसन्धान अधिकृतले अनुसन्धान कार्य पूरा गरी सम्बन्धित सरकारी वकील कार्यालयमा राय सहितको प्रतिवेदन पठाउँछन् । सम्बन्धित जिल्लाका सरकारी वकीलले महान्यायाधिवक्ताद्वारा प्रत्यायोजित अधिकार प्रयोग गरी संकलित सबुद प्रमाणको आधारमा मुद्दा चलाउने, नचलाउने निर्णय गर्दछन् ।

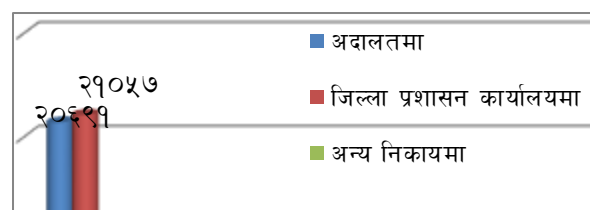
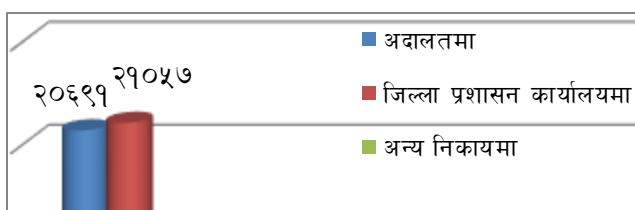
सरकारी वकीलद्वारा मुद्दा चलाउने निर्णय भएका सरकारी मुद्दा सम्बन्धी ऐन, २०४९ को अनुसूची १ अन्तर्गतका मुद्दाहरू नेपाल सरकारको तर्फबाट जिल्ला अदालत, जिल्ला प्रशासन कार्यालय तथा कानूनले तोकेका अन्य निकायमा दायर गरिन्छ, र ती मुद्दाहरूमा वादी नेपाल सरकारको तर्फबाट साक्षी प्रमाणको प्रस्तुती, बहस पैरवी एवं प्रतिनिधित्व सरकारी वकीलबाट हुन्छ । यसरी दायर मुद्दाहरूको जिल्लागत एवं एकमुष्ठ विवरण **अनुसूची ३०** मा प्रस्तुत गरिएको छ । नेपाल सरकार वादी भई चलाइएका फौजदारी मुद्दाहरूको यस आर्थिक वर्षको लगत, फछ्यौट र बाँकी विवरणलाई विगत आर्थिक वर्षको विवरणसँग तुलना गरी देहायको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका नं. ५२

जिल्ला सरकारी वकील कार्यालयहरूबाट बहस पैरवी गरिएका फौजदारी मुद्दाहरूको तुलनात्मक विवरण

आर्थिक वर्ष	निकाय/कार्यालय	लगत			फछ्यौट					बाँकी	कसुर ठहर भएको प्रतिशत
		गत वर्षको	यस वर्षको	जम्मा	कसुर ठहर भएको	सफाइ भएको	मुलतवी	अन्य	जम्मा		
२०७२/०७३	अदालतमा	६४६३	१५०१९	२१४८२	११३९९	३७२६	१३४	२८	१५२८७	६९५	७४.५७
	जिल्ला प्रशासन	८०२४	५९३५	१३९५९	७२५९	४२६	३	२७	७७५	६२४४	९४.०९
	अन्य निकायमा	०	२	२	०	०	०	०	०	२	
	जम्मा	१४४८७	२०९५६	३५४४३	१८६५८	४१५२	१३७	५५	२३००२	१२४४१	८१.११
२०७३/०७४	अदालतमा	६४११	१२६९५	१९१०६	८०८५	३३५१	११४	५	११५५५	७५५१	६९.९७
	जिल्ला प्रशासन	५९५९	१०५८९	१६५४८	९२०५	१२११	०	०	१०४१६	६९३२	८८.३७
	अन्य निकायमा	२	०	२	०	०	०	०	०	२	
	जम्मा	१२३७२	२३२८४	३५६५६	१७२९०	४५६२	११४	५	२१९७१	१३६८५	७८.६९
२०७४/०७५	अदालतमा	७४२८	१३२६३	२०६९१	८७६९	३३४५	१२०	१५	१२२४९	८४४२	७१.५९
	जिल्ला प्रशासन	६४८५	१४५७२	२१०५७	११७३६	२७६	१	८	१२०२१	९०३६	९७.६३
	अन्य निकायमा	१८	०	१८	१८	०	०	०	१८	०	
	जम्मा	१३९३१	२७८३५	४१७६६	२०५२३	३६२१	१२१	२३	२४२८८	१७४७८	८४.५०

जिल्ला सरकारी वकील कार्यालयहरूबाट बहस पैरवी गरिएका फौजदारी मुद्दाहरूको सूचक



जिल्ला अदालत तर्फ आर्थिक वर्ष २०७२/०७३ मा १५,०१९ थान दायरी, गत वर्षको ६,४६३ थान मुद्दा समेत गरी जम्मा लगत २१,४८२ रहेको थियो। आर्थिक वर्ष २०७३/०७४ मा १२,६९५ थान दायरी, गत वर्षको ६,४११ थान मुद्दा समेत गरी जम्मा लगत १९,१०६ रहेको थियो भने यस आर्थिक वर्षमा १३,२६३ थान दायरी, गत वर्षको ७,४२८ थान मुद्दा समेत गरी जम्मा लगत २०,६९१ रहेको देखिन्छ। जिल्ला प्रशासन कार्यालयमा आर्थिक वर्ष २०७२/०७३ मा ५,९३५ दायरी, गत वर्षको ८,०२४ समेत गरी जम्मा लगत १३,९५९ थान रहेको थियो। आर्थिक वर्ष २०७३/०७४ मा १०,५८९ दायरी, गत वर्षको ५,९५९ समेत गरी जम्मा लगत १६,५४८ थान रहेको थियो भने यस आर्थिक वर्षमा १४,५७२ दायरी, गत वर्षको ६,४८५ समेत गरी जम्मा लगत २१,०५७ थान रहेको देखिन्छ। यसैगरी अन्य निकायतर्फ आर्थिक वर्ष २०७२/०७३, २०७३/०७४मा २ थान र यस आर्थिक वर्षमा लगत १८ थान रहेको देखिन्छ।

मुद्दाको फछ्यौट स्थितिलाई हेर्ने हो भने जिल्ला अदालततर्फ आर्थिक वर्ष २०७२/७३ मा १५,२८७ थान अर्थात ७१.१६ प्रतिशत, आर्थिक वर्ष २०७३/७४ मा ११,५५५ थान अर्थात ६०.४८ प्रतिशत र यस आर्थिक वर्षमा १२,२४९ थान अर्थात ५९.२० प्रतिशत फछ्यौट भएको देखिन्छ, भने जिल्ला प्रशासन कार्यालयतर्फ आर्थिक वर्ष २०७२/०७३ मा ७,७१५ थान अर्थात ५५.२७ प्रतिशत, २०७३/०७४ मा १०,४१६ थान अर्थात ६२.९४ प्रतिशत र यस आर्थिक वर्षमा १२,०२१ थान अर्थात ५७.०९ प्रतिशत फछ्यौट भएको देखिन्छ। यसैगरी अन्य निकायतर्फ २०७२/०७३, २०७३/०७४ मा कुनै मुद्दा फछ्यौट नभएको र यस आर्थिक वर्षमा सबै मुद्दा १८ थान फछ्यौट भएको देखिन्छ। उक्त तालिकाको तथ्याङ्कलाई समग्र रूपमा विश्लेषण गर्दा फछ्यौट भएका मुद्दाहरू मध्ये अदालततर्फ आर्थिक वर्ष २०७२/०७३ मा ७४.५७ प्रतिशत, २०७३/०७४ मा ६९.९७ प्रतिशत र यस आर्थिक वर्षमा ७१.५९ प्रतिशत मुद्दामा कसूर ठहर भएको देखिन्छ, भने जिल्ला प्रशासन कार्यालयमा आर्थिक वर्ष २०७२/०७३ मा ९४.०९ प्रतिशत, २०७३/०७४ मा ८८.३७ प्रतिशत र यस आर्थिक वर्षमा ९७.६३ प्रतिशत मुद्दामा कसूर ठहर भएको देखिन्छ। यसैगरी अन्य निकायतर्फ विगत दुई आर्थिक वर्षमा कुनै पनि मुद्दा फछ्यौट नभएको र यस आर्थिक वर्षमा सतप्रतिशत मुद्दामा कसूर ठहर भएको देखिन्छ।

यस आर्थिक वर्षमा अनुसूची भित्रका फौजदारी मुद्दाहरूमा जिल्ला अदालत, जिल्ला प्रशासन कार्यालय तथा अन्य निकाय सबैको समष्टिगत अध्ययन गर्दा यस आर्थिक वर्षमा दायरी २७,८४४ र गत वर्षको जिम्मेवारी १३,९६८ समेत जम्मा लगत ४१,८१२ रहेकोमा २४,३१७ थान मुद्दा फछ्यौट भई १७,४९५ मुद्दा बाँकी रहेको देखिन्छ। फछ्यौट भएका मुद्दा मध्ये २०,५४७ अर्थात ८४.५० प्रतिशत मुद्दामा कसूर कायम भएको देखिन्छ। गत आर्थिक वर्ष २०७३/०७४ मा दायरी २३,२८४ र गत वर्षको जिम्मेवारी १२,३७२ समेत जम्मा लगत ३५,६५६ रहेकोमा २१,९७१ थान मुद्दा फछ्यौट भई १३,६८५ मुद्दा बाँकी रहेको देखिन्छ। फछ्यौट भएका मुद्दा मध्ये १७,२९० अर्थात ७८.६९ प्रतिशत मुद्दामा कसूर कायम भएको थियो। प्रस्तुत तथ्याङ्क अनुसार गत आर्थिक वर्षको तुलनामा यस अर्थिक वर्षमा अनुसूची भित्रका मुद्दाहरूको दायरी संख्या र फछ्यौट संख्यामा वृद्धि भएको देखिन्छ।

(ख) देवानी मुद्दा :- सरकारी मुद्दा सम्बन्धी ऐन, २०४९ को अनुसूची २ मा उल्लेखित देवानी मुद्दा र प्रचलित कानूनमा सरकार वादी भनिएको देवानी मुद्दाहरू तोकिएको अधिकारीले जाँचबुझ गरी राय सहित मुद्दा चल्ने नचल्ने निर्णयको लागि सरकारी वकील समक्ष पठाउने र सरकारी वकीलले मुद्दा चलाउनु पर्ने देखेमा निर्णय गरी सम्बन्धित अदालत तथा अन्य निकायमा मुद्दा दायर गर्ने व्यवस्था छ। नेपाल सरकार वादी भई चलाइएका अनुसूची २ मा उल्लेखित देवानी मुद्दाहरूको यस आर्थिक वर्षको लगत फछ्यौट विवरणलाई विगत दुई आर्थिक वर्षहरूको विवरणसँग तुलना गरी देहायको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ। यस्ता मुद्दाहरूको जिल्लागत एवं एकमुष्ट विषयगत विवरण अनुसूची ३० मा प्रस्तुत गरिएको छ।

जिल्ला सरकारी वकील कार्यालयहरूबाट बहस पैरवी गरिएका देवानी मुद्दाहरूको लगत फछ्यौट विवरण

आर्थिक वर्ष	लगत			फछ्यौट				बाँकी	दावी कायम भएको प्रतिशत
	गत वर्षको	यस वर्षको	जम्मा	दावी कायम भएको	दावी कायम हुन नसकेको	अन्य	जम्मा		
२०७२/०७३	२४	६	३०	३	०	०	३	२७	१००.००
२०७३/०७४	३१	१४	४५	२२	१	०	२३	२२	९५.६५
२०७४/०७५	३७	९	४६	२४	५	०	२९	१७	८२.७६

सरकार वादी हुने देवानी मुद्दाहरूको स्थिति हेर्दा आर्थिक वर्ष २०७२/०७३ मा जम्मा ६ थान दायरी समेत गरी जम्मा लगत ३० रहेको थियो भने आर्थिक वर्ष २०७३/०७४ मा १४ थान दायरी समेत गरी जम्मा लगत ४५ रहेको थियो भने यस आर्थिक वर्षमा दायरी ९ थान दायरी समेत गरी जम्मा लगत ४६ रहेको छ। फछ्यौट भएका मुद्दाहरू मध्ये आर्थिक वर्ष २०७२/०७३ मा १००.०० प्रतिशत २०७३/०७४ मा ९५.६५ प्रतिशत र यस आर्थिक वर्षमा ८२.७६ प्रतिशत मुद्दामा दावी कायम भएको देखिन्छ।

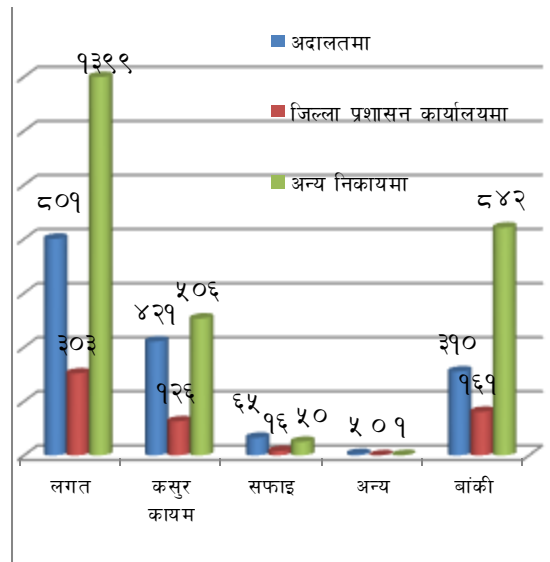
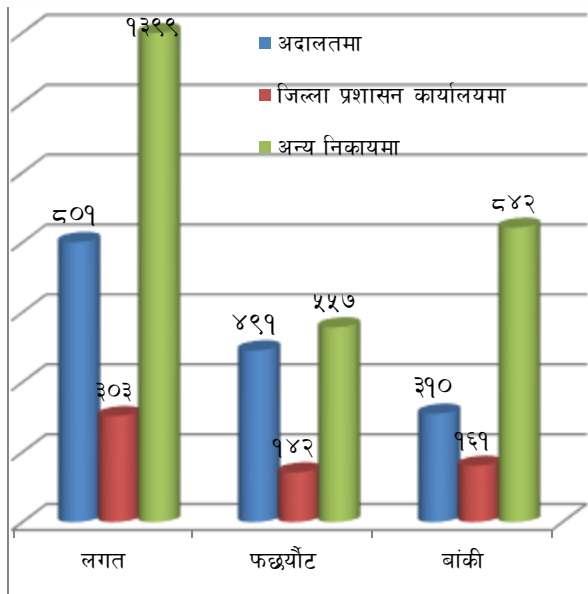
(ग) अनुसूची बाहिरका मुद्दा :- सरकारी मुद्दा सम्बन्धी ऐन, २०४९ को अनुसूचीमा उल्लेख नभएका तर अन्य नेपाल कानून अनुसार नेपाल सरकार वादी हुने मुद्दामा सम्बन्धित निकायले अदालत तथा अन्य निकायमा अभियोगपत्र दायर गरी प्रतिरक्षाको लागि सरकारी वकील समक्ष अनुरोध गरी पठाएका मुद्दा र नेपाल सरकारको हक, हित वा सरोकार निहित भएका मुद्दामा नेपाल सरकारको तर्फबाट सरकारी वकीलले बहस पैरवी र प्रतिरक्षा गर्ने कानूनी व्यवस्था छ। यस्ता मुद्दाहरूको जिल्लागत एवं एकमुष्ट विषयगत विवरण अनुसूची ३० मा प्रस्तुत गरिएको छ। सम्पूर्ण जिल्ला सरकारी वकील कार्यालयहरूद्वारा बहस पैरवी र प्रतिरक्षा गरिएका अनुसूची बाहिरका सरकारी वादी मुद्दाहरूको यस आर्थिक वर्षको लगत, फछ्यौट र बाँकी विवरणलाई विगत तीन आर्थिक वर्षहरूको लगत फछ्यौटसँग तुलना गरी देहायको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ।

तालिका नं. ५४

जिल्ला सरकारी वकील कार्यालयहरूबाट बहस पैरवी गरिएका मुद्दाहरूको तुलनात्मक लगत फछ्यौट विवरण

आर्थिक वर्ष	लगत			फछ्यौट				बाँकी	कसुर ठहर भएको प्रतिशत
	गत वर्षको	यस वर्षको	जम्मा	कसुर ठहर भएको	सफाई भएको	अन्य	जम्मा		
२०७२/०७३	१६६०	१६७५	३३३५	१५८८	११४	४६	१७४८	१५८७	९०.८५
२०७३/०७४	१५२४	१५८३	३१०७	१५७१	१६२	३	१७३६	१३७१	९०.५०
२०७४/०७५	१२२१	१२८२	२५०३	१०५५	१२९	६	११९०	१३१३	८८.६६

जिल्ला सरकारी वकील कार्यालयहरूबाट प्रतिरक्षा गरिएका अनुसूची बाहिरका मुद्दाहरूको लगत, फछ्यौट र बाँकी सम्बन्धी सूचक



महान्यायाधिवक्ताको वार्षिक प्रतिवेदन २०७४/०७५

उल्लेखित तथ्याङ्क अनुसार सरकारी वकीलबाट प्रतिरक्षा गरिएका मुद्दाहरूको लगत संख्याको विश्लेषण गर्दा २०७२/०७३ मा ३,३३५, २०७३/०७४ मा ३,१०७ र यस आर्थिक वर्षमा २,५०३ रहेको देखिन्छ। सरकारी वकील कार्यालयबाट बहस पैरवी र प्रतिरक्षा गरी फछ्यौट भएका मुद्दाहरूको विश्लेषण गर्दा २०७२/०७३ मा ५२.४१ प्रतिशत, २०७३/०७४ मा ५५.८७ प्रतिशत र यस आर्थिक वर्षमा ४७.५४ प्रतिशत रहेको देखिन्छ। सरकारी वकीलबाट प्रतिरक्षा गरी फछ्यौट भएका मुद्दाहरू मध्ये कसूर ठहर वा दाबी कायम भएका मुद्दाको स्थितिलाई हेर्दा २०७२/०७३ मा ९०.८५ प्रतिशत, २०७३/०७४ मा ९०.५० प्रतिशत र यस आर्थिक वर्षमा ८८.६६ प्रतिशत मुद्दामा कसूर ठहर वा दाबी कायम भएको तथ्याङ्कबाट देखिन्छ।

(घ) प्रतिरक्षा गरिएका रिट निवेदन :- नेपालको संविधानको धारा १५१ को उपधारा (१) र न्याय प्रशासन ऐन, २०७३ को दफा ७ को उपदफा (२) मा जिल्ला अदालतलाई आफ्नो क्षेत्र भित्र कुनै निकाय वा अधिकारीले कुनै व्यक्तिको कानून प्रदत्त हकमा आघात पुऱ्याएमा सो हकको प्रचलनको लागि आवश्यकतानुसार बन्दीप्रत्यक्षीकरण वा निषेधाज्ञाको आदेश जारी गर्ने अधिकार प्रदान गरेको छ। जिल्ला अदालतमा दायर हुने यस्ता निवेदनहरूमा नेपाल सरकार, सरकारी निकाय वा पदाधिकारीहरूको तर्फबाट सम्बन्धित जिल्ला सरकारी वकील कार्यालयका सरकारी वकीलहरूले बहस पैरवी एवं प्रतिरक्षा गर्दछन्। २०७२/०७३ मा प्रतिरक्षा गरिएका रिट निवेदनहरूको संख्या ६५१ रहेकामा ४५१ थान निवेदनहरू फछ्यौट भएको देखिन्छ। फछ्यौट भएका निवेदनहरू मध्ये ३१० अर्थात् ६८.७४ प्रतिशत निवेदन खारेज भएको थियो। २०७३/०७४ मा प्रतिरक्षा गरिएका रिट निवेदनहरूको संख्या ७९७ रहेकामा ४९० थान निवेदनहरू फछ्यौट भएको देखिन्छ। फछ्यौट भएका निवेदनहरू मध्ये ३५२ अर्थात् ७१.८४ प्रतिशत निवेदन खारेज भएको देखिन्छ। यस आर्थिक वर्षमा जिल्ला सरकारी वकील कार्यालयहरूबाट प्रतिरक्षा गरिएका रिट निवेदनहरूको संख्या ८१० रहेकामा ४८५ थान निवेदनहरू फछ्यौट भएको देखिन्छ। फछ्यौट भएका निवेदनहरू मध्ये ३५९ अर्थात् ७४.०२ प्रतिशत निवेदन खारेज भएको देखिन्छ। जिल्ला अदालतमा प्रतिरक्षा गरिएको रिट निवेदनहरूको जिल्लागत एवं एकमुष्ट विषयगत विवरण **अनुसूची ३०** मा प्रस्तुत गरिएको छ। यस सम्बन्धी तीन वर्षको तुलनात्मक विवरण देहायको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ।

तालिका नं. ५५

जिल्ला सरकारी वकील कार्यालयहरूबाट प्रतिरक्षा गरिएका निवेदनहरूको तुलनात्मक लगत फछ्यौट विवरण

आर्थिक वर्ष	लगत			फछ्यौट				बाँकी	जिकिर कायम भएको प्रतिशत
	गत वर्षको	यस वर्षको	जम्मा	निवेदन खारेज	निवेदन जारी	अन्य	जम्मा		
२०७२/०७३	२०२	४४९	६५१	३१०	१३६	५	४५१	२००	६८.७४
२०७३/०७४	१७७	६२०	७९७	३५२	१३४	४	४९०	३०७	७१.८४
२०७४/०७५	२७२	५३८	८१०	३५९	१२१	५	४८५	३२५	७४.०२

(ङ) प्रतिरक्षा गरिएका मुद्दा :- जिल्ला अदालतमा दायर हुने अनुसूची भित्र र बाहिरका मुद्दा बाहेक नेपाल सरकार उपर परेका मुद्दामा सम्बन्धित जिल्ला सरकारी वकील कार्यालयका सरकारी वकीलहरूले बहस पैरवी एवं प्रतिरक्षा गर्दछन्। आर्थिक वर्ष २०७२/०७३ मा प्रतिरक्षा गरिएका मुद्दाहरूको लगत संख्या २६४ रहेकामा १३४ थान मुद्दाहरू फछ्यौट भएको देखिन्छ। फछ्यौट भएका मुद्दाहरू मध्ये १०७ अर्थात् ७९.८५ प्रतिशत मुद्दामा जिकिर पुगेको थियो। आर्थिक वर्ष २०७३/०७४ मा प्रतिरक्षा गरिएका मुद्दाहरूको लगत संख्या ४३१ रहेकामा २०१ थान मुद्दाहरू फछ्यौट भएको देखिन्छ। फछ्यौट भएका मुद्दाहरू मध्ये १५१ अर्थात् ७५.१२ प्रतिशत मुद्दामा जिकिर पुगेको देखिन्छ। यस आर्थिक वर्षमा प्रतिरक्षा गरिएका मुद्दाहरूको लगत संख्या ३९७ रहेकामा १६४ थान मुद्दाहरू फछ्यौट भएको देखिन्छ। फछ्यौट भएका मुद्दाहरू मध्ये १४४ अर्थात् ८७.८० प्रतिशत मुद्दामा जिकिर पुगेको देखिन्छ। जिल्ला अदालतमा प्रतिरक्षा गरिएको मुद्दाहरूको जिल्लागत एवं एकमुष्ट विषयगत विवरण **अनुसूची ३०** मा प्रस्तुत गरिएको छ। यस सम्बन्धी विवरण देहायको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ।

तालिका नं. ५६

जिल्ला सरकारी वकील कार्यालयहरूबाट प्रतिरक्षा गरिएका मुद्दाहरूको तुलनात्मक लगत फछ्यौट विवरण

आर्थिक वर्ष	लगत			फछ्यौट				बाँकी	जिकिर कायम भएको प्रतिशत
	गत वर्षको	यस वर्षको	जम्मा	जिकिर कायम	जिकिर नपुरने	अन्य	जम्मा		
२०७२/०७३	७१	१९३	२६४	१०७	२७	०	१३४	१३०	७९.८५
२०७३/०७४	१०३	३२८	४३१	१५१	४५	५	२०१	२३०	७५.१२
२०७४/०७५	१४५	२५२	३९७	१४४	२०	०	१६४	२३३	८७.८०

(च) पुनरावेदन :- नेपालको संविधानको धारा १५१ को उपधारा (१) र न्याय प्रशासन ऐन, २०७३ को दफा ७ को उपदफा (४) मा जिल्ला अदालतलाई संघीय कानून बमोजिम अर्धन्यायिक निकाय वा अधिकारीले गरेको निर्णय वा अन्तिम आदेश उपर र प्रदेश कानून बमोजिम गठित स्थानीयस्तरका न्यायिक निकायले गरेको निर्णय वा अन्तिम

महान्यायाधिवक्ताको वार्षिक प्रतिवेदन २०७४/०७५

आदेश उपर पुनरावेदन सुन्ने अधिकार प्रदान गरेको छ । जिल्ला अदालतमा दायर हुने यस प्रकृतिका पुनरावेदनमा सम्बन्धित जिल्ला सरकारी वकील कार्यालयका सरकारी वकीलहरूले पुनरावेदन गर्न र बहस पैरवी एवं प्रतिरक्षा गर्दछन् । आर्थिक वर्ष २०७२/०७३ मा पुनरावेदन गरी प्रतिरक्षा गरिएका मुद्दाहरूको संख्या ४ रहेकामा कुनै पनि फछ्यौट नभएको थियो । आर्थिक वर्ष २०७३/०७४ मा पुनरावेदन गरिएका मुद्दाहरूको लगत संख्या ७४ रहेकामा २१ थान मुद्दाहरू फछ्यौट भएको देखिन्छ । फछ्यौट भएका मुद्दाहरू मध्ये १५ अर्थात् ७५.१२ प्रतिशत मुद्दामा कसूर कायम भएको देखिन्छ । यस आर्थिक वर्षमा पुनरावेदन गरिएका मुद्दाहरूको लगत संख्या २४५ रहेकामा ९३ थान मुद्दाहरू फछ्यौट भएको देखिन्छ । फछ्यौट भएका मुद्दाहरू मध्ये ४७ अर्थात् ५०.५४ प्रतिशत मुद्दामा कसूर कायम भएको देखिन्छ । जिल्ला अदालतमा प्रतिरक्षा गरिएको पुनरावेदन सम्बन्धी मुद्दाहरूको जिल्लागत एवं एकमुष्ट विषयगत विवरण अनुसूची ३० मा प्रस्तुत गरिएको छ । यस सम्बन्धी विवरण देहायको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका नं. ५७

जिल्ला सरकारी वकील कार्यालयहरूबाट प्रतिरक्षा गरिएका निवेदनहरूको तुलनात्मक लगत फछ्यौट विवरण

आर्थिक वर्ष	लगत			फछ्यौट				बाँकी	कसूर कायम भएको प्रतिशत
	गत वर्षको	यस वर्षको	जम्मा	कसूर वा दाबी कायम	कसूरमा सफाइ वा दाबी नपुग्ने	अन्य	जम्मा		
२०७२/०७३	०	४	४	०	०	०	०	४	
२०७३/०७४	१३	६१	७४	१५	६	०	२१	५३	७१.४३
२०७४/०७५	७१	१७४	२४५	४७	४६	०	९३	१५२	५०.५४

३.२ जिल्ला सरकारी वकील कार्यालयहरूबाट बहस पैरवी र प्रतिरक्षा गरिएका मुद्दाको विवरण

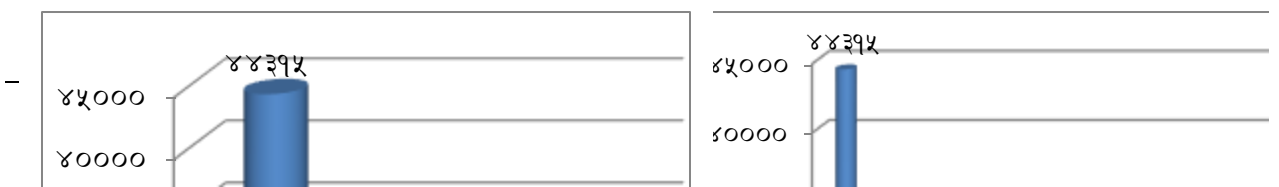
यस आर्थिक वर्षको जिल्ला सरकारी वकील कार्यालयहरूको मुद्दाको विषयगत लगत, फछ्यौट र बाँकी विवरणको छुट्टाछुट्टै तथ्याङ्क अनुसूची ३० मा प्रस्तुत गरिएको छ । उक्त विवरणमा विभिन्न जिल्ला सरकारी वकील कार्यालयहरूबाट बहस पैरवी र प्रतिरक्षा गरिएका मुद्दा र प्रतिवादीको संख्यात्मक रूपमा लगत, फछ्यौट र बाँकीको संख्या र कसूर ठहर वा दाबी कायम र सफाइ भएका वा दाबी नपुग्ने मुद्दाको संख्या समावेश गरिएको छ । यस अनुसूचीमा नेपाल सरकार वादी हुने सरकारी मुद्दा सम्बन्धी ऐन, २०४९ को अनुसूची १ मा उल्लेखित मुद्दाहरू, नेपाल सरकार वादी हुने अन्य मुद्दाहरू तथा नेपाल सरकारको तर्फबाट प्रतिरक्षा गर्नुपर्ने मुद्दाहरूका अतिरिक्त जिल्ला प्रशासन कार्यालय एवं अन्य न्यायिक निकायहरूमा दायर भएका मुद्दाहरूको एकमुष्ट विषयगत विवरण प्रस्तुत गरिएको छ । सरकारी मुद्दा सम्बन्धी ऐन, २०४९ को अनुसूचीमा उल्लेखित मुद्दाहरू र सरकारी वकीलबाट प्रतिरक्षा गरिएका मुद्दाहरूको एकमुष्ट विवरण देहायको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका नं. ५८

जिल्ला सरकारी वकील कार्यालयहरूबाट बहस पैरवी र प्रतिरक्षा गरिएका मुद्दाहरूको लगत फछ्यौट विवरण

मुद्दाको विवरण	अदालत/कार्यालय	लगत	फछ्यौट						बाँकी
			कसूर वा दाबी कायम	कसूरमा सफाइ वा दाबी नपुग्ने	मुद्दा फिर्ता	मुलतवी	अन्य	जम्मा	
अनुसूची भित्रका फौजदारी	अदालत तर्फ	२०७२२	८७८०	३३५०	०	१२०	१५	१२२६५	८४५७
	जिल्ला प्रशासन कार्यालयतर्फ	२१०५७	११७३६	२७६	०	१	८	१२०२१	९०३६
	अन्य निकाय तर्फ	२०	२०	०	०	०	०	२०	०
	देवानी	१३	११	०	०	०	०	११	२
अनुसूची भित्रकाको जम्मा		४१८१२	२०५४७	३६२६	०	१२१	२३	२४३१७	१७४९५
अनुसूची बाहिरका फौजदारी/देवानी	अदालत तर्फ	८०१	४२१	६५	०	५	०	४९१	३१०
	जिल्ला प्रशासन कार्यालयतर्फ	३०३	१२६	१६	०	०	०	१४२	१६१
	अन्य निकाय तर्फ	१३९९	५०६	५०	०	१	०	५५७	८४२
अनुसूची बाहिरका जम्मा		२५०३	१०५३	१३१	०	६	०	११९०	१३१३
कुल जम्मा		४४३१५	२१६००	३७५७	०	१२७	२३	२५५०७	१८८०८

अनुसूची भित्र/बाहिरका मुद्दाहरूको लगत, फछ्यौट र बाँकी तथा कारबाहीको सूचक



जिल्ला सरकारी वकील कार्यालयहरूबाट सरकारी मुद्दा सम्बन्धी ऐन, २०४९ को अनुसूची भित्र र बाहिरका फौजदारी र देवानी मुद्दाहरूमा बहस, पैरवी र प्रतिरक्षा गरिएको मुद्दाहरूको लगत, फछ्यौट र बाँकीको विवरण तथा फछ्यौट भएका मुद्दाहरू मध्ये कसूर कायम तथा सफाई भएका मुद्दाहरूको विषयगत वर्गीकरण गरी ती मुद्दाहरूमा गरिएको अभियोजन सम्बन्धी निर्णय, जम्मा लगत संख्या, कसूर ठहरको अवस्था समेतको विश्लेषण र तथ्यांक छुट्टाछुट्टै रूपमा प्रस्तुत गरिएको छ ।

३.२.१ मुद्दामा भएको अभियोजन सम्बन्धी निर्णयको विवरण

नेपालको संविधानको धारा १५८ को उपधारा (२) मा कुनै अदालत वा न्यायिक अधिकारी समक्ष नेपाल सरकारको तर्फबाट मुद्दा चलाउने वा नचलाउने भन्ने कुराको अन्तिम निर्णय गर्ने अधिकार महान्यायाधिवक्तालाई हुने व्यवस्था गरेको छ । साथै उपधारा (७) मा महान्यायाधिवक्ताले उक्त धारा बमोजिम आफ्नो काम, कर्तव्य र अधिकार तोकिएको शर्तको अधीनमा रही प्रयोग र पालन गर्ने गरी मातहतका सरकारी वकीललाई सुम्पन सक्ने व्यवस्था छ । उक्त संवैधानिक प्रावधान अनुरूप मिति २०७२/०६/०३ को राजपत्रमा प्रकाशित सूचना अनुसार महान्यायाधिवक्ताबाट मातहत सरकारी वकीलहरूलाई आफूमा निहित मुद्दा चलाउने नचलाउने अधिकार सुम्पेको पाइन्छ । सोही बमोजिमको व्यवस्था नेपालको अन्तरिम संविधान, २०६३ मा भई महान्यायाधिवक्ताबाट अधिकार प्रत्यायोजन गरिएको थियो । सो अनुसार जिल्ला सरकारी वकील कार्यालयमा कार्यरत सरकारी वकीलहरूले सरकारी मुद्दा सम्बन्धी ऐन, २०४९ को अनुसूची-१ र अनुसूची-२ मा उल्लेखित मुद्दा र नेपाल सरकारको तर्फबाट चलाइने अन्य मुद्दामा मुद्दा चल्ने वा नचल्ने सम्बन्धी निर्णय गर्ने गर्दछन् । सो अनुसार यस आर्थिक वर्षमा अभियोजन गरिएका मुद्दाहरूको विषयगत वर्गीकरण, ती मुद्दामा भएको निर्णय, मुद्दा संख्या र प्रतिवादी संख्या देहाय बमोजिम उल्लेख गरिएको छ ।

(क) अनुसूची भित्रका मुद्दा

सरकारी मुद्दा सम्बन्धी ऐन, २०४९ को अनुसूची-१ र २ मा उल्लेखित मुद्दाहरू मुद्दा चल्ने वा नचल्ने निर्णय जिल्ला सरकारी वकील कार्यालयका सरकारी वकीलहरूले गर्दछन् । यस आर्थिक वर्षमा मुद्दा चल्ने नचल्ने सम्बन्धमा गरिएका निर्णयको विषयगत वर्गीकरण, मुद्दा संख्या र प्रतिवादी संख्या देहायको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ । यस अनुसार २७,९४८ वटा (९९.७६ प्रतिशत) मुद्दा चलाउने र ६६ थान (०.२४ प्रतिशत) मुद्दा नचलाउने निर्णय भएको देखिन्छ । यस सम्बन्धी विस्तृत विवरण **अनुसूची ३१** मा उल्लेख छ । सरकारी वकीलबाट अभियोजन गर्ने निर्णय गरिएका मुद्दा र प्रतिवादीहरूको संख्या तथा अभियोजन नगर्ने निर्णय गरिएका मुद्दाको विवरण निम्न तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका नं. ५९

जिल्ला सरकारी वकील कार्यालयहरूबाट भएका अभियोजन गरिएका अनुसूची भित्रका मुद्दाहरूको विषयगत विवरण

महान्यायाधिवक्ताको वार्षिक प्रतिवेदन २०७४/०७५

सि.नं.	मुद्दाको विषयगत विवरण	यस आर्थिक वर्षमा अभियोजन गरेको निर्णय संख्या			
		मुद्दा चलाउने		मुद्दा नचलाउने	
		मुद्दा संख्या	प्रतिवादी संख्या	मुद्दा संख्या	प्रतिवादी संख्या
१	अपहरण	१२०	३८४	४	७
२	कूटपिट अंगभंग	१००	२६२	१	१
३	आगलागी	७६	२५०	०	०
४	आर्थिक	६६२	१६७०	३	३
५	करणी	२१९६	२५२०	४	९
६	कित्तै	१८९	३२८	१	१
७	चोरी	१७०५	३२०९	०	०
८	ज्यान	१५०९	३८८६	२७	५८
९	देवानी	९	२७	०	०
१०	नागरिकता	६४	२०४	१	३
११	प्रतिलिपि अधिकार	७	८	०	०
१२	प्रविधि सम्बन्धी	११७	१४८	०	०
१३	मानव बेचबिखन	२८५	५८६	४	७
१४	राहदानी	११	१५	०	०
१५	लागू औषध	२८७५	५०६०	३	६
१६	विवाह	६३८	१३११	१	२
१७	सवारी ज्यान	२४२१	३१२८	११	११
१८	सार्वजनिक अपराध	१३९८५	२८८७३	४	२२
१९	हात हतियार	२५०	५३५	१	१
२०	विविध	७२९	३७४६	१	१
	जम्मा	२७९४८	५६१५०	६६	१३२

(ख) अनुसूची बाहिरका मुद्दा

सरकारी मुद्दा सम्बन्धी ऐन, २०४९ को अनुसूचीमा उल्लेख नभएका तर अन्य नेपाल कानून अनुसार नेपाल सरकार वादी हुने मुद्दामा अभियोजनको निर्णय सरकारी वकीलले गरे पश्चात सम्बन्धित अनुसन्धान अधिकारीले अदालत तथा अन्य निकायमा अभियोगपत्र दायर गर्दछन्। अनुसूची बाहिरका मुद्दामा गरिएका अभियोजन सम्बन्धी निर्णय देहायको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ। यस सम्बन्धी विस्तृत विवरण अनुसूची ३१ मा उल्लेख छ।

तालिका नं. ६०

जिल्ला सरकारी वकील कार्यालयहरूबाट अभियोजन गरिएका अनुसूची बाहिरका मुद्दाहरूको विषयगत विवरण

सि.नं.	मुद्दाको विषयगत विवरण	यस आर्थिक वर्षमा अभियोजन गरेको निर्णय संख्या			
		मुद्दा चलाउने		मुद्दा नचलाउने	
		मुद्दा संख्या	प्रतिवादी संख्या	मुद्दा संख्या	प्रतिवादी संख्या
१	अध्यागमन	३२	३२	०	०
२	उपभोक्ता	३	४	०	०
३	औषधि	४६	५४	०	०
४	खाद्य ऐन अन्तर्गतका	१९१	२००	०	०
५	गुणस्तर (प्रमाण चिन्ह)	१३	४९	०	०
६	नाप तौल सम्बन्धी	३	५	०	०
७	निर्वाचन सम्बन्धी	४	५	०	०
८	वैदेशिक रोजगार	०	०	०	०
९	राजश्व चुहावट	१६	३०	०	०
१०	राष्ट्रिय निकुञ्ज तथा वन्यजन्तु	१११	३२२	६	७
११	विदेशी विनिमय	६०	१११	३	५
१२	वन	७२९	१४७९	१	२
१३	विद्युत चोरी	०	०	०	०
१४	स्वास्थ्य व्यवसायी परिषद्	१	१	०	०
१६	अन्य	७३	९७	१	१
	जम्मा	१२८२	२३८९	११	१५

जिल्ला सरकारी वकील कार्यालयहरूबाट अभियोजन सम्बन्धमा गरिएका मुद्दाहरूको सूचक



३.२.२ मुद्दाको विषयगत वर्गीकरण, लगत र कारबाहीको विवरण

(क) अनुसूची भित्रका मुद्दाको लगत र कारबाही विवरण

सरकारी वकील कार्यालयबाट बहस पैरवी र प्रतिरक्षा गरिएका सरकारी मुद्दा सम्बन्धी ऐन, २०४९ को अनुसूची १ भित्रका मुद्दाको विषयगत लगत, फछ्यौट र बाँकीको विवरण ती मुद्दाहरूमा भएको कारबाहीको विवरण देहायको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ। यस सम्बन्धी विस्तृत विवरण अनुसूची ३१ मा उल्लेख गरिएको छ।

तालिका नं. ६१

जिल्ला सरकारी वकील कार्यालयहरूबाट बहस, पैरवी, प्रतिरक्षा भएको अनुसूची भित्रका मुद्दाहरूको विषयगत विवरण

विषय	लगत		फछ्यौट								बाँकी		कसूर ठहर भएको प्रतिशत
			कसूर ठहर वा दावी कायम		सफाइ वा दावी नपुग्ने		फिर्ता, मुल्टवी, अन्य		जम्मा				
	मुद्दा	प्रतिवादी	मुद्दा	प्रतिवादी	मुद्दा	प्रतिवादी	मुद्दा	प्रतिवादी	मुद्दा	प्रतिवादी	मुद्दा	प्रतिवादी	
अपहरण	२३६	७४८	५५	१३८	३५	९६	३	८	९३	२४२	१४३	५०६	५९.१४
कूटपिट अंगभंग	१६८	४५५	३३	७६	३६	७६	१	१	७०	१५३	९८	३०२	४७.१४
आगलागी	१४७	४९६	३३	६४	३८	८७	३	१७	७४	१६८	७३	३२८	४४.५९
आर्थिक	९७६	२७५२	३०५	५९१	१९५	६००	५	१४	५०५	१२०५	४७१	१५४७	६०.४०
करणी	३४१८	३९८८	१०८३	१२२३	७८०	८९८	५९	८०	१९२२	२२०१	१४९६	१७८७	५६.३५
कित्त	३४५	८५४	१५०	२९०	३३	९७	३	२०	१८६	४०७	१५९	४४७	८०.६५
चोरी	२६९६	५९२८	११८९	२१८५	४९१	१२६१	११	४७	१६९१	३४९३	१००५	२४३५	७०.३१
ज्यान	२८३५	७८५९	६९८	१५०४	७१७	२००१	३४	११८	१४४९	३६२३	१३८६	४२३६	४८.१७
देवानी	४६	६५	२४	२६	५	१७			२९	४३	१७	२२	८२.७६
नागरिकता	१३६	४२९	४१	९५	१९	८७		१	६०	१८३	७६	२४६	६८.३३
प्रतिनिधि अधिकार	१५	२७	१	१	१	१			२	२	१३	२५	५०.००
प्रविधि सम्बन्धी	१६८	२८३	६४	८०	१५	२७	२	३	८१	११०	८७	१७३	७९.०१
मानव बेचबिखन	४७६	११३०	१०१	२१३	११३	२६३	१	१०	२१५	४८६	२६१	६४४	४६.९८
राहदानी	१६	२०	१०	११					१०	११	६	९	१००.००
लागू औषध	४१०८	७७३४	२३५८	४०३०	३८९	७८५		४३	२७४७	४८५८	१३६१	२८७६	८५.८४
विवाह	१०३०	२११३	३८७	६९०	१८०	४५१	३	७	५७०	११४८	४६०	९६५	९२.२५
सवारी ज्यान	३६६७	५२७८	२०५८	२४२४	१६६	२२९	७	१४	२२३१	२६६७	१४३६	२६११	९७.७०
सार्वजनिक अपराध	१९६५४	३९३५१	१११२३	२२६३४	२५५	६००	७	१४	११३८५	२३२४८	८२६९	१६१०३	९७.७०
हात हतियार	५८५	१२६२	२४५	४५४	३९	६६	३	७	२८७	५२७	२९८	७३५	८५.३७
विविध	१०९०	४८२८	५८९	२६९०	११९	३०२	२	१२	७१०	३००४	३८०	१८२४	८२.९६
जम्मा	४१८१२	८५६००	२०५४७	३९४१९	३६२६	७९४४	१४४	४१६	२४३१७	४७७७९	१७४९५	३७८२१	८४.५०

प्रस्तुत तालिकामा उल्लेख भए अनुसार जिल्ला सरकारी वकील कार्यालयहरूबाट यस आर्थिक वर्षमा बहस पैरवी र प्रतिरक्षा गरिएका अनुसूची भित्रका मुद्दाहरूको जम्मा लगत मुद्दा संख्या ४१,८१२ र प्रतिवादी संख्या ८५,६०० मध्ये कसूर ठहर वा दावी कायम भएका मुद्दा संख्या २०,५४७ र प्रतिवादी संख्या ३९,४१९, सफाइ भएका वा दावी नपुगेका मुद्दा संख्या ३,६२६ र प्रतिवादी संख्या ७,९४४ एवं अन्य तवरले (मुद्दा फिर्ता, मुल्टवी आदि) फछ्यौट मुद्दा संख्या १४४ र प्रतिवादी संख्या ४१६ गरी जम्मा फछ्यौट भएको मुद्दा संख्या २४,३१७ र प्रतिवादी संख्या ४७,७७९ भई बाँकी मुद्दा संख्या १७,४९५ र प्रतिवादी संख्या ३७,८२१ रहेको देखिन्छ।

जिल्ला सरकारी वकील कार्यालयहरूबाट बहस पैरवी र प्रतिरक्षा गरिएका फौजदारी मुद्दामा भएको कसूर ठहरलाई हेर्दा यस आर्थिक वर्षमा सबैभन्दा बढी राहदानी मुद्दामा १००.०० प्रतिशत, सवारी ज्यान तथा सार्वजनिक अपराध सम्बन्धी मुद्दामा ९७.७० प्रतिशत, विवाह मुद्दामा ९२.२५ प्रतिशत तथा लागू औषध मुद्दामा ८५.८४ प्रतिशत

प्रतिशत मुद्दामा कसूर ठहर भएको देखिन्छ । यसैगरी हातहतियार मुद्दामा ८५.३७ प्रतिशत, किर्ते मुद्दामा ८०.६५ प्रतिशत, प्रविधि सम्बन्धी मुद्दामा ७९.०१ प्रतिशत, चोरी मुद्दामा ७०.३१ प्रतिशत, नागरिकता मुद्दामा ६८.३३ प्रतिशत, आर्थिक मुद्दामा ६०.४० प्रतिशत, अपहरण मुद्दामा ५९.१४ प्रतिशत, करणी मुद्दामा ५६.३५ प्रतिशत, प्रतिलिपि अधिकार मुद्दामा ५०.०० प्रतिशत, ज्यान मुद्दामा ४८.१७ प्रतिशत, अंगभंग (कुटपिट) मुद्दामा ४७.१४ प्रतिशत, मानव बेचबिखन मुद्दामा ४६.९८ प्रतिशत, आगलागी मुद्दामा ४४.५९ प्रतिशत एवं विविध मुद्दामा ८२.९६ प्रतिशत मुद्दामा कसूर ठहर भएको देखिन्छ भने देवानी मुद्दामा ८२.७६ प्रतिशत दाबी कायम भएको तथ्याङ्कबाट देखिन्छ । यी मुद्दाहरूको विषयगत विवरण र विश्लेषण देहाय बमोजिम गरिएको छ ।

१. अपहरण

अपहरण तथा शरीर बन्धक मुद्दाको जम्मा लगत मुद्दा संख्या २३६ र प्रतिवादी संख्या ७४८ रहेको छ । यस मध्ये कसूर ठहर भएका संख्या ५५ र प्रतिवादी संख्या १३८, सफाइ भएका मुद्दा संख्या ३५ र प्रतिवादी संख्या ९६ एवं अन्य तवरले फछ्यौट भएको मुद्दा ३ र प्रतिवादी संख्या ८ गरी जम्मा फछ्यौट भएको मुद्दा संख्या ९३ र प्रतिवादी संख्या २४२ भई बाँकी मुद्दा संख्या १४३ र प्रतिवादी संख्या ५०६ रहेको देखिन्छ ।

२. अंगभंग (कुटपिट)

अंगभंग (कुटपिट) मुद्दाको जम्मा लगत संख्या १६८ र प्रतिवादी संख्या ४५५ रहेको छ । यस मध्ये कसूर ठहर भएका मुद्दा संख्या ३३ र प्रतिवादी संख्या ७६, सफाइ भएका मुद्दा संख्या ३६ र प्रतिवादी संख्या ७६ एवं अन्य तवरले फछ्यौट भएको मुद्दा १ प्रतिवादी संख्या १ गरी जम्मा फछ्यौट भएको मुद्दा संख्या ७० र प्रतिवादी संख्या १५३ भई बाँकी मुद्दा संख्या ९८ र प्रतिवादी संख्या ३०२ रहेको देखिन्छ ।

३. आगलागी

आगलागी मुद्दाको जम्मा लगत संख्या १४७ र प्रतिवादी संख्या ४९६ रहेको छ । यस मध्ये कसूर ठहर भएका मुद्दा संख्या ३३ र प्रतिवादी संख्या ६४, सफाइ भएका मुद्दा संख्या ३८ र प्रतिवादी संख्या ८७ एवं अन्य तवरले फछ्यौट मुद्दा संख्या ३ र प्रतिवादी संख्या १७ गरी जम्मा फछ्यौट भएको मुद्दा संख्या ७४ र प्रतिवादी संख्या १६८ भई बाँकी मुद्दा संख्या ७३ र प्रतिवादी संख्या ३२८ रहेको देखिन्छ ।

४. आर्थिक

आर्थिक (खोटा चलन, चन्दा, चिद्दा, ठगी, वैकिङ्ग कसूर, विदेशी मुद्रा, नेपाल राष्ट्र बैंक सम्बन्धी र आर्थिक अपराधसँग सम्बन्धित अन्य) मुद्दाको जम्मा लगत संख्या ९७६ र प्रतिवादी संख्या २,७५२ रहेको छ । यस मध्ये कसूर ठहर भएका मुद्दा संख्या ३०५ र प्रतिवादी संख्या ५९१, सफाइ भएका मुद्दा संख्या १९५ र प्रतिवादी संख्या ६०० एवं अन्य तवरले फछ्यौट मुद्दा संख्या ५ र प्रतिवादी संख्या १४ गरी जम्मा फछ्यौट भएको मुद्दा संख्या ५०५ र प्रतिवादी संख्या १,२०५ भई बाँकी मुद्दा संख्या ४७१ र प्रतिवादी संख्या १,५४७ रहेको देखिन्छ ।

५. करणी

करणी (जबर्जस्ती करणी, जबर्जस्ती करणी उद्योग, अप्राकृतिक मैथुन र अन्य) मुद्दाको जम्मा लगत संख्या ३,४१८ र प्रतिवादी संख्या ३,९८८ रहेको छ । यस मध्ये कसूर ठहर भएका मुद्दा संख्या १,०८३ र प्रतिवादी संख्या १,२२३, सफाइ भएका मुद्दा संख्या ७८० र प्रतिवादी संख्या ८९८ एवं अन्य तवरले फछ्यौट मुद्दा संख्या ५९ र प्रतिवादी संख्या ८० गरी जम्मा फछ्यौट भएको मुद्दा संख्या १,९२२ र प्रतिवादी संख्या २,२०१ भई बाँकी मुद्दा संख्या १,४९६ र प्रतिवादी संख्या १,७८७ रहेको देखिन्छ ।

६. किर्ते

किर्ते मुद्दाको जम्मा लगत संख्या ३४५ र प्रतिवादी संख्या ८५४ रहेको छ । यस मध्ये कसूर ठहर भएका मुद्दा संख्या १५० र प्रतिवादी संख्या २९०, सफाइ भएका मुद्दा संख्या ३३ र प्रतिवादी संख्या ९७ एवं अन्य तवरले फछ्यौट मुद्दा संख्या ३ र प्रतिवादी संख्या २० गरी जम्मा फछ्यौट भएको मुद्दा संख्या १८६ र प्रतिवादी संख्या ४०७ भई बाँकी मुद्दा संख्या १५९ र प्रतिवादी संख्या ४४७ रहेको देखिन्छ ।

७. चोरी

चेरी (साधारण, नकवजनी, जबर्जस्ती, रहजनी, डाँका) मुद्दाको जम्मा लगत संख्या २,६९६ र प्रतिवादी संख्या ५,९२८ रहेको छ । यस मध्ये कसूर ठहर भएका मुद्दा संख्या १,१८९ र प्रतिवादी संख्या २,१८५, सफाइ भएका मुद्दा संख्या ४९१ र प्रतिवादी संख्या १,२६१ एवं अन्य तवरले फछ्यौट मुद्दा संख्या ११ र प्रतिवादी संख्या ४७ गरी जम्मा फछ्यौट भएको मुद्दा संख्या १,६९१ र प्रतिवादी संख्या ३,४९३ भई बाँकी मुद्दा संख्या १,००५ र प्रतिवादी संख्या २,४३५ रहेको देखिन्छ ।

८. ज्यान

ज्यान (आवेश प्रेरित हत्या, कर्तव्य ज्यान, गर्भपतन, ज्यान मार्ने उद्योग, भवितव्य ज्यान, सवारी ज्यान) मुद्दाको जम्मा लगत संख्या २,८३५ र प्रतिवादी संख्या ७,८५९ रहेको छ । यस मध्ये कसूर ठहर भएका मुद्दा संख्या ६९८

र प्रतिवादी संख्या १,५०४, सफाइ भएका मुद्दा संख्या ७१७ र प्रतिवादी संख्या २,००१ एवं अन्य तवरले फछ्यौट मुद्दा संख्या ३४ र प्रतिवादी संख्या ११८ गरी जम्मा फछ्यौट भएको मुद्दा संख्या १,४४९ र प्रतिवादी संख्या ३,६२३ भई बाँकी मुद्दा संख्या १,३८६ र प्रतिवादी संख्या ४,२३६ रहेको देखिन्छ ।

९. देवानी

देवानी मुद्दाको जम्मा लगत संख्या ४६ र प्रतिवादी संख्या ६५ रहेको छ । यस मध्ये दाबी कायम भएका मुद्दा संख्या २४ र प्रतिवादी संख्या २६, दाबी नपुग्ने मुद्दा संख्या ५ र प्रतिवादी संख्या १७ गरी जम्मा फछ्यौट भएको मुद्दा संख्या २९ र प्रतिवादी संख्या ४३ भई बाँकी मुद्दा संख्या १७ र प्रतिवादी संख्या २२ रहेको देखिन्छ ।

१०. नागरिकता

नागरिकता मुद्दाको जम्मा लगत संख्या १३६ र प्रतिवादी संख्या ४२९ रहेको छ । यस मध्ये कसूर ठहर भएका मुद्दा संख्या ४१ र प्रतिवादी संख्या ९५, सफाइ भएका मुद्दा संख्या १९ र प्रतिवादी संख्या ८७ र अन्य तवरले फछ्यौट प्रतिवादी संख्या १ गरी जम्मा फछ्यौट भएको मुद्दा संख्या ६० र प्रतिवादी संख्या १८३ भई बाँकी मुद्दा संख्या ७६ प्रतिवादी संख्या २४६ रहेको देखिन्छ ।

१२. प्रतिलिपि अधिकार

प्रतिलिपि अधिकार मुद्दाको जम्मा लगत संख्या १५ र प्रतिवादी संख्या २७ रहेको छ । यस मध्ये कसूर ठहर भएका मुद्दा संख्या १ र प्रतिवादी संख्या १, सफाइ भएका मुद्दा संख्या १ र प्रतिवादी संख्या १ गरी जम्मा फछ्यौट भएको मुद्दा संख्या २ र प्रतिवादी संख्या २ भई बाँकी मुद्दा संख्या १३ र प्रतिवादी संख्या २५ रहेको देखिन्छ ।

१३. प्रविधि सम्बन्धी

प्रविधि सम्बन्धी (दूर सञ्चार, विद्युतीय कारोबार र अन्य) मुद्दाको जम्मा लगत संख्या १६८ र प्रतिवादी संख्या २८३ रहेको छ । यस मध्ये कसूर ठहर भएका मुद्दा संख्या ६४ र प्रतिवादी संख्या ८०, सफाइ भएका मुद्दा संख्या १५ र प्रतिवादी संख्या २७ एवं अन्य तवरले फछ्यौट मुद्दा संख्या २ र प्रतिवादी संख्या ३ गरी जम्मा फछ्यौट भएको मुद्दा संख्या ८१ र प्रतिवादी संख्या ११० भई बाँकी मुद्दा संख्या ८७ र प्रतिवादी संख्या १७३ रहेको देखिन्छ ।

१४. मानव बेचबिखन

मानव बेचबिखन मुद्दाको जम्मा लगत संख्या ४७६ र प्रतिवादी संख्या १,१३० रहेको छ । यस मध्ये कसूर ठहर भएका मुद्दा संख्या १०१ र प्रतिवादी संख्या २१३, सफाइ भएका मुद्दा संख्या ११३ र प्रतिवादी संख्या २६३ एवं अन्य तवरले फछ्यौट मुद्दा संख्या १ प्रतिवादी संख्या १० गरी जम्मा फछ्यौट भएको मुद्दा संख्या २१५ र प्रतिवादी संख्या ४८६ भई बाँकी मुद्दा संख्या २६१ र प्रतिवादी संख्या ६४४ रहेको देखिन्छ ।

१५. राहदानी

राहदानी मुद्दाको जम्मा लगत संख्या १६ र प्रतिवादी संख्या २० रहेको छ । यस मध्ये कसूर ठहर भएका मुद्दा संख्या १० र प्रतिवादी संख्या ११ भई बाँकी मुद्दा संख्या ६ र प्रतिवादी संख्या ९ रहेको देखिन्छ ।

१६. लागू औषध

लागू औषध मुद्दाको जम्मा लगत संख्या ४,१०८ र प्रतिवादी संख्या ७,७३४ रहेको छ । यस मध्ये कसूर ठहर भएका मुद्दा संख्या २,३५८ र प्रतिवादी संख्या ४,०३०, सफाइ भएका मुद्दा संख्या ३८९ र प्रतिवादी संख्या ७८५ एवं अन्य तवरले फछ्यौट प्रतिवादी संख्या ४३ गरी जम्मा फछ्यौट भएको मुद्दा संख्या २,७४७ र प्रतिवादी संख्या ४,८५८ भई बाँकी मुद्दा संख्या १,३६१ र प्रतिवादी संख्या २,८७६ रहेको देखिन्छ ।

१७. विवाह

विवाह (बहु विवाह र बाल विवाह) मुद्दाको जम्मा लगत संख्या १,०३० र प्रतिवादी संख्या २,११३ रहेको छ । यस मध्ये कसूर ठहर भएका मुद्दा संख्या ३८७ र प्रतिवादी संख्या ६९०, सफाइ भएका मुद्दा संख्या १८० र प्रतिवादी संख्या ४५१ एवं अन्य तवरले फछ्यौट मुद्दा संख्या ३ र प्रतिवादी संख्या ७ गरी जम्मा फछ्यौट भएको मुद्दा संख्या ५७० र प्रतिवादी संख्या १,१४८ भई बाँकी मुद्दा संख्या ४६० र प्रतिवादी संख्या ९६५ रहेको देखिन्छ ।

१८. सवारी ज्यान

सवारी ज्यान (सवारीबाट अंगभंग, सवारीबाट कर्तव्य, लापरबाही, भवितव्य र क्षतिपूर्ति) मुद्दाको जम्मा लगत संख्या ३,६६७ र प्रतिवादी संख्या ५,२७८ रहेको छ । यस मध्ये कसूर ठहर भएका मुद्दा संख्या २,०५८ र प्रतिवादी संख्या २,४२४, सफाइ भएका मुद्दा संख्या १६६ र प्रतिवादी संख्या २९९ एवं अन्य तवरले फछ्यौट मुद्दा संख्या ७ र प्रतिवादी संख्या १४ गरी जम्मा फछ्यौट भएको मुद्दा संख्या २,२३१ र प्रतिवादी संख्या २,६६७ भई बाँकी मुद्दा संख्या १,४३६ र प्रतिवादी संख्या २,६११ रहेको देखिन्छ ।

१९. सार्वजनिक अपराध

सार्वजनिक अपराध मुद्दाको जम्मा लगत संख्या १९,६५४ र प्रतिवादी संख्या ३९,३५१ रहेको छ। यस मध्ये कसूर ठहर भएका मुद्दा संख्या ११,१२३ र प्रतिवादी संख्या २२,६३४, सफाइ भएका मुद्दा संख्या २५५ र प्रतिवादी संख्या ६०० एवं अन्य तवरले फछ्यौट भएको मुद्दा संख्या ७ र प्रतिवादी संख्या १४ गरी जम्मा फछ्यौट भएको मुद्दा संख्या ११,३८५ र प्रतिवादी संख्या २३,२४८ भई बाँकी मुद्दा संख्या ८,२६९ र प्रतिवादी संख्या १६,१०३ रहेको देखिन्छ।

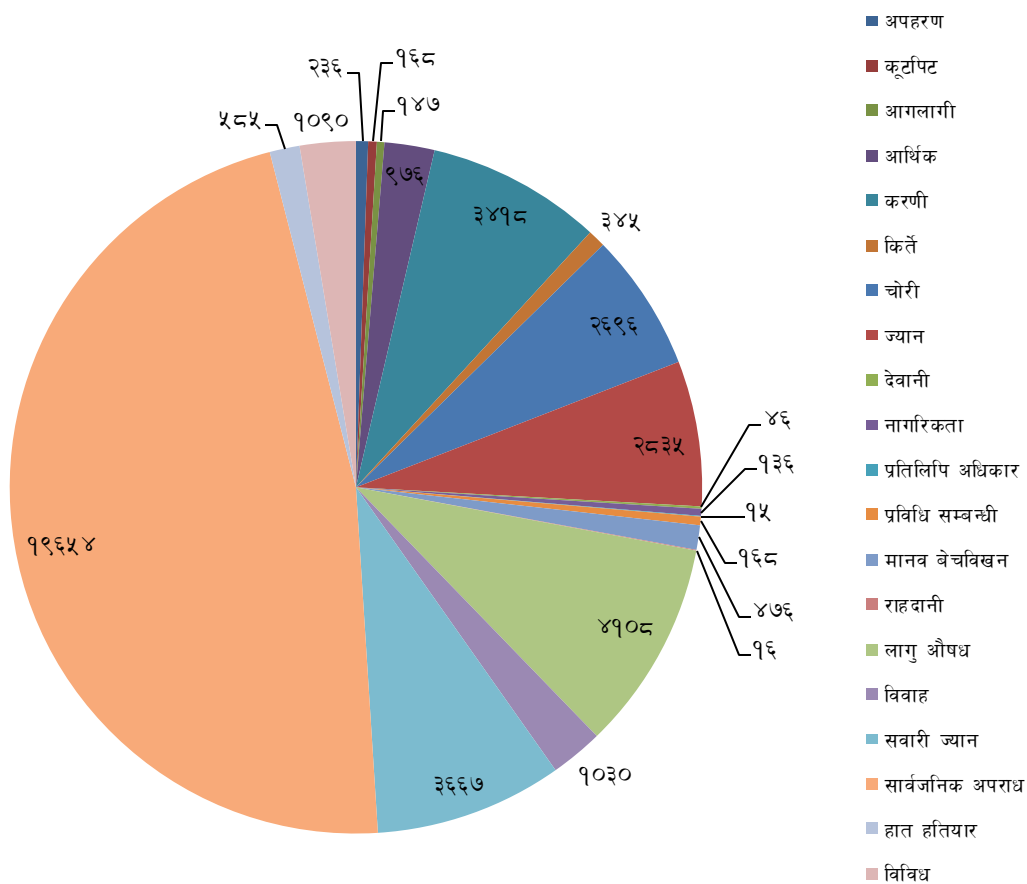
२०. हातहतियार तथा खरखजना

हातहतियार तथा खरखजना मुद्दाको जम्मा लगत संख्या ५८५ र प्रतिवादी संख्या १,२६२ रहेको छ। यस मध्ये कसूर ठहर भएका मुद्दा संख्या २४५ र प्रतिवादी संख्या ४५४, सफाइ भएका मुद्दा संख्या ३९ र प्रतिवादी संख्या ६६ एवं अन्य तवरले फछ्यौट मुद्दा संख्या ३ र प्रतिवादी संख्या ७ गरी जम्मा फछ्यौट भएको मुद्दा संख्या २८७ र प्रतिवादी संख्या ५२७ भई बाँकी मुद्दा संख्या २९८ र प्रतिवादी संख्या ७३५ रहेको देखिन्छ।

२१. विविध

विविध (अंग प्रत्यारोपण, आवश्यक वस्तु संरक्षण, कालो बजार, गोबध, छुवाछुत, जुवा, धर्म सम्बन्धी, प्राचीन स्मारक, राज्य विरुद्धको अपराध, विष्फोटक पदार्थ, शिक्षा ऐनको दफा १७(क), स्वास्थ्यकर्मी र संस्थाको सुरक्षा र अन्य) मुद्दाको जम्मा लगत मुद्दा संख्या १,०९० र प्रतिवादी संख्या ४,८२८ रहेको छ। यस मध्ये कसूर ठहर भएका मुद्दा संख्या ५८९ र प्रतिवादी संख्या २,६९०, सफाइ भएका मुद्दा संख्या ११९ र प्रतिवादी संख्या ३०२ एवं अन्य तवरले फछ्यौट मुद्दा संख्या २ र प्रतिवादी संख्या १२ गरी जम्मा फछ्यौट भएको मुद्दा संख्या ७१० र प्रतिवादी संख्या ३,००४ भई बाँकी मुद्दा संख्या ३८० र प्रतिवादी संख्या १,८२४ रहेको देखिन्छ। यस सम्बन्धी विस्तृत विवरण अनुसूची ३१ मा प्रस्तुत गरिएको छ।

सरकारी वकीलबाट बहस पैरवी र प्रतिरक्षा गरिएका मुद्दाहरूको विषयगत मुद्दाको लगत सूचक



(ख) अनुसूची बाहिरका मुद्दाको लगत र कारवाही विवरण

सरकारी वकील कार्यालयबाट बहस पैरवी र प्रतिरक्षा गरिएका सरकारी मुद्दा सम्बन्धी ऐन, २०४९ को अनुसूची बाहिरका सरकार वादी मुद्दाको विषयगत लगत, फछ्यौट र बाँकीको विवरण ती मुद्दाहरूमा भएको कारवाहीको विवरण देहायको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ। यस सम्बन्धी विस्तृत विवरण अनुसूची ३१ मा उल्लेख गरिएको छ।

जिल्ला सरकारी वकील कार्यालयहरूबाट बहस पैरवी र प्रतिरक्षा भएको अनुसूची बाहिरका मुद्दाहरूको विषयगत विवरण

सि.न.	विषय	लगत		फछ्यौट								बाँकी	
				कसूर ठहर वा दावी कायम		सफाइ वा दावी नपुग्ने		फिर्ता, मुल्टवी, तामेली		जम्मा			
		मुद्दा	प्रतिवादी	मुद्दा	प्रतिवादी	मुद्दा	प्रतिवादी	मुद्दा	प्रतिवादी	मुद्दा	प्रतिवादी	मुद्दा	प्रतिवादी
१	अध्यागमन	७१	८९	६०	७५	६	८	०	०	६६	८३	५	६
२	उपभोक्ता संरक्षण	९	३४	०	०	०	०	०	०	०	०	९	३४
३	औषधि	४८	५६	२५	२८	०	०	०	०	२५	२८	२३	२८
४	खाद्य ऐन अन्तर्गतका	३२८	३८६	१७३	१९८	१६	२१	०	०	१८९	२१९	१३९	१६७
५	गुणस्तर (प्रमाण चिन्ह)	३१	११२	१५	७०	०	०	०	०	१५	७०	१६	४२
६	नाप तौल सम्बन्धी	५	७	२	३	१	१	०	०	३	४	२	३
७	निर्वाचन सम्बन्धी	६	८	१	१	१	१	०	०	२	२	४	६
८	वैदेशिक रोजगार	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
९	राजश्व चुहावट	२९	५८	११	१४	२	५	१	४	१४	२३	१५	३५
१०	राष्ट्रिय निकुञ्ज तथा बन्धुजन्तु	२८६	८५२	८७	२४४	१०	४५	०	०	९७	२८९	१८९	५६३
११	विदेशी विनिमय	९२	१७८	३१	७९	४	१२	०	०	३५	९१	५७	८७
१२	वन	१४८७	४००३	६०५	१५१६	७०	३१८	५	१४	६८०	१८४८	८०७	२१५५
१३	विद्युत चोरी	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
१४	शिक्षा ऐन दफा १७(१)	२	९	२	९	०	०	०	०	२	९	०	०
१५	सम्पत्ति शुद्धीकरण	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
१६	सामाजिक सुधार ऐन	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
१७	स्वास्थ्य व्यवसायी परिषद्	१	१	०	०	०	०	०	०	०	०	१	१
१८	अन्य	१०८	१४५	४३	५६	१९	२०	०	०	६२	७६	४६	६९
	जम्मा	२५०३	५९३८	१०५५	२२९३	१२९	४३१	६	१८	११९०	२७४२	१३१३	३१९६

प्रस्तुत तालिकामा उल्लेख भए अनुसार जिल्ला सरकारी वकील कार्यालयहरूबाट यस आर्थिक वर्षमा बहस पैरवी र प्रतिरक्षा गरिएका अनुसूची बाहिरका मुद्दाहरूको जम्मा लगत मुद्दा संख्या २,५०३ र प्रतिवादी संख्या ५,९३८ रहेको छ । यस मध्ये कसूर ठहर वा दावी कायम भएका मुद्दा संख्या १,०५५ र प्रतिवादी संख्या २,२९३, सफाइ भएका वा दावी नपुगेका मुद्दा संख्या १२९ र प्रतिवादी संख्या ४३१ एवं अन्य तवरले (मुद्दा फिर्ता, मुल्टवी आदि) फछ्यौट मुद्दा संख्या ६ र प्रतिवादी संख्या १८ गरी जम्मा फछ्यौट भएको मुद्दा संख्या १,१९० र प्रतिवादी संख्या २,७४२ भई बाँकी मुद्दा संख्या १,३१३ र प्रतिवादी संख्या ३,१९६ रहेको देखिन्छ ।

१. अध्यागमन

अध्यागमन मुद्दाको जम्मा लगत संख्या ७१ र प्रतिवादी संख्या ८९ रहेको छ । यस मध्ये कसूर ठहर भएका मुद्दा संख्या ६० र प्रतिवादी संख्या ७५, सफाइ भएका मुद्दा संख्या ६ र प्रतिवादी संख्या ८ गरी जम्मा फछ्यौट भएको मुद्दा संख्या ६६ र प्रतिवादी संख्या ८३ भई बाँकी मुद्दा संख्या ५ र प्रतिवादी संख्या ६ रहेको देखिन्छ ।

२. उपभोक्ता संरक्षण

उपभोक्ता संरक्षण मुद्दाको जम्मा लगत संख्या ९ र प्रतिवादी संख्या ३४ रहेकोमा कुनै पनि मुद्दा फछ्यौट नभएको देखिन्छ ।

३. औषधि

औषधि ऐन अन्तर्गतका मुद्दाको जम्मा लगत संख्या ४८ र प्रतिवादी संख्या ५६ रहेको छ । यस मध्ये कसूर ठहर भएका मुद्दा संख्या २५ र प्रतिवादी संख्या २८ गरी जम्मा फछ्यौट भएको मुद्दा संख्या २५ र प्रतिवादी संख्या २८ भई बाँकी मुद्दा संख्या २३ र प्रतिवादी संख्या २८ रहेको देखिन्छ ।

४. खाद्य ऐन

खाद्य ऐन अन्तर्गतका मुद्दाको जम्मा लगत संख्या ३२८ र प्रतिवादी संख्या ३८६ रहेको छ । यस मध्ये कसूर ठहर भएका मुद्दा संख्या १७३ र प्रतिवादी संख्या १९८, सफाइ भएका मुद्दा संख्या १६ र प्रतिवादी संख्या २१ गरी जम्मा फछ्यौट भएको मुद्दा संख्या १८९ र प्रतिवादी संख्या २१९ भई बाँकी मुद्दा संख्या १३९ र प्रतिवादी संख्या १६७ रहेको देखिन्छ ।

५. गुणस्तर

गुणस्तर (प्रमाण चिन्ह) सँग सम्बन्धित मुद्दाको जम्मा लगत संख्या ३१ र प्रतिवादी संख्या ११२ रहेको छ । यस मध्ये कसूर ठहर भएका मुद्दा संख्या १५ र प्रतिवादी संख्या ७० गरी जम्मा फछ्यौट भएको मुद्दा संख्या १५ र प्रतिवादी संख्या ७० भई बाँकी मुद्दा संख्या १६ र प्रतिवादी संख्या ४२ रहेको देखिन्छ ।

६. नाप तौल

नाप तौलमुद्दाको जम्मा लगत संख्या ५ र प्रतिवादी संख्या ७ रहेको छ । यस मध्ये कसूर ठहर भएका मुद्दा संख्या २ र प्रतिवादी संख्या ३, सफाइ भएका मुद्दा संख्या १ र प्रतिवादी संख्या १ गरी जम्मा फछ्यौट भएको मुद्दा संख्या ३ र प्रतिवादी संख्या ४ भई बाँकी मुद्दा संख्या २ र प्रतिवादी संख्या २ रहेको देखिन्छ ।

७. निर्वाचन सम्बन्धी

निर्वाचन सम्बन्धी मुद्दाको जम्मा लगत संख्या ६ र प्रतिवादी संख्या ८ रहेको छ । यस मध्ये कसूर ठहर भएका मुद्दा संख्या १ र प्रतिवादी संख्या १ सफाइ भएका मुद्दा संख्या १ र प्रतिवादी संख्या १ भई जम्मा फछ्यौट भएको मुद्दा संख्या २ र प्रतिवादी संख्या २ र बाँकी मुद्दा संख्या ४ र प्रतिवादी संख्या ६ रहेको देखिन्छ ।

८. राजश्व चुहावट

राजश्व चुहावट मुद्दाको जम्मा लगत संख्या २९ र प्रतिवादी संख्या ५८ रहेको छ । यस मध्ये कसूर ठहर भएका मुद्दा संख्या ११ र प्रतिवादी संख्या १४ सफाइ भएका मुद्दा संख्या २ र प्रतिवादी संख्या ५ एवं अन्य तवरले फछ्यौट भएका मुद्दा संख्या १ र प्रतिवादी संख्या ४ भई जम्मा फछ्यौट भएको मुद्दा संख्या १४ र प्रतिवादी संख्या २३ र बाँकी मुद्दा संख्या १५ र प्रतिवादी संख्या ३५ रहेको देखिन्छ ।

९. राष्ट्रिय निकुञ्ज तथा वन्यजन्तु

राष्ट्रिय निकुञ्ज तथा वन्यजन्तुमुद्दाको जम्मा लगत संख्या २८६ र प्रतिवादी संख्या ८५२ रहेको छ । यस मध्ये कसूर ठहर भएका मुद्दा संख्या ८७ र प्रतिवादी संख्या २४४ सफाइ भएका मुद्दा संख्या १० र प्रतिवादी संख्या ४५ गरी जम्मा फछ्यौट भएको मुद्दा संख्या ९७ र प्रतिवादी संख्या २८९ भई बाँकी मुद्दा संख्या १८९ र प्रतिवादी संख्या ५६३ रहेको देखिन्छ ।

१०. विदेशी विनिमय

विदेशी विनिमय मुद्दाको जम्मा लगत संख्या ९२ र प्रतिवादी संख्या १७८ रहेको छ । यस मध्ये कसूर ठहर भएका मुद्दा संख्या ३१ र प्रतिवादी संख्या ७९, सफाइ भएका मुद्दा संख्या ४ र प्रतिवादी संख्या १२ गरी जम्मा फछ्यौट भएको मुद्दा संख्या ३५ र प्रतिवादी संख्या ९१ भई बाँकी मुद्दा संख्या ५७ र प्रतिवादी संख्या ८७ रहेको देखिन्छ ।

११. वन

वन मुद्दाको जम्मा लगत संख्या १,४८७ र प्रतिवादी संख्या ४,००३ रहेको छ । यस मध्ये कसूर ठहर भएका मुद्दा संख्या ६०५ र प्रतिवादी संख्या १,५१६, सफाइ भएका मुद्दा संख्या ७० र प्रतिवादी संख्या ३१८ एवं अन्य तवरले फछ्यौट मुद्दा संख्या ५ र प्रतिवादी संख्या १४ गरी जम्मा फछ्यौट भएको मुद्दा संख्या ६८० र प्रतिवादी संख्या १,८४८ भई बाँकी मुद्दा संख्या ८०७ र प्रतिवादी संख्या २,१५५ रहेको देखिन्छ ।

१२. शिक्षा ऐनको दफा १७(१)

शिक्षा ऐनको दफा १७(१) अन्तर्गतका मुद्दाको जम्मा लगत संख्या २ र प्रतिवादी संख्या ९ रहेको छ । यस मध्ये कसूर ठहर भएका मुद्दा संख्या २ र प्रतिवादी संख्या ९ भई बाँकी मुद्दा नरहेको देखिन्छ ।

१३. स्वास्थ्य व्यवसायी परिषद् ऐन

स्वास्थ्य व्यवसायी परिषद् अन्तर्गतका मुद्दाको जम्मा लगत संख्या १ र प्रतिवादी संख्या १ रहेको छ । यस मध्ये कुनै पनि मुद्दा फछ्यौट नभएको देखिन्छ ।

१४. अन्य

अनुसूची बाहिरका अन्य मुद्दाको जम्मा लगत संख्या १०८ र प्रतिवादी संख्या १४५ रहेको छ । यस मध्ये कसूर ठहर भएका मुद्दा संख्या ४३ र प्रतिवादी संख्या ५६, सफाइ भएका मुद्दा संख्या १९ र प्रतिवादी संख्या २० गरी जम्मा फछ्यौट भएको मुद्दा संख्या ६२ र प्रतिवादी संख्या ७६ भई बाँकी मुद्दा संख्या ४६ र प्रतिवादी संख्या ६९ रहेको देखिन्छ । यस सम्बन्धी विस्तृत विवरण अनुसूची ३१ मा प्रस्तुत गरिएको छ ।

३.३ मुद्दाहरूको क्षेत्रगत विभाजन तथा लगतको स्थिति

सरकारी मुद्दा सम्बन्धी ऐन, २०४९ को अनुसूची १ भित्रका मुद्दा र सो अनुसूची अन्तर्गत पर्ने भनी तोकिएका फौजदारी मुद्दाहरू जिल्ला सरकारी वकीलले अभियोजन गर्ने नगर्ने निर्णय गरी सम्बन्धित अदालत, जिल्ला प्रशासन कार्यालय वा अन्य निकायमा अभियोगपत्र दायर गर्ने गर्दछन् । सो बमोजिम यस आर्थिक वर्षमा अदालत, जिल्ला प्रशासन कार्यालय एवं अन्य निकाय समक्ष दायर भएका सरकार वादी हुने वा नेपाल सरकारको हक, हित वा सरोकार भएका अनुसूची १ भित्रका मुद्दाहरूलाई जनसंख्या (जनसंख्याको आधार राष्ट्रिय जनगणना २०६८ को तथ्याङ्कको आधारमा गरिएको छ) को अनुपातमा प्रति दशहजार व्यक्तिमा पर्ने मुद्दाको वितरणलाई देहायको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका नं. ६३

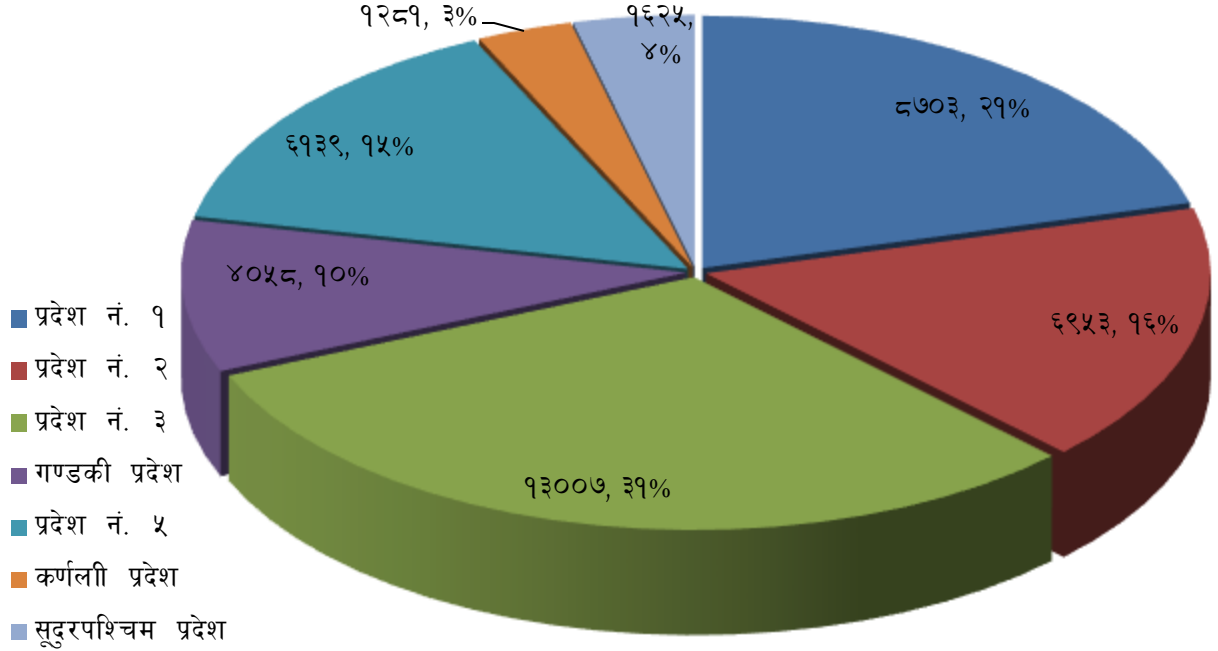
दसहजार व्यक्तिमा मुद्दाको विभाजन

महान्यायाधिवक्ताको वार्षिक प्रतिवेदन २०७४/०७५

विकास क्षेत्र	पुरुष	महिला	जम्मा	मुद्दा संख्या	मुद्दाको क्षेत्रगत प्रतिशत	प्रति दस हजार व्यक्तिमा मुद्दाको वितरण
जम्मा	१२,८४९,०४१	१३,६४५,४६३	२६,४९४,५०४	४१७६६	१००.००	१५.७६

८ जनसंख्या स्रोत: केन्द्रीय तथ्याङ्क विभाग ।

सरकार वादी तथा सरकारको तर्फबाट बहस पैरवी, प्रतिरक्षा गरिएका मुद्दाहरूको विकास क्षेत्रगत वितरणको सूचक



कुल मुद्दाको प्रदेशगत वितरण हेर्दा प्रदेश नं. ३ मा सबै भन्दा बढी संख्या १३,००७ थान अर्थात ३१ प्रतिशत र सबै भन्दा कम कर्णाली प्रदेशमा १,२८१ थान अर्थात ३ प्रतिशत रहेको देखिन्छ। अन्य प्रदेशहरूमा प्रदेश नं. १ मा ८,७०३ थान अर्थात २१ प्रतिशत, प्रदेश नं. २ मा ६,९५३ थान अर्थात १६ प्रतिशत, गण्डकी प्रदेशमा ४,०५८ १० प्रतिशत, प्रदेश नं. ५ मा ६,९३९ १५ प्रतिशत र सुदूरपश्चिम प्रदेशमा १,६२५ थान अर्थात ४ प्रतिशत मुद्दा रहेको छ। प्रदेश अनुसारको मुद्दाहरूको लगत, फछ्यौट र बाँकीको विस्तृत विवरणलाई अनुसूची ३० मा प्रस्तुत गरिएको छ।

तालिका नं. ६४

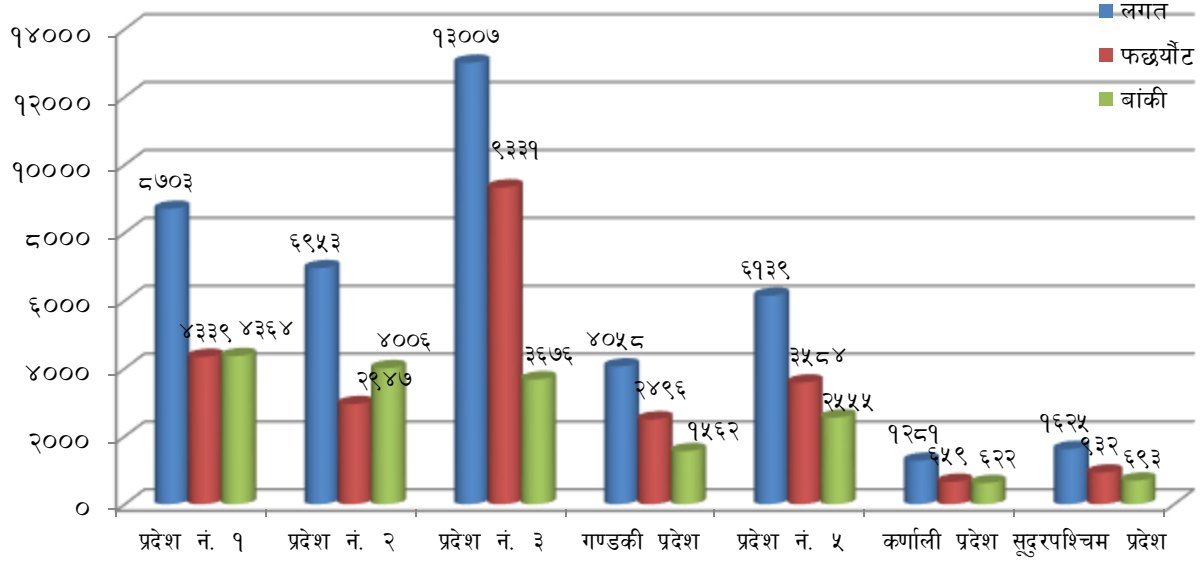
जिल्ला सरकारी वकील कार्यालयबाट सम्पादित अनुसूची भित्रका मुद्दाहरूको क्षेत्रगत फछ्यौट विवरण

विकास क्षेत्र	लगत			फछ्यौट				बाँकी	कसूर ठहर भएको प्रतिशत
	गत वर्षको	यस वर्षको	जम्मा	कसूर ठहर भएको	सफाइ भएको	अन्य	जम्मा		
प्रदेश नं. १	३१२६	५५७७	८७०३	३४२५	८८२	३२	४३३९	४३६४	७८.९४
प्रदेश नं. २	३०२९	३९२४	६९५३	२२३४	६७७	३६	२९४७	४००६	७५.८१
प्रदेश नं. ३	३२९०	९७१७	१३००७	८३१९	९८९	२३	९३३१	३६७६	८९.१५
गण्डकी प्रदेश	१३२९	२७२९	४०५८	२२८४	२०६	६	२४९६	१५६२	९१.५१
प्रदेश नं. ५	२१५१	३९८८	६१३९	३०५८	५०७	१९	३५८४	२५५५	८५.३२
कर्णाली प्रदेश	४८९	७९२	१२८१	४८२	१५१	२६	६५९	६२२	७३.१४
सुदूरपश्चिम प्रदेश	५१७	११०८	१६२५	७२१	२०९	२	९३२	६९३	७७.३६
जम्मा	१३९३१	२७८३५	४१७६६	२०५२३	३६२१	१४४	२४२८८	१७४७८	८४.५०

अनुसूची १ भित्रका फौजदारी मुद्दाहरूको दायरी स्थितिलाई हेर्दा यस आर्थिक वर्षमा प्रदेश नं. ३ मा सबै भन्दा बढी १३,००७ थान मुद्दाहरू दायर भएको देखिन्छ भने कर्णाली प्रदेशमा सबै भन्दा कम १,२८१ थान मुद्दाहरूको लगत भएको देखिन्छ। मुद्दाको फछ्यौट स्थितिलाई हेर्दा प्रदेश नं. ३ मा सबैभन्दा बढी ७९.७४ प्रतिशत मुद्दाहरू र प्रदेश नं. २ मा सबैभन्दा कम ४२.३८ प्रतिशत र समग्रमा ५८.१५ प्रतिशत मुद्दाहरू फछ्यौट भएको तथ्याङ्क माथिको तालिकाबाट देखिन्छ। फछ्यौट भएका २४,२८८ मुद्दाहरू मध्ये सबैभन्दा बढी प्रदेश नं. ३ मा ९,३३१ थान र सबैभन्दा कम कर्णाली प्रदेशमा ६२२ थान मुद्दा फछ्यौट भएको देखिन्छ। कसूर ठहरको प्रतिशत हेर्दा सबैभन्दा बढी गण्डकी प्रदेशमा ९१.५१

प्रतिशत र सबैभन्दा कम कर्णाली प्रदेशमा ७३.१४ प्रतिशत भएको देखिन्छ भने समग्रमा यस आर्थिक वर्षमा ८४.५० प्रतिशत मुद्दाहरूमा कसूर ठहर भएको देखिन्छ ।

जिल्ला सरकारी वकील कार्यालयहरूबाट सम्पादित अनुसूची १ भित्रका फौजदारी मुद्दाहरूको विकास क्षेत्रगत सूचक



जिल्ला सरकारी वकील कार्यालयहरूबाट जिल्ला अदालतमा दायर भएका सरकारी मुद्दा सम्बन्धी ऐन, २०४९ को अनुसूची १ मा उल्लेखित र कुनै ऐनले सरकारी मुद्दा सम्बन्धी ऐनको अनुसूची १ भित्र पर्ने भनी तोकिदिएका नेपाल सरकार वादी हुने फौजदारी प्रकृतिका मुद्दाहरूको विगत पाँच वर्षको लगत फछ्यौट विवरणलाई देहायको तालिकामा प्रस्तुत गरी लगत फछ्यौट तथा मुद्दामा कसूर ठहर भएको वा कसूर ठहर हुन नसकेका मुद्दाहरूको तुलनात्मक स्थिति प्रस्तुत गरिएको छ । उल्लेखित तालिका अनुसार गत आर्थिक वर्षको तुलनामा यस आर्थिक वर्षमा फौजदारी मुद्दाहरूको दायरी लगत केही बढ्न गएको देखिन्छ । सो अनुसार यस आर्थिक वर्षमा जम्मा दायरी मुद्दा संख्या १३,२६३ थान रहेको छ । गत आर्थिक वर्षबाट जिम्मेवारी सरी आएको ७,४२८ र यस वर्ष परेको समेत मुद्दाको एकमुष्ठ लगतको संख्या २०,६९१ कायम भएको देखिन्छ । विगत पाँच वर्षको मुद्दाको लगतको तुलनामा यस आर्थिक वर्षमा सबैभन्दा बढी मुद्दाको लगत देखिएको छ । लगत कायम रहेका मुद्दाको फछ्यौट स्थितिलाई हेर्ने हो भने १२,२४९ थान अर्थात ५९.२० प्रतिशत मुद्दाहरू फछ्यौट भएको देखिन्छ भने फछ्यौट फौजदारी मुद्दाहरूमा कसूर ठहरको स्थितिलाई हेर्दा यस आर्थिक वर्षमा ७१.५९ प्रतिशत मुद्दाहरूमा कसूर ठहर भएको देखिन्छ ।

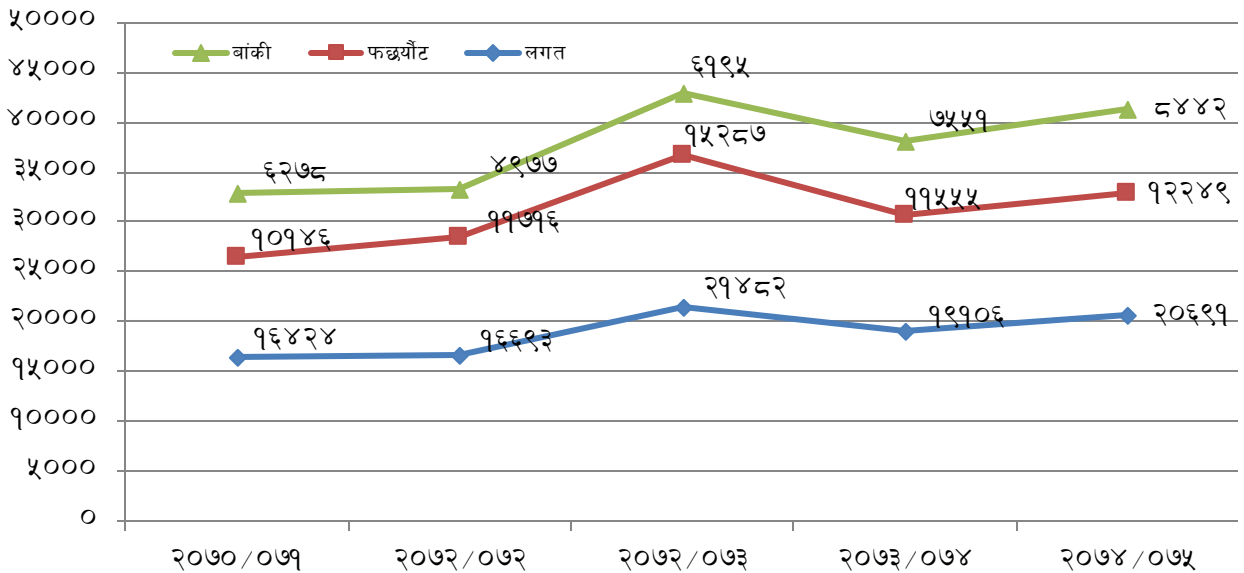
तालिका नं. ६५

जिल्ला सरकारी वकील कार्यालयबाट बहस पैरवी गरिएका जिल्ला अदालतमा दायर अनुसूची भित्रका फौजदारी मुद्दाहरूको पाँच वर्षको लगत फछ्यौट विवरण

आर्थिक वर्ष	लगत			फछ्यौट				बाँकी	कसूर ठहर भएको प्रतिशत
	गत वर्षको	यस वर्षको	जम्मा	कसूर ठहर भएको	सफाइ भएको	अन्य	जम्मा		
२०७०/०७१	६८३०	९५९४	१६४२४	६९८५	३०५५	१०६	१०१४६	६२७८	६८.८४
२०७१/०७२	६२४४	१०४४९	१६६९३	७६७५	३८९५	१४६	११७१६	४९७७	६५.५१
२०७२/०७३	६४६३	१५०१९	२१४८२	११३९९	३७२६	१६२	१५२८७	६९९५	७४.५७
२०७३/०७४	६४११	१२६९५	१९१०६	८०८५	३३५१	११९	११५५५	७५५१	६९.९७
२०७४/०७५	७४२८	१३२६३	२०६९१	८७६९	३३४५	१३५	१२२४९	८४४२	७१.५९

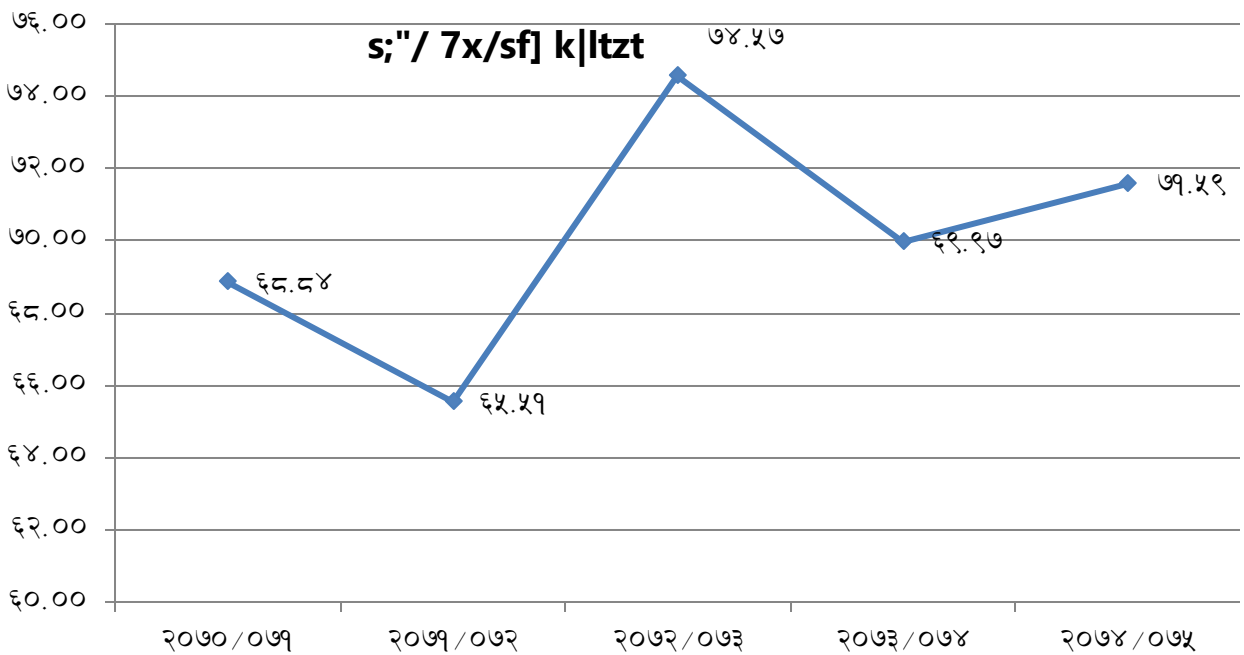
जिल्ला अदालतमा दायर अनुसूची भित्रका फौजदारी मुद्दाहरूको पाँच आर्थिक वर्षको लगत फछ्यौट सम्बन्धी सूचक

महान्यायाधिवक्ताको वार्षिक प्रतिवेदन २०७४/०७५



सरकारी मुद्दा सम्बन्धी ऐन, २०४९ को अनुसूची १ मा उल्लेखित फौजदारी मुद्दाहरूको अभियोजन एवं सरकारको हक, हित वा सरोकार निहित रहेको मुद्दामा बहस पैरवी गर्नु सरकारी वकीलहरूको मुख्य कार्य भएको हुँदा यस्ता मुद्दाको सफलताको प्रतिशतले फौजदारी न्याय प्रशासनको प्रभावकारिता एवं सरकारी वकीलको कार्यसम्पादनको स्तरलाई संकेत गर्दछ। आर्थिक वर्ष २०७०/०७१ देखि आर्थिक वर्ष २०७४/०७५ सम्म सरकारी वकीलबाट बहस पैरवी भएका अनुसूची भित्रका फौजदारी मुद्दामा कसूर ठहर भएको प्रतिशतलाई रेखा चित्रबाट देखाइएको छ।

अदालतमा दायर भएका अनुसूची भित्रका फौजदारी मुद्दाहरूमा भएको कसूर ठहरको पाँच वर्षको तुलनात्मक सूचक



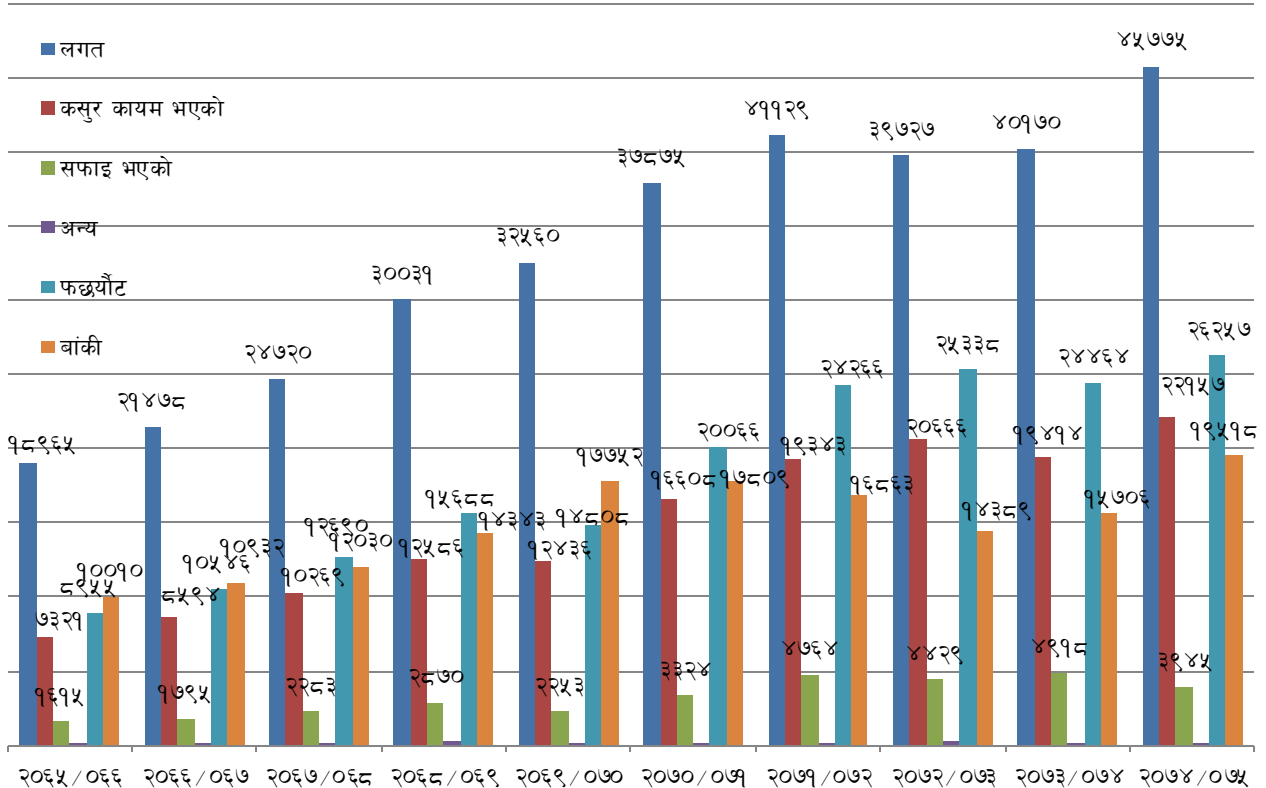
सरकारी मुद्दा सम्बन्धी ऐन, २०४९ अन्तर्गत सरकारी वकीलले गरेको अभियोजन, बहस पैरवी, प्रतिरक्षा लगायतका मुद्दा तथा रिट निवेदन (आर्थिक वर्ष २०६७/०६८ देखि) समेतको कार्यसम्पादनको तुलनात्मक अध्ययन गर्दा आर्थिक वर्ष २०६५/०६६ देखि २०७४/०७५ सम्मको अवधिमा जिल्ला अदालत तथा जिल्ला प्रशासन कार्यालयमा सरकारी वकील कार्यालय मार्फत दायर भएका फौजदारी मुद्दाहरूको लगत, फछ्यौट र बाँकी एवं कसूर ठहर वा सफाई भएको मुद्दाहरूको संख्यात्मक विवरण देहायको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ।

जिल्ला सरकारी वकील कार्यालयहरूबाट बहस पैरवी, प्रतिरक्षा गरिएका मुद्दाहरूको दश वर्षको लगत फछ्यौट विवरण

आर्थिक वर्ष	लगत			फछ्यौट				फछ्यौट प्रतिशत	वाँकी	कसुर ठहर भएको प्रतिशत
	गत वर्षको	यस वर्षको	जम्मा	कसुर ठहर भएको	सफाई भएको	अन्य	जम्मा			
२०६५/०६६	९३१६	९६४९	१८९६५	७३२१	१६१५	१९	८९५५	४७.२२	१००१०	८१.७५
२०६६/०६७	९६८२	११७९६	२१४७८	८५९४	१७९५	१५७	१०५४६	४९.१०	१०९३२	८१.४९
२०६७/०६८	११४६३	१३२५७	२४७२०	१०२६९	२२८३	१३८	१२६९०	५१.३३	१२०३०	८०.९२
२०६८/०६९	१२०५९	१७९७२	३००३१	१२५८६	२८७०	२३२	१५६८८	५२.२४	१४३४३	८०.२३
२०६९/०७०	१३८७३	१८६८७	३२५६०	१२४३६	२२५३	११९	१४८०८	४५.४८	१७७५२	८३.९८
२०७०/०७१	१५७३०	२२१४५	३७८७५	१६६०८	३३२४	१३४	२००६६	५२.९८	१७८०९	८२.७७
२०७१/०७२	१७६३३	२३४९६	४११२९	१९३४३	४७६४	१५९	२४२६६	५९.००	१६८६३	७९.७१
२०७२/०७३	१६४४४	२३२८३	३९७२७	२०६६६	४४२९	२४३	२५३३८	६३.७८	१४३८९	८१.५६
२०७३/०७४	१४२४२	२५९२८	४०१७०	१९४१४	४९१८	१३२	२४४६४	६०.९०	१५७०६	७९.३६
२०७४/०७५	१५६८३	३००९२	४५७७५	२२१५७	३९४५	१५५	२६२५७	५७.३६	१९५१८	८४.३९

उल्लेखित तालिकाबाट सबैभन्दा बढी यस आर्थिक वर्षमा ३०,०९२ थान मुद्दा दर्ता भएको देखिन्छ। मुद्दा दायरी संख्या पछिल्ला वर्षमा भने क्रमशः वृद्धि भएको देखिन्छ। मुद्दाको दायरी संख्यामा वर्षेनी वृद्धि भैरहने र जिम्मेवारी थपिदै जाँदा सरकारी वकील कार्यालयको मौजूदा साधन, स्रोत र जनशक्तिले धान्न सक्ने अवस्था देखिदैन। विगत दश वर्षमा सबैभन्दा कम मुद्दाको लगत आर्थिक वर्ष २०६५/०६६ मा १८,९६५ रहेको थियो भने सबैभन्दा बढी आर्थिक वर्ष २०७४/०७५ मा जम्मा ४५,७७५ रहेको देखिन्छ। विगत दश वर्षको मुद्दाको फछ्यौट संख्यालाई तुलनात्मक अध्ययन गर्दा आर्थिक वर्ष २०६५/०६६ मा सबै भन्दा कम ४७.२२ प्रतिशत र आर्थिक वर्ष २०७२/०७३ मा सबैभन्दा बढी ६३.७८ प्रतिशत मुद्दाहरू फछ्यौट भएको देखिन्छ। फछ्यौट भएका मुद्दाहरू मध्ये कसुर ठहर भएका मुद्दाहरूको विवरण हेर्दा विगत दश वर्षको अवधिमा सबैभन्दा बढी आर्थिक वर्ष २०६९/०७० मा ८३.९८ प्रतिशत मुद्दामा कसुर ठहर भएको पाइन्छ भने सबैभन्दा कम आर्थिक वर्ष २०७३/०७४ मा ७९.३६ प्रतिशत मुद्दामा कसुर ठहर भएको देखिन्छ।

जिल्ला सरकारी वकील कार्यालयबाट बहस पैरवी गरिएका मुद्दाहरूको दश वर्षको सूचक



उल्लेखित तालिका अनुसार प्रत्येक आर्थिक वर्षमा पर्ने गरेको मुद्दाहरूको संख्यात्मक दायरी अवस्थालाई हेर्दा आर्थिक वर्ष २०६५/०६६ मा ९,६४९, २०६६/०६७ मा ११,७९६, २०६७/०६८ मा १३,२५७, २०६८/०६९ मा १७,९७२,

महान्यायाधिवक्ताको वार्षिक प्रतिवेदन २०७४/०७५

२०६९/०७० मा १८,६८७, २०७०/०७१ मा २२,१४५, २०७१/०७२ मा २३,४९६, २०७२/०७३ मा २३,२८३, २०७३/०७४ मा २५,९२८, र यस आर्थिक वर्षमा ३०,०९२ थान मुद्दा दायर भएको देखिन्छ। दश वर्षको अवधिमा सबै भन्दा बढी आर्थिक वर्ष २०७४/०७५ मा र सबै भन्दा कम आर्थिक वर्ष २०६५/०६६ मा दायर भएको देखिन्छ।

३.४ नेपाल सरकार वादी हुने फौजदारी मुद्दामा पक्राउ तथा फरार रहेका प्रतिवादी र थुनछेक सम्बन्धी विवरण

यस आर्थिक वर्षमा जिल्ला सरकारी वकील कार्यालयहरूबाट कार्यसम्पादन भएका जम्मा लगत ४४,२६९ मुद्दाहरूमा जम्मा प्रतिवादी संख्या ९१,४७३ रहेकोमा ५०,२७३ जना प्रतिवादी पक्राउ भएको र ९,२६६ जना प्रतिवादी फरार रहेको तथा पक्राउ प्रतिवादीहरू मध्ये ९,९०४ जना थुनामा रहेको, ३७,०६५ जना धरौटमा र ३,५४४ जना प्रतिवादी तारिखमा छुटेको देखिन्छ। यसैगरी अनुसूची भित्रका ४१,७६६ मुद्दाहरूमा ८५,५३५ प्रतिवादी रहेका मध्ये ४८,४६७ जना पक्राउ भएको र ८,६६१ जना फरार रहेको तथा पक्राउ प्रतिवादीहरू मध्ये ९,७४० जना थुनामा रहेको, ३५,५५३ जना धरौटमा र ३,४०४ जना तारिखमा छुटेको देखिन्छ भने अनुसूची बाहिरका जम्मा २,५०३ मुद्दाहरूमा ५,९३८ प्रतिवादी रहेका मध्ये १,८०६ जना पक्राउ भएको र ६०५ जना फरार रहेको देखिन्छ। पक्राउ प्रतिवादीहरू मध्ये १६४ जना थुनामा रहेको, १,५१२ जना धरौटमा र १४० जना तारिखमा छुटेको देखिन्छ। यस सम्बन्धी विवरणलाई देहायको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ भने जिल्लागत एवं एकमुष्ट विवरण अनुसूची ३३ मा दिइएको छ।

तालिका नं. ६७

जिल्ला सरकारी वकील कार्यालयहरूको अनुसूची भित्रका मुद्दाहरूको समष्टीगत कारबाही विवरण

मुद्दाको प्रकृति	मुद्दा	प्रतिवादी	पक्राउ		जम्मा	थुनछेक सम्बन्धी			
			प्रतिवादीको संख्या	प्रतिवादीको संख्या		थुनामा	धरौटमा	तारिखमा	जम्मा
अनुसूची भित्रका	४१७६६	८५५३५	४८४६७	८६६१	५७९२८	९७४०	३५५५३	३४०४	४८६९७
अनुसूची बाहिरका	२५०३	५९३८	१८०६	६०५	२४११	१६४	१५१२	१४०	१८१६
जम्मा	४४२६९	९१४७३	५०२७३	९२६६	५९५३९	९९०४	३७०६५	३५४४	५०५१३

३.५ कानूनी राय सम्बन्धी कार्य

जिल्ला स्थित सरकारी निकाय तथा पदाधिकारीहरूलाई कानूनी राय प्रदान गर्ने कर्तव्य जिल्ला सरकारी वकीलहरूलाई तोकिएको सन्दर्भमा सरकारी वकीलले प्रदान गरेको कानूनी रायको विवरण अनुसूची ३५ मा दिइएको छ। उक्त विवरणलाई देहायको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ। जिल्ला सरकारी वकील कार्यालयहरूले प्रदान गरेको कानूनी रायको सन्दर्भमा राय माग गर्ने कार्यालय वा अधिकारीको जम्मा संख्या, राय माग भएको जम्मा संख्या र राय दिइएको जम्मा संख्याको तीन आर्थिक वर्षको तुलनात्मक विवरण उक्त तालिकामा प्रस्तुत तथ्याङ्कबाट देखिन्छ। उक्त तथ्याङ्क अनुसार तीन आर्थिक वर्षको तुलना गर्दा राय माग गर्ने कार्यालय वा अधिकारीको संख्या, राय माग भएको संख्या र दिइएको रायको संख्या यसप्रकार रहेको देखिन्छ।

तालिका नं. ६८

जिल्ला सरकारी वकील कार्यालयहरूबाट प्रदान गरिएका कानूनी राय सम्बन्धी विवरण

आर्थिक वर्ष	राय माग गर्ने कार्यालय वा अधिकारीको संख्या	राय माग भएको संख्या	राय दिइएको संख्या	बाँकी	कैफियत
२०७१/०७३	८०	९१	९०	१	
२०७३/०७४	८३	८९	८९	०	
२०७४/०७५	६५	७७	७२	५	

३.६ जिल्ला सरकारी वकील कार्यालयहरूबाट मुद्दा नचलाउने निर्णय भई निकासको लागि पठाइएको विवरण

यस आर्थिक वर्षमा जिल्ला सरकारी वकील कार्यालयहरूबाट मुद्दा नचलाउने निर्णय भई निकासको लागि उच्च सरकारी वकील कार्यालयमा प्राप्त वारदातको विवरण अनुसूची ३४ मा दिइएको छ। उक्त विवरण अनुसार जिल्ला सरकारी वकील कार्यालयहरूबाट मुद्दा नचलाउने निर्णय भई निकासको लागि निर्णय भएका ८,५४६ वारदात मध्ये विष सेवनबाट १,२९९ आगलागीबाट १५८, भ्रुणहत्या ३,५०१, हतियारबाट ८०, करेण्ट लागेर २३९, भिरपहिरोबाट लडेर ४१०, डुबेर ७२९, हाम फालेर ९८, र अन्य २,०३२ मुद्दा नचलाउने निर्णय भई उच्च सरकारी वकील कार्यालयमा निकासको लागि पठाएको देखिन्छ।

तालिका नं. ६९

जिल्ला सरकारी वकील कार्यालयबाट मुद्दा नचलाउने निर्णय भई निकासको लागि पठाइएका वारदातको विवरण

महान्यायाधिवक्ताको वार्षिक प्रतिवेदन २०७४/०७५

विषय खाएर	आगलागी बाट	भुण्डिएर	हतियारबाट	करेन्ट लागेर	भिरपहिरोबाट लडेर	डुबेर	हाम फालेर	अन्य	जम्मा
१२९९	१५८	३५०१	८०	२३९	४१०	७२९	९८	२०३२	८५४६

३.७ जिल्ला सरकारी वकील कार्यालयबाट सम्पादित कार्यको समष्टिगत विवरण

यस आर्थिक वर्षमा जिल्ला सरकारी वकील कार्यालयहरूमा कार्यरत सरकारी वकीलहरूबाट सम्पादित कार्यको समष्टिगत विवरण **अनुसूची ३२** मा दिइएको छ। उक्त विवरणलाई देहायको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ। उक्त तालिका अनुसार जिल्ला सरकारी वकील कार्यालयहरूमा कार्यरत सरकारी वकीलहरूबाट सम्पादित कार्यको समष्टिगत विवरणको तथ्याङ्कलाई हेर्दा जिल्ला सरकारी वकील कार्यालयहरूबाट बयान गराएको संख्या ४७,८८४ अनुसन्धान/पुनः अनुसन्धान गर्न दिएको निर्देशन संख्या १,११६, मुद्दा नचलाउने गरेको निर्णय संख्या ७७, मुद्दा चलाउने गरेको निर्णय संख्या २९,२१२ आंशिक रूपमा मुद्दा चलाएको संख्या १८ देखिन्छ। यसैगरी तामेलीमा राखे ८,५४६, अभियोजन/फिराद गरेको संख्या २७,८३७, बकपत्र गराएको संख्या ४६,८९७, कानूनी रायका लागि राय माग गरेको संख्या ७७, बहस पैरवी गरेको संख्या ५६,०४०, अदालती बन्दोबस्तको १७ नं. को निवेदन मस्यौदा प्रस्ताव १,०७० तथा पुनरावेदन गर्न नपर्ने ९,४४९, उच्च अदालतमा पुनरावेदन गर्न सम्बन्धित उच्च सरकारी वकील कार्यालयमा पठाएको प्रस्ताव ५,४३७ र पुनरावेदन नगर्ने प्रस्ताव संख्या १,५२६ तथा जिल्ला अदालतमा पुनरावेदन गर्ने निर्णय संख्या १७४, नगर्ने निर्णय संख्या १५ र जिल्ला अदालतमा पुनरावेदन दायर संख्या १७४ रहेको देखिन्छ।

तालिका नं. ७०

जिल्ला सरकारी वकील कार्यालयहरूमा कार्यरत सरकारी वकीलहरूबाट सम्पादित कार्यको समष्टिगत विवरण

बयान गराएको संख्या	अनुसन्धान/पुनः अनुसन्धान गर्न निर्देशन	मुद्दा अभियोजन सम्बन्धी निर्णय संख्या				अभियोजन / फिराद गरेको संख्या	बकपत्र गराएको संख्या	कानूनी राय प्रदान गरेको संख्या	बहस पैरवी संख्या	अ.व. १७ नं. को निवेदन प्रस्ताव	पुनरावेद न गर्नु पर्ने	पुनरावेदन प्रस्ताव		जि.अ.मा पुनरावेदन		
		मुद्दा नचल उने	मुद्दा चलाउने	आंशिक मुद्दा	तामेली राखे निर्णय संख्या							पुनरावेद न गर्ने	पुनरावेद नगर्ने	पुनरावे दन गर्ने	पुनरावेद न गर्ने	पुनरावे दन संख्या
४७८८४	१११६	७७	२९२१२	१८	८५४६	२७८३७	४६८९७	७७	५६०४०	१०७०	९४४९	५४३७	१५२६	१७४	१५	१७४

३.८ जिल्ला सरकारी वकील कार्यालयहरूमा रहेका दुई वर्ष नाघेका मुद्दाहरूको विवरण

यस आर्थिक वर्षमा जिल्ला सरकारी वकील कार्यालयहरूमा रहेका दुई वर्ष नाघेका मुद्दाहरूको विवरण **अनुसूची ३०** मा दिइएको छ। उक्त विवरणलाई देहायको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ। उक्त तालिका अनुसार जिल्ला सरकारी वकील कार्यालयहरूमा रहेका दुई वर्ष नाघेका मुद्दाहरूको संख्या २६८ रहेकोमा अनुसूची भित्रका मुद्दाहरूमा १७० र अनुसूची बाहिरका मुद्दाहरूमा ९८ रहेको देखिन्छ।

तालिका नं. ७१

जिल्ला सरकारी वकील कार्यालयहरूमा रहेका दुई वर्ष नाघेका मुद्दाहरूको विवरण

मुद्दाको विवरण	अनुसूची भित्रका			अनुसूची बाहिरका जम्मा	
	फौजदारी	देवानी	जम्मा	फौजदारी/देवान	कुलजम्मा
अदालत तर्फ	११४	०	११४	३	११७
जिल्ला प्रशासन कार्यालयतर्फ	५६	०	५६	०	५६
अन्य निकाय तर्फ	०	०	०	९५	९५
कुल जम्मा	१७०	०	१७०	९८	२६८

३.९ महिला तथा बालबालिकाहरू पीडित एवं प्रतिवादी भएका अनुसूची भित्रका मुद्दाको विवरण

यस आर्थिक वर्षमा जिल्ला सरकारी वकील कार्यालयहरूबाट कार्यसम्पादन भएका अनुसूची-१ अन्तर्गतका मुद्दामा महिला तथा बालबालिकाहरू पीडित एवं प्रतिवादी भएका महिला तथा बालबालिकाहरूको विषयतगत रूपमा संख्यात्मक विवरण **अनुसूची ३७** मा दिइएको छ। उक्त विवरणलाई देहायको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ। उक्त विवरण अनुसार जिल्ला सरकारी वकील कार्यालयहरूबाट दायर भएका गम्भीर प्रकृतिका मुद्दाहरूमा जम्मा पीडित महिलाहरूको संख्या ३,००१, प्रतिवादी महिलाहरूको संख्या २,४०० तथा पीडित बालबालिकाहरूको संख्या १,१७७ र प्रतिवादी बालबालिकाहरूको संख्या ६४७ भएको देखिन्छ। ती मध्ये कर्तव्य ज्यान, सवारी ज्यान तथा ज्यान मार्ने उद्योग मुद्दामा पीडित महिला संख्या ३३२, प्रतिवादी महिला संख्या ३२६, पीडित बालबालिका संख्या १६६ र प्रतिवादी बालबालिका संख्या ८४ रहेको देखिन्छ। जबर्जस्ती करणी तथा जबर्जस्ती करणी उद्योग मुद्दामा पीडित महिला संख्या १,१८५, प्रतिवादी महिला संख्या ७२, पीडित बालबालिका संख्या ७२३ र प्रतिवादी बालबालिका संख्या १४७ रहेको देखिन्छ। मानव बेचबिखन मुद्दामा पीडित

महान्यायाधिवक्ताको वार्षिक प्रतिवेदन २०७४/०७५

महिला संख्या २८७, प्रतिवादी महिला संख्या १२६, पीडित बालबालिका संख्या ६८ र प्रतिवादी बालबालिका संख्या ४ रहेको देखिन्छ ।

चोरी मुद्दामा पीडित महिला संख्या २१६, प्रतिवादी महिला संख्या १०८, पीडित बालबालिका संख्या ८ र प्रतिवादी बालबालिका संख्या ११३ रहेको देखिन्छ । अपहरण मुद्दामा पीडित महिला संख्या ३८, प्रतिवादी महिला संख्या २० र पीडित बालबालिका संख्या ३८ र प्रतिवादी बालबालिका संख्या ० रहेको देखिन्छ । लागू औषध मुद्दामा पीडित महिला संख्या १२, प्रतिवादी महिला संख्या ३७४ रहेको देखिन्छ भने पीडित बालबालिका संख्या १२ र प्रतिवादी बालबालिका संख्या १५० रहेको देखिन्छ । अन्य मुद्दामा पीडित महिला संख्या ९३२, प्रतिवादी महिला संख्या १,३७४, पीडित बालबालिका संख्या १६२ र प्रतिवादी बालबालिका संख्या १४९ रहेको देखिन्छ ।

तालिका नं. ७२

जिल्ला सरकारी वकील कार्यालयहरूमा महिला तथा बालबालिकाहरू पीडित एवं प्रतिवादी भएका अनुसूची भित्रका मुद्दाको विवरण

मुद्दा	कर्तव्य/सवारी		जबरजस्ती करणी/ उद्योग		मानव बेचबिखन		चोरी		अपहरण		लागू औषध		अन्य		जम्मा	
	पीडित	प्रतिवादी	पीडित	प्रतिवादी	पीडित	प्रतिवादी	पीडित	प्रतिवादी	पीडित	प्रतिवादी	पीडित	प्रतिवादी	पीडित	प्रतिवादी	पीडित	प्रतिवादी
महिला/ बालबालिका	पीडित	प्रतिवादी	पीडित	प्रतिवादी	पीडित	प्रतिवादी	पीडित	प्रतिवादी	पीडित	प्रतिवादी	पीडित	प्रतिवादी	पीडित	प्रतिवादी	पीडित	प्रतिवादी
महिला	३३२	३२६	११८५	७२	२८७	१२६	२१६	१०८	३७	२०	१२	३७४	९३२	१३७४	३००१	२४००
बालबालिका	१६६	८४	७२३	१४७	६८	४	८	११३	३८	०	१२	१५०	१६२	१४९	११७७	६४७

४. जिल्ला सरकारी वकील कार्यालयमा रहेका सरकारी वकीलको कार्यबोझ तथा प्रति मुद्दा व्ययभार

जिल्ला सरकारी वकील कार्यालयमा कार्यरत सरकारी वकीलहरूको संख्यामा मुद्दा तथा अन्य सम्पादित कार्य समेतको लगतलाई विभाजन गर्दा प्रति-सरकारी वकीलको कार्यबोझ देहायको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ । प्रस्तुत तथ्याङ्कलाई हेर्दा देश भरीका जिल्ला सरकारी वकील कार्यालयहरूको यस आ.व. को कामको कुल लगत संख्या २,१४,५४५ मध्ये जम्मा मुद्दा तथा रिट संख्या ४५,७७५, जम्मा कानूनी राय संख्या ७७ र तामेली निर्णय संख्या ८,५४९, बयान गराएको संख्या ६४७,८८४, बकपत्र गराएको संख्या ४६,८९७, मुद्दा चलाउने निर्णय संख्या २९,२३०, मुद्दा नचलाउने निर्णय संख्या ७७, अभियोजन/फिराद गरेको संख्या २७,८३७, पुनरावेदन प्रस्ताव संख्या ६,९६३ र अ.व. १७ नं. को निवेदन संख्या १,०७०, जिल्ला अदालतमा पुनरावेदन गर्ने र नगर्ने निर्णय संख्या १८९ रहेको देखिन्छ । जिल्ला सरकारी वकील कार्यालयहरूमा सरकारी वकीलको दरबन्दी संख्या २०७ लाई ती कार्यालयहरूबाट सम्पादन भएको कार्य संख्या २,१४,५४५ ले प्रति सरकारी वकील कार्यबोझ १,०३६.४५ रहेको देखिन्छ ।

तालिका नं. ७३

जिल्ला सरकारी वकील कार्यालयहरूमा प्रति-सरकारी वकील कार्यबोझ

मुद्दा तथा रिट	कानूनी राय	तामेली निर्णय	बयान गराएको संख्या	बकपत्र गराएको संख्या	मुद्दा चलाउने निर्णय	मुद्दा नचलाउने निर्णय	अभियोजन/फिराद गरेको संख्या	पुनरावेदन प्रस्ताव	अ.व. १७ नं. को निवेदन	जि.अ.मा पुनरावेदन गर्ने नगर्ने निर्णय	जम्मा	सरकारी वकील संख्या	प्रति सरकारी वकील कार्य-बोझ
४५७७५	७७	८५४६	४७८८४	४६८९७	२९२३०	७७	२७८३७	६९६३	१०७०	१८९	२१४५४५	२०७	१०३६.४५

यस अर्थिक वर्षमा जिल्ला सरकारी वकील कार्यालयहरूबाट मुद्दा सम्बन्धमा भएको कामको कुल लगतमा कर्मचारीहरूको तलब तथा भत्तामा खर्च भएको एकमुष्ट रकमलाई विभाजन गर्दा प्रति मुद्दामा तलब तथा भत्तामा खर्च भएको रकमको विवरण देहायको तालिकामा प्रस्तुत तथ्याङ्कलाई हेर्दा देश भरीका जिल्ला सरकारी वकील कार्यालयहरूको यस आ.व.को कुल मुद्दाको लगत संख्या ४५,७७५ र ती कार्यालयहरूको लागि तलब तथा भत्तामा खर्च भएको रकम रु. २५,४४,५३,९१८.०० एवं ती कार्यालयहरूको प्रति मुद्दा खर्च रकम रु. ५,५५८.८० रहेको देखिन्छ ।

तालिका नं. ७४

जिल्ला सरकारी वकील कार्यालयहरूमा मुद्दाको लगतको अनुपातमा प्रति मुद्दामा तलब भत्तामा खर्च भएको रकमको विवरण

महान्यायाधिवक्ताको वार्षिक प्रतिवेदन २०७४/०७५

कार्यालय	कुल मुद्दाको लगत	तलब तथा भत्तामा खर्च भएको रकम रु.	प्रति मुद्दा खर्च रकम रु.	कैफियत
जिल्ला सरकारी वकील कार्यालयहरु	४५७७५	२५४,४५३,९१८.००	५५५८.८०	

यस आर्थिक वर्षमा मुद्दा तथा अन्य सम्पादित कार्यहरू समेतको लगतमा कर्मचारी तलब भत्ता लगायत कार्यालय सञ्चालनको लागि खर्च भएको सम्पूर्ण रकमलाई विभाजन गर्दा प्रति सम्पादित कार्यमा खर्च भएको रकमको विवरणलाई देहायको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ । उल्लेखित तथ्याङ्कलाई हेर्दा देश भरीका जिल्ला सरकारी वकील कार्यालयहरूबाट यस आर्थिक वर्षमा भएको जम्मा सम्पादित काम २,१४,५४५ र ती कार्यालयहरूका लागि तलब भत्ता लगायत कार्यालय सञ्चालनका लागि खर्च भएको रकम रु. ५४,७१,५०,२६५.५२ एवं ती कार्यालयहरूको प्रति सम्पादित काममा भएको खर्च रकम रु. २,५५०.२८ रहेको देखिन्छ ।

तालिका नं. ७५

जिल्ला सरकारी वकील कार्यालयहरूमा प्रति-सम्पादित कार्यमा भएको खर्च विवरण

कार्यालय	जम्मा सम्पादित काम	कुल खर्च रकम रु.	प्रति सम्पादित कार्यमा भएको खर्च रकम रु.	कैफियत
जिल्ला सरकारी वकील कार्यालयहरु	२१४५४५	५४७१५०२६५.५२	२५५०.२८	



निष्कर्ष तथा सुभाव

१. निष्कर्ष

नेपालको संविधानले नेपाल सरकारको हक, हित वा सरोकार निहित रहेको मुद्दामा महान्यायाधिवक्ता वा मातहतका सरकारी वकीलबाट सरकारको प्रतिनिधित्व गर्ने, कुनै अदालत वा न्यायिक निकाय वा अधिकारी समक्ष नेपाल सरकारको तर्फबाट मुद्दा चलाउने वा नचलाउने भन्ने कुराको अन्तिम निर्णय गर्ने, सरकार विरुद्ध दायर भएका मुद्दा मामिलामा सरकारको तर्फबाट प्रतिरक्षा गर्ने, सर्वोच्च अदालतले गरेको कानूनको व्याख्या वा प्रतिपादन गरेको कानूनी सिद्धान्तको कार्यान्वयन भए वा नभएको अनुगमन गर्ने गराउने, हिरासतमा रहेको व्यक्तिलाई मानवोचित व्यवहार नगरेको वा आफन्त वा कानून व्यवसायीसँग भेटघाट गर्न नदिएको उजुरी वा जानकारी हुन आएमा छानविन गरी त्यस्तो हुनबाट रोक्न सम्बन्धित अधिकारीलाई आवश्यक निर्देशन दिने र नेपाल सरकार र सरकारी निकायलाई संवैधानिक एव कानूनी प्रश्नमा कानूनी राय उपलब्ध गराउने समेतको काम, कर्तव्य र अधिकार महान्यायाधिवक्तालाई तोकेको छ । महान्यायाधिवक्ताको संवैधानिक जिम्मेवारी बहन गर्न र कार्यसम्पादनमा सहयोग गर्न देशभर विभिन्न तहमा सरकारी वकील कार्यालयको स्थापना गरी सरकारी वकील र अन्य कर्मचारीको व्यवस्थापन गरी फौजदारी न्याय प्रशासन लगायतका कार्यसम्पादन हुँदै आएको छ ।

सरकारी वकीलहरूको कार्य व्यावसायिक कार्य हो । सरकारी वकीलले संविधानले दिएको जिम्मेवारी पूरा गर्न आफ्नो पदीय जिम्मेवारी कुशलतापूर्वक सम्पादन गर्न सक्ने क्षमता, कार्यसँग सम्बन्धित व्यावसायिक आचरण र नैतिक मापदण्डहरूको पालना, स्वतन्त्रतापूर्वक कार्यसम्पादन गर्नसक्ने वातावरण र कार्यात्मक स्वतन्त्रता जस्ता कुराहरूबाट व्यावसायिकताको मापन गरिन्छ । सरकारी वकीलले गर्नुपर्ने व्यावसायिक कार्यका लागि न्याय प्रणाली र न्याय प्रशासन सम्बन्धी आधारभूत सिद्धान्तहरूको अतिरिक्त कामसँग सम्बन्धित कानूनी व्यवस्थाको सैद्धान्तिक र व्यावहारिक ज्ञान, विधिविज्ञान सम्बन्धी ज्ञान, फौजदारी कार्यविधिमा निपूर्णता, विकसित नवीनतम् कानूनी सिद्धान्त र मान्यताको जानकारी र प्रतिरक्षाका सिद्धान्तको ज्ञान आवश्यक पर्दछ । यसका साथै विज्ञान र प्रविधिको विकाससँगै घट्न सक्ने नवीन प्रकृतिका फौजदारी मुद्दाहरूको अनुसन्धान अभियोजन गर्न सक्ने क्षमता सरकारी वकीलहरूमा विकास गरिनु आवश्यक छ ।

महान्यायाधिवक्ता तथा सरकारी वकील कार्यालयहरूले संवैधानिक तथा कानूनी जिम्मेवारी प्रभावकारी रूपमा सम्पादन गर्नका लागि सरकारी वकीलको व्यावसायिकता विकास र संस्थागत सुदृढीकरणमा केन्द्रित भई महान्यायाधिवक्ताको कार्यालयको दोस्रो पञ्चवर्षीय रणनीतिक योजना लागू भई कार्यान्वयनको क्रममा रहेको छ । योजनाले निर्धारण गरेका क्रियाकलापहरू सम्पादन गर्नका लागि हाल उपलब्ध हुँदै आएको बजेटको तुलनामा प्रशस्त स्रोत, साधनको आवश्यकता देखिएको छ भने योजनाले निर्धारण गरेका कार्यक्रमहरू सम्पन्न गर्न दृढ इच्छाशक्तिको समेत आवश्यकता रहेको छ ।

२. समस्या र चुनौतीहरू

महान्यायाधिवक्ताको कार्यालय र सरकारी वकील कार्यालयहरूको कार्यसम्पादनको क्रममा देखिएका समस्या र चुनौतीहरू यसप्रकार रहेका छन्:

- नेपालको कानून प्रणालीलाई रूपान्तरण गर्दै जारी भएका मुलुकी अपराध संहिता समेतका नयाँ कानूनहरूको कार्यान्वयनको क्रममा सरकार वादी फौजदारी मुद्दाको अनुसन्धान र अभियोजनलाई वस्तुगत र वैज्ञानिक प्रमाणमा आधारित बनाउन आवश्यक छ । समयमा वैज्ञानिक परीक्षण प्रतिवेदन प्राप्त नहुने समस्या अझै छ । विधिविज्ञान प्रयोगशालाको पहुँच सहज छैन । प्रमाण संकलनमा दक्ष जनशक्तिको अभाव विगतदेखि कै समस्याको निरन्तरता हो । वैज्ञानिक परीक्षणको आधुनिक विधि र प्रक्रियालाई कानूनमा व्यवस्था गर्न बाँकी नै देखिएको छ ।
- मौखिक प्रमाणमा आधारित र सावितीमुखी अनुसन्धानको निरन्तरताले सरकार वादी फौजदारी मुद्दाको अवस्था कमजोर हुँदै गइरहेको छ । अनुसन्धान अधिकृतले प्रमाण संकलनको क्रममा निर्धारित कार्यविधि र प्रक्रिया पूरा नगर्दा वा प्रमाणको वैज्ञानिक परीक्षण हुन नसक्दा अभियोजन पक्षको दाबी स्थापित हुन नसकेको अवस्था छ ।
- संविधानमा प्रत्याभूत गरिएको मौलिक हकको कार्यान्वयनका लागि अपराध पीडित संरक्षण ऐन, २०७५ जारी भएको छ । यद्यपि अपराध पीडित तथा साक्षीलाई पर्याप्त सहायता र संरक्षण गर्न सकिएको छैन । साक्षी संरक्षण सम्बन्धी छट्टै कानूनको निर्माण समेत हुन सकेको छैन ।

- सरकारी पक्षको प्रभावकारी प्रतिरक्षा गर्नु पर्ने जिम्मेवारी सरकारी वकीलहरूमा रहेको छ । तर कानूनी प्रक्रिया पूरा नगरी वा पालना गर्नुपर्ने बाध्यात्मक कार्यविधिको अवलम्बन नगरी गरिने सरकारी निर्णयको प्रतिरक्षा गर्न सहज छैन । कतिपय अवस्थामा कानूनको उल्लङ्घन गरी गरिएका सरकारी निर्णयको प्रतिरक्षा गर्दा सरकारी वकीलले प्रभावकारिता देखाउन नसकेको अवस्था छ ।
- सर्वोच्च अदालतले जारी गरेका आदेश तथा प्रतिपादन गरेका सिद्धान्तको कार्यान्वयन गर्नु सरकारको दायित्व हो । सार्वजनिक प्रशासन सञ्चालनका कतिपय विषयमा सर्वोच्च अदालतले दिएका मार्गनिर्देशन र प्रतिपादन गरेका सिद्धान्तको अवलम्बन नहुँदा सरकारी निकायबाट गरिने निर्णयको प्रतिरक्षा गर्न भन्ने कठिन भएको अवस्था छ ।
- सरकारी निकायले मुद्दासँग सम्बन्धित विवरण, सूचना, कागजात उपलब्ध नगराउँदा ती निकायको प्रतिरक्षामा जटिलता अनुभव गरिएको छ । सरकारी निकायहरू बीच समन्वयको अभावको कारण परस्पर विरोधी र आफू पन्छिने गरी दिइने लिखित जवाफका कारण पनि सरकारी पक्षको प्रतिनिधित्व कमजोर हुन पुगेको छ । यस्तो अवस्थामा असफलताको अपजस सरकारी वकीललाई दिने गरिएको छ ।
- सरकारी वकील कार्यालयको कामको बोझको आधारमा दरबन्दी पुनरावलोकन हुन सकेको छैन । भएका दरबन्दी पनि समयमा परिपूर्ति हुन सकेको छैन । कार्यालय समय बाहेक अतिरिक्त समयमा पनि सरकारी वकील र अन्य कर्मचारीले काम गर्नुपर्ने अनिवार्यता छ । तर अतिरिक्त समय काम गर्दा प्राप्त हुने प्रोत्साहन भत्ता पनि नियमित हुन सकेको छैन ।
- सरकारी वकील कार्यालयहरूमा स्रोत साधनको अपर्याप्तता रहेको छ । सरकारी वकीलहरूलाई सरकारले निर्धारण गरेको मापदण्ड बमोजिमको सेवा सुविधा पनि उपलब्ध गराउन सकेको अवस्था छैन । अन्य सेवाका समकक्षीहरूको तुलनामा अवसरको न्यूनता छ । सरकारी तवरबाट दिइने अवसरको न्यायोचित वितरण हुन नसकेको अनुभूति गरिएको छ ।
- विज्ञान र प्रविधिको प्रयोगबाट नयाँ नयाँ अपराध तथा अपराध गर्ने शैलीमा परिवर्तन आएको देखिन्छ । समयक्रमसँगै समाजमा गम्भीर र विशिष्ट प्रकृतिका मुद्दाको संख्या निरन्तर वृद्धि भइरहेको छ । त्यस्ता मुद्दाहरूमा अनुसन्धान, अभियोजन, बहस पैरवी र प्रतिरक्षा समेतका कार्य गर्न सोही अनुसारको सीप, क्षमता, दक्षताको आवश्यकता पर्ने हुन्छ । निजी क्षेत्रमा कानून व्यवसायीहरू विषयगत रूपमा विशिष्टीकृत हुँदै गएको परिवेशमा सरकारी वकीलको उपस्थिति सोही अनुसार हुन आवश्यक छ । सो अनुसार सरकारी वकीलहरूलाई विषयगत रूपमा विशिष्टीकरण गर्न नसक्दा सरकारी वकीलबाट सम्पादन हुने कार्य प्रभावकारी रूपमा हुन सकेको छैन ।
- महान्यायाधिवक्ताको कार्यालयको दोस्रो पञ्चवर्षीय रणनीतिक योजनाले विभिन्न कार्यक्रमहरू प्रक्षेपण गरेको छ । योजनाले प्रक्षेपण गरेका कार्यक्रमको कार्यान्वयनका लागि योजनाले स्रोत समेत प्रक्षेपण गरेको छ । चौधौँ राष्ट्रिय योजनाले समेत सो योजना कार्यान्वयनको विषयलाई सम्बोधन गरेको छ । न्यूनतम रूपमा आवश्यक पर्ने स्रोत उपलब्ध हुन नसक्दा योजना कार्यान्वयनमा समस्या परेको छ ।
- सरकारी वकीलको कार्यसम्पादनलाई सूचना प्रविधिसँग आबद्ध गर्ने प्रयास गरिएको भए पनि परम्परागत पद्धतिबाट कार्य सञ्चालन गर्ने अभ्यस्त जनशक्तिलाई प्रविधि मैत्री बनाउन कठिन भएको छ । जनशक्तिको दक्षता विकास गरी सूचना प्रविधि मैत्री बनाउन नसकेसम्म नतिजामा सुधार देखिन सक्ने अवस्था छैन ।

सरकारी वकील कार्यालयले सामना गर्नु परेका चुनौती र समस्याहरू मध्ये कतिपय समस्याहरू बाह्य वातावरणले सिर्जना गरेका छन् भने कतिपय संस्थागत संरचनाबाट सिर्जित छन् । त्यस्तै कतिपय समस्याहरू नीतिगत तथा कानून पद्धतिसँग सम्बन्धित छन् । ती समस्या र चुनौतीहरूलाई समयमै सम्बोधन हुन आवश्यक छ ।

३. सुभावहरू

महान्यायाधिवक्ताको कार्यालय तथा सरकारी वकील कार्यालयको कार्यसम्पादन सुधार गर्न र संस्थागत विकास गर्नका लागि देहायका सुभावहरू प्रस्तुत गरिएको छ :

मुलुकी संहिताको कार्यान्वयन

फौजदारी न्यायको क्षेत्रमा विकास भएका नवीनतम अवधारणा र सिद्धान्तहरू समेटी तयार भएका मुलुकी अपराध (संहिता) ऐन, मुलुकी फौजदारी कार्यविधि (संहिता) ऐन तथा फौजदारी कसूर (सजाय निर्धारण तथा कार्यान्वयन) ऐन २०७५ भाद्र १ गते देखि लागू भएका छन् । ती संहिताले हामीले विगत लामो समयसम्म अभ्यास गरेका कानून र प्रक्रियामा सारभूत परिवर्तन गरेको छ । सरकारी वकीलको भूमिकामा विस्तार गरेको छ । संहिताले समेटेका नवीन अवधारणाहरूलाई व्यवहारमा कार्यान्वयन गर्न अनुसन्धानमा संलग्न अनुसन्धान अधिकारी, अभियोजनमा संलग्न रहने

सरकारी वकील तथा कर्मचारीहरूलाई अभिमुखीकरण गर्न महान्यायाधिवक्ताको कार्यालयमा रहेको अभियोजन प्रशिक्षण केन्द्रलाई पर्याप्त स्रोत, साधन र जनशक्तिको व्यवस्था गरी सरकारी वकीलहरूलाई प्रशिक्षण प्रदान गर्नु पर्ने आवश्यकता रहेको छ। यसका साथै ती संहिता कार्यान्वयनका लागि आवश्यक कार्यविधि तथा निर्देशिका समेत जारी गरी सो विषयमा समेत सम्बद्ध जनशक्तिलाई प्रशिक्षित गर्नुपर्ने आवश्यकता रहेको छ।

दण्ड सजायका सुधारात्मक व्यवस्थाको कार्यान्वयन

फौजदारी कसूर (सजाय निर्धारण तथा कार्यान्वयन) ऐनले गरेका व्यवस्था बमोजिम प्रोवेसन, प्यारोल, सामुदायिक सेवा, जस्ता दण्ड सजाय कार्यान्वयनका सुधारात्मक उपायहरूको कार्यान्वयनका लागि आवश्यक पर्ने पूर्वाधार निर्माण र नियम, निर्देशिकाको तर्जुमा गरी ती व्यवस्थाहरू कार्यान्वयनमा ल्याउनु पर्ने देखिन्छ। सो ऐनको दफा ३८ ले गरेको व्यवस्था बमोजिम महान्यायाधिवक्ताको अध्यक्षतामा रहेको सजाय सुभाब समितिलाई दण्ड नीति समेतका विषयमा सुभाब दिने जिम्मेवारी रहेकोमा सो समितिमा विज्ञ समेतको छुट्टै सचिवालयको व्यवस्था र आवश्यक बजेटको व्यवस्था हुनु पर्ने देखिन्छ।

अपराध पीडित तथा साक्षीको सुरक्षा र संरक्षण

फौजदारी न्याय प्रशासनलाई प्रभावकारी बनाउन अनुसन्धान र अभियोजनको कार्यदेखि न्यायसम्पादन तथा फैसला कार्यान्वयनको चरणसम्म अपराध पीडित तथा साक्षीको सहयोग र सहभागिता अपरिहार्य छ। अपराध पीडितलाई न्यायको अनुभूति गराउन उनीहरूको सुरक्षा, पुनःस्थापना तथा क्षतिपूर्तिको उचित व्यवस्था र सम्बन्धित मुद्दाको अनुसन्धान अभियोजन र सुनुवाइको प्रक्रियामा सहभागी हुन पाउने र सो सम्बन्धी कारवाहीको जानकारी पाउने अधिकार हुन्छ। यो अधिकारको सम्मान र संरक्षण हुन सकेमा मात्र फौजदारी न्याय पद्धतिप्रति पीडितको विश्वास रहने र उनीहरूको सहयोग प्राप्त हुने हुन्छ। यसो हुन सकेमा पीडितलाई न्यायको अनुभूति दिलाउने तथा राज्यको शान्ति सुव्यवस्था कायम गर्ने कार्यमा प्रभावकारिता आउछ। यसका लागि पीडित तथा साक्षी संरक्षण सम्बन्धी कार्यक्रमहरू तर्जुमा गरी कार्यान्वयन गर्नु अपरिहार्य भइसकेको छ। साक्षी संरक्षण सम्बन्धी कानून तर्जुमा गर्ने र अपराध पीडित संरक्षण ऐनलाई प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन गर्नु पर्ने आवश्यकता रहेको छ। अपराध पीडित संरक्षण ऐन, २०७५ को दफा ४४ मा कसूर पीडितको हक हितको संरक्षण गर्ने सम्बन्धमा नेपाल सरकारलाई सुभाब दिनको लागि महान्यायाधिवक्ताको अध्यक्षतामा गठन हुने पीडित संरक्षण सुभाब समितिको लागि छुट्टै सचिवालयको व्यवस्था र आवश्यक बजेटको व्यवस्था हुनु पर्ने देखिन्छ।

विधिविज्ञान प्रयोगशालालाई स्रोतसाधन सम्पन्न बनाउने

सरकार वादी फौजदारी मुद्दाको प्रभावकारी अनुसन्धान र अभियोजनको लागि भौतिक सबुद प्रमाणको संकलन र तिनको वैज्ञानिक परीक्षण महत्वपूर्ण हुने कुरामा विवाद छैन। वर्तमान समयमा सरकार वादी फौजदारी मुद्दामा संकलन गरिने भौतिक सबुद प्रमाणको परीक्षण प्रतिवेदन समयमा उपलब्ध नहुने, परीक्षण गर्न साधन र स्रोतको अभावमा परीक्षण प्रतिवेदन विना नै अभियोजन गर्नुपर्ने अवस्था रहेको छ। परीक्षण प्रतिवेदन विना नै अभियोजन गरिँदा पछि प्राप्त हुने प्रतिवेदनले अभियोगपत्रमा दाबी गरिएको अपराधको प्रकृतिलाई समर्थन नगरेमा अभियोजन कार्य प्रयोजनहीन हुन जाने अवस्था रहेको छ। तसर्थ अपराधको अनुसन्धान कार्यलाई प्रभावकारी बनाउन संकलित भौतिक प्रमाणको परीक्षण गर्न विधिविज्ञान प्रयोगशालालाई स्रोतसाधन सम्पन्न बनाउन र प्रदेशस्तरमा यसको विकेन्द्रीकरण गरिनु आवश्यक छ। साथै अपराध अनुसन्धानमा भौतिक सबुद प्रमाणको संकलन र वैज्ञानिक परीक्षण गर्ने कार्यमा जोड दिनु आवश्यक छ।

अपराध अनुसन्धान गर्ने छुट्टै निकायको व्यवस्था गर्ने

फौजदारी मुद्दाको अनुसन्धान गर्ने तथा शान्ति सुरक्षा कायम गर्ने कार्यमा परिचालित हुने प्रहरी जनशक्ति एउटै हुनाले कतिपय अवस्थामा अपराध अनुसन्धान भन्दा शान्ति सुरक्षा कायम राख्ने कार्यलाई प्राथमिकता दिनुपर्ने अवस्था रहन्छ। यसले गर्दा समयमै जिम्मेवारीपूर्ण तरिकाले अपराधको अनुसन्धान कार्य हुन नसक्नाले सबुद प्रमाण लोप हुने, अनुसन्धान कमजोर हुने र अपराधमा संलग्न व्यक्ति फरार हुने वा प्रमाण नष्ट गर्ने अवस्था सिर्जना हुन्छ। फलस्वरूप मुद्दाको अनुसन्धान कमजोर वा फितलो हुन जान्छ। तसर्थ नेपाल प्रहरीमा विशिष्ट तालिम प्राप्त जनशक्तिलाई मात्र अनुसन्धानको जिम्मेवारी दिने र अनुसन्धानमा संलग्न जनशक्तिलाई अन्य काममा नलगाउने परिपाटी विकास हुन सकेमा अनुसन्धान कार्यमा अपेक्षित सुधार आउने आशा अनुरूप यस्तो सुभाब विगत देखि नै प्रस्तुत हुँदै आएको छ। तसर्थ अपराध अनुसन्धान गर्ने छुट्टै विशिष्टीकृत निकाय वा एकाई गठन गर्ने कुरालाई गंभीरतापूर्वक लिई यसतर्फ कानूनी र संस्थागत व्यवस्था गरिनु आवश्यक छ। यसैगरी मुलुकी अपराध (संहिता) ऐन, २०७४ र मुलुकी फौजदारी कार्यविधि (संहिता) ऐन, २०७४ ले प्रहरीबाट अनुसन्धान हुने कसूरको सूचीमा गरेको वृद्धि र अनुसन्धानलाई वस्तुगत र भौतिक प्रमाणमुखी बनाउन गरेको व्यवस्था अनुसार अनुसन्धान गर्ने प्रहरीको संख्या बढाउने र अनुसन्धानकर्ताको व्यावसायिक क्षमता बढाउने तथा स्रोत साधन सम्पन्न बनाउने दिशामा समेत नेपाल सरकारले ध्यान दिनुपर्ने देखिन्छ।

सरकारका विभिन्न निकायहरूको प्रतिनिधित्व र प्रतिरक्षा

नेपाल सरकारका विभिन्न मन्त्रालय, विभाग, संवैधानिक अंगहरू एवं सरकारी निकायहरूबाट सम्पादन भएका कामहरूको वैधतामा प्रश्न उठाई अदालतमा रिट निवेदनहरू मार्फत चुनौती दिने क्रम निरन्तर वृद्धि भएको पाइन्छ। न्यायिक परीक्षणमा रहेका सरकारी निकायका कार्य वा निर्णयहरूको सन्दर्भमा लिखित जवाफ पेश गर्दा रिट निवेदनमा उठाइएका प्रश्नहरूको उचित जवाफ एवं भएका काम कारवाहीको वैधता, औचित्य र सान्दर्भिकता पुष्टि गर्न आवश्यक विषयहरूमा सम्बन्धित निकायलाई जानकारी गराई दोहोरो सूचनाको आदानप्रदान गर्ने गराउने समन्वयात्मक संयन्त्रको निर्माण हुन सकेको छैन। आवश्यकता अनुसार ती निकायहरूमा समन्वय हुन नसकेको कारणले गर्दा अदालतमा उठेका प्रश्नहरूमा सम्बन्धित निकायहरूको प्रतिरक्षा गर्ने कार्यमा समस्या पर्ने गरेको छ। सरकारी वकीलले प्रतिनिधित्व गर्नुपर्ने त्यस्ता सबै सरकारी निकायले महान्यायाधिवक्ताको कार्यालयसँग समन्वय गर्नका लागि एक जना सम्पर्क अधिकृत (यअब उभचकयल) तोक्ने व्यवस्था गरी सम्बन्धित निकायसँगको सहयोग लिनुपर्ने व्यवस्था गर्नुपर्ने देखिन्छ। त्यसैगरी पछिल्लो समयमा सरकारी निर्णयहरूलाई अदालतमा चुनौती दिने प्रवृत्ति समेत बढ्दै गएको अवस्था हुँदा सरकारी निकायहरूले निर्णय गर्दा प्रचलित कानूनले दिएको अख्तियारी, अधिकारक्षेत्र, कानूनले निर्धारण गरेको प्रक्रिया एवं त्यस्तै विषयमा सर्वोच्च अदालतबाट भएका निर्देशन समेतलाई दृष्टिगत गरी निर्णय गर्नुपर्ने आवश्यकता रहेको छ।

कानूनी राय तथा कानून व्यवसायीको सेवा लिने सम्बन्धमा

नेपालको संविधानको धारा १५८ उपधारा (१) ले महान्यायाधिवक्ता नेपाल सरकारको मुख्य कानूनी सल्लाहकार हुने तथा संवैधानिक एवं कानूनी विषयमा नेपाल सरकार र नेपाल सरकारले तोकिएको अन्य अधिकारीलाई राय सल्लाह दिनु महान्यायाधिवक्ताको कर्तव्य हुने व्यवस्था गरेको छ। यसैगरी उपधारा (७) मा महान्यायाधिवक्ताले यो धारा बमोजिम आफ्नो काम, कर्तव्य र अधिकार तोकिएको शर्तको अधीनमा रही प्रयोग र पालन गर्ने गरी मातहतका सरकारी वकीललाई प्रत्यायोजन गर्न सक्ने व्यवस्था गरेको छ। यसबाट सरकार र सरकारी निकायलाई संवैधानिक तथा कानूनी विषयमा राय सल्लाह प्रदान गर्ने अधिकार महान्यायाधिवक्ता र महान्यायाधिवक्ताले प्रत्यायोजन गरेका सरकारी वकीललाई मात्र रहने हुन्छ। साथै सरकारी निकायहरूले महान्यायाधिवक्तासँग परामर्श नगरी छुट्टै कानूनी सल्लाहकार राख्ने वा सरकारी वकील बाहेकका व्यक्तिबाट कानूनी राय लिने अभ्यासलाई तत्काल बन्द गर्न नेपालका सरकारी वकीलहरूको राष्ट्रिय सम्मेलनले पारित गरेको घोषणापत्रमा औल्याइएका विषयलाई गम्भीरतापूर्वक लिनुपर्ने आवश्यकता रहेको छ। यसैगरी मुलुकी फौजदारी कार्यविधि (संहिता) ऐन, २०७४ को दफा १८० को उदफा (५) ले “... नेपाल सरकार वादी हुने कुनै खास मुद्दामा सरकारी वकीलका अतिरिक्त अन्य कुनै कानून व्यवसायीबाट समेत बहस पैरवी गराउनु पर्ने भएमा त्यसको कारण खुलाई सम्बन्धित निकायले महान्यायाधिवक्ता वा निजले अख्तियारी दिएको सरकारी वकीलको अनुमति लिनु पर्ने” कानूनी व्यवस्था गरेको हुँदा निजी कानून व्यवसायी नियुक्त गर्नु पर्ने खास मुद्दामा महान्यायाधिवक्ता वा निजले अख्तियारी दिएको सरकारी वकीलको अनुमति अनिवार्य रूपमा लिनुपर्ने देखिन्छ।

अपराधशास्त्रीय अनुसन्धान केन्द्रको सुदृढीकरण

नेपालको संविधानको धारा १५९ मा महान्यायाधिवक्ताले राष्ट्रपति समक्ष कानून बमोजिम आफूले सम्पादन गरेको कामको वार्षिक प्रतिवेदन पेश गर्नुपर्ने र सो प्रतिवेदनमा अन्य कुराको अतिरिक्त नेपाल सरकार वादी भई चल्ने मुद्दामा भविष्यमा गरिनुपर्ने सुधार तथा अपराधका प्रवृत्ति सम्बन्धी विवरण उल्लेख गर्नुपर्ने व्यवस्था गरिएको छ। सो बमोजिम अपराधको प्रवृत्ति, फौजदारी कानूनको कार्यान्वयनको अवस्था, विद्यमान दण्डनीतिको प्रभावकारिता लगायत अपराधका विभिन्न पक्षहरूको व्यवस्थित अध्ययन तथा अनुसन्धान गरी फौजदारी न्याय प्रणालीमा गरिनुपर्ने सुधार सम्बन्धी सुझाव दिन महान्यायाधिवक्ताको कार्यालयमा अपराधशास्त्रीय अनुसन्धान केन्द्रको स्थापना भैसकेको छ। सो अध्ययन केन्द्रको संरचनाको प्रस्तावका लागि संगठन तथा व्यवस्थापन सर्वेक्षण गरी दरबन्दी समेत प्रस्ताव गरिसकिएको छ। हाल कायम रहेकै दरबन्दीबाट सो केन्द्र संचालन गरिएको भए पनि कार्य प्रकृतिका आधारमा छुट्टै जनशक्ति पूर्णकालीन रूपमा काम गर्ने गरी व्यवस्था गर्नुपर्ने आवश्यकता छ। त्यसैले उक्त केन्द्रका लागि विज्ञसहितको आवश्यक दरबन्दी र बजेट विनियोजन हुनु आवश्यक छ। सो केन्द्रलाई भइरहेका फौजदारी कानूनको प्रभावकारिताको मूल्यांकन एवम् नयाँ कानूनको पुनरावलोकनका लागि समेत अनुसन्धानमूलक अध्ययन गर्ने जिम्मेवारी दिई फौजदारी कानूनको सन्दर्भमा सरकारको अनुसन्धान केन्द्र (अभकभवचअज अभलतभवच) को रूपमा विकास गर्नुपर्ने आवश्यकता देखिएको छ।

सपुर्दगी र पारस्परिक कानूनी सहायता

समाजमा विभिन्न प्रकृतिका अपराध देखा परेका छन्। अपराधको प्रभाव र अपराध गर्ने तरिका, पद्धति, संलग्नता आदिमा परिवर्तन आएको छ। भौतिक उपस्थिति विना अपराध गरिने र एक देशमा अपराध गरी अर्को देशमा जान सक्ने अवस्था रहेको हुन्छ। अपराध र अपराधीलाई राजनीतिक सीमामा सीमित नगरी यस प्रकृतिका आपराधिक कार्यमा संलग्न अपराधीलाई कानूनी दायरामा ल्याउन एकलो देशको प्रयासले मात्र संभव छैन। अतः अपराध नियन्त्रण गर्न सम्बन्धित मुलुकहरूसँग पारस्परिक कानूनी सहायता र सपुर्दगी सम्बन्धी सन्धि गर्न जरुरी देखिन्छ।

प्रशासकीय विवादका लागि छुट्टै व्यवस्था

निजामती सेवा ऐन, २०४९ बमोजिम स्थापित प्रशासकीय अदालतलाई निजामती कर्मचारी उपर भएको विभागीय कारवाही उपर पुनरावेदन सुन्ने क्षेत्राधिकार मात्र प्रदान गरिएको छ। प्रशासकीय अदालतको क्षेत्राधिकारमा गरिएको

यस व्यवस्थाले निजामती कर्मचारी बाहेकका विषयमा सो अदालतको क्षेत्राधिकार रहँदैन। यसैगरी निजामती कर्मचारीको सरुवा, बहुवा, वृत्तिविकास, अध्ययन विदा लगायतका प्रशासकीय निर्णय उपर चित्त नबुझेको कर्मचारीले वैकल्पिक उपचारको अभाव देखाई सर्वोच्च अदालतमा रिट निवेदन दिने गरेको अवस्था छ। यसले गर्दा सर्वोच्च अदालतमा यस प्रकृतिका रिट निवेदनको संख्यामा निरन्तर वृद्धि भई सर्वोच्च अदालतमा मुद्दाको लगत वृद्धि भएको, नियमित रूपमा गर्नुपर्ने न्यायसम्पादनको कार्य प्रभावकारी र समयमै गर्न कठिनाई भएको अवस्था छ। सर्वोच्च अदालतमा यस विषयमा पर्ने रिट सम्बन्धी निवेदनको चाप कम गर्न, प्रशासकीय अदालतलाई थप क्षेत्राधिकार प्रदान गरी प्रशासनिक प्रकृतिका विवादहरूको पुनरावलोकन गर्ने कानूनबाट नै वैकल्पिक प्रबन्ध गरिनु उपयुक्त हुन्छ।

सार्वजनिक सम्पत्ति संरक्षण गर्ने

छुट जग्गा दर्ताको लागि कानूनमा स्पष्ट हदम्यादको व्यवस्था नहुँदा सरकारी/सार्वजनिक जग्गा भनी नापी भई दर्ता समेत भैसकेको लामो समय पछि छुट जग्गा दर्ताको लागि निवेदन पर्ने गरेको अवस्था हुँदा एक पटक सरकारी/सार्वजनिक रूपमा जग्गा दर्ता भईसकेपछि निश्चित हदम्याद भित्र मात्र छुट जग्गा दर्ताको लागि निवेदन दिन पाउने कानूनी व्यवस्था गर्नु आवश्यक छ। सरकारी/सार्वजनिक जग्गाको संरक्षणको लागि मुद्दाको दायरी फैसला पश्चात् दायर गरिने पुनरावेदन, मुद्दा दोहोर्‍याई हेरी पाउँ भन्ने निवेदन र पुनरावलोकन निवेदन हदम्याद भित्र दर्ता नगरिएको कारण सरकारी सार्वजनिक जग्गा व्यक्तिका नाउँमा जाने गरेको अवस्था हुँदा भूमी प्रशासनमा संलग्न अधिकारीले कानूनको हदम्याद भित्रै कानूनी उपचार खोज्नु पर्दछ। प्रचलित कानून बमोजिम जग्गा अधिकरण गरी जग्गा प्राप्त गरिसके पश्चात प्राप्त गरेको जग्गाको लगत कट्टा नगरेको कारणबाट मुद्दाको सिर्जना गरी विधिसम्मत जग्गा प्राप्तिको कार्यलाई चुनौती दिने गरेको अवस्था समेत हुँदा सम्बन्धित निकायले जग्गा प्राप्त गरिसके पश्चात स्वेस्तामा लगत कट्टा अनिवार्य रूपमा गर्नुपर्ने देखिन्छ। यसैगरी जग्गा नापजाँच ऐन, २०१९ को दफा २(ड) र (च) मालपोत ऐन, २०३४ को दफा २ (ख२) र (ख३) मा परिभाषा गरिएका सरकारी र सार्वजनिक जग्गाको संरक्षण गर्न र कृष्णराम विजयानन्द विरुद्ध मालपोत कार्यालय डिल्लीबजार समेत भएको उत्प्रेषण समेतको मुद्दामा सर्वोच्च अदालतबाट मिति २०७३/०६/०९ मा सरकारी वा सार्वजनिक जग्गा कुनै व्यक्तिका नाउँमा दर्ता भई नजाने, सार्वजनिक जग्गा सार्वजनिक नै कायम रहने अवस्था सुनिश्चित हुने गरी मालपोत ऐन, २०३४ को दफा २४ समेतलाई मध्यनजर गरी विवादित जग्गाको दर्ता सम्बन्धी निर्णय गर्नुपर्ने भनी भएको व्याख्यासमेतका आधारमा जग्गा प्रशासनमा संलग्न सम्पूर्ण अधिकारीहरूलाई अभिमुखीकरण गर्नुपर्ने देखिन्छ।

क्षतिपूर्ति वा मुआब्जा दाबी गर्न नपाउने व्यवस्था

सम्मानित सर्वोच्च अदालतले दिगम्बर चौधरी समेत वि. वैद्यनाथ भ्ना समेत भएको (नेकाप २०६७ अंक ७ नि.नं. ८४१७ पृ. ११८१) मुद्दामा “हक भन्ने कुरा परित्याग वा समर्पण गर्न सकिन्छ। एक पटक समुदाय वा समाजलाई समर्पण गरिसकिएको सम्पत्ति छुट दर्ताका नाउँमा प्रतिसंहरण गर्न नसकिने, समर्पण लिखित माध्यमबाटै हुन आवश्यक छैन, दशकौँदेखि सम्पत्तिको प्रयोग बगर, वन, जंगल पर्ति, गौचरण, खेलकूद, मैदान, पाटी, पौवा, धर्मशाला, औषधालय, विद्यालय, पोखरी र बाटो समेत जस्ता सार्वजनिक रूपमा भडुरहको र यो कुरा दावीकर्ताको जानकारीमा छ तथा यथासमयमा सो सार्वजनिक भोगचलनलाई कानूनबमोजिम चुनौती दिइन्न वरु उल्टो आचरणबाट सो सार्वजनिक भोगचलनलाई समर्थन गरी आइएको देखिन्छ भने वादीको सो कार्य समर्पणको परिधिमा पर्ने” भनी सिद्धान्त समेत प्रतिपादन भएको छ। विद्यमान जग्गा प्राप्ति ऐन, २०३४ लाई सम्मानित सर्वोच्च अदालतबाट प्रतिपादित यस सिद्धान्त बमोजिम कसैले व्यक्त वा अव्यक्त रूपमा आफ्नो सम्पत्ति सार्वजनिक वा सामाजिक कामको लागि समर्पण गरिसकेको रहेछ भने निज वा निजका हकवालाले त्यस्तो सम्पत्ति माथि पुनः दाबी गर्न वा क्षतिपूर्ति वा मुआब्जा दाबी गर्न नपाउने कानूनी व्यवस्था गर्नु पर्ने देखिन्छ।

जग्गा प्रशासन सम्बन्धमा अभिमुखीकरण गर्ने

पुष्पलता पाण्डे विरुद्ध मालपोत कार्यालय, बारा समेत भएको उत्प्रेषणयुक्त परमादेश मुद्दामा छुट जग्गा भए प्रथमतः सोको प्राथमिक प्रमाण हुनुको साथै नापीको समयमा आफै उपस्थित भएर आफ्नो नाउँमा दर्ता गराउन सक्नुपर्ने, जग्गा नाप जाँच ऐन, २०१९ को दफा ६ को उपदफा (५) बमोजिम निर्देशित अवधि भित्र आफ्नो नाउँमा दर्ता गराउनुपर्ने भनी सर्वोच्च अदालतबाट मिति २०७४/१२/२८ मा भएको व्याख्या र मुलुकी देवानी संहिता ऐन, २०७४ मा सरकारी, सार्वजनिक र सामुदायिक सम्पत्ति संरक्षणमा गरेको व्यवस्थाको कार्यान्वयनको लागि जग्गा प्रशासनमा संलग्न सम्पूर्ण अधिकारीहरूलाई अभिमुखीकरण गर्नुपर्ने देखिन्छ।

सर्वोच्च अदालतबाट जारी आदेशको कार्यान्वयन

सर्वोच्च अदालतले विभिन्न रिट निवेदनहरूमा सरकारका नाममा निर्देशनात्मक आदेश जारी गरी आवश्यक कानून निर्माण गर्न आदेश दिए पनि सो अनुसार समयमै कानून निर्माण भएको देखिँदैन। साथै रिट निवेदनमा जारी भएका सबै आदेशहरू पूर्ण रूपमा कार्यान्वयन भएको देखिँदैन। अतः सर्वोच्च अदालतबाट जारी भएका निर्देशनात्मक आदेश अनुसार कानून निर्माण र कार्यान्वयनका लागि सम्बन्धित निकाय गम्भीर हुन जरुरी देखिन्छ। त्यसैगरी अदालतबाट जारी भएका आदेश तथा फैसलाहरूको कार्यान्वयनको अवस्थाको बारेमा समेत वार्षिक रूपमा समीक्षा गर्ने परिपाटी विकास गर्नुपर्ने देखिन्छ। सोका लागि आवश्यक संयन्त्र निर्माण गरी बजेट विनियोजन समेत हुनु पर्दछ। साथै रावल

आयोगको प्रतिवेदन, २०५२ ले काठमाडौंको नगर क्षेत्रको सम्बन्धमा मात्र अध्ययन गरी प्रतिवेदन प्रस्तुत गरेकोमा विशेषज्ञ समितिले काठमाडौंको अलावा देशको अन्य स्थानहरूमा भएको सरकारी तथा सार्वजनिक जग्गाहरूको अतिक्रमणको विषयमा समेत छानबिन गर्न सुझाव प्रस्तुत गरेको छ। उक्त प्रतिवेदन अनुसार रावल आयोगको प्रतिवेदन कार्यान्वयन हुन र देशका अन्य स्थानहरूमा भएको सरकारी तथा सार्वजनिक जग्गाहरूको अतिक्रमणको विषयमा छानबिन गर्न सर्वोच्च अदालतबाट निर्देशनात्मक आदेश जारी भईसकेको अवस्था हुँदा (ने.का.प. २०६७, अंक ७, नि.नं. ८४९६) सोही बमोजिम रावल आयोगको प्रतिवेदनमा औल्याइएका विषयहरू शीघ्र कार्यान्वयन गर्नुपर्ने देखिन्छ।

हिरासत तथा कारागारको सुधार

हिरासत तथा कारागारमा रहेका व्यक्तिको मानव अधिकारको संरक्षण गर्ने दायित्व राज्यको हो। हिरासत तथा कारागारमा रहेका व्यक्तिहरूको मानव अधिकारको अवस्था र हिरासत तथा कारागारको कक्ष अनुगमन गरी पेश भएका प्रतिवेदनहरूलाई अध्ययन गरी ती प्रतिवेदनहरूले सुझाएका सुझावहरूको कार्यान्वयनतर्फ राज्य संवेदनशील हुनु पर्दछ। यसैगरी कारागारमा रहेका व्यक्तिलाई सुधार गरी योग्य र सक्षम नागरिक बनाउने अपेक्षा राज्यले गर्दछ। त्यसका लागि सोही अनुसारको व्यवहार पनि आवश्यक पर्दछ। कारागारमा रहेका व्यक्तिलाई शिक्षा, सीपको व्यवस्था गरी उत्पादनमा लगाउने, आचरण, संस्कार, नैतिकता आदि विषयमा प्रशिक्षित गरी सामाजिक पुनःस्थापनाको कार्यलाई प्रभावकारी बनाउन जरुरी छ। थुनुवा र कैदीलाई राज्यबाट प्रदान गरिँदै आएको सिदा खर्चलाई समयानुकूल वृद्धि गर्नुपर्ने आवश्यकता रहेको छ। न्यूनतम रूपमा मानवोचित व्यवहार हुन सक्ने गरी हिरासत कक्ष र कारागारको क्षमता विकास गरिनु अति आवश्यक छ।

सरोकारवालाहरूसँगको समन्वय र सहकार्य

फौजदारी न्याय प्रशासनका सरोकारवाला तथा प्रतिरक्षा गर्नुपर्ने निकायहरूसँग समन्वयका लागि वर्षको कम्तीमा पनि दुई पटक नेपाल सरकारका सचिव र विभागीय प्रमुखसँग सरकारी वकीलको अन्तर्क्रिया कार्यक्रम गरी प्रतिरक्षामा देखिएका समस्याका बारेमा छलफल गर्ने परिपाटी कायम गर्नु उपयुक्त हुने देखिन्छ। अपराध अनुसन्धानमा संलग्न निकाय र सरकारी वकीलहरू बीच नियमित संवाद गर्न समन्वय समितिलाई थप क्रियाशील बनाउनु पर्दछ। साथै अपराध अनुसन्धानमा संलग्न नेपाल प्रहरी र अभियोजनकर्ता सरकारी वकीलहरूको राष्ट्रिय सम्मेलन आवधिक रूपमा आयोजना हुनु पर्ने देखिन्छ।

सूचना प्रविधिको प्रयोग र विस्तार

महान्यायाधिवक्ताको कार्यालय र मातहतका सरकारी वकील कार्यालयका काम कारबाहीमा सूचना प्रविधिको उच्चतम प्रयोग भएमा यी कार्यालयहरूबाट सम्पादन हुने काम कारबाही छिटो सम्पादन गर्न सकिने, अभिलेखहरू सुव्यवस्थित हुने, काम कारबाहीहरूमा प्रभावकारिता आउने र संस्थागत गतिविधिहरूलाई संजालमा आबद्ध गर्न सकिने अवस्था रहन्छ। यसै उद्देश्यका आधारमा भविततयचलभ्रम को अवधारणालाई स्वीकार गरी महान्यायाधिवक्ताको कार्यालयले सूचना प्रविधिको प्रयोग सम्बन्धी गुरुयोजना तयार गरी चरणबद्ध रूपमा लागू गर्नका लागि विगत केही वर्ष देखि बजेट विनियोजन हुँदै आएको छ। सूचना प्रविधि सम्बन्धी सीमित जनशक्ति समेतको व्यवस्था गरी महान्यायाधिवक्ताको कार्यालयबाट कार्य प्रारम्भ समेत भएको छ। सरकारी वकील कार्यालयबाट सम्पादन हुने कार्यमा सुधार ल्याउने उद्देश्यले केही सफ्टवेयरहरूको निर्माण भएको र आधारभूत विद्युतीय उपकरणको प्रबन्ध गरिएको छ। ती सफ्टवेयरलाई कार्यसम्पादनसँग आबद्ध गर्नका लागि सरकारी वकील कार्यालयहरूमा सूचना प्रविधिको प्रयोग गर्न सक्ने गरी जनशक्ति विकास गर्ने र सरकारी वकील कार्यालयहरूबाट सम्पादित कार्यलाई विद्युतीय सञ्जालमा आबद्ध गराउनु पर्ने आवश्यकता देखिएको छ।

भवन निर्माण

कार्यबोझ धेरै भएको राजधानीको उच्च सरकारी वकील कार्यालय, पाटनको आफ्नै कार्यालय भवन नहुँदा हाल भाडामा संचालन भएको छ। अधिक कार्यबोझ भएको जिल्ला सरकारी वकील कार्यालय, काठमाडौं पनि आफ्नो कार्यालय भवन नभएका कारण कार्य सञ्चालन गर्न असहज अवस्थामा रहेको छ। विशेष सरकारी वकील कार्यालय, काठमाडौं पनि भाडाको भवनमा रहेको छ। उल्लिखित कार्यालयहरूका लागि प्राथमिकतापूर्वक जग्गा व्यवस्थापन र भवन निर्माण गर्नुपर्ने आवश्यकता रहेको छ। कार्यालय भवन बन्न बाँकी सरकारी वकील कार्यालयहरू मध्ये कार्यबोझलाई प्राथमिक आधार मानी भवन निर्माण गर्नका लागि स्रोत उपलब्ध हुनु पर्ने आवश्यकता छ।

सरकारी वकील कार्यालयहरूको कार्यबोझ र दरवन्दी सिर्जना

कानून र न्यायको क्षेत्रमा भएको अवधारणागत विकास, अपराधको प्रकृति र तौरतरिकामा आएको परिवर्तनले विद्यमान जनशक्तिमा थप योग्यता, दक्षता एवं लगनशीलताको माग गर्दछ। नयाँ नयाँ र जटिल प्रकृतिका अपराधहरू जस्तै संगठित अपराध, सम्पत्ति शुद्धीकरण, बैंकिङ कसूर, विद्युतीय अपराध जस्ता अपराधहरूमा अभियोजन, प्रतिरक्षा तथा बहस पैरवी गर्न विशेष ज्ञान, सीप र दक्षता एवं पर्याप्त स्रोत, साधनको आवश्यकता पर्दछ। परम्परागत अपराधहरूमा

पनि आधुनिक प्रविधि र नयाँ नयाँ तरिकाको प्रयोग गर्ने प्रचलन बढ्दै गएकोले त्यस्ता अपराधको अनुसन्धान, अभियोजन र बहस पैरवी गर्ने कार्य जटिल र चुनौतीपूर्ण हुँदै गएको छ। प्रतिस्पर्धात्मक रूपमा प्रभावकारी कार्यसम्पादनका लागि सरकारी वकीलहरूको जनशक्ति कार्यबोझ अनुसार पर्याप्त नहुनुको साथै परिवर्तित सन्दर्भमा देखिएका चुनौतीहरूको सामना गर्न आवश्यक पर्ने विशिष्टीकरण अनुरूप हुन सकेको छैन। सरकारी वकील कार्यालयहरूबाट सम्पादन हुने कार्यहरूमा निरन्तर रूपमा बढोत्तरी भएको छ। बढ्दो कार्यबोझ र परिवर्तित सन्दर्भमा देखिएका चुनौतीहरूलाई सामना गर्न हालको जनशक्ति पर्याप्त छैन। यसैगरी, मुलुकी अपराध (संहिता) ऐन र कार्यविधि (संहिता) ऐन एवं मौलिक हक कार्यान्वयनका लागि जारी गरिएका कानूनले समेत सरकारी वकीलको कार्यक्षेत्र विस्तार गर्नुका साथै बहन गर्नुपर्ने जिम्मेवारी समेत वृद्धि गरेको छ। प्रत्येक सरकारी वकील कार्यालयमा आवश्यक पर्ने न्यूनतम दरबन्दीका अतिरिक्त प्रति १५० मुद्दाका लागि एक जना सरकारी वकीलको अनुपातमा सरकारी वकीलको दरबन्दी कायम गरिनु उपयुक्त हुन्छ। हाल कायम रहेका सरकारी वकीलहरूको दरबन्दी र यस आर्थिक वर्षमा सबै तहका कार्यालयहरूबाट सम्पादित भएका कुल कार्यहरू २,८४,२२४ का आधारमा प्रति सरकारी वकील (कुल दरबन्दीका आधारमा) ८१२.०७ कार्यहरू र कुल मुद्दा तथा रिट निवेदन ८०,०७७ का आधारमा प्रति सरकारी वकील (कुल दरबन्दीका आधारमा) २२८.२९ मुद्दाहरू परेको अवस्था छ। सो अनुसार सरकारी वकील कार्यालयको जनशक्ति र संरचनामा पुनरावलोकन गर्न बृहत् संगठन तथा व्यवस्थापन सर्वेक्षण गरिनु पर्ने देखिन्छ। साथै उपलब्ध जनशक्तिलाई दक्षता र योग्यता अनुरूप विशिष्टीकरण गर्न आवश्यक देखिन्छ।

सरकारी वकीलको व्यावसायिक दक्षता अभिवृद्धि

सरकारी वकीलहरूलाई न्याय र कानूनको क्षेत्रमा विकसित नवीन मान्यताहरूसँग परिचित गराउन निश्चित मापदण्डको आधारमा राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रियस्तरमा सञ्चालन हुने तालिम, गोष्ठी, सेमिनार, अध्ययन तथा अवलोकन भ्रमणमा सहभागी हुने अवसर उपलब्ध गराउनु पर्दछ। साथै त्यस्ता विषयमा उच्च अध्ययनको लागि नेपाल सरकारलाई प्राप्त छात्रवृत्तिमा अध्ययन गर्न पठाउने व्यवस्था समेत हुनु आवश्यक छ। यसको लागि सरकारी वकीलहरूको व्यावसायिक क्षमता अभिवृद्धिको विषय राष्ट्रिय योजनामा समावेश गरिनु आवश्यक छ। संगठित अपराध, विद्युतीय अपराध, सम्पत्ति शुद्धीकरण जस्ता आर्थिक एवं सीमाविहीन अपराधका सम्बन्धमा सरकारी वकीलको क्षमता विकास गर्नुपर्ने आवश्यकता रहेको छ। यस्ता अपराधसँग जुध्न प्रभावकारी व्यवस्था अवलम्बन गरेका मुलुकहरूमा अपनाइएको अनुसन्धान र अभियोजनका पद्धतिको सम्बन्धमा जानकारी हासिल गराउन सकेमा यस्ता अपराधको अनुसन्धान र अभियोजनको चुनौतिलाई सम्बोधन गर्न सहज हुन्छ। सशस्त्र द्वन्द्वको समयका घटना र मानव अधिकार उल्लंघनका गम्भीर घटनाको छानबिन, सत्य अन्वेषण, अभियोजन लगायतका कार्यमा पनि सरकारी वकीलको महत्वपूर्ण भूमिका रहने हुनाले यस विषयमा सरकारी वकीलको दक्षता वृद्धि आवश्यक पर्ने हुन्छ। तसर्थ संक्रमणकालीन न्यायका सम्बन्धमा पनि सरकारी वकीलको दक्षता अभिवृद्धिमा जोड दिनु जरुरी छ। विशेष क्षमता विकासका लागि वार्षिक रूपमा निश्चित संख्या एकीन गरी सरकारी वकीलहरूलाई कानूनको उच्च शिक्षाको अध्ययनका लागि विदेशी विश्वविद्यालयमा समेत जान सक्ने गरी अवसरको खोजी गर्नु पर्ने देखिन्छ।

प्रोत्साहन तथा व्यावसायिक भत्ताको निरन्तरता

महान्यायाधिवक्ताको कार्यालय र मातहतका सरकारी वकील कार्यालयमा बहस पैरवीमा संलग्न सरकारी वकीलहरूको दरबन्दी रहेको र दरबन्दीको अनुपातका कूल सम्पादित कार्यको प्रति सरकारी वकील ८१२.०७ कार्यहरू र कुल मुद्दा तथा रिट निवेदनका आधारमा प्रति सरकारी वकील २२८.२९ मुद्दाहरू पर्ने देखिन्छ। मुद्दा मामिला बाहेक प्रशासनिक, व्यवस्थापकीय अध्ययन अनुसन्धान लगायतका कार्य समेत सरकारी वकीलबाटै सम्पादन गर्नुपर्ने अवस्था छ। दरबन्दी अनुपातमा पदपूर्ति नहुने र न्यून पदपूर्ति भएका सरकारी वकीलहरूलाई सरकारी वकीलको दरबन्दी नभएका विभिन्न आयोग, निकायमा समेत संलग्न रही कार्य गर्नुपर्ने अवस्था रहेको छ। सरकारको हक, हित वा सरोकार निहित मुद्दामा बहस र पैरवी गर्नुपर्ने सरकारी वकीलहरूको व्यावसायिकताको कदर गर्न तथा मनोबल उच्च राख्नका लागि सरकारी वकीलहरूलाई प्रोत्साहन तथा व्यावसायिक भत्ता उपलब्ध गराउनु आवश्यक छ। सरकारी वकीलहरूले सुनुवाइको लागि पेश हुने मुद्दाहरूमा अदालतमा तोकिएको समयमा उपस्थित भई बहस पैरवी एवं प्रतिरक्षा गर्नुपर्ने र अनुसन्धान तहकिकात गर्ने निकायले अनुसन्धान तहकिकात पश्चात मुद्दा चल्ने नचल्ने निर्णयका लागि सरकारी वकील समक्ष पेश गर्ने मुद्दाहरू हदम्याद भित्र निर्णय गरी अभियोगपत्र तयार गरी सम्बन्धित अदालत वा मुद्दा हेर्ने अधिकारी समक्ष पेश गर्नुपर्ने भएकोले नियमित कार्यालय समय बाहेक अतिरिक्त समयमा समेत मुद्दामा बहस पैरवीको तयारी र मुद्दा सम्बन्धी कार्य गर्नुपर्ने हुन्छ। नयाँ संहिता/ऐनहरूले थप गरिदिएको भूमिकाले कार्यबोझ अभै विस्तार भएको छ। अदालतको कार्यालय समयमा भएको वृद्धि, कार्यालय समयको अतिरिक्त समयमा समेत कार्य गर्नुपर्ने अवस्था, मुद्दाको बहस पैरवीका लागि अतिरिक्त समयमा तयारी गर्नुपर्ने लगायतका कारणबाट सरकारी वकील र सरकारी वकीलको कार्यसम्पादनमा सहयोग पुऱ्याउने अन्य सहयोगी कर्मचारीलाई उपलब्ध गराउन सुरु गरिएको कार्यसम्पादनमा आधारित प्रोत्साहन भत्ताले सरकारी वकील तथा सहयोगी कर्मचारीहरूको मनोबल उच्च बनाउनुका साथै कार्यसम्पादनमा समेत सकारात्मक प्रभाव पारेको छ। यस्तो व्यावसायिक भत्ता निश्चित मापदण्डका आधारमा नियमित रूपमा उपलब्ध गराउनु आवश्यक छ। वर्षेनी मापदण्ड बनाउनु पर्ने र आर्थिक वर्षको अन्त्यमा मात्र बजेट निकासी हुने अभ्यासलाई परिवर्तन गरी सरकारी

वकील सम्बन्धी नियमावलीमा नै सरकारी वकीलहरूका लागि व्यावसायिक भत्ता र कार्यसम्पादन सूचकका आधारमा सरकारी वकील र कर्मचारीहरूका लागि प्रोत्साहन भत्ताको व्यवस्था गरी सो भत्तालाई मासिक पारिश्रमिकसँग भुक्तानी गर्ने संस्थागत व्यवस्था गरिनु पर्ने आवश्यकता रहेको छ ।

सरकारी वकील र कर्मचारीको सेवा शर्त र सुविधा सम्बन्धी कानूनको निर्माण

व्यावसायिक प्रकृतिको कार्यसम्पादन गर्ने सरकारी वकीलको कार्यलाई सही अर्थमा व्यावसायीकरण गर्न निजामती सेवा सरह व्यवहार नगरी छुट्टै सेवा शर्त सम्बन्धी कानूनबाट व्यवस्थित गरिनुपर्ने महसुस गरी तत्सम्बन्धी ऐनको मसौदाको प्रयास पटक पटक भएको र ऐनको प्रारम्भिक मसौदा समेत तयार भएकोमा त्यसले मूर्तरूप पाउन सकेको थिएन । नेपालको संविधानको धारा १६१ मा सरकारी वकील तथा महान्यायाधिवक्ताको मातहतमा रहने अन्य कर्मचारीहरूको पारिश्रमिक, सुविधा तथा सेवाका शर्त सम्बन्धी व्यवस्था संघीय ऐन बमोजिम हुने व्यवस्था गरिएको छ । यसले सरकारी वकीलको व्यावसायिकताको विकासका लागि मार्गप्रशस्त गरेको छ । संविधानले गरेको यो व्यवस्थालाई मूर्तरूप दिन र सरकारी वकीलको सेवालाई व्यवहारतः व्यावसायिक बनाउन, सरकारी वकीलहरू र महान्यायाधिवक्ताको कार्यालय तथा मातहतका सरकारी वकील कार्यालयमा कार्यरत अन्य कर्मचारीहरूको मनोबल उच्च राखी कार्यमा प्रभावकारिता ल्याउन सरकारी वकीलहरूको नियुक्ति, सेवा शर्त सम्बन्धी कानून निर्माण गरी सो कानूनमा सरकारी वकीलको व्यावसायिक स्वतन्त्रता र उन्मुक्ति समेतका विषय समावेश गरी विशेष कानूनबाट जनशक्तिलाई व्यवस्थित गर्न आवश्यक छ ।

फौजदारी कानूनमा सुधार

सरकार वादी फौजदारी मुद्दासँग सम्बन्धित देहायका फौजदारी कानूनमा सुधारको आवश्यकता रहेको छ :

- नक्कली लागू औषधको कारोवारलाई कसूरको रूपमा परिभाषित गरे जस्तै वन्यजन्तुको नक्कली अङ्ग वा आखेटोपहार संचय, ओसारपसार वा कारोबार गर्ने विषयलाई समेत कसूर कायम गर्ने गरी वन्यजन्तु सम्बन्धी कानूनमा पुनरावलोकन गरिनु पर्ने देखिन्छ । यस्ता मुद्दाको अनुसन्धानका क्रममा तय हुने मुचुल्काहरूमा साक्षी राख्ने व्यवस्थामा समेत अपवादात्मक अवस्थामा संरक्षण कायम गरिनु पर्दछ भनी सरोकारवाला निकायबाट उठाएका आवाजलाई समेत सम्बोधन गर्नुपर्ने आवश्यकता देखिन्छ ।
- आवश्यक शैक्षिक योग्यता बेगुरै विशेष ज्ञान, अनुभव आवश्यक पर्ने चिकित्सक, पाइलट क्रियाकलापहरूलाई प्रचलित फौजदारी कानूनले स्पष्ट रूपमा अपराधीकरण गरेको छैन । यस प्रकृतिका कार्यहरू गर्ने उपर मुद्दा चलाउन स्पष्ट कानूनको अभाव रहेको र अन्य कानून बमोजिम मुद्दा चलाउँदा कसूर ठहर नभई कसूरदारले उन्मुक्ति पाउने र पीडितले न्याय नपाउने अवस्था समेत रहेको छ । तसर्थ यस्ता क्रियाकलापहरूलाई नियन्त्रण गर्नका लागि सोही अनुकूलको उचित कानूनी प्रबन्धको व्यवस्था गरिनु पर्दछ ।
- मुलुकी फौजदारी कार्यविधि (संहिता) ऐनको दफा ५२ (५) ले अनुसूची-१ र अनुसूची-२ का मुद्दा सरकार वादी हुने र ती सबै मुद्दा सरकारी वकीलबाट अभियोगपत्र पेश गर्नुपर्ने व्यवस्था गरेको छ । सो व्यवस्थासँग मेल खाने गरी उक्त ऐनको अनुसूची-२ मा समावेश भएका नेपाल सरकार वादी हुने मुद्दाको प्रारम्भिक प्रतिवेदन सरकारी वकील समक्ष पठाउने, सरकारी वकील समक्ष अभियुक्तको बयान गराउने लगायतका विषयहरू र उक्त मुद्दाहरूको अभियोगपत्र सरकारी वकीलबाट दायर हुने गरी सम्बन्धित ऐनहरूमा तत्काल संशोधन हुनुपर्ने देखिन्छ ।
- वैदेशिक रोजगारको आवरणमा मानव तस्करी भैरहेको र विद्यमान मानव बेचबिखन तथा ओसारपसार नियन्त्रण कानूनले त्यो कसूरलाई समेट्न नसकेको र अपराधको छुट्टै प्रवृत्ति देखिँदा मानव तस्करी नियन्त्रण सम्बन्धी ऐन तर्जुमा गर्नुपर्ने आवश्यकता छ ।
- मुलुकी अपराध (संहिता) ऐन, २०७४ को दफा १६६ मा जातिपातिका आधारमा छुवाछूत वा अन्य भेदभावजन्य व्यवहार गर्नु नहुने व्यवस्था गरेको छ । सो सम्बन्धमा छुट्टै ऐनको रूपमा रहेको जातीय भेदभाव तथा छुवाछूत (कसूर र सजाय) ऐन, २०६८ समेत रहेकोले सो ऐनलाई समेत सोही अनुरूप पुनरावलोकन गर्नुपर्ने देखिन्छ ।
- मुलुकी अपराध (संहिता) ऐन, २०७४ को दफा १६८ मा अपमानजनक वा अमानवीय व्यवहार सम्बन्धी कसूरको व्यवस्था भित्र बोक्सा, बोक्सी सम्बन्धी विषय समेत समावेश गरिएको सन्दर्भमा सो ऐनको व्यवस्था र बोक्सीको आरोप (कसूर र सजाय) ऐन, २०७२ को व्यवस्थामा मेल खाने गरी पुनरावलोकन गरिनु पर्दछ ।
- केही नेपाल कानूनलाई संशोधन, एकीकरण, समायोजन र खारेज गर्ने ऐन, २०७४ ले सवारी तथा यातायात व्यवस्था ऐन, २०४९ को दफा १६१ को उपदफा (१) र (२) मा संशोधन गरी “कसैले सवारी चलाई कुनै मानिसलाई किची, ठक्कर दिई वा कुनै किसिमले सवारी दुर्घटना गराई सवारीमा रहेको वा सवारी बाहिर

रहेको जुनुसुकै ठाउँमा रहे बसेको कुनै मानिस त्यस्तो दुर्घटनाको कारणबाट तत्कालै वा सोही चोटको परिणाम स्वरूप एक्काईस दिनभित्र मानिस मरेमा सजाय हुने” व्यवस्था गरेको छ। सोही दुर्घटनाका कारण एक्काईस दिन पछि घाइतेको मृत्यु भएमा दफा १६१ को उपदफा (१) र (२) बमोजिम सजाय हुन सक्ने अवस्था नभएकोले यसमा सवारी दुर्घटनाका कारण घाइते भएको व्यक्ति थलापरी जहिलेसुकै मृत्यु भएमा पनि सजाय गर्ने व्यवस्था राख्नुपर्ने ।

- सवारी तथा यातायात व्यवस्था ऐन, २०४९ को दफा १६२ को उपदफा (१) मा सवारी दुर्घटना भई कसैको अंगभंग भएमा बदनियतसाथ गरेको भए मात्र अभियोजन गर्न सकिने कानूनी व्यवस्था हुँदा लापरवाही, हेलचेक्काइपूर्वक सवारी चलाई वा अचानक दुर्घटना भई कसैको अंगभंग भएको अवस्थामा सजाय गर्न सकिने अवस्था नभएकोले जुनुसुकै तवरले सवारी दुर्घटना भई अंगभंग भएकोमा सवारी चालकको आपराधिक मनसायको अवस्था अनुसार सजाय गर्न सकिने गरी कानूनमा संशोधन गर्नु पर्ने ।
- सवारी तथा यातायात व्यवस्था ऐन, २०४९ को दफा १६१ को कसूरमा मुलुकी अपराध संहिताको भाग २ को परिच्छेद १० मा उल्लिखित म्याद भित्र उजुर गर्नु पर्ने व्यवस्था गरिएको छ तर सो परिच्छेद १० असान्दर्भिक (भेदभाव तथा अन्य अपमान जन्य व्यवहार संबन्धी कसूर) देखिएकोले परिच्छेद १२ (ज्यान सम्बन्धी कसूर) को म्याद भित्र भनी संशोधन गर्न उपयुक्त हुने ।
- मुलुकी अपराध (संहिता) ऐन २०७४ को परिच्छेद २० अन्तर्गतको कसूरबाट कुनै सम्पत्ति प्राप्त गरेको हो भन्ने जानीजानी वा विश्वास हुने मनासिव कारण भई कसैले कुनै सम्पत्ति लिन, राख्न वा खरिद बिक्री गरेमा सजाय हुने गरी सोही परिच्छेदमा कानूनी व्यवस्था गर्नु पर्ने । हाल परिच्छेद २६ अन्तर्गत दफा २८७ छुट्टै परिच्छेद भित्र समावेश भएको हुँदा परिच्छेद २० अन्तर्गतका कसूरमा प्रयोग गर्न कठिनाई भएको ।
- चोरी तथा डाँका मुद्दामा बरामद भएका धनमाल मध्ये कुनै धनमालको धनी फेला नपरेको अवस्थामा बरामद भएको धनमाललाई के गर्ने भन्ने सम्बन्धमा स्पष्ट कानूनी व्यवस्था नभएको हुँदा सो सम्बन्धमा कानूनी व्यवस्था हुनुपर्ने ।
- मुलुकी अपराध (संहिता) ऐन २०७४ को परिच्छेद २० मा चोरी गर्दा कसूरदारले घर, ढोका, दराज, ताला, बाकस लगायतका चिजवस्तु फुटाएको, नोक्सान पारेको अवस्थामा सोको समेत बिगो कायम गरी मागदावी लिन सक्ने कानूनी व्यवस्था गर्नुपर्ने ।
- मुलुकी फौजदारी कार्यविधि (संहिता) २०७४ को अनुसूची-१ को प्रकरण २ मा “प्रकरण १ अन्तर्गतको कसूरको उद्योग, दुरुत्साहन, षडयन्त्रको कसूर” मात्र समावेश गरी सो ऐनको अनुसूची -१ को प्रकरण १ (क) मा समावेश भएका कसूरहरूमा संलग्न मतियारलाई समावेश गर्ने गरी सो अनुसूचीमा संशोधन गर्नुपर्ने ।
- मुलुकी अपराध (संहिता) ऐन, २०७४ को दफा २८१ को उपदफा (२) ले कीर्ते कसूरको मतियारलाई दफा २७३ को उपदफा (३) मा उल्लिखित सजायको आधा सजाय हुने कानूनी व्यवस्था रहेको छ तर सो दफा २७३ कीर्ते कागजसँग सम्बन्धित नभई नापतौल सम्बन्धी कसूरमा प्रयोग भएका साधन वा औजार जफत गर्ने कानूनी व्यवस्थासँग सम्बन्धित भएकोले कीर्ते कसूरको मतियारलाई पनि सजाय हुने गरी कानूनी व्यवस्था गर्नुपर्ने ।
- उपभोक्ता संरक्षण ऐन, २०७५ ले उपभोक्ता संरक्षण ऐन, २०५४ लाई खारेज गरेपछि उपभोक्ता संरक्षण ऐन, २०५४ बमोजिम गठित क्षतिपूर्ति समितिमा विचाराधीन मुद्दाहरूको अवस्था के हुने प्रष्ट नभएकोले सो बारेमा कानूनी व्यवस्था हुनुपर्ने ।
- स्ट्यान्डर्ड नाप र तौल ऐन, २०२५ को दफा ३० को उपदफा (१) लाई संशोधन गर्दा निरीक्षकले सजाय गर्ने अधिकार हटेको देखिन्छ । सोही ऐनको दफा ३३क. मा तहकिकातको व्यवस्था गर्दा दफा ३० को उपदफा (३) बमोजिम हुने सजायको तहकिकातको मात्र व्यवस्था भउको हुँदा उक्त ऐनको दफा ३० को उपदफा (१) र (४) बमोजिम सजाय हुने कसूरको सम्बन्धमा समेत तहकिकात गर्ने जिम्मेवारी तोकिनु आवश्यक छ ।
- हातहतियार खरखजाना ऐन, २०१९ र विष्फोटक पदार्थ ऐन, २०१८ ले ती विषयका कसूर सम्बन्धी व्यवस्था यथावत राखी सजाय सम्बन्धी व्यवस्था मात्र हटाएको देखिन्छ । मुलुकी अपराध (संहिता) ऐन, २०७४ ले

समेत हातहतियार खरखजाना र विष्फोटक पदार्थ सम्बन्धी कसूर र सजायको व्यवस्था गरिसकेको देखिँदा उल्लिखित हातहतियार खरखजाना ऐन र विष्फोटक पदार्थ ऐनमा रहेको कसूर सम्बन्धी व्यवस्था हटाउन उपयुक्त हुन्छ ।

- मुलुकी अपराध (संहिता) ऐन, २०७४ को कुटपिट वा अंगभंग सम्बन्धी परिच्छेद १४ को दफा १९७ र आपराधिक प्रवेश र उपद्रव सम्बन्धी परिच्छेद २६ को दफा २८७ मा रहेका व्यवस्थाहरु अन्य कसूरका सम्बन्धमा पनि लागू हुने हुँदा ती व्यवस्थालाई परिच्छेद तीनमा राखिनु उपयुक्त हुने देखिन्छ ।

४० ❁ ७३